Міністерство освіти і науки України
Державна служба України з надзвичайних ситуацій
Національний університет цивільного захисту України
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Академія фінансів і бізнесу VISTULA (м. Варшава)
Головна школа пожежної служби Республіки Польща (м. Варшава)
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Львівський національний університет імені Івана Франка
Національний авіаційний університет (м. Київ)
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
Національний університет водного господарства та природокористування (м. Рівне)
Смілянський коледж харчових технологій
Національного університету харчових технологій
Рівненський державний гуманітарний університет
Сумський національний аграрний університет
Уманський національний університет садівництва
Черкаська медична академія
Черкаський державний бізнес коледж
Черкаський державний технологічний університет
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
Черкаське регіональне відділення Соціологічної Асоціації України

«ГУМАНІТАРНИЙ ДИСКУРС СУСПІЛЬНИХ ПРОБЛЕМ: МИНУЛЕ, СУЧАСНЕ, МАЙБУТНЄ»

Матеріали Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю

18 квітня 2019 р.

м. Черкаси

УДК 009
ББК 34.3

Рецензенти:
Гуржій О. І. – заслужений діяч науки і техніки України, д. і. н., професор (*Інститут історії України НАН України*);
Гордуновський О. М. – д. і. н., доцент *(Черкаський навчально-науковий інститут ДВНЗ «Університет банківської справи»)*;
Мосов С. П. – заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, д. військ. н., професор *(Льотна академія Національного авіаційного університету)*.

Головний редактор:
Чубіна Т. Д. – д. і. н., професор (завідувач кафедри суспільних наук факультету цивільного захисту ЧІПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України)

Відповідальний редактор:
Спіркіна О. О. – к. і. н. (доцент кафедри психології діяльності в особливих умовах факультету цивільного захисту ЧІПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України)

Редакційна колегія:
Горенко Л. М. – доцент кафедри суспільних наук факультету цивільного захисту ЧІПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, к. і. н., доцент;
Єремеєва Н. Ф. – професор кафедри іноземних мов факультету цивільного захисту ЧІПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, к. філол. н., доцент;
Косяк С. М. – доцент кафедри суспільних наук факультету цивільного захисту ЧІПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, к. і. н.;
Ненько Ю. П. – завідувач кафедри іноземних мов факультету цивільного захисту ЧІПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, д. пед. н., доцент;
Усов Д. В. – професор кафедри суспільних наук факультету цивільного захисту ЧІПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, д. філос. н., доцент;
Федоренко Я. А. – доцент кафедри суспільних наук факультету цивільного захисту ЧІПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, д. і. н., доцент;
Фомич М. В. – начальник кафедри психології діяльності в особливих умовах факультету цивільного захисту ЧІПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, к. психол. н., доцент, підполковник служби цивільного захисту.

Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю. – 18 квітня 2019 року, м. Черкаси. – Черкаси: ЧІПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2019. – 312 с.

Збірник містить матеріали Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю «Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє», яка відбулася 18 квітня 2019 року в Черкаському інституті пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України.

У конференції взяли участь молоді науковці, курсанти та студенти вищих навчальних закладів України та провідних закладів вищої освіти Республіки Польщі.

У збірнику містяться матеріали доповідей, присвячені актуальним питанням історії України, історії пожежно-рятувальної служби, психології, педагогіки, філософії, права, культурології, соціології, філології.

Розрахований на курсантів, студентів, ад'юнктів, викладачів, усіх, хто цікавиться гуманітарними науками.

Рекомендовано до друку Вченою радою факультету цивільного захисту
Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України (протокол №8 від 14.03.2019 р.)
Дозволяється публікація матеріалів збірника у відкритому доступі
комісією з питань роботи із службовою інформацією
в Черкаському інституті пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України
(протокол №4 від 08.04.2019 р.)

© ЧІПБ ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗУ, 2019.

ШАНОВНІ УЧАСНИКИ ТА ГОСТІ КОНФЕРЕНЦІЇ!

Щиро вітаю Вас із початком роботи щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє».

Проводячи традиційно цей захід, наш навчальний заклад виходить із того, що виховання у майбутніх фахівців самостійності, творчого мислення та відповідальності є основним завданням вищої освіти і в Україні, і в світі.

Сучасний етап розвитку гуманітарного знання пов’язаний з пошуком шляхів більш чіткого обґрунтування його науково-теоретичного контексту, формуванням дослідницьких підходів, що ґрунтуються на інтеграції міждисциплінарного, міжпарадигмального, кроскультурного рівня, на діалозі ідей, концепцій, парадигм, що передував цьому процесу.

Однак, варто зазначити, що на сьогодні залишається ще багато нерозв’язаних проблемних питань, пов’язаних із гуманітарним циклом знань. Для їх вирішення завжди потрібна широка спільна дискусія науковців і практиків, викладачів та курсантів і студентів вищих навчальних закладів. Особливо цікавими і важливими в цьому контексті є погляд і думка молодих науковців, чий розум і серце є відкриті до досліджень проблем гуманітарних наук. З одного боку, їх сучасне бачення дозволить винайти оригінальні рішення завдань, які ставить перед собою наука. З іншого – формування професійної

свідомості можливе лише за умови набуття навичок наукової діяльності, які, до речі, стануть у нагоді й на практиці.

Матеріали конференції розкривають актуальні для освітнього гуманітарного простору питання, пов'язані з функціонуванням пожежно-рятувальної служби України та зарубіжних держав, гуманітарної підготовки працівників ДСНС України, розвитком політичних, філософських, історичних, соціологічних, педагогічних, психологічних, філологічних наук в Україні та світі.

Сподіваюся, що плідна робота конференції залишить тільки позитивні враження і буде сприяти розвитку вітчизняної науки та подальшому вдосконаленню якості основного продукту вищої школи – особистості молодого фахівця.

Творчої Вам наснаги, взаєморозуміння та жвавої дискусії!

З повагою,
в. о. начальника Черкаського інституту пожежної
безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України,
кандидат технічних наук, професор О. М. Тищенко

Секція 1. Історичні науки на тлі викликів сьогодення. Історія розвитку пожежно-рятувальної служби України та зарубіжних держав. Гуманітарна підготовка працівників ДСНС України. Політичні науки в Україні та світі. Філософські пошуки на тлі сучасних проблем. Соціологія та соціальна робота: нові ідеї та наукові досягнення. Наукові дослідження у галузі культурології, документознавства та інформаційної діяльності. Актуальні проблеми психологічних наук

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ САМОВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Бабай М. О.
Науковий керівник – Котляр Д. О.
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України

Важливим фактором розвитку і формування особистості є самовиховання.

Самовиховання – це систематична і цілеспрямована діяльність особистості, зорієнтована на формування та вдосконалення її позитивних якостей і подолання негативних. В. О. Сухомлинський зазначав, що у вихованні особистості одна з провідних мелодій належить самовихованню. У процесі самовиховання учителю-вихователю й батькам важливо організувати позитивний приклад, певний ідеал. Це духовний маяк, на який буде орієнтуватися вихованець [1, 46].

Активізація самовиховання прискорює процеси переходу зовнішніх вимог до особистості у внутрішні регулятори її поведінки та діяльності. Специфічною особливістю цього фактора є те, що самовиховання – це свідома діяльність людини, спрямована на вдосконалення самої себе, на вироблення у себе позитивних якостей, звичок і подолання негативних. У зв'язку з цим самовиховання найкраща форма виявлення індивідуальних особливостей людини, шлях до розвитку її індивідуальності.

Самовиховання, поєднуючись з вихованням, не тільки залежить від нього, не тільки є його продуктом, але й саме впливає на процес виховання. Успіхи виховання значною мірою залежать від організації самовиховання. Тому справедливо було б сказати: тільки те виховання є ефективним, яке переходить у самовиховання.

Самовиховання має величезні потенційні можливості у розвитку та формуванні особистості, оскільки є проявом її внутрішньої активності. Підтвердженням цьому є життя видатних людей. Самовиховання допомагає повніше розкрити і реалізувати резерви людського організму. Самовиховання є важливим фактором розвитку і формування особистості [2, 118–119].

Б. Г. Мещеряков, В. П. Зинченко мають більш детальний опис, який доповнює характеристику самовиховання.

У юнацькому віці вирішальну роль в самовихованні починає відігравати самооцінка. Важливим мотивом самовиховання стає невдоволення собою в результаті усвідомлення своїх недоліків, невідповідності своїм ідеалам. У юнацькому віці самовиховання набуває більш зрілого і цілеспрямованого характеру завдяки усвідомленню свого місця в світі, прагненню служити високим суспільним ідеалам. Самовиховання неможливе без адекватного аналізу своїх індивідуальних особливостей, здібностей і можливостей. Ефективності самовиховання сприяє реалістична самооцінка, відповідна реальним здібностям і можливостям людини. Оскільки розвиток особистості – процес безперервний що не має меж, самовиховання – справа всього життя людини [3, 435].

Теорія цілеспрямованого самовиховання складається з трьох взаємопов'язаних і взаємозумовлених процесів:

1. Самопізнання. Передусім, потрібно вивчити себе як особистість. Для цього застосовується самоаналіз, порівняння себе з іншими людьми (позитивнішими), сприймання критики від товаришів і друзів, спостереження за собою, ніби збоку, щовечірнє підбиття підсумків дня, оцінювання правильних чи неправильних дій, об'єктивне самокритичне (не занижене) ставлення до себе.

2. Самоутримування від негативних думок, дій, слів, вчинків, поведінки. Для цього застосовується самонаказ на стримування, самовідмову, самозаборону, самонавіювання, самопокарання.

3. Самопримушування до здійснення позитивних дій, вчинків, добрих справ. Цей прийом сприяє подоланню внутрішньої неорганізованості, небажання вчитися чи працювати, лінощів [4].

В. В. Ягупов зазначає що самоактуалізація, самореалізація й самоутвердження особистості відбувається протягом усього життя. Важливим шляхом їх здійснення є самовиховання. Концепція самовиховання у педагогічній психології пов'язана, першою чергою, з розумінням процесу розвитку психіки вихованця. Аналіз цього процесу показує, що самовиховання – активна внутрішня сила розвитку особистості в юнацькому віці; воно залежить від виховання в цілому та розвивається за своїми законами.

«...Духовний розвиток школяра залежить від того, наскільки глибоко відбувається його самоутвердження в усіх сферах діяльності і ставлень у колективі – в інтелектуальному житті, в праці, у формуванні моральної переконаності. Підліток стає справжньою людиною лише тоді, коли він навчиться пильно вдивлятися не лише в світ, що оточує його, а й у самого себе, коли він прагне пізнати не тільки речі, явища навколо себе, а й свій внутрішній світ, коли сили його душі спрямовані на те, щоб зробити самого себе кращим, досконалішим».

Самовиховання слід розглядати як саморозвиток, в якому згідно з вимогами суспільства, загальнолюдськими, національними та моральними цінностями, цілями та інтересами самої людини творчо формуються та

постійно розвиваються спроектовані нею сили та здібності й, водночас, нівелюються недоліки.

Головною метою самовиховання на сучасному етапі є досягнення вихованцем згоди із самим собою, пошуку сенсу життя, самоактуалізація і самореалізація потенційних можливостей та активне самоутвердження у суспільному житті.

Мотивами самовиховання є життєві устремління вихованця, потреба діяти згідно з нормами загальнолюдської моралі та професійними вимогами, розуміння необхідності переборення труднощів особистісного і професійного становлення.

Процес самовиховання – це педагогічний процес, специфічність і унікальність якого полягає в тому, що суб'єкт і об'єкт виховання є однією особою.

• Основні принципи самовиховання:

1. Єдність виховання та самовиховання;

2. Цілеспрямованість, ціннісна орієнтація виховання та самовиховання;

3. Демократичність самовиховання, виховання стійкої громадської позиції та гуманістичної моралі, формування активної життєвої позиції;

4. Єдність самовиховання та наукового світосприйняття;

5. Активність та позитивне спрямування самовиховання;

6. Єдність виховання, самовиховання та професійної діяльності.

• Найважливіші внутрішні передумови, що визначають ефективність самовиховання:

1. Переконання, самосвідомість та самокритичність;

2. Потреби та мотиви, життєві настанови;

3. Самоповага і мужність;

4. Навички й уміння самоконтролю та вольового саморегулювання;

5. Знання теоретичних основ самовиховання та володіння методикою самовдосконалювання;

6. Свідома настанова на гармонійне і різнобічне самовиховання;

7. Психологічна готовність до активної, цілеспрямованої і систематичної роботи над собою [5].

• А. Г. Ковальов зазначає такі основні етапи процесу самовиховання:

1) аналіз власної особистості, виділення позитивних якостей як опорних і негативних проявів, які необхідно подолати. Цей аналіз завершується рішенням працювати над собою;

2) постановка мети і розробка програми самовиховання.

3) здійснення самовиховання, яке проводиться шляхом саморегуляції діяльності, поведінки, включаючи самоконтроль [6, 38–39].

Ю. М. Орлов в своїй книзі зазначає головну стратегію самовиховання.

Найкращою стратегією і виховання і самовиховання є стратегія любові. Тому, щоб займатися самовихованням, особистість повинна намагатися зробити себе краще, вдосконалюватися, не ставитися до себе байдуже, тобто в кінцевому рахунку любити себе. Якщо ми не любимо себе, то ми не любимо інших [7, 57].

Отже працюючи над цією темою, я виділив такі рекомендації, дотримання яких дозволить юнакам та дівчатам працювали над собою в майбутньому. Слід виховувати дітей змалечку в родині, садочку у школі. Це привчить дитину до постійного зростання. В майбутньому юнаки та дівчата

вже самостійно та свідомо перейдуть з виховання до самовиховання, тому що в підлітковому та ранньому юнацькому віці вирішальну роль в самовихованні починає відігравати самооцінка. Важливим мотивом самовиховання стає невдоволення собою в результаті усвідомлення своїх недоліків, невідповідності своїм ідеалам. У юнацькому віці самовиховання набуває більш зрілого і цілеспрямованого характеру завдяки усвідомленню свого місця в світі, прагненню служити високим суспільним ідеалам. В період юнацтва індивід починає самостійно розвиватися завдяки самовихованню. Виникає потреба в самовихованні волі через прагнення до ідеалу, який у нього склався. І це природно, тому що юнаки та дівчата прагнуть стати самостійними і незалежними від дорослих. Таким чином формується особистість, яка і надалі буде працювати над собою і вдосконалюватися шляхом самовиховання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кузьмінський А. І. Педагогіка у запитаннях і відповідях : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омельяненко. – К. : Знання, 2006. – 311 с.

2. Мацко Л. А. Основи психології та педагогіки: навчальний посібник / Л. А. Мацко, М. Д. Прищак. – Вінниця : ВНТУ, 2009. – 158 с.

3. Мещеряков Б. Г. Большой психологический словарь / Б. Г. Мещеряков, В. П. Зинченко. – СПб. : прайм-Еврозак, 2004. – 672 с.

4. Максимюк С. П. Педагогіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журн. : http://westudents.com.ua/knigi/346-pedagogka-maksimyuk-sp.html.

5. Ягупов В. В. Педагогіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журн. : http://eduknigi.com/ped_view.php?id=289.

6. Ковальов А. Г. Личность воспитывает себя / А. Г. Ковальов. – М. : Политиздат, 1983. – 87 с. – (Личность. Мораль. Воспитание).

7. Орлов Ю. М. Самопознание и самовоспитание характера. Беседы психолога со старшеклассниками / Ю. М. Орлов. – Кн. для учащихся. – М. : Просвещение, 1987. – 127 с.

РЕКЛАМНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК РІЗНОВИД МАНІПУЛЯЦІЇ СУСПІЛЬНОЮ СВІДОМІСТЮ

Беспала Т. В.
Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Маніпулювання – це вид психологічного впливу, майстерна реалізація якого веде до прихованого збудження в іншої людини намірів, які не збігаються з її реальними бажаннями.

Неабиякі можливості впливу на широкі верстви населення виникли завдяки засобам масових комунікацій (преса, радіо, кіно, телебачення, інтернет, реклама) та прогресу сучасної техніки.

У книзі «Маніпульована людина» (1964) Герберта Франке дається таке визначення: «Під маніпулюванням в більшості випадків слід розуміти

психічний вплив, яке виробляється таємно, а отже, і на шкоду тим особам, на яких воно спрямоване. Найпростішим прикладом цього може бути реклама».

Є. Л. Доценко в книзі «Психологія маніпуляції» розглядає таку особливість маніпуляції як психічного впливу: «Воно не тільки спонукає людину, що знаходиться під таким впливом, робити те, чого бажають інші, воно змушує його хотіти це зробити» [2].

Проблема психологічних впливів реклами актуальна тому, що вона пов'язана із цілим рядом моментів етичного характеру. Адже будь-який вплив змінює свідомість людини, може перешкоджати волі вибору.

Дослідники реклами висловлюють різні думки. Наприклад, деякі вважають, що якщо пропонований товар і послуга не відповідають тому, що заявлено в рекламі, то до впливів варто ставитися як до обману. Якщо реклама достовірна, правдиво відбиває властивості й характеристики рекламованих товарів, а самі товари, послуги об'єктивно необхідні людині, то її здатність впливати на прийняття людиною рішення про покупку, на мотивацію вибору стає невід'ємним правом реклами й не повинна засуджуватися суспільством. Вирізняють такі методи психологічного впливу: вселяння, гіпноз, нейролінгвістичне програмування, «25-й кадр».

Сила рекламного впливу залежить від такого фактора, яка повторюваність інформації. Багато рекламістів звертають увагу на те, що наслідування в рекламі виявляється найбільш ефективним у тих випадках, коли рекламують те, що є для людини престижним.

Численні дослідження доводять, що людина стає об'єктом впливу тих чи інших методів реклами незважаючи на те, що сьогодні вже є безліч досліджень, які виокремлюють ті проблемні моменти впливу на психіку людини, через які продуцентам реклами вдається кардинально змінювати ставлення до того чи іншого продукту, послуги, кандидата на виборах. Отже, проблема підсвідомого сприйняття та реагування на рекламовані гасла залишається актуальною у нашому суспільстві і сьогодні. Багато психологічних технологій, які використовують в сучасні політичні рекламі, попри обурення і спротив, все ж таки діє на громадську свідомість і маніпулює думкою людей.

Сучасна реклама здійснює значний вплив на психологічну поведінку споживача, яка проявляється на 4 рівнях: когнітивний, афективний, сугестивний та конативний, та передбачає активне застосування широкого арсеналу практичних засобів психологічного впливу на дійсного та потенційного споживача. Водночас їх застосування повинно враховувати особливості кожного етапу розробки та реалізації рекламної кампанії незалежно від обраної моделі розробки рекламного звернення.

Реклама за всієї начебто розмаїтості разюче бідна на концептуальні ідеї. В її основі лежить зовсім небагато штампів і прийомів, які нескінченно обігруються і повторюються. На думку Зикіна Д., штампи такі:

1. Наведення психозу «брак часу». Ключові слова: «поспішайте», «тільки сьогодні діють божевільні знижки», «першій сотні подзвонили вручається приз». Варіантів багато, але всі вони зводяться до того, щоб увергнути споживача в стан ажіотажу, гарячковою поспіху.

2. Апеляція до прогресу. Ключові слова: «новий смак», «новий дизайн», «нова упаковка». Даний метод підштовхує людину купувати нове, щоб йти в ногу з часом, не відставати

3. Підміна понять. Спочатку показують одне, але пропонують купити зовсім інше.

4. Комплекс переваги. Класик психоаналізу Альфред Адлер створив концепцію комплексу неповноцінності і комплексу переваги, як засобу компенсації неповноцінності. За Адлеру всі люди в тій чи іншій мірі несуть в собі відчуття неповноцінності і прагнуть його компенсувати різними успіхами, нехай навіть і уявними. Відкриття Адлера широко використовуються в сучасній рекламі. Споживачеві пропонують придбати товар для того, щоб відчути свою винятковість, всесилля, підвищити свій статус. «Вірний секрет жіночих перемог», «для тих, хто правда крутий», «ти всесильна», «ви чарівні», «він один такий» – типові в даному випадку слогани.

5. Безкоштовний сир із мишоловки. Увага споживача акцентують на можливості отримати «безкоштовно», «в подарунок» яку-небудь річ на додаток до основної покупки. Прийом простий, але ефективний.

6. Перемога над іншими. Ключові слова: «на відміну від інших». Самі слова «краще», «довше», «швидше» вже говорять про те, що в іншому випадку, якщо ви купите товар іншої фірми, у вас буде «гірше» і «повільніше». У рекламі пропонований товар змагається і перемагає, але з чим саме він змагається, не говорять, так що неможливо перевірити, чи була дійсно здобута перемога.

7. Авторитет науки. Ключові слова: «експерти рекомендують», «доведено клінічними дослідженнями». У наш час, коли авторитет науки високий, в рекламі імітують проведення експерименту з використанням пропонованого товару.

8. Думка відомої людини. Товар рекламує популярна особистість: актор кіно, кумир молоді. Розрахунок на стереотип: «якщо вже такі люди купують, то сумніватися нема чого, треба брати».

9. Глас народу. Метод в певному сенсі протилежний попередньому. Обіграється образ людини з вулиці, такого, як усі. Рекламщик як би говорить споживачеві: «Ну це ж не реклама, для реклами ми б найняли зірок. Тут просто демонстрація життєвого досвіду звичайних людей».

10. Наведення жаху. Споживачеві вселяють, що існують смертельно небезпечні ситуації, в яких може допомогти тільки певний товар чи послуга.

11. Не будь ізгоєм. Більшості людей властивий страх виявитися ізгоєм. Маніпулятор використовує слабкість людської психіки, переконуючи, що «все вже купили товар, всі вже оцінили його високу якість і необхідність, а ви залишилися в меншості».

12. Апеляція до «добрих почуттів». Сюжет кліпу будується таким чином, щоб товар асоціювався з подіями, що викликають позитивні емоції, що виникають у процесі людського спілкування.

13. Експлуатація батьківського інстинкту. Товар представляють як корисний і потрібний дітям. Дитина щасливий, якщо ви купите йому рекламовану річ: підгузники, шампунь.

14. Патріотизм. Тут використовуються образи національних героїв, історичних і фольклорних персонажів, національні костюми.

15. Приголомшити! Мета такої реклами потрясти споживача настільки сильно, щоб рекламований товар міцно засів у нього в пам'яті.

16. Задоволення. Левова частка кліпів містять сексуально забарвлені образи, пропонують «райську насолоду», спокуса «смаком» і так далі. Мета – зв'язати товар з задоволеннями.

Перераховані прийоми є ідейним каркасом рекламних кампаній. Скелет потім обростає шаблонними образами: красунями, попереджувальним доктором, доброї бабусею, веселими дітлахами.

На нашу думку, реклама в сучасному світі, безсумнівно, виступає одним із основних рушіїв торгівлі. Вона допомагає дізнатися про нові товари і послуги, зорієнтуватися в безмежному морі виробництва і споживання. Реклама не лише інформує, а є – могутнім засобом впливу і маніпуляції людиною. Вона здатна формувати і змінювати світогляд і поведінку людей.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Алдер Г. Технология НЛП / Г.Алдер. – СПб.: Питер, 2001. – 224 с.

2. Доценко Е. Л. Психология манипуляции, механизмы и защита / Е. Л. Доценко. – СПб. : Речь, 2004. – 243 с.

3. Лук'янець Т. І. Рекламний менеджмент / Т. І. Лук'янець. – К. : КНЕУ, 2003.

4. Лященко А. В. Соціально-культурний вплив реклами на формування та зміну ціннісних орієнтацій / А. В. Лященко // Вісник Дніпропетровського університету. Серія. Соціальні комунікації. Літературознавство. – Вип. 10. – Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ, 2008. – С. 71–76.

5. Рюмшина Л. И. Манипулятивные приемы в рекламе. – М. : Издательский центр «Март», 2004.

6. Ученова В. В. Философия рекламы. М. : Гелла-принт, 2003.

ЗБРОЙНІ СИЛИ ДОБИ КОЗАЦТВА

Бондаренко Н. В.
Науковий керівник – Яшан О. О., кандидат історичних наук, доцент
Черкаський державний технологічний університет

Історія державності України тісно пов'язана з утворенням і розвитком тих чи інших військових формацій, які забезпечували державний лад, захист та безпеку населення як від зовнішніх агресорів, так і від внутрішніх дестабілізуючих факторів. Особливо це проявлялось в періодів, коли була втрачена державність, але ще зберігалося українське військо, розвиток якого відбивав поступ суспільства та державні традиції народу. Історичні умови

України сприяли формуванню прошарку професійних воїнів як особливої верстви суспільства, особливої соціальної групи до кінця XVIII ст. Відсутність власної державності спричинила те, що в той час, коли в Європі створювались регулярні армії, головними і часто єдиними оборонцями України стали козаки, «вільні люди», особливий військовий прошарок українського суспільства. Етнос сам себе захищав, віддаючи в козаки своїх кращих представників [1]. Таким чином, українське козацтво стає невід'ємною частиною історії України, важливим етапом української державності.

У другій половині XVI ст. в рядах козацтва значний відсоток складали родові козаки, а також шляхта, особливо дрібна, яка мала можливість висунутися тільки у козацькому середовищі. В процесі козацької війни під проводом С. Наливайка відбуваються зміни у соціальній базі формування війська: поповнення війська відбувалося переважно за рахунок міщанства.

Повільно росла чисельність козацького війська. Якщо у 1574 р. І. Свірговський привів у Молдову військо з 1 400 козаків, то К. Косинський під П'яткою 1593 р. мав вже 5 тис. з 26 гарматами. Для походу на Москву П. Конашевич-Сагайдачний зібрав близько 20 тис. війська. Я. Неродич-Бородавка зібрав у 1621 р. майже 50 тис. козаків. Реєстр війська під Хотином налічував 41 520 осіб [2, 12]. Зусиллями Богдана Хмельницького та козацької старшини в ході війни за незалежність було створено одну з найпотужних армій (понад 100 тис. чол.) тогочасної Європи. Сам Хмельницький говорив московським послам, що під Зборовом його військо доходило до 360 тис. [3, 185].

Щодо організаційної структури реєстрових та нереєстрових козаків, то вона була однаковою. Поряд з гетьманом були генеральні старшини: суддя, осавул, писар, обозний і хорунжий. Напевно був і бунчужний.

Перші покоління козаків носили дідівське озброєння – легкі захисні панцири, байдани, колонтарі, бехтерці, шоломи. Були озброєні списами, шаблями і луками. Однак козацтво вчасно оцінило ефективність вогнепальної зброї, тому йшло постійне насичення нею війська. Маючи за основного суперника кримських ординців з їх легким озброєнням, козаки почали відмовлятися від захисного озброєння або обмежуватися його легкими видами (байдани та колонтарі). Козацька піхота діяла переважно під захистом вагенбургу (укріплення з обозних возів) або ж під прикриттям кінноти. Тому серед неї переважали мушкетери, витіснивши пікінерів, які були мало придатні до військових дій в умовах Дикого поля або молдовських походів. Військо мало польову артилерію (20–30 гармат) та дрібнокаліберну артилерію (фальконети) на чайках. Польовими укріпленнями прикрито козацькі форпости та Запорозьку Січ. Козаки зводили польові укріплення, володіли мистецтвом інженерної атаки фортець та були знайомі з технікою мінної війни [2, 12–13].

Відтак, уся маса запорізького товариства, розподілялася на роди військ: піхоту, кінноту артилерію й човновий флот. Основним родом козацького війська середини XVII ст. була піхота, яка виконувала три функції: частина її складала гарнізон Січі; частина займала пости на Дніпрі (на човнах) і становила лінійну сторожу; частина або вела війни з турками, татарами й ляхами у воєнний час, або займалася рибальством та звіроловством у мирний час. Вважається, однак, що в запорізькому війську

лише бідні люди служили в піхоті, а заможні чи ті, хто несподівано здобував коней на війні, завжди переходили в кінноту. Козацька піхота прославилася у морських походах, при штурмі турецьких фортець, висадці десантів та інших блискавичних операціях.

Характер місцевості, на якій діяли запорожці, рівний відкритий степ, на котрому кінь так само необхідний, як човен на ріці, робив їх переважно кінним військом. Лише верхи на коні можна було наздогнати такого невловимого і всюдисущого вершника, яким був татарин, особливо буджак. Тому за ініціативою гетьмана Б. Хмельницького було розпочато формування козацької кінноти, яка вже у 1649 р. успішно протистояла ворогові. У кінноті служили козаки, які могли забезпечити себе парою бойових коней. У народних думах і піснях козак без коня майже немислимий. Козацька кіннота в разі необхідності, зокрема при штурмі укріплень, спішувалася і діяла як піхота. Піхотинець, який під час військового походу «справляв» собі коней, міг переходити в кінноту. І навпаки, козак, який втрачав коней, переходив у піхоту.

Артилеристи, які до середини XVII ст. були нечисленними, були найбільш привілейованим прошарком серед козаків, вони повинні були мати особливий вишкіл і досвід, їхній штат був сталим і всі вони проходили регулярне навчання. Артилерія (переважно легка) застосовувалася при обороні укріпленого табору, на валах фортець, у засідках і на човнах флотилії. Становлення артилерії як окремого роду війська в гетьманських збройних силах відбулося в ході національно-визвольної війни середини XVII ст. Відтоді артилерію в козацькому війську почали застосовувати при облогах і штурмах фортець, а також у відкритих, польових боях.

Щодо флоту, то козаки утримували човнові військові флотилії, з яких козацька піхота завдавала відчутних ударів туркам і кримським татарам як на воді, так і на суші, проводячи комплексні бойові операції на морі і узбережжі супротивника. Кількісний склад козацької флотилій у різні періоди коливався від кількох десятків до кількох сотень човнів – лип, дубів, чайок. Із середини XVII ст. морська справа стала поступово занепадати [4].

До діючої армії також входили підрозділи розвідки (для виконання завдань розвідки в Запорозькому війську були введені у XVII ст. посади товмачів (перекладачів), створено мережу інформаційного забезпечення), фортифікаційної та прикордонної служб, загони варти. Спеціальні загони забезпечували постачання зброї, боєприпасів, продовольства.

Завдавання противнику максимальних втрат у живій силі й матеріальних засобах, захоплення ініціативи й позбавлення його можливості подальшого ведення бойових дій було головною метою наступальних дій козацького війська. Найважливішим завданням при цьому було домогтися психологічного «придушення» військ противника, приголомшити, викликати серед його лав паніку, позбавити можливості організованого опору. Така тактика вимагала від запорозьких козаків виявлення найбільш слабких місць у бойових порядках противника, створення їх за допомогою різних прийомів і діями козацьких підрозділів, у тому числі широко використовуючи військову хитрість. Наприклад, ставши

навпроти неприятеля, козаки зазвичай не відразу вступали з ним у бій: влаштувавши табір, окопавши й увійшовши в нього, козаки спочатку відкривали загальну канонаду по неприятельському табору, причому стрільці, що стояли у задніх шеренгах, безперервно заряджали рушниці й подавали їх тим, хто стояв попереду, а ті постійно приймали рушниці і безупинно стріляли в неприятеля.

Випустивши кілька зарядів і обстрілявши ворога з усіх боків, козаки далі висилали зі свого табору найбільш сміливих, спритних і гострих на язик вершників для так званих «герців» чи «гречі», або «татарських танців», тобто окремих поєдинків, молодецьких сутичок і верхових перестрілок. Кружляючи на своїх конях перед неприятелем, знущаючись над ним і під'юджуючи до битви в'їдливими словами, козаки вимахували в повітрі своїми кривими шаблями, випускали кулі у ворожий стан і потім блискавично кидалися в табір. Під час герців вершників піхота намагалася непомітно вийти з табору й якнайближче підповзти під ворожий табір, вдертися до них чи окопатися на найближчій відстані і з шанців почати рушничний вогонь по ворогові. Шанці охороняли її від наступу ворожої кінноти. Для копання таких стрілецьких ям піхотинці носили причеплену до пояса лопату й мотику [5, 267–268].

Отже, козацьке військо виробило блискуче військове мистецтво. Козацька стратегія мала яскраво визначений наступальний ініціативний характер, маневрену, динамічну тактику і в цьому перевершувала армії Європи, які послідовно додержувалися стратегії оборонної пасивної війни, довготривалої облоги фортець, ухиляння від польових битв.

Із розгортанням громадянського конфлікту в Україні, який виник наприкінці 50–60-х. рр. XVII ст. зростає потреба у військовій силі, тому козацька старшина сконцентрувала погляди на можливість формування підпорядкованого лише їй найманого війська. Якщо на початку свого існування ці підрозділи формувалися за рахунок іноземців , то згодом вони набиралися, головним чином, з місцевого населення. Позбавлені будь-яких ознак становості й певних соціальних інтересів вони мали забезпечувати гетьманам зміцнення їх позицій в умовах мінливих настроїв серед козацтва. Поворотним моментом у розвитку найманства на Лівобережжі можна вважати 1669 р., коли гетьман Д. Многогрішний, скориставшись ухвалою Глухівської ради, об'єднав наймані (охотні) полки в окреме від козацького постійно існуюче військо [3, 185].

Наприкінці XVII ст. найманці в Україні перетворюються на постійне військо. В гетьманських універсалах наймані полки згадуються як частина окремого цілісного вояцького організму – охотницького війська, а у військовій лексиці чітко закріплюються слова «сердюк» для позначення вояків найманих піхотних частин, а також попередньоіснуючі назви «компанійці» (кінні найманці), «охотники» [3, 186].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Денісов Я. Я. Формування військових ідеалів та етичних поглядів запорізького козацтва (від зародження до Хмельниччини). – Режим

доступу : http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/30006/1/14_119-124.pdf. (дата звернення 13.03.2019 р.). – Назва з екрана.

2. Батюк Т. В. Збройні сили України в протистоянні турецько-татарській експансії у другій половині XVI – на початку XVII ст. [Текст] : автореф. дис... канд. іст. наук : 20.02.22 / Т. В. Батюк ; Національний ун-т «Львівська політехніка». – Л., 2003. – 20 с.

3. Даценко О. М. Розвиток козацького війська в часи Гетьманщини (друга половина XVII – XVIII ст.) / О. М. Даценко // Сіверщина в історії України : Зб. наук. пр. – К. : Глухів, 2013. – Вип. 6. – С.184 187.

4. Енциклопедія історії України. – Режим доступу : http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Kozacki_viyska. (дата звернення 14.03.2019). – Назва з екрана.

5. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків: у 3 т. / Д. І. Яворницький. – Львів : Світ, Т. 1 / з рос. пер. І. Сварник. – 1990. – 316 с.

КОЗАЦЬКЕ БАРОКО В АРХІТЕКТУРІ ЯК САМОБУТНЄ КУЛЬТУРНЕ ЯВИЩЕ УКРАЇНЦІВ

Волошина К. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
Науковий керівник – Спіркіна О. О., кандидат історичних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Бароко – це стилістичний напрям в європейському мистецтві XVI–XVIII сторіч, започаткований в Італії. Основні його риси: підкреслена урочистість, пишна декоративність, динамічність композиції.

В Україні під впливом козацтва, його визвольного руху та союзу з православною церквою, яку взяло під свій захист, наприкінці XVI – початку XVII ст. народжується українське бароко. Визначною його рисою є використання традицій народного мистецтва та широка демократизація сюжетів. Українське бароко відбилося в архітектурі, живописі, літературі та музиці України того часу. Серед того, що дійшло до нас у стилі українського бароко, слід відзначити архітектуру Духовної академії у м. Київ (Й. Шедель), Ковнірського корпусу в Києво-Печерській лаврі (С. Ковнір), надбрамної церкви Кирилівського монастиря у м. Київ (І. Григорович-Барський); церкви Св. Юра у м. Львів (Б. Меретин).

В умовах Запорізької Січі українське бароко поєднується з аскетизмом козацького життя, з військово-оборонними функціями споруд, набирає стриманої урочистості і одержує назву «козацького бароко».

Вже наприкінці XVII ст., переважно в м. Київ та його околицях, з'явилися будови, позначені рисами стилю бароко, але їхня мальовничість, інтимна теплота докорінно відрізняє їх від бароко західноєвропейського. Нові форми української архітектури виникли на основі давніх і багатих

традицій народної дерев'яної і давньоруської архітектури, увібравши багатовікове багатство українського зодчества. Архітектура українського бароко – це концентрований матеріальний вияв «психічного стану», того гармонійного світогляду, на який здатна нація у часи високого духовного злету, а той злет невід'ємний від усвідомлення особистої і національної свободи.

Хрещаті дерев'яні храми – типове явище в народному будівництві. Цей тип споруд був настільки вдосконалений, що кожна з таких церков являє собою справжню перлину архітектури в розумінні як гармонійної й логічної композиції, так і окремих форм та деталей. До трибанних церков із тридільним закладенням належать Покровський собор у м. Харків (1680 р.), дві церкви Києво-Печерської лаври, собор у м. Ромни та м. Суми.

Досконаліших мистецьких форм досягли п'ятибанні храми. До перших таких будов належать церква Адама Кисіля в Нискиничах на Волині (1653 р.) та перебудова Спаса на Берестові в м. Київ за часів П. Могили (1638–1643 рр.). Розвинені барокові форми втілились у спорудах Києво-Печерської лаври – церквах Усіх Святих (1696–1698 рр.) та Хрестовоздвиженської, соборі Св. Георгія Видубицького монастиря (1672–1674 рр.), Преображенської церкви в м. Прилуки (1716 р.), соборі в м. Ніжин тощо.

У першій половині XVII ст. в Україні виділилося два архітектурних центри, що розвивали традиції мурованого зодчества з яскраво вираженими національними рисами: м. Київ та м. Чигирин. їхній вплив відбився на архітектурних спорудах усього Лівобережжя та Слобожанщини. Тут виникли храми, мурувані світські житлові та адміністративні будинки, навчальні заклади, трапезні. До таких будов належать Троїцька церква в м. Чернігів (1679 р.), Михайлівський собор (1690–1694 рр.) та Братська церква Києво-Могилянської академії (1695 р.), собор Мгарського монастиря біля м. Лубни (1682 р.), Михайлівська церква Видубицького монастиря, будинок полкової канцелярії в м. Чернігів (будинок Я. Лизогуба), Переяславський колегіум, митрополичий будинок Софії Київської та Київської академії, будинок Малоросійської колегії в м. Глухів[1, 264–266].

Особливістю козацьких соборів була відсутність чітко виражених фасадів: вони однакові з чотирьох боків, повернуті водночас до всіх частин світу, до всіх присутніх на площі. Демократичність козацького п'ятиверхого собору не заважає йому бути й виразником суто барокового світовідчуття, зокрема складного відчуття неподільної єдності конечного і безконечного. У козацьких соборах втілено ірраціональний образ світу. За своєю внутрішньою сутністю український козацький собор органічно вписується в картину духовних шукань європейського бароко. Зеленого та блакитного кольору бані соборів прикрашені золотом або обліплені, як небо, золотими зірками. Із середини купольний простір також світиться й сяє, як небо вдень, а вночі наповнюється глибокою темрявою. Козацькі собори стали втіленням народної мрії про небо на землі.

В Україні наприкінці XVII ст. організовуються місцеві й регіональні школи дерев'яного та мурованого зодчества: волинська, подільська, галицька, гуцульська, бойківська, буковинська, наддніпрянська,

слобожанська, чернігівська, полтавська тощо. З дерев'яної архітектури найвідоміші Миколаївський собор Медведівського монастиря, що мав 40-метрову висоту та найвища дерев'яна споруда в Україні – 65-метрова запорізька дерев'яна церква у Новоселищі, збудована У 1773 р. Я. Погребняком. У XVIII ст. оформлюється національна школа українського бароко. До відомих її майстрів належать І. Григорович-Барський, С. Ковнір, Й. Шедель, І. Зарудний, Ф. Старченко, А. Зерніков, І. Батіст.

Найбільшого розквіту українське бароко набуло за часів гетьмана Івана Мазепи. Саме тоді в архітектурі сформувалося мазепинське бароко – новий тип церкви, архітектура якої виражає ідею української державності. Притаманні йому риси: монументальність, велич і сила. Фронтони, колони, пілястри та інші елементи європейської архітектури якщо не протиставляють його традиціям дерев'яної народної архітектури, то все ж таки віддаляють від них на певну відстань. Це вже не народно-козачий, а гетьманський храм, просякнутий пафосом утвердження нової державності, духом сильної авторитарної влади.

Заходами І. Мазепи було закінчено спорудження Спаської церкви Мгарського монастиря біля м. Лубни на Полтавщині та п'ятибанної церкви Всіх Святих у Києво-Печерській лаврі – справжньої перлини серед усіх п'ятибанних церков українського бароко. Завдяки І. Мазепі та митрополитові В. Ясинському барокового оформлення набули київський Софійський собор, перебудований у 1685–1707 рр., Успенська церква Києво-Печерської лаври та Михайлівська церква Видубицького монастиря. З 1690 р. поруч із Лаврою будується Микільський собор, відбудовується лаврська друкарня, неподалік споруджується Вознесенська церква, при якій діяв Печерський жіночий монастир. Його ігуменею певний час була мати Мазепи – Марія-Магдалена Мазепина. Монастир цей було пізніше закрито царським указом у зв'язку зі «зрадою» Мазепи, а на його місці побудовано будинок «Арсеналу».

По всій Лівобережній Україні І. Мазепою було споруджено 14 і оновлено 20 церковних храмів. За часів Мазепи будують і його полковники М. Миклашевський, Розумовські, Лизогуби. Розбудовуються міста Київ, Чернігів, Переяслав, Суми, Харків, Ніжин та інші. Резиденцією гетьманів на Лівобережжі у 1669–1708 рр. став Батурин.

У середині XVIII ст. в архітектурі відбуваються певні стильові зміни, пов'язані з іменами відомих російських та закордонних архітекторів Й. Шеделя, Ф. Б. Растреллі, І. Мічуріна. Вони поширюють світський або європейський бароковий стиль, збагачуючи українське бароко елементами монументальності, рококо, стильовими особливостями російського бароко та перехідними формами до класицизму. Типовими спорудами є Андріївська церква та Маріїнський палац у м. Київ архітектора Ф. Б. Растреллі. Найвизначнішим зодчим у західноукраїнських землях був Б. Меретин. Найбільша пам'ятка його зодчества – Львівський собор Св. Юра.

Загалом бароко – це стиль архітектурних ансамблів. Достоїнства його у Придніпров'ї та східних областях України найбільше виявили себе саме в унікальних архітектурно-ландшафтних композиціях. Провідна ідея

належить собору, а всі інші споруди поєднані масштабом, ритмом пластичних чергувань.

На території Правобережної і Західної України другої половини XVII ст. кам'яне будівництво занепадає, натомість популярнішою стає дерев'яна архітектура. Але загалом із середини XVIII ст. на Лівобережжі та Слобожанщині барокове будівництво послаблюється. В архітектурних спорудах помітнішим стає відхід від колишньої перенасиченості прикрасами до простоти і раціональності. Почуття поступаються місцем розумові, розсудливості, що є прикметою нового стилю – класицизму [2, 24–27].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Українська та зарубіжна культура : Навчальний посібник/ Донецький держ. ме-дичний ун-т ; Донецький держ. технічн. ун-т ; Донецька державна академія управління ; Ред. К. В. Заблоцька. – Донецьк : Східний видавничий дім, 2001. – 368 с.

2. Українська та зарубіжна культура : Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни / Роман Вечірко, Олександр Семашко, Володимир Олефіренко ; М-во освіти і науки України, КНЕУ. – Київ, 2003. – 367 с.

ПРОФЕСІЯ РЯТУВАЛЬНИК: ҐЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Горіла К. В.
Науковий керівник – Косяк С. М., кандидат історичних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

За період існування людства жіночий образ зазнав кардинальних змін. Багато факторів, які визначали роль жінки у суспільстві залежали від історичних умов, що склалися на тій чи іншій території, від традицій та звичаїв народів. Поступово в суспільстві стали формуватися ґендерні стереотипи – узагальнені уявлення про характер, поведінку, соціальну роль жінок і чоловіків.

У професійній сфері ґендерні стереотипи формуються так само як і в інших сферах життя – із традицій. На сьогодні мільйони жінок у світі зазнають ґендерної дискримінації. Існує поширена думка, що жінки не можуть займати керівні посади, а обирати професію потрібно не за покликанням, а за принципом ґендеру. У нашому досліджені ми здійснили спробу розвінчати уявлення про те, що професія рятувальник (пожежний, водолаз) – не жіноча.

Досить довго у світі професія пожежного вважалася суто «чоловічою». Лише на початку XX сторіччя жінок почали приймати в пожежні бригади. Це було величезне випробування для них, оскільки існувало багато перешкод на шляху освоєння цього фаху. Уданій розвідці йде мова про визначних жінок, які не злякалися труднощів та досягли висот у пожежній справі.

Моллі Вільямс – це перша жінка в історії людства, яка оволоділа професією пожежного. Вона народилася в родині афроамериканців Мартина Ньюса і Мерилін Дейвенпорт в Южній Америці. Її батьки ще до народження доньки були продані на рабовласницькому ринку в Гранд-Гальфі Бенджаміну Аймару – небагатому білошкірому фермеру, який приїхав з Віргінії разом з дружиною Маргарет. Усе дитинство Моллі провела в Штаті Міссісіпі недалеко від містечка Ютики [1].

Згодом Бенджамін Аймар відкрив власну компанію Aymar&Co. Так як пожежі на складах з товаром траплялися часто, Аймар вступив до Добровольчого пожежного загону Океанус (Oceanus Engine Co.). На роботу Бенджамін завжди брав з собою рабиню Моллі Вільямс, яка швидко навчилася працювати з технікою. У 1818 р. Моллі вперше успішно ліквідувала пожежу і після цього її прийняли до пожежної дружини та дали прізвисько «Волонтер №11». Під час пожежі помітили, що ситцева одежа Моллі не горить. З того часу цей матеріал використовують для виготовлення захисного одягу для пожежних [1].

Не менш цікавою є біографія англійської волонтерки-рятувальника Ліллі Хічкок Койт, яку вважали «талісманом» пожежних. Ліллі захоплювалася пожежною справою ще з дитинства, а вже в 15 років здійснила свій перший виїзд на пожежу. Вона так сильно любила справу, якою займалася, що всі свої гроші після смерті заповідала на будівництво вежі, яку згодом назвали на її честь. Вежу побудували в 1933 р. в Сан-Франциско. Зараз вежа Койт-тауер – візитна картка міста.

Дані Коттон – це жінка, яка має найвищий ранг в пожежній службі. Дані почала займатися пожежною справою коли їй було 18 років. Її перше місце роботи – Уімблендське пожежне депо. З 2002 р. жінка є Визначним Державним службовцем року. У 2004 р. Дані стала першою жінкою, яку нагородили Медаллю Пожежної служби Королеви Великобританії, а з 2007 р. вона займає посаду командира району. До всіх досягнень жінки також відносять те, що Дані в 2010 р. отримала місце другого помічника комісара лондонської пожежної бригади.

В Україні до 2017 року Служба порятунку була установою, в якій жінки не мали можливості працювати на рівні з чоловіками та виконувати роботу, пов’язану з ризиком для життя, зокрема гасінням пожеж. 21 грудня 2017 року уряд відмінив наказ про заборону на 458 професій для жінок, завдяки чому Україна нарешті позбулась ганебного явища дискримінації за ознакою статі. Уже в червні 2018 р. Верховною Радою України було ухвалено законопроект №6109, який установив рівні права та можливості для чоловіків та жінок під час проходження військової служби в Збройних Силах України та інших збройних формуваннях. За ухвалення цього законопроекту проголосувало 247 депутатів. (Мінімальна кількість голосів для прийняття законопроекту – 226). «Цей закон стосується гендерної рівності чоловіків і жінок під час проходження служби в Збройних Силах України. Взагалі, ідея закону полягає в тому, що ми не ділимо осіб на чоловіків та жінок і фактично всі особи користуються однаковими правами під час проходження служби. Це зобов’язання України, це практика Європейського Союзу, Ізраїлю, Сполучених Штатів Америки – ми її

впроваджуємо, безумовно, з повагою до законів про захист материнства…», – зазначив секретар комітету з питань національної безпеки і оборони Іван Вінник [2]. Після внесення змін у законопроект в Україні жінки активно починають освоювати «чоловічі» професії в системі ДСНС.

Першою і поки що єдиною жінкою водолазом у Державній службі з надзвичайних ситуацій України є киянка Оксана Чехместренко. За словами жінки, робота водолаза дуже цікава та непередбачувана, але найтяжче в її професії – це витримати навантаження, адже маса спорядження становить близько 40 кг. Оксана зазначає: «…Під водою все не так як на землі. Там все залежить від того, наскільки ти стійкий до надзвичайних ситуацій [3].

Першою жінкою хіміком-рятувальником в Україні стала Юлія Чернєва. До основних задач Юлії належать: знешкодження хімічної або біологічної речовини, убезпечити уражену територію та передавати отримані дані в лабораторію. Жінка вважає, що головне в її професії – це точність в дослідженнях та вміння працювати в складних умовах.

Ірина Деренюк уже рік очолює пожежно-рятувальну частину в Умані, що на Черкащині. Їй підпорядковується 57 осіб, в основному – чоловіки. Жінки у пожежній частині також є, але їх небагато: четверо працюють диспетчерами і троє бухгалтерами.

Катерина Миколаївна Дранківська – справжній, не кабінетний, начальник професійної пожежної частини №35, яка базується в селі Іванопіль Чуднівського району на Житомирщині.

У Черкасах живе перша і поки що єдина в Україні жінка-рятувальниця – Анастасія Клочко, яка у складі бойового підрозділу пожежної частини №2 виїжджає на пожежі. Пожежниця каже, що зараз почувається найщасливішою людиною, адже про роботу рятувальника мріяла ще зі школи.

Отже, ґендерна рівність як принцип полягає в тому, щоб усунути всі соціальні бар'єри, що заважають людині проявити себе як особистість, а також створити рівні соціальні можливості для реалізації можливостей жінок і чоловіків в усіх сферах життєдіяльності залежно від особистого вибору людини [5, 8]. Чи існує ґендерна дискримінація в Україні? Офіційно – ні. На законодавчому рівні гендерну дискримінацію заборонено Конституцією та Законом «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні». Крім того, у 1980 р. Україною була ратифікована Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. У 2005 р. Верховна Рада ухвалила Закон «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Навіть Угода про асоціацію між Україною та ЄС, містить статтю про гендерну рівність в економічному житті, яка декларує забезпечення рівних можливостей для чоловіків та жінок у сфері зайнятості, освіти та навчання, економічної та суспільної діяльності, а також у процесі ухвалення рішень.

На практиці в нашій державі й досі зберігається доволі консервативне та стереотипне сприйняття жінок та чоловіків, їхніх можливостей та ролей, які не дозволяють повною мірою реалізувати ту ґендерну рівність, яка прописана у всіх згаданих документах. Хоча протягом останніх років ситуація значно покращується. Прикладами стають сотні жінок, які не

злякалися піти наперекір суспільній думці та зайнялися тією справою, до якої мали покликання. Підтвердженням цьому є доля жінок-рятувальниць про яких мова йшла вище.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ольга Селезнева Наше дело : Как появились женщины-пожарные, полицейские и священники [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https:// www/wonderzine.com/ wonderzine/life/life/227498-ladies-first (дата звернення: 02.03.2019).

2. Гендерна рівність : Рада урівняла права жінок і чоловіків в армії [Електронний ресурс] // 5UA. – Режим доступу : https://www.5.ua/suspilstvo/henderna-rivnist-rada-urivniala-prava-zhinok-i-cholovikiv-v-armii-176982.html.

3. Т. Гордієнко Оксана Чехместренко про роботу водолаза [Електронний ресурс] / Тетяна Гордієнко // womo. – Режим доступу : https://womo.ua/oksana-chehmestrenko-pro-robotu-vodolaza/.

4. Основи теорії гендеру : Навчальний посібник. – К. : Видавництво «К.І.С.», 2004. – 315 с.

МАНІПУЛЯЦІЯ ЯК ВИД ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ

Грицан А. А.
Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Маніпуляція як засіб психологічного впливу стала звичною, повсякденною частиною нашого життя. Зростаючий інтерес до цієї проблеми обумовлений прагненням учених аналізувати питання, пов’язані з допустимістю маніпулятивного впливу на людину, а також з пошуком способів протистояння і захисту від маніпуляцій. Маніпуляція характеризується наявністю схованого впливу на об’єкт [3]. Причому ретельно ховається не тільки наявність цього впливу, але й мети, наміру, а також результатів маніпуляції. Саме приховання впливу є одним із самих популярних і надійних методів реалізації маніпуляції свідомістю мас, коли маніпулятори прагнуть до мінімізації виявлення початкового впливу, виключення виявлення важливих змін, які відбуваються, а у випадку їхнього розкриття передбачають, щоб зміни, що відбуваються, здавалися випадковими, а зацікавлені суб’єкти не були розкриті.

Синтезуючи погляди різних дослідників можна визначити маніпуляцію як приховане управління людьми та їхньою поведінкою [1]. В кожній людині є та частина душі, яка свідомо вдається до всіляких хитрощів, щоб контролювати ситуацію і досягти своєї мети (частіше корисливої), тому можна сказати, що в певній мірі кожна людина є маніпулятором, а проявляється це залежно від обставин і самого індивіда [5]. Коли йдеться про механізми маніпулятивного впливу на молоду

людину, мається на увазі, що один суб'єкт психічної активності своїми діями може викликати потрібну йому психічну (душевно-духовну) активність іншого суб'єкта психіки, а саме: певні відчуття, уявлення, спогади, думки, почуття, ставлення, вольові дії тощо [2]. Найбільш відомими є такі механізми, як переконування, навіювання, примушування, санкціонування, вправляння, наслідування, психічне зараження тощо.

Сьогодні маніпуляцію застосовують у контексті міжособових взаємин та у сфері управління масовою свідомістю [4]. Можна навести ряд формулювань поняття маніпулювання, запропонованих Є. Доценком:

- вид психологічного впливу, за якого майстерність маніпулятора використовується для прихованого впровадження в психіку адресата мети, бажань, намірів, відносин чи установок, що не співпадають з тими, які е у адресата на цей момент;

- психологічний вплив, націлений на зміну напрямку активності іншої людини, виконаний настільки майстерно, що залишається непоміченим нею;

- психологічний вплив, спрямований на неявне спонукання іншого до здійснення визначених маніпулятором дій;

- майстерне спонукання іншого до досягнення (переслідування) побічно вкладеної маніпулятором мети.

Таким чином, способів досягти свого багато: можна вмовляти, переконувати, можна йти напролом, а можна навчитися маніпулювати людьми, і тоді вони самі вам все бажане піднесуть на блюдечку з блакитною облямівкою, та ще й щиро вважатимуть, що це виключно їх рішення. І це не фантастичні розповіді, психологія маніпулювання людьми відкриває дійсно великі перспективи. Інша справа, що не всі уявляють область застосування цих знань у повсякденному житті.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Берн Э. Игры, в которые играют люди : Психология человеческих взаимоотношений ; Люди, которые играют в игры : Психология человеческой судьбы [Текст] / Э. Берн, пер. с англ. А. В. Ярко, Л. Г. Ионин. – М. : ФАИР-ПРЕСС, 2000. – 480 с.

2. Гарифуллин Р. Р. Иллюзионизм психолога. Иллюзии и манипуляции психолога [Текст] / Р. Р. Гарифуллин. – Казань – Йошкар-ола : Марийский полиграф.-издат. комбинат, 2000. – 44 с.

3. Глассер У. Школы без неудачников [Текст] / У. Глассер. – М. : Прогресс, 1991. – 140 с.

4. Битянова М. Р. Социальная психология : наука, практика и образ мысли / М. Р. Битянова. – М. : Изд-во ЭКСПО-Пресс, 2001. – 576 с.

5. Шостром Э. Человек-манипулятор. Внутреннее путешествие от манипуляции к актуализации / Э. Шостром; пер. с англ. Н. Шевчук, Р. Римской. – М. : Апрель-Пресс; изд-во Института психотерапии, 2004. –192 с.

ВИТОКИ ВІЙСЬКОВОЇ ДОБЛЕСТІ УКРАЇНИ: КНЯЗЬ СВЯТОСЛАВ ХОРОБРИЙ

Гук О. І.
Науковий керівник – Ілляшенко Ю. Ю., кандидат історичних наук, доцент
Черкаський державний технологічний університет

Серед галереї славетних особистостей, чиї імена знає кожен українець, особливе місце посідає київський князь Святослав Хоробрий. Ця історична постать давно відома як в Україні, так і за її межами. В умовах розбудови незалежної держави та формування векторів державної політики важливим є вивчення досвіду військової справи часів правління князя Святослава.

Відомий український історик Михайло Грушевський надзвичайно влучно охарактеризував Святослава, назвавши його «запорожцем на престолі», адже князь, без перебільшення, був уособленням найбільших чеснот українського козацтва – мужності, войовничості, лицарської доблесті та звитяги.

Складно переоцінити роль, яку відіграв князь Святослав у міжнародних відносинах другої половини X століття. В історію він увійшов як політик та державний діяч, який мало не всі роки свого княжіння провів у військових походах, майже не цікавлячись внутрішніми справами Київської держави. Справжнім і, чи не єдиним, змістом життя Святослава стала військова справа.

Опис воєнних буднів Святослава знаходимо у праці Нестора-літописця «Повість минулих літ»: «Він ходив на ворога зі стрімкістю барса; в походах не возив із собою ні казанів, ні обозів; харчувався кониною або м’ясом диких звірів, яке пік на вугіллі; не боявся ні холоду, ні непогоди; спав у походах без шатра під відкритим небом, підстеливши під себе кінський пітник, а під голову – сідло; якщо ж ішов на ворога, то ніколи не нападав на нього зненацька, а завжди заздалегідь попереджав: «Іду на ви!».

Князь чітко окреслив пріоритети зовнішньої політики Русі, серед яких стратегічно найбільш важливим визначив напрямок завоювання територій на Схід від руських земель.

Хоча ще за часів правління князів Олега та Ігоря східнослов’янські племена позбулися впливу хозарів, однак східний напрямок залишався недоступним для руських купців і торговців. Тому Святослав поставив перед собою мету: підкоривши Хозарію, відкрити східні торгівельні шляхи, завершивши таким чином справу, розпочату предками.

Насамперед Святослав 964 року звільнив від хозарської влади, а відповідно, й сплати данини східнослов’янські племена в’ятичів. Потім князівська дружина захопила Болгар – столицю так званих срібних болгар, що славилися своїми ринками. Ці землі були підконтрольні хозарам, які скуповували тут хутро північних звірів, срібло, що потрапляло сюди з Уралу, а також невільників. Тож підкорення цих територій стало політично виваженим кроком Святослава.

Перша сутичка дружинників Святослава Хороброго з хозарським військом відбулася неподалік міста Біла Вежа (Саркел), побудованого

візантійцями для захисту хозарських земель від нападів з боку Київської держави. Однак, знаковим є той факт, що русичі все ж завоювали його й рушили далі на столицю Хозарського каганату – місто Ітиль, що знаходилося в гирлі Волги й було перехрестям важливих торгівельних шляхів. Саме звідси арабські та перські коштовності, шовкові тканини, металеві знаряддя та зброю везли далі на захід, а з півночі прибували хутра цінних пушних тварин та шкіра. Князь Святослав вщент зруйнував хозарську столицю й перетворився на повноправного володаря цих земель.

Після цього Святослав з дружиною повернувся до Києва. Невдовзі до Великого князя прибув зі щедрими дарами посланець з Візантії. Як довірена особа візантійського царя Никифора Фоки, він запропонував Святославу піти в похід на Болгарію, а своє прохання підкріпив пригорщею золотих фунтів. Згідно з візантійським планом, два війська мали одночасно напасти на Болгарію, знищити її та поділити землі навпіл. Пропозиція була досить спокусливою, адже саме сюди греки привозили вино, овочі, дорогоцінні метали та тканини, угорці та чехи – срібло й коней, русичі – мед, віск та шкіри. Тому Святослав Ігорович погодився на цю пропозицію без особливих вагань.

У 967 році, зібравши військо, Святослав наніс потужний удар на Болгарію. Він завойовував одне місто за іншим, підкоривши за короткий термін вісімдесят міст, та облаштувався на цих землях, проголосивши Переяславець, що знаходився на південь від Дунаю, «серединою» своєї землі. Саме це місто повинне було в майбутньому стати столицею велетенської держави Святослава Хороброго.

Невдовзі князь отримав тривожну звістку про напад на Київ печенігів. Святослав, швидко зібравши всі свої війська, вирушив на захист рідної землі.

Деякі історики схильні вважати, що раптовий напад печенігів на руську столицю стався на прохання Візантії, занепокоєної перемогами київського князя на болгарських землях та небезпідставними побоюваннями стосовно того, що Святослав не зупиниться на досягнутому й підпорядкує собі Візантію, яка на той момент вже три роки вела війну з арабами.

Киянам вдалося відбили наступ печенігів, та їхнє незадоволення тим, що князь не боронить кордони держави, а постійно перебуває в походах, все більше зростало. Святослав змушений був повернувся до столиці на вимогу свого народу та налагодити державні справи. Однак Київ йому був не до вподоби, і князь мріяв назавжди переселитися до Переяславця на Дунаї. Тому, з метою уникнення державних негараздів на час своєї відсутності, князь поділив землі між синами, дав їм на допомогу бояр-намісників і розпочав організацію нового походу на Болгарію.

Повернувшись до Болгарії, князь змушений був вдруге завойовувати Переяславець. Болгари за відсутності Святослава повстали проти нього та зачинили місто. Внаслідок виснажливого бою князівській дружині все ж вдалося знову захопити Переяславець.

Навесні 970 року князь Святослав вирушив в похід на Візантію. Країна на той час переживала не найкращі часи: тривала війна з арабами, панував голод, а на довершення всіх негараздів, ще й відбувся двірцевий переворот.

Новоспечений візантійський цар Іоанн Цимісхій вступив у довготривалі переговори зі Святославом, проте князь залишався непохитним і вимагав, щоб візантійці заплатили викуп за свої міста та полонених або ж залишили європейські землі. Оскільки протягом тривалого часу не вдавалося досягнути домовленості, Святослав Хоробрий рушив до Царгорода.

Однак, у битві під Аркадіополем дружина Святослава зазнала поразки, не зважаючи на кількісну перевагу. Візантійці розділили своє невелике військо на дві частини, і одна з них прокралася в тил князівської дружини. Здійснивши напад одночсно з обох боків, візантійці розбили Святославове військо, й отримали абсолютну перемогу.

Приголомшений поразкою, Святослав Хоробрий був змушений відступити до Болгарії, але не залишав сподівань на завоювання візантійських земель. Князь постійно направляв до Візантії війська, які грабували та руйнували міста. В свою чергу, цар Цимісхій напав на Переяславець та спалив його. В той момент Святослав із дружиною чекав на ворога під Доростолом, де й відбулася вирішальна битва у візантійській війні. Запеклі бої тривали не один день, перемогу по-черзі здобувала то одна воююча сторона, то інша. Обидва війська були виснажені боями, тому Святослав відправив до Цимісхія послів для переговорів. Як наслідок, був складений та підписаний договір про примирення, згідно з яким князівські війська залишали Болгарію і зобов'язувалися не нападати на Візантію, а візантійці, в свою чергу, відпускали князівську дружину, забезпечивши її запасами, та не розривали торгових зв'язків з Київською державою.

Досягнувши миру з Візантією, Святослав із військом навесні 972 року вирушив на Русь. Чорним морем, а далі Дніпром він планував дістатися до Києва. Але на цьому шляху його чекала перешкода – узбережжя Дніпра захопили печеніги, які терпляче чекали появи Святослава та його дружини. Їх не злякала навіть зима, яку князь вирішив перечекати в низині Дніпра на острові Хортиця. Князівській дружині довелося вступити в бій. Хоча Святославове військо переважало противника озброєнням, печеніги мали значну кількісну перевагу й оточили дружину князя. У цьому бою Великий князь Святослав Ігорович загинув, і лише невелика частина дружини повернулася до Києва, принісши з собою страшну звістку.

Таким чином, історія розкриває перед нами сторінки біографії непересічної особистості. За час свого правління Святослав Ігорович примножив території Київської держави, розширив торгові межі Русі. Однак, нескінчені військові кампанії Святослава Хороброго не сприяли ні стабілізації внутріполітичної ситуації в державі, ні встановленню миру та спокою в світі. Саме з цієї причини політика князя Святослава як державного діяча й на сьогоднішній день не має однозначної оцінки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Войтович Л. Княжа доба : портрети еліти / Л. Войтович. – Біла Церква : Видавець Олександр Пшонківський, 2006. – 82 с.

2. Войтович Л. В. Династія Рюриковичів / Л. В. Войтович // Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.) : склад, суспільна і

політична роль. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2000. – 649 с.

3. Грушевський М. С. Історія України-Руси : В 11 т., 12 кн. / М. С. Грушевський / Редкол. : П. С. Сохань (голова) та ін. – К. : Наук. думка, 1991. – Т. 1 – 736 с.

4. Київ. Енциклопедія / В. Г. Абліцов. – К. : Видавництво «Фенікс», 2016. – 288 с.

5. Котляр М. Ф. Святослав Ігорович / М. Ф. Котляр // Малий словник історії України / відпов. ред. В. А. Смолій. – К. : Либідь, 1997. – 464 с.

6. Повість врем'яних літ [Текст] : літопис (за Іпатським списком) / пер., післясл. та комент. В. В. Яременка ; ред. В. П. Сидоренко. – Київ : Рад. письменник, 1990. – 558 с.

7. Филипчук М. О. Святослав Ігорович / М. О. Филипчук // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. – К. : Наукова думка, 2012. – Т. 9 : Прил – С. – С. 487.

ВНУТРІШНІ І ЗОВНІШНІ ПРИЧИНИ САМОТНОСТІ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ

Денисенко К. О.
Науковий керівник – Котляр Д. О.
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Самотність – це одне з тих тонких, «болючих» питань людської душі, яке зачіпає всіх, незалежно від матеріального стану та віку. Самотність як проблема особистості існувала в усі часи, проте саме наш час породив проблему самотності, як вагомий психологічний і соціальний феномен. У сучасному швидкоплинному світі особистість як духовний персонаж зі своїми потребами і проблемами часто не знаходить свого призначення. Людина губиться серед досягнень науки і техніки, які несуть за собою не тільки комфортніші умови, але й духовний занепад. Тому поняття самотність означає соціально-психологічне явище, або емоційний стан, пов'язаний з відсутністю близьких, позитивних емоційних зв'язків з людьми та зі страхом їх втрати в результаті вимушеної або наявної психологічної причини соціальної ізоляції.

В сучасній науковій літературі проблема самотності активно досліджується приблизно з 50-х років XX сторіччя (Р. С. Вейс, К. Е. Мустакас, Л. Е. Пепло, Д. Рассел, Д. Рісмен, Ф. Слейтер, У. А. Слейтер та ін.) В радянські часи у вітчизняній науковій літературі з ідеологічних причин дослідження самотності проводилося рідко. І тільки в останні десятиріччя до проблеми самотності стали виявляти підвищений інтерес, що може означати перехід її в ряд актуальних соціально-психологічних проблем. Багато аспектів самотності знайшли своє відображення в працях таких дослідників: Б. М. Голоти, Ю. М. Швалба, О. В. Данчева, Г. Каралаша, О. О. Ільяшенка В. Ш. Сіляєва, О. Б. Долгінова та ін.

Ми звикли боятися самотності, сприймати її виключно як негативне явище. Медики вважають, що самотні люди значно легше піддаються хворобам, ніж ті, у кого є родина. У них вищий ризик серцево-судинних захворювань, менша тривалість життя. А психологи відзначають, що самотність негативно впливає на почуття задоволення життям, настрій людей, особливо літніх, спричиняє песимістичний погляд на майбутнє. У філософському енциклопедичному словнику за редакцією В. Шинкарука самотність трактується як «екзистенційна ситуація людського буття, у межах якої відбувається зовнішнє чи внутрішнє відокремлення людей» [1, 301].

Виходячи з цього, можна виокремити два стани самотності: зовнішній і внутрішній, що тісно пов’язані між собою, але не тотожні. Зовнішньою самотністю можна вважати самотність, яка є результатом випадкової суперечності людини і соціального середовища. Зовнішня самотність передусім є результатом випадку – катастрофи, що фізично відокремлює людину від інших людей, викидаючи за межі соціуму. Архетипом цієї самотності є самотність Робінзона Крузо. Але зовнішня самотність може бути і наслідком випадку – конфлікту, який розгортається в межах соціуму. В цьому разі відбувається психологічне відокремлення людини від інших людей. І фізична, і психологічна форми зовнішньої самотності близькі тим, що їхні причини виступають стихійно-зовнішніми відносно людини. Можливість вийти за межі зовнішньої самотності зводиться до специфічної «техніки безпеки», яку можна сформулювати у вигляді усталених загальних правил, що не залежать від неповторної специфіки особистості [2].

На відміну від зовнішньої, внутрішня самотність виступає результатом суперечності людини з собою, яка призводить до втрати та пошуку самототожності й уже на цій основі – до суперечності людини та суспільства. Та саме суперечність людини з собою, породжуючи внутрішню самотність, може стати передумовою дійсного розв'язання суперечності людини та суспільства. Як зрозуміти це?

Ця самотність постійно породжується відкритістю особистісного буття людини. У кожен наступний момент часу особистість стає іншою. Суперечність між попереднім та наступним станами людської особистості, а також між різними вимірами її буття і є фундаментальною передумовою внутрішньої самотності.

Вона як специфічне буття та його переживання є суперечливим процесом. З одного боку, вона свідчить про глибинні еволюційні зміни у надрах особистості, а з іншого, виражає неможливість розв’язання суперечності між різними вимірами особистості. Отже, внутрішня самотність людини є таким проявом її особистісного буття, який означає дисгармонію особистісного розвитку, його самовідчуження і, разом із тим, показує його екзистенційну глибину, можливість виходу до принципово іншого буття. Вона означає руйнацію самототожності та, одночасно, рух до цього в її оновленій формі.

Внутрішня самотність є дисгармонією, яка може створити нову гармонію особистості. Як втрата самототожності вона призводить до відокремленості в соціумі, але, лише пройшовши її лабіринт, можна говорити про дійсне з’єднання особистості та інших особистостей – це те, що Карл Ясперс називав

«екзистенційною комунікацією». Це самотність, що може проявитися у зовнішньо напруженій та розгорнутій комунікації. Людина, що увійшла в стан внутрішньої самотності, глибинно страждає. Але разом із тим вона перебуває на шляху дійсного подолання самотності – на шляху до того стану, де більше немає відчужених відносин між людьми.

Отже, зовнішню самотність можна назвати випадковою, ситуативною, а внутрішню – екзистенційною.

Зовнішня самотність долається виходом до нового кола спілкування, внутрішня – лише самозміною, опануванням новими виявами самототожності. Вихід за межі зовнішньої самотності може відбуватися завдяки загальним психологічним рекомендаціям; внутрішня самотність непідвладна ніяким загальним рекомендаціям, вихід із її простору та часу є завжди унікальним і потребує неповторно-творчого зусилля [3].

Стан самотності породжує складна взаємодія різних почуттів та емоцій. Можливо, причини цієї незадоволеності криються у самооцінці. Зв’язок між низькою самооцінкою і самотністю пояснюється двояким чином: по-перше, посиланнями на те, що низька самооцінка породжує внутрішнє самовідчуження людини, по-друге низька самооцінка супроводжується системою таких установок і поведінкових реакцій, які самі по собі ускладнюють міжособистісне спілкування.

Повністю подолати самотність неможливо, але, напевно, й непотрібно. Сучасна людина повинна зрозуміти природу самотності. Особистість, перш за все, має бути внутрішньо вільною, і в той же час стати повноцінним суб’єктом людської діяльності. А це означає: оволодіти глибинами міжлюдського спілкування, навчитися жити в умовах зростаючої соціокультурної комунікації, знайти мову позасуб’єктних відносин з природою. Коли ж мова заходить про екзистенціальну самотність, то тут необхідно навчитися приймати її як необхідну частину нашого буття, усвідомити її й перетворити в усамітнення, яке повертає природність.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Філософський енциклопедичний словник : енциклопедія / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; голов. ред. В. І. Шинкарук. – Київ : Абрис, 2002. – 742 с.

2. Вейс Р. Вопросы изучения одиночества / Р. Вейс. – М. : Прогресс, 1989. – С. 114–128.

3. Долгинова О. Б. Изучение одиночества как психологического феномена / О. Б. Долгинова // Практическая психология. – 2000. – №4. – С. 28–36.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТИЛІВ КЕРІВНИЦТИВА

Драговоз І. М.
Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

У кожного керівника складаються певні стереотипи управлінської діяльності, які в управлінні називають стилем керівництва.

Стиль керівництва – система принципів, норм, методів і прийомів впливу на підлеглих з метою ефективного здійснення управлінської діяльності.

В психології управління сформувалися такі підходи до аналізу стилів керівництва [1].

Орієнтація на особистісно-ділові якості керівника базується на тому, що кожен керівник є індивідуальністю, неповторно поєднує в собі компоненти особистісно-ділових якостей. Залежно від цього в теорії та практиці управління сформувалися авторитарний, демократичний і ліберальний стилі керівництва.

Орієнтація на об'єктивні чинники в управлінні. На цій підставі розрізняють діловий, компанійський та кабінетний стилі. Так, діловий стиль керівництва характеризують такі ознаки:

- чіткість і ясність у постановці цілей і накресленні завдань;
- конкретний розподіл прав і обов'язків працівників;
- оптимальний розподіл сил і часу на організацію діяльності;
- оперативність у роботі, різноманітність методів управління;
- знання потенційних психофізіологічних та професійно-моральних можливостей підлеглих;
- чітка спланованість часу діяльності, що запобігає простоям, авралам, хаотичності керівництва;
- налагодження ефективного контролю і зворотного зв'язку;
- налагодження системи поінформованості працівників про результати виконання завдань;
- творче мислення керівника як системна ознака успішності керівництва [2].

У теорії і практиці управлінської діяльності існують різні типології стилів керівництва. Найбільш популярною до середини 70-х рр. була типологія, в якій виокремлюються такі стилі керівництва: авторитарний, демократичний, ліберальний та синтетичний стилі керівництва.

1. Авторитарний (синонім директивний, вольовий) – стиль базується на жорсткому способі управління, недопущенні ініціативи.

При автократичному стилі відбувається виразний поділ на керівника й підлеглих, тих, які командують, і тих, що зобов'язані виконувати накази, розпорядження. Керівник-автократ сам визначає мету діяльності групи та спосіб її досягнення і лише незначною мірою дозволяє членам групи долучатися до прийняття рішень. Він монополізує більшість одержуваної інформації та право на ініціативу, сприймається оточуючими як диктатор чи деспот, не виявляє гнучкості в ставленні до подій у групі, а його сприйняття світу в даному випадку явно негативне. Наслідком такого

стилю управління стає зменшення числа ініціатив і послаблення міжособових контактів. У групі назрівають тенденції до бунту, а деколи й реальна агресія, хоча група як цілісність має загалом непогані результати.

Позитивні аспекти стилю – дисципліна, швидке реагування в екстремальних ситуаціях, негативні – низька ініціатива, можливе погіршення психологічного клімату в колективі.

Авторитарний стиль лідерства доцільно використовувати в ситуаціях, де потрібне жорстке підкорення певним вимогам (військова служба), у випадку, коли виникає потреба швидко і одноосібно вирішити кризову, конфліктну ситуацію.

2. Демократичний – базується на колегіальності прийняття рішень, врахуванні думок і, за можливості, побажань підлеглих, передачі частини повноважень підлеглим. Це стиль заохочення, ініціативи, а також стиль наставництва.

При демократичному стилі відсутній радикальний поділ на керівника й керованих, хоча фактично конкретні структури управління в такій групі наявні. Члени цієї спілки допущені до участі в прийнятті рішень та формуванні цілей і норм колективної праці. Ініціатива стимулюється завдяки застосуванню обговорень, дискусій, самодіяльності та наголошенню на суспільних інтересах.

Позитивні аспекти стилю – гарний психологічний клімат, спроможність підлеглих до прийняття самостійних рішень, негативні – може призвести до низької дисципліни, невисока мобільність у прийнятті рішень в екстремальних умовах.

Демократичний стиль лідерства передбачає досить відчутний вплив керівника чи лідера на групу, але він координує свої дії з груповими очікуваннями. Цей стиль переважає в більшості груп в звичайних для існування умовах.

3. Ліберальний (номінальний) – керують підлеглі, «вказівки не даються», «своя людина».

Для цього стилю характерне недостатнє втручання керівника в ті справи, які відбуваються в колективі, ліберальний керівник фактично не впливає на життя групи. Результатом ліберального стилю є різноманітні конфлікти, апатія, невдоволення з приводу відсутності конкретного плану дій, а головне – низька працездатність групи.

Але у деяких випадках, коли група складається з працівників, здатних до самоорганізації та самоконтролю, також у випадках ситуації неформальних стосунків (корпоративна вечірка, відпочинок групи «на природі», неформальне спілкування), використання елементів цього стилю може виявитися доречним та дієвим.

4. Синтетичний – стиль у якому поєднуються різні стилі керівництва.

Саме керівник, який має навички застосування кожного з трьох стилів керівництва в конкретній ситуації в певній групі може вважатися найбільш професійним як керівник чи лідер [3].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бандурка А. М. Психология управления / А. М. Бандурка, С. П. Бочарова, Е. В. Землянская. – Х. : ООО «Фортуна-пресс», 1998. – 464 с.

2. Обозов Н. Н. Психология работы с людьми / Н. Н. Обозов, Г. В. Щекин. – К. : МАУП, 2004. – 228 с.

3. Шарухин А. П. Психология менеджмента / А. П. Шарухин. – СПб. : Речь, 2005. – 352 с.

ЄВГЕН КОНОВАЛЕЦЬ – ІДЕОЛОГ ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Дроботяк Д. Д.
Науковий керівник – Коваленко-Чукіна І. Г., кандидат історичних наук
Уманський національний університет садівництва

Євген Коновалець народився 14 квітня 1891 р. в селі Зашкові на Львівщині в сім'ї народних учителів, Михайла та Марії. Мав брата Мирона (правник, журналіст і громадський діяч, голова Спілки українських журналістів на чужині).

Він витворив якісно новий – політично свідомий, активний і жертовний – тип українця-громадянина і сам був його ідеальним уособленням: служити не особам, а Україні, не урядам, а українській незалежній державі, боротися не за мандати і посади, а за Ідею – за свободу і державність нації [2, 25].

Після закінчення школи вчився в Академічній гімназії у Львові. У 1909 р. вступив до Львівського університету на факультет права. З студентських років вів активну громадсько-політичну діяльність. В 1910 р. брав участь у боротьбі студентства за український університет у Львові, підчас якої від рук польського шовініста загинув А. Коцко. В 1912 р. став секретарем львівської філії «Просвіти», тісно співпрацював з друкованим органом організації місячником «Письмо з Просвіти», був членом «Академічної громади».

З 1913 р. Коновалець як один з лідерів українського студентського руху був обраний до складу головної управи Українського Студентського Союзу, де належав до національно-демократичної секції. Незабаром став членом Української Національно-Демократичної Партії. У 1913 р. як представник від студентства входив до «Тіснішого народного комітету» УНДП, на засіданнях якого провідні галицькі політики обговорювали і приймали рішення з найактуальніших питань українського політичного життя в Австро-Угорщині [4, 340].

З початком Першої світової війни Євгена призвали до війська (19-й полк крайової оборони Львова). Після чотиримісячної старшинської підготовки він, уже хорунжим, у складі похідної сотні відбув на карпатський фронт. У 1915 р. в одному з боїв на горі Маківці потрапив у російський полон. В таборах військовополонених швидко стає центром гуртування галичан. З моменту створення Центральної Ради нав'язує з нею контакти і організовує прибуття галичан і буковинців до Києва. У цей час націонал-демагоги просторікували, що Україні не потрібне військо, і розпустили фактично готову до оборони держави двомільйонну армію. Коновалець залишив безплідні дискусії для інших, а сам почав працю зі створення

Галицько-Буковинського куреня. У вересні 1917 р. Коновалець втік з табору і незабаром добрався до Києва [1, 88].

У жовтні-листопаді 1917 р. Коновальця спільно з Р. Дашкевичем та ін. членами Галицько-Буковинського Комітету сформував Галицько-Буковинський Курінь Січових Стрільців, який незабаром перетворився в одну з найбоєздатніших частин Армії Української Народної Республіки. В січні 1918 р. Коновальця після проведення реорганізації Галицько-Буковинського Куреня Січових Стрільців було обрано командиром Куреня Січових Стрільців. У кін. січня – поч. лютого 1918 р. частини Січових Стрільців відзначились у ході придушення антидержавного заколоту в Києві та в боях проти більшовицьких військ на підступах до міста. В період діяльності Української Центральної Ради Січові Стрільці на чолі з Коновальцем фактично виконували функції національної гвардії, забезпечуючи роботу уряду в найскладніші часи української державності [2, 177].

На відміну від інших чільних діячів українських визвольних змагань 1917–1920 років, він – воїн і командир, на якого орієнтувалися тисячі його колишніх підлеглих і побратимів, – першим збагнув революційний дух, націозахисну суть і державотворчий смисл українського націоналізму.

Він першим зрозумів, що окупаційній політичній системі можна ефективно протиставити тільки іншу, власну, національну ідейно-політичну систему.

Він творив УВО й ОУН не «під себе», не як лідерські об’єднання, а саме як ядро ідейно-політичної системи поневоленого, але не скореного народу.

Коновалець творив ОУН передусім як революційну, конструктивну, ідеологічну, національно-державотворчу, а не тільки як визвольно-політичну організацію.

Він геніально розв’язав проблему формування ідеології ОУН і проблему консолідації тодішніх націоналістичних сил.

Січові стрільці під командуванням Коновальця брали участь у боях проти більшовицьких військ Муравйова, забезпечували евакуацію Центральної Ради до Житомира. Повернувшись на початку березня 1918 р. до Києва, уряд УНР прийняв рішення залишити стрільців як «гвардію війська України» для несення гарнізонної служби. 10 березня 1918 р. курінь було переформовано в полк січових стрільців. На кінець квітня в полку налічувалось близько 3 тис. добре навчених, озброєних стрільців. Коновальцю уряд УНР присвоїв звання полковника [1, 35].

Найвище досягнення, найголовніший спадок Полковника і його найбільший дар своєму і наступним поколінням борців за Україну – національний революційний орден: Організація Українських Націоналістів (ОУН).

Центральна Рада виявилась неспроможною протистояти загарбницьким діям німецьких окупантів й остаточно втратила підтримку народу. З іншого боку, запідозривши уряд у невиконанні умов Брестської угоди (вивезення продовольства і сировини), німецьке командування вирішило ініціювати гетьманський переворот. 29 квітня 1918 р. з’їзд Української демократично-хліборобської партії (відстоювала інтереси

великих землевласників), спираючись на підтримку окупантів, проголосив П. Скоропадського гетьманом України. Того ж дня новий уряд видав маніфест про створення «Української Держави».

Коновалець, підтриманий Стрілецькою радою, не погодився служити новій владі, заявивши, що армія має бути силою народу, а не якоїсь партії. 30 квітня 1918 р. стрілецькі казарми були оточені німецькими військами й наступного дня роззброєні.

Він шукав підтримки на всіх континентах, у різних країнах і середовищах, але при цьому ніколи не торгував ідеями і програмовими засадами ОУН, суверенітетом чи інтересами України, ніколи не використовував цю підтримку для власного політичного самоутвердження чи вигоди, а завжди і виключно – для забезпечення діяльності Організації та розгортання українського національно-визвольного руху[3, 155].

У пеклі боротьби нації на всіх фронтах він явив велику мудрість, велич духу і провідницьку передбачливість, зорієнтувавши ОУН не на безперспективну боротьбу проти, а на надихаючу боротьбу за – за свободу і державність нації.

Вести боротьбу в умовах жорстоких переслідувань ЧК було нелегко. В середині 1921 р. було заарештовано 39 осіб. Усі вони загинули.

Ще одним важливим напрямком УВО Коновалець вважав ідеологічно-політичну діяльність. Низові ланки вели пропагандистську роботу, виходячи з таких настанов: найвищою людською спільністю є нація; народ-нація може жити повним життям і розвивати свої найкращі якості лише у суверенній державі, яку має здобути й боронити власними силами; вся національна спільнота має включитись у боротьбу з окупантами, перешкоджати їм займати державно-громадські ділянки. Боротьба – це не вступ до УВО, а насамперед – активна громадянська позиція [5, 60].

Коновалець прийняв поразку у війні. Але не погодився з поразкою в боротьбі за Незалежність. Він бачив, що самостійницькі сили знекровлені, і не мають ресурсів (насамперед людських) для успішної боротьби.

Інтелектуал, інтелігент, він міг прислужитися народові в багатьох сферах, але вибрав шлях воїна: спочатку – захисника новонародженої української державності, а потім – воїна і провідника української національно-визвольної революції. Бо вважав, що саме на цьому шляху зможе зробити найбільше для нації, яку чекали цілі десятиліття нерівної і кривавої боротьби за своє право бути.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ковальчук М. На чолі січових стрільців: військово-політична діяльність Євгена Коновальця в 1917–1921 рр. – К., 2010. – 288 с.

2. Коновалець Є. Я б’ю в дзвін, щоб зрушити справу ОУН з мертвої точки… – К. : Темпора. – 272 с.

3. Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. – Львів : Інститут українознавства НАНУ ; видавнича фірма «Олір», 1995. – 368 с.

4. Підкова І., Шуст Р. Довідник з історії України. – Київ : Генеза, 2002. – С. 340–341.

6. Сватко Я. Євген Коновалець – творець ОУН. – Л., 2006. – 64 с.

РОЛЬ СУЧАСНОЇ МЕДИЧНОЇ СЕСТРИ У НАДАННІ ДОПОМОГИ ПАЦІЄНТАМ З ПТСР

Дудник Н. С.
Науковий керівник – Карнацька О. С.
Черкаська медична академія

Проблема надання всебічної допомоги пацієнтам з посттравматичним стресовим розладом набула особливої актуальності в нашій державі у зв'язку з початком військових дій на Сході України і охопила величезну кількість людей. Ці події вплинули не тільки на самих учасників бойових дій (комбатантів), а й тих хто проживає на окупованих територіях, внутрішньо-переселених осіб, членів їх сімей та ін.

Провідні українські психологи та психотерапевти надають сьогодні особливого значення участі медичної сестри в наданні допомоги пацієнтам з ПТСР за прикладом провідних закордонних систем охорони здоров'я. З огляду на це, сучасна медична сестра має стати активним учасником, а не бути пасивним спостерігачем, комплексного лікувального процесу пацієнтів з ПТСР. Володіючи широким арсеналом знань, вона має право встановлювати медсестринський діагноз, впроваджувати різноманітні методи сестринської психотерапії, забезпечувати базові потреби пацієнта. У її силах зробити все для того, аби якомога швидше повернути людину до повноцінного життя.

Посттравматичний стресовий розлад – це непсихотична відстрочена реакція на травматичний стрес, що проявляється низкою психічних і поведінкових порушень. Для виникнення ПТСР необхідно, щоб людина зазнала дії стресора, який виходить за межі звичайного людського досвіду і здатний викликати дистрес.

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) виникає як відтермінована і/або затяжна реакція на стресову подію або ситуацію (короткочасну або тривалу) виключно загрозливого або катастрофічного характеру, яка в принципі може викликати дистрес майже у будь-якої людини (природні або штучні катастрофи, війни, спостереження за насильницькою смертю інших осіб, роль жертви катувань, тероризму, зґвалтування чи іншого злочину). ПТСР зазвичай виникає після латентного періоду, що може варіювати від кількох тижнів до 4–6 місяців. Розвитку ПТСР, як правило, передує етап гострої стресової реакції [1, 243].

Основними симптомами ПТСР є:

• повторювані нав'язливі гнітючі спогади про травму у вигляді образів, думок, почуттів. У дітей раннього віку можуть бути постійні ігри, які сюжетно пов'язані з пережитою травмою;

• повторювані болісні сновидіння, що включають сцени з пережитої події. У дітей можливі нічні жахи без певного змісту;

• людина діє або відчуває себе таким чином, начебто заново реально переживає психотравмуючу подію (у вигляді переживань, ілюзій, галюцинацій або дисоціативних епізодів по типу «флешбеку» (образів з минулого), в тому числі в момент пробудження або при інтоксикації). Наприклад, звук літака може нагадати моменти бомбардування, шум коліс автомобіля – про ДТП. У дітей можливе повторюване розігрування в іграх епізодів травми;

• інтенсивний психологічний дискомфорт при контакті з внутрішніми або зовнішніми стимулами, які символізують або нагадують психотравмуючу подію;

• постійне уникнення стимулів, які пов'язані з травмою, а також ряд загальних проявів, які були відсутні до травми, а саме – прагнення уникнути думок, почуттів або розмов про травму, прагнення уникнути дій, місць, людей, здатних нагадати про травму;

• неможливість пригадати важливі деталі психотравми;

• відстороненість, замкнутість, виражене обмеження інтересів і небажання брати участь у будь-якій діяльності – людина стає байдужою до всього, чим раніше захоплювалася;

• ослаблення афективних реакцій (знижений настрій, постійне незадоволення собою та оточуючими, роздратованість, апатія, втрата інтересу до оточуючої дійсності, зниження реагування на сенсорні подразники);

• почуття безнадійності (відсутність будь-яких очікувань, пов'язаних з кар'єрою, одруженням, дітьми або тривалістю майбутнього життя);

• постійні ознаки підвищеної збудливості, які були відсутніми до травми (труднощі засинання або підтримки сну, дратівливість або спалахи люті, порушеннями концентрації уваги, (людина не може зосередитися на чомусь, що необхідно пригадати), підвищена настороженість, наприклад, учасники бойових дій часто відмовляються сідати спиною до дверей, вибирають місця з яких вони можуть спостерігати за всіма присутніми);

• розлад заподіює клінічно виражений дискомфорт або порушує життєдіяльність потерпілого в соціальній, професійній, сімейній чи інших важливих сферах.

Діагностика ПТСР може здійснюватися як на етапі первинної медико-санітарної допомоги, так і на реабілітаційному рівні і активну та безпосередню участь у ній повинна приймати медична сестра. План дій медичної сестри у роботі з пацієнтами з ПТСР полягає в наступному: медсестринське обстеження пацієнта, визначення стану його здоров'я, встановлення медсестринського діагнозу, планування медсестринського догляду та медсестринської психотерапії, реалізації медсестринського плану, оцінка якості дій медичної сестри.

Існує багато напрямів і методів, які ефективно використовувалися та використовуються для корекції ПТСР. А. Л. Пушкарьов, В. А. Доморацький, О. Р. Гордєєва (2000) виділяють чотири напрями методів, в кожному з яких медична сестра повинна приймати активну участь [2, 31]:

Освітній напрям. Цей напрям включає в себе ознайомлення пацієнтів з діагностичною симптоматикою ПТСР і допомагає їм усвідомити те, що їх переживання і труднощі не унікальні, «нормальні» у ситуації, що сформувалась, і це дає можливість здійснювати контроль за своїм станом, обирати засоби та методи досягнення одужання.

Холістичний напрям. Передбачає формування у пацієнтів цілісного та відповідального ставлення до власного здоров'я. Завданням медичної сестри в рамках цього напряму є заохочення пацієнтів до ведення здорового способу життя, який передбачає достатню фізичну активність, дотримання режиму праці та відпочинку, правильне харчування, відсутність зловживання алкоголем, відмова від наркотиків, уникання вживання збуджуючих речовин

(наприклад, кофеїну). Також, активну увагу слід приділити навчанню пацієнта методам саморегуляції (зняття напруги за допомогою релаксації, аутотренінгу, різноманітних дихальних вправ). Адже все це створює основу для відновлення після важких травматичних подій, а також сприяє продовженню активного та щасливого життя.

Методи соціального спрямування. Мають на меті формування та збільшення соціальної підтримки та соціальної інтеграції. Медична сестра може направляти своїх пацієнтів до різноманітних мереж самодопомоги та громадських організацій, що здійснюють підтримку людей з ПТСР, допомагають у формуванні та відновленні соціальних навичок, подоланні страхів та створенні нових відносин.

Терапевтичний напрям складається з власне психотерапії, спрямованої на опрацювання травматичного досвіду, роботи з горем, розумне використання фармакотерапії для усунення окремих симптомів.

Медсестринська психотерапія на сьогодні є важливою складовою у наданні комплексної допомоги пацієнтам з ПТСР і включає наступні складові:

• психологічний супровід, що передбачає спостереження за пацієнтом, надання йому емоційної підтримки, забезпечення життєво важливих потреб, наприклад, потреба у теплі, їжі, затишку, тиші та ін.;

• обробку психотравми, а саме вивчення історії психотравмуючої події, надання пацієнту інформації щодо його стану та особливостей роботи з ним;

• мотиваційне інтерв'ю – це бесіда про важливість повернення до нормального життя;

• терапевтичні бесіди, в процесі яких медична сестра може допомогти пацієнту створити шлях «дій зараз» розмовляючи з ним про мирне життя, його рідних, близьких та шлях «на потім», обговорюючи з ним його плани на майбутнє;

У роботі з пацієнтами з ПТСР важливо також враховувати необхідність роботи не тільки з самими пацієнтами, але і з їх сім'ями, їх мовні та культурні особливості, супутні (коморбідні) розлади, а також особливості надання допомоги дітям.

На сьогодні, вивчення сутності, особливостей прояву та основних методів допомоги пацієнтам з посттравматичним стресовим розладом є необхідною складовою підготовки кваліфікованої медичної сестри, в зв'язку з тим, що діагностика даного розладу відбувається на всіх етапах лікувального процесу та у будь-якому соматичному відділенні. Сучасна ситуація в нашій державі зумовила введення в програму підготовки медичних сестер магістрів Черкаської медичної академії предмету за вибором «Посттравматичний стресовий розлад», який сприяє формуванню у студентів необхідних компетентностей у роботі з даною категорією пацієнтів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Основи загальної і медичної психології, психічного здоров'я та міжособового спілкування: підручник/ І. Я. Губенко, О. С. Карнацька, О. Т. Шевченко. – 2-е вид., переробл. і допов. – К. : ВСВ «Медицина», 2018.

2. Стрес і людина : медико-психологічна допомога при стресових розладах : методичний посібник/ за ред. д. мед. н. Пінчук І. Я., д. мед. н., проф. Бабова К. Д., д. мед. н., проф. Гоженка А. І. – К. : Калита, 2014.

3. Малкина-Пых И. Г. Психологическая помощь в кризисных ситуациях / И. Г. Малкина-Пых – М. : Изд-во Эксмо, 2005. – 960 с.

4. Протокол з діагностики та терапії ПТСР Національного інституту клінічної майстерності Великобританії (NICE) // Інститут психічного здоров'я Українського католицького університету. Видавнича серія «Психологія. Психіатрія. Психотерапія». – Львів, 2015.

KRAJOWY SYSTEM RATOWNICZO-GAŚNICZY RZECZPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Yeroma O. S.
Szkoła Główna Służby Pożarniczej Rzeczypospolitej Polskiej
Opiekun naukowy – Chubina T. D., doktor nauk historycznych, profesor
Czerkaski instytut bezpieczeństwa pożarowego im. Bohaterów Czornobyla
Narodowego Uniwersytetu obrony cywilnej Ukrainy

Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy (KSRG) – powstał w 1991 roku, a zaczął funkcjonować w 1995. Celem jego istnienia jest ujednolicenie działań o charakterze ratowniczym, podejmowanych w sytuacjach zagrożeń życia, zdrowia, mienia lub środowiska, podejmowanych przez Państwową Straż Pożarną i inne podmioty ratownicze (głównie Ochotnicze Straże Pożarne). Centralnym organem administracji rządowej w sprawach organizacji krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego jest Komendant Główny Państwowej Straży Pożarnej. Swoje zadania KSRG realizuje poprzez koordynację walki z pożarami i innymi klęskami żywiołowymi oraz ratownictwa technicznego, ekologicznego i medycznego na wszystkich szczeblach administracji. Krajowy system ratowniczo-gaśniczy stanowi integralną część systemu bezpieczeństwa państwa.

Krajowy system ratowniczo-gaśniczy dzieli się na trzy poziomy:

- Poziom powiatowy: Struktura KSRG w poszczególnych powiatach zależy od rodzaju zagrożeń i sieci jednostek ratowniczych. Dysponowanie jednostek systemu do działań ratowniczych oraz alarmowanie podmiotów współdziałających odbywa się poprzez powiatowe stanowisko kierowania PSP współdziałające ze stanowiskami dyżurnymi administracji samorządowej wójtów, burmistrzów, prezydentów miast oraz starostów. W przypadku gdy siły i środki systemu ratowniczo-gaśniczego na obszarze powiatu okażą się niewystarczające (drastyczny wzrost skali zdarzenia, równoczesność zdarzeń, brak jednostek specjalistycznych) lub zdarzenie swym zasięgiem wykracza poza obszar powiatu, uruchamiany jest wyższy poziom systemu ratowniczo-gaśniczego.

- Poziom wojewódzki: Poziom wojewódzki spełnia rolę wspomagającą i koordynacyjną w sytuacjach wymagających użycia sił i środków spoza powiatu, w którym ma miejsce zdarzenie. Podstawowe siły i środki KSRG na poziomie województwa to wojewódzki odwód operacyjny z grupami specjalistycznymi (wydzielone siły i środki z poziomów powiatowych) oraz krajowa baza sprzętu

specjalistycznego. Dysponowanie jednostek systemu do działań ratowniczych oraz alarmowanie podmiotów współdziałających odbywa się poprzez wojewódzkie stanowisko koordynacji ratownictwa PSP współdziałające z centrami zarządzania kryzysowego wojewody. W przypadku gdy siły i środki KSRG na poziomie województwa okażą się niewystarczające lub zdarzenie przekracza obszar województwa, uruchamiany jest najwyższy poziom systemu ratowniczo-gaśniczego poziom centralny.

- Poziom centralny: Poziom centralny spełnia rolę wspomagającą i koordynacyjną w sytuacjach wymagających użycia sił i środków spoza województwa w którym ma miejsce zdarzenie. Podstawowe siły i środki krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego na poziomie centralnym to centralny odwód operacyjny z grupami specjalistycznymi (wydzielone siły i środki z poziomów wojewódzkich), krajowe bazy sprzętu specjalistycznego oraz siły i środki szkół PSP. Dysponowanie jednostek systemu do działań ratowniczych oraz alarmowanie podmiotów współdziałających odbywa się poprzez Krajowe Centrum Koordynacji Ratownictwa i Ochrony Ludności (pełniące również funkcje międzyresortowego centrum zarządzania kryzysowego).

W Krajowym Systemie Ratowniczo – Gaśniczym funkcjonuje (stan na 31 grudnia 2013):

- 16 komend wojewódzkich PSP;
- 335 komend powiatowych/miejskich PSP;
- 500 (w tym 5 szkolnych) jednostek ratowniczo-gaśniczych Państwowej Straży Pożarnej;
- 4.307 jednostek ochotniczych straży pożarnych;
- 4 zakładowe straże pożarne;
- 13 szpitali, w tym 11 szpitali Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Krakowie, Poznaniu, Łodzi, Olsztynie, Katowicach, Białymstoku, Lublinie, Szczecinie, Wrocławiu i Bydgoszczy oraz Centrum Leczenia Oparzeń w Siemianowicach Śląskich i Szpital Praski;
- 205 specjalistów krajowych z różnych dziedzin ratownictwa 4 Stacje Ratownictwa Górniczego CSRG w Bytomiu, Jaworznie, Wodzisławiu Śląskim i Zabrzu.

Z systemem współpracują m.in. Morska Służba Poszukiwania i Ratownictwa (SAR), Straż Miejska, Policja, Państwowe Ratownictwo Medyczne, Straż Graniczna, Państwowa Inspekcja Ochrony Środowiska, Państwowa Agencja Atomistyki, Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej oraz organizacje pozarządowe.

SPIS LITERATURY

1. Чмига В. О. Діяльність органів державної влади у сфері цивільного захисту : навч. посіб. / В. О. Чмига, Н. Г. Клименко, М. Г. Орел; За заг. ред. В. О. Чмиги. – К. : Вид во НАДУ, 2008. – 152 с.

2. Труш О. О. Досвід побудови та діяльності систем цивільного захисту країн – членів ЄС Центральної Європи / О. О. Труш // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2010. – Вип. 2. – С. 454–461.

ПРОБЛЕМА АГІОГРАФІЧНОГО СПАДКУ КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКОГО МОНАСТИРЯ В ІСТОРИЧНІЙ НАУЦІ

Єрошевич М. М.
Науковий керівник – Горенко Л. М., кандидат історичних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

В контексті даної статті під «агіографією» розуміємо будь-який літературний твір, який присвячений святим, і не залежить від того, чи це самостійний твір, чи частина більш складного тексту (літопису).

Література Київської Русі одна з давніх літератур Європи. Вона зародилася у другій половині X ст. В цій літературі практично не має умовних персоналій. Серед різних жанрів літератури важливе місце займає житійна (агіографічна) література, в основі якої лежала біографія історичної особи, яку знав автор особисто або через розповіді сучасників. Метою агіографічного твору було прославити особу, зробити його зразком для послідовників. Про це пише кожен автор у своєму вступному слові до житія. Так, автор першого житія преподобного Сергія Радонезького Єпіфаній згадує у своєму вступі слова Василя Великого, який наказував писати житія святих не тільки на пергаменті, але й у своєму серці заради користі і нічого не робити таємним. «Тайна бо царева лепо есть таити, а дела Божия проповедати добро есть» [1, 7–8].

Структура житійного твору складається з святкової передумови, основної частини, яка висвітлює усі етапи життя святого, та похвального слова з молитвою.

Треба зауважити, що твори цього жанру звернені не до читачів чи слухачів, а до тих, хто молиться. Житіє не просто повчає, воно намагається спонукати до молитви, більш того – розвивати молитовну схильність.

Основним джерелом даної тематики для досліджень є агіографічні тексти Києво-Печерського патерика. Агіографічний спадок Києво-Печерського монастиря формувався у продовж двохсот років. Значна зацікавленість у розробці та вивченні теми полягала у надзвичайній популярності Нестора Літописця.

Декілька поколінь вчених зробили цю тему класичною. Завжди тривала гостра полеміка, щодо написання преподобним Нестором того чи іншого тексту. В сучасній історіографії питання стоїть інакше – історія виникнення та взаємовідносин цілої групи пам’яток як літописного, так і житійного характеру.

Важливо відмітити, що першу спробу описати основні редакції Києво-Печерського патерика зробив Кубарєв О. М., котрий керувався принципами суворої наукової критики. Він перший помітив, що в патерику згадується житіє преподобного Антонія Печерського, яке не дійшло до нас. Також історик визначив, що розповіді про першу мандрівку преподобного Антонія на Афон, про чернечий постриг преподобного Феодосія у 1032 року вставлені у патерик пізніше [2].

Серед церковних істориків слід згадати митрополита Київського та архімандрита Києво-Печерської лаври Євгена (Балховитинова). Він дав основну хронологію подій найдавнішої історії монастиря. А архієпископ Чернігівський Філарет (Гумілевський) в своїх роботах приділив значну увагу історії написання агіографічних статей Повісті Временних літ [3, 8–9].

В загальному, якщо говорити про дослідження вчених радянського та пострадянського періодів, котрі присвячені агіографічному спадку Києво-Печерського монастиря, слід зауважити, що в них піднімалися питання переважно літературознавчого характеру з залучення джерельних доробок дореволюційної доби [4]. Тому на сучасний момент лишаються актуальними питання, які пов'язані з обставинами та історією виникнення пам'яток, їх внутрішньою хронологією.

Значною проблемою також є те, що завищений інтерес дослідників до особистості преподобного Нестора Літописця став причиною того, що агіографічний спадок Києво-Печерського монастиря в цілому вивчено вкрай нерівномірно. Тому сьогодення ставить перед вченими задачу комплексного вивчення агіографічних творів Києво-Печерської традиції з урахування історіографічного досвіду у всьому різноманітті його з метою описати ранню історію Києво-Печерського монастиря та пояснити причину виникнення в його стінах різних агіографічних традицій, визначити роль та ступінь участі в цих процесах представників князівської влади (як відомо, переважна більшість монастирів доби Київської Русі було засновано за ініціативою та за рахунок членів князівських сімей та іншої знаті) [5].

Досягнення поставленої мети буде залежати від вирішення низки задач:

- вивчити історію текстів Києво-Печерських агіографічних творів;
- проаналізувати змістовну частину цих пам'яток (визначити ступінь достовірності наданих свідчень);
- встановити місце і значення дотримання канонів в Печерській агіографічній традиції;
- дослідити хронологію історії монастиря та датування основних етапів біографій відомих монахів;
- вивчити історію та передумови канонізацію печерських святих;
- проаналізувати взаємовідносини монастиря з ієрархами церкви.

Отже, вирішення поставлених питань дасть можливість вивчити найдавнішу історію Києво-Печерського монастиря та його агіографічний спадок всебічно, не обмежуючись, по-перше, рамками одного житійного тексту, по-друге, конкретними етапами діяльності тої, чи іншої історичної особи (князь, ігумен); по-третє, вузькою тематичною спрямованістю. Все це суттєво збільшить можливості порівняльного вивчення та інтерпретації загальновідомих фактів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Епифаний Премудрый, преподобный. Житие преподобного Сергия Радонежского/ Епифаний Премудрый. – Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 2012. – 207 с.

2. Еремин И. П. Лекции и статьи по истории древней русской литературы / И. П. Еремин. – Л., 1987. – 326 с.

3. Подскальски Г. Христианство и богословская литература в Киевской Руси (988–1237 гг.) / Г. Подскальски. – СПб., 1996. – 572 с.

4. Кусков В.В. История древнерусской литературы/ В. Кусков. – М., 1989. – 275 с.

5. Макарий (Булгаков) История русской церкви/М. Булгаков. – М., 1995. – Кн. 2. – 400 с.

ОСОБЛИВОСТІ СИНДРОМУ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ПІДРОЗДІЛАХ ДСНС УКРАЇНИ

Желєзняк М. І.
Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Наш час відрізняється активним розвитком технологій, науковим прогресом, у якому людина є рушійною силою. Важкі та небезпечні умови праці, високий ризик втратити своє робоче місце, низький рівень компетентності тільки підвищують актуальність проблеми професійного стресу. Результати багаторічних досліджень у галузі соціальної психології, психології праці, психології розвитку вказують на те, що з одного боку, праця зумовлює особистісний розвиток працівника, з іншого, може деструктивно впливати на нього. Так як взаємовплив людини та професії визнаний більшістю вітчизняних та зарубіжних психологів, однією з головних задач по збереженню здоров'я та працездатності спеціаліста є саме виявлення та пом'якшення негативних наслідків взаємодії людини та професії, одним з яких є емоційне вигорання.

Специфіка службової діяльності рятувальника передбачає постійне перебування у ситуаціях, небезпечних для життя, а отже існує високий рівень психоемоційної та фізичної напруги. Професія рятувальника висуває серйозні вимоги до особистості працівника. По-перше, це здатність швидко мислити та оперативно приймати рішення, адже однією з особливостей даної професії є робота в умовах обмеженості інформації та часу. По-друге, це робота в екстремальних умовах, що загрожують життю як рятувальника, так і постраждалих. Це вимагає високого рівня компетентності та відповідальності. По-третє, рятувальник має володіти гарними комунікативними та організаторськими навичками, адже від злагодженості роботи його команди буде залежати швидкість та успіх завдання. Слід також зауважити, що робота рятувальника пов'язана з високими фізичними навантаженнями, які в свою чергу викликані високим темпом роботи при евакуації постраждалих, розбиранні конструкцій, прокладанні рукавних ліній, роботі з аварійно-рятувальним обладнанням, евакуації матеріальних цінностей, водолазних та піротехнічних роботах і т.д. Отже, професія рятувальника має свої специфічні особливості, основними з яких є: високий ступінь особистого ризику, стресогенності, відповідальності та непередбачуваності ситуації. У зарубіжній та вітчизняній психології багато уваги приділено дослідженню феномену

вигорання у представників професій типу «людина-людина», до яких відносяться вчителі, лікарі та обслуговуючий персонал [1]. Однак, проблема виникнення та особливостей протікання емоційного «згорання» у працівників пожежно-рятувальних підрозділів є малодослідженою.

Термін «вигорання» був введений Х. Дж. Фрейденбергом і означає психологічний стан здорових людей, які перебувають в інтенсивному і тісному спілкуванні з пацієнтами (клієнтами) або емоційно навантаженій атмосфері при виконанні професійної діяльності [2]. Професійний стрес прийнято вважати одним з основних факторів, що зумовлюють виникнення емоційного вигорання. Професійним стресом називають феномен, який виражається у фізіологічних та психологічних реакціях на важку робочу ситуацію. На сьогоднішній день існують три основні підходи до визначення синдрому вигорання. Перший, розглядає цей синдром як стан фізичного, психічного і емоційного виснаження. Емоційне «вигорання» тлумачиться, як синдром хронічної втоми. Другий підхід розглядає синдром емоційного «вигорання» як двовимірну модель, що складається з емоційного виснаження та деперсоналізації. Третій підхід розроблений американськими психологами К. Маслач та С. Джексоном, і є одним з найбільш розповсюджених. Вони розглядали синдром емоційного «вигорання» як трьохкомпонентну систему, яка включає в себе емоційне виснаження, деперсоналізацію та зниження професійних досягнень [3].

Симптоматика вигорання складається з емоційного компоненту (дратівливість, напруженість, апатія, цинізм, песимізм, почуття вини), фізичного (втома, виснаження, безсоння, розлади прийому їжі), соціального (негативне ставлення до колег, труднощі в спілкуванні) та когнітивного (убогість репертуару робочих дій, ригідність, зниження мотивації) [4].

Причин виникнення вигорання безліч. Умовно їх можна розділити на внутрішні фактори (індивідуально-типологічні характеристики особистості) та зовнішні фактори (умови роботи, стаж, професія, матеріальне забезпечення і т. д.). Специфіка роботи рятувальника характеризується високим рівнем травматичності, вираженою стресогенністю, високим рівнем відповідальності, необхідністю злагоджено працювати у команді та діяльністю в умовах обмеженого часу. Все це ставить високі вимоги до особистісних якостей рятувальників, а отже слугує значним фактором впливу на розвиток синдрому вигорання.

Слід також зазначити, що перші роки служби пов’язані з процесом професійної адаптації. Це передбачає усвідомлення співробітником недостатності власних знань та вмінь в практичній діяльності, а тому обумовлює невдоволеність результатами своєї роботи і, відповідно, зміну ставлення до неї та до себе як професіонала. Високий стаж роботи може також негативно впливати на особистість спеціаліста. Адже, тривале перебування в екстремальних умовах сприяє формуванню емоційної відстороненості працівника. Це допомагає йому легше справлятися зі стресовими ситуаціями, але може негативно відобразитися на міжособистісних стосунках, проявляючись у вигляді цинізму або апатії.

Проаналізувавши всі особливості професійної діяльності рятувальників можна зробити висновок, що дані спеціалісти мають високий ступінь ризику

виникнення в них емоційного вигорання. Це значно знижує продуктивність діяльності спеціаліста, адже призводить до формального виконання своїх обов'язків, психоемоційного та фізичного виснаження, а також до цинізму і апатії. У зв'язку з цим можна стверджувати, що існує потреба у поглибленому вивченні даної проблеми, а також в розробці та впровадженні методів профілактики синдрому вигорання у підрозділах ДСНС.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Зеер Э. Ф. Психология профессий. – Екатеринбург : УГППУ, 1999. – 208 с.
2. Фрейденберг Г. Перегореть : высокая цена больших дострижений / Г. Фрейденберг. – М. : Прогресс – Универс, 1974.
3. Maslach C. A. Multidimentional Theory of Burnout // Theories of Organizational Stress, Oxford, 1994.
4. Maher E. The burnout syndrome // J. of Consylting and Clinical Psychologie. – 1983. – №7. – P. 8–12, 220.

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ В СУСПІЛЬСТВІ

Ілляшенко Є. О.
Науковий керівник – Лисенко А. І., кандидат історичних наук, доцент
Черкаський державний технологічний університет

Поняття «соціальна реклама» включає в себе різні прояви масової комунікації, орієнтовані на привернення уваги соціуму до гострих суспільних проблем. Головне призначення такої реклами – це гуманізація суспільства і формування в його соціальному середовищі моральних цінностей. В ідеалі на соціальну рекламу покладено певну місію, яку можна охарактеризувати як прагнення до формування гуманної, позитивної, соціально відповідальної поведінкової моделі суспільства.

Соціальна реклама, як і інші види реклами, містить інформацію, представлену в стислій, художньо вираженій формі. Вона націлена на те, щоб донести до всіх і до кожного відомості про існуючі в соціумі проблеми, і, як наслідок, вона виступає інструментом включення значної кількості індивідів та груп в соціальні процеси. Таке трактування призначення соціальної реклами пояснює той факт, що питанню ролі і місця соціальної реклами в життєдіяльності суспільства приділяється значна увага в усіх прогресивних країнах світу. Що стосується самого терміну, то поняття «соціальна реклама» використовується в Україні, в більшості інших країн переважно вживаються поняття «некомерційна реклама» та «суспільна реклама». Але зміст поняття є тотожним.

Соціальна реклама має певний спектр завдань, серед яких ми виокремлюємо такі як формування громадської думки щодо актуальних проблем соціуму; залучення значної кількості людей та структур до їх вирішення; зміцнення позицій важливих соціальних інститутів, які відповідають за формування і дотримання постулатів громадянського

суспільства; позитивні зміни в поведінковій моделі як окремих особистостей, так і великих соціальних груп і суспільства в цілому.

Для вирішення завдань, які ставляться в процесі розповсюдження соціальної реклами, необхідною є реалізація наступних її функцій.

По-перше, мова йде про те, щоб постійно і активно інформувати громадян відносно наявності певної соціальної проблеми, і як наслідок, привернення до неї якнайбільшої кількості людей.

По-друге, в процесі демонстрації соціальної реклами відбувається пропаганда певних соціальних цінностей.

По-третє, соціальна реклама виконує свого роду естетичну функцію. Остання має два напрямки: позитивний характер і негативний характер. Відносно позитивного характеру соціальної реклами, в основному мається на увазі такий рекламний продукт, що налаштовує на позитивний настрій і стимулює до вирішення проблеми (наприклад, демонстрація рекламного сюжету «Зателефонуй батькам»). Якщо ми говоримо про негативний характер соціальної реклами, то, як правило, це передбачає демонстрацію непривабливих аспектів проблеми (наприклад, рекламний плакат щодо трагічних наслідків перебування за кермом в стані алкогольного сп'яніння тощо).

Тематика соціальної реклами різнобічна, постійно виникають нові проблеми, які потребують нагального вирішення та привернення громадської уваги. Серед різновидів соціальної реклами ми зазначаємо наступні:

1. Реклама певного способу життя (спрямована проти наркоманії, куріння, насильства в сім'ї, націлена на заняття спортом тощо).

2. Екологічна реклама, мета якої формувати в свідомості громадян необхідність збереження навколишнього середовища.

3. Реклама правосвідомості, націлена на привернення уваги до дотримання конституційних прав і свобод громадян.

4. Патріотична реклама, суть якої полягає в інформуванні про події, які стимулюють до консолідації суспільства.

Що стосується впровадження соціальної реклами в практику суспільного життя в українському суспільстві, то варто зазначити, що термін «соціальна робота» в правовому просторі з'явився в 2003 році, в редакції Закону України «Про рекламу». До цього часу у вжитку був термін «соціальна рекламна інформація». З 2007 р. було впроваджено Концепцію розвитку в Україні сфери соціальної реклами.

Важливою подією, яка щороку відбувається в Україні, стало проведення Національного фестивалю соціальної реклами – найбільшого на сьогодні в нашій країні форуму із проблем соціальних комунікацій. Окрім того, за сприяння ООН в Україні також відбувається постійне проведення низки заходів в рамках реалізації програми «Проблеми та перспективи соціальної реклами в Україні». Проте все ж маємо зауважити, що на сучасному етапі соціальна реклама в українському соціумі залишається найменш розвиненим напрямком у сфері рекламного менеджменту та маркетингу. В той же час законодавство України постійно сприяє наданню пільг організаціям і окремим особам, які здійснюють діяльність з виробництва і розповсюдження соціальної рекламної інформації.

Створення в Україні розгалуженої сфери соціальної реклами сприятиме розв'язанню гострих і болючих проблем суспільства, а не сприятиме їх загостренню або уникненню.

Проте у сфері створення і поширення соціальної реклами існує, на жаль, ряд проблем. Серед основних ми можемо вказати на те, що і на сьогодні немає чіткого розмежування соціальної та комерційної реклами; також це використання соціальної реклами в політичних цілях; недосконаліть законодавчої та нормативно-правової бази (законодавство не завжди чітко окреслює межі соціальної реклами та її фінансування), відсутність координуючого центру, який би тримав на контролі як дотримання стандартів у процесі створення соціальної реклами, так і координував напрямки діяльності рекламодавців та розробників реклами. Щодо суті останнього аспекту, то вітчизняні рекламні агентства про розробці соціальної реклами досить часто вдаються до двох видів крайнощів: по-перше, така реклама досить часто не оригінальна або зроблена не досить якісно, і, відповідно, не привертає належної уваги громадськості; по-друге: соціальна реклама досить часто виглядить занадто провокативно та неетично, що, в свою чергу, сприяє в основному негативному її сприйняттю.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Агарков О. А. Соціальна реклама як інструмент профілактики негативних явищ в українському суспільстві : регіональний аспект / О. А. Агарков // Український соціум. – 2013. – №4. – С. 151–160.

2. Закон України «Про рекламу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80.

3. Лаврик О. Соціальна реклама в сучасному медіа просторі : до визначення поняття / О. Лаврик // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальная коммуникация». – Том 21 (60). – 2008. – №1. – С. 65–70.

4. Слушаєнко В. Є. Соціальна реклама : світовий досвід та українські реалії / В. Є. Слушаєнко, Л. О. Гірієвська // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право : збірник наукових праць. – 2009. – №4. – С. 122–126.

СУЧАСНІ ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНИ НА ТЛІ ГЛОБАЛЬНОЇ СВІТОВОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ КРИЗИ

Казеліс В. І.
Науковий керівник – Федоренко Я. А., доктор історичних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Важливою глобальною проблемою, що охоплює практично всі країни світу, в тому числі й Україну, є екологічна, актуальність якої в зв'язку з розвитком науково-технічного прогресу і далі зростатиме. Вона стосується охорони багатьох елементів довкілля: атмосферного повітря, мінерально-сировинних ресурсів, поверхневих і підземних вод, морських басейнів,

ґрунтів, рослинності і тваринного світу, тобто всього середовища життя і праці людини. На сьогодні можна виділити сім екологічних проблеми, які по-справжньому стали глобальними не тільки для українців, а й справляють негативний вплив на екологію Західної Європи.

Першою проблемою є проблема неякісної води. Як відомо, організм людини на сімдесят відсотків складається з води, тому вона відіграє одну з найважливіших ролей у житті організму. Проте 80% населення України використовує в своєму житті воду з поверхневих джерел, а екологічний стан цих вод з кожним роком погіршується. Недостатнє очищення стоків, неякісне очищення промислових вод, надмірна насиченість органікою призводить до того, що сьогодні практично всі водойми країни наблизилися до 3 класу забрудненості. Але очисні споруди, що виробляють питну воду, розраховані на прийом води 1–2 класу забруднення. Як результат – вісімдесят відсотків проб води показують, що її якість не відповідає умовам держстандартів. Майже 75% українців п’є воду з Дніпра, якість якої погіршується вниз за течією річки. Тож найскладніша обстановка з якістю питної води сьогодні в Криму. Якщо ж говорити про найчистішу воду в Україні, то її можна спробувати в Полтавській області, де майже вся вода береться з підземних джерел.

Другою проблемою є – забруднення повітря. Щорічно в атмосферу України потрапляє понад 6 млн. тонн шкідливих речовин і вуглекислого газу. Традиційно головними забруднювачами залишаються промислові підприємства. Однак збільшення кількості автомобілів на дорогах спричинило і збільшення шкідливих викидів в атмосферу. За останні кілька років кількість відпрацьованих газів, що надходять у повітря на території великих міст, зросла на 50–70%. Більше половини шкідливих речовин викидають в атмосферу приватні авто: у 2009 році на них припало 1,7 млн. т шкідливих речовин, тоді як загальна кількість усіх автомобільних викидів склала 2,3 млн. тонн.

За версією Центральної геофізичної обсерваторії Міністерства надзвичайних ситуацій України, найбільш забруднені регіони – на промисловому сході країни – це Донецька, Дніпропетровська і Луганська області. А «найбруднішими» містами стали Макіївка, Дніпродзержинськ та Одеса. Присутність «перлини біля моря» у трійці лідерів фахівці пояснюють великою кількістю автомобілів і наявністю великого порту. А ось якість повітря в Києві, на думку геофізиків, вище середнього по країні. У списку екологічно неблагополучних міст столиця зайняла 27 місце з тридцяти міст [1].

Третя – деградація земельних ресурсів. «Житниця Європи» сьогодні переживає не кращі часи. Складний стан земельних ресурсів України зумовлений тим, що 71% всього агроландшафту країни використовується для господарської діяльності. Але через надмірне і неправильне використання родючість землі з кожним роком падає. Екосистема ґрунту руйнується в основному через інтенсивний розвиток ерозії: останнім часом їй піддалося більше 35% сільгоспугідь України. Активне використання добрив призвело до збільшення площі кислих ґрунтів (на 2,4 млн. га за останні 15 років). На врожай сільськогосподарських культур впливає і товщина гумусового шару, а вона за останнє десятиліття знизилася в

середньому на 20%. До того ж, майже 40% загальної площі земельних ресурсів України належать до забруднених земель.

Прогноз на майбутнє невтішний. При збереженні нинішніх темпів деградації ґрунту (ерозія, затоплення, зміни клімату та ін.) критичні значення рівня родючості можуть бути досягнуті через 20–30 років, а в окремих регіонах навіть раніше.

Четверта екологічна проблема – знищення лісів. Україна належить до малолісистих країн – ліс покриває лише шосту частину її території. Але при цьому експорт деревини з України в 2,5 рази перевищує імпорт. Споживче ведення лісового господарства призводить до того, що ліси не відновлюються і втрачають біологічну стійкість (площа лісів, уражених шкідниками і хворобами, постійно збільшується). А цінні деревні породи (дуб, бук і сосна) заміщуються малоцінними (грабом, березою, осикою). Найскладніша ситуація в Карпатах та Криму – тут через деградацію лісових масивів розвивається ерозія ґрунтів і зсувні процеси.

Прямий наслідок нераціональної вирубки лісів – збільшення частоти та інтенсивності повеней у західних областях України, особливо – Закарпаття. Однак сумна статистика катаклізмів нездатна зупинити знищення лісів: минулого року обсяги заготівель лісу в Закарпатській області зросли на 14,2%.

П’ята – небезпечні геологічні процеси. Істотна частина валового внутрішнього продукту країни пов’язана з видобутком і переробкою мінерально-сировинних ресурсів (41–43%), сконцентрованих у гірничовидобувних регіонах Донбасу, Кривбасу, Карпатського регіону. Між тим, екологія цих регіонів страждає не стільки від інтенсивного видобутку, скільки від неправильного закриття нерентабельних і вироблених шахт і кар’єрів. Ігнорування наукових підходів до цього процесу призвели до активізації процесів підтоплення міст і сіл, забруднення поверхневих і підземних водозаборів, просідання земної поверхні. Так, наприклад, тільки в межах Донецька – 61 терикон, що щорічно викидає в атмосферу близько 70 тонн шкідливих речовин. Серед них цілий букет шкідливих для здоров'я елементів: сірка, нітрати, кобальт, миш’як [2].

Шоста небезпека – побутові відходи. Однією з найбільш серйозних екологічних проблем України сьогодні можна вважати проблему утилізації і переробки різних відходів. У країні діє близько 800 офіційних звалищ, загальна кількість сміття на яких перевищила 35 млрд. т. Щорічно ця цифра зростає ще на сімсот-вісімсот тисяч тонн. За інформацією Міністерства екології та природних ресурсів, загальна площа всіх полігонів з відходами вже займає 4% площі України. Речовини, які виділяються в результаті хімічних реакцій на полігонах твердих побутових відходів, здатні перетворити територію України на одну суцільну зону екологічного лиха. Адже небезпечні хімічні речовини і бактерії просочуються в ґрунт, потрапляють в повітря та ґрунтові води, отруюючи життя на відстані десятків кілометрів від звалища.

За інформацією Міністерства екології та природних ресурсів України, щорічно середньостатистичний українець викидає на смітник близько 250 кілограмів побутових відходів. З цих 250 кілограмів мінімум 50 можна

відправляти не на звалище, а на пункти прийому вторинної сировини, що дозволило б скоротити кількість твердих побутових відходів на 10 мільйонів кубометрів.

Екологічна проблема під номером сім – Чорнобильська катастрофа. Сумарна активність радіонуклідів, які вийшли за межі 4 енергоблоку Чорнобильської АЕС 26 квітня 1986 року і в наступні дні після аварії, перевищила 300 млн. кюрі. Аварія призвела до радіоактивного забруднення більш ніж 145 тис. кв. км території України, Білорусії та Росії. На радіоактивних територіях сьогодні розміщено понад дві тисячі населених пунктів, в яких проживає майже півтора мільйони людей. Українські вчені єдині в думці про те, що наслідки Чорнобильської аварії ще дуже довго будуть про себе нагадувати. Станом на 2009 рік в Україні було зареєстровано 6 049 випадків раку щитовидної залози у людей, які на момент аварії були дітьми і підлітками. Крім того, за час, що минув після катастрофи на ЧАЕС, зросла кількість психоневрологічних захворювань, патології серцево-судинної системи.

У той же час, за 25 років радіаційний стан територій навколо станції значно покращився. Цьому сприяли і природні процеси, і проведення дезактиваційних робіт, і відсутність людини. Так, у регіоні відновилися популяції вимираючих тварин, а українські чиновники навіть заговорили про можливість скорочення зони відчуження біля ЧАЕС [3].

Всі вище зазначенні чинники згубно впливають на екологічну ситуацію в Україні і викликають такі негативні наслідки як парниковий ефект, кислотні дощі, руйнування озонового шару. У разі подальшого зберігання подібного стану речей наша держава ризикує скотитися в плані екологічної небезпеки для життя людей на рівень африканських країн. Тому ключове завдання активістів екологічних організацій та громадськості – тримати основні екологічні проблеми в фокусі суспільної уваги, добиватися від керівництва держави реального покращення ситуації з охороною навколишнього середовища.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Основні екологічні проблеми України. – Режим доступу : https://ecotown.com.ua/news/Osnovni-ekolohichni-problemy-Ukrayiny-u-2014-rotsi/.

2. Екологічні проблеми України (наприкінці XX – початку XXI ст.). Режим доступу : https://mtt.in.ua/ist-ukr_1991-2010_ekologichni-problemy-ukrayiny/.

3. Екологічна ситуація в Україні : оцінка сучасного становища. – Режим доступу : http://osvita.ua/vnz/reports/ecology/18874/.

ПРОБЛЕМА ВЛАДИ: ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКА РЕКОНСТРУКЦІЯ

Ковальчук Н. В.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Науковий керівник – Усов Д. В., доктор філософських наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Сучасна цивілізація, а відтак і властиві їй форми суспільного устрою, сьогодні опинилися перед численними викликами, що постають з процесу глобалізації та пов'язаних з ним всеохоплюючих соціально-політичних, економічних, культурних трансформацій. Після краху світової системи соціалізму та геополітичного двополюсного порядку на початку 90-х рр. XX століття, стрімко утворюється новий глобальний світ, в якому традиційні моделі, уявлення і способи соціально-філософського осягнення дійсності, виявляються непридатними. Постійне прагнення людей до справедливості та свободи, а також їх чуття солідарності, поглиблені постійними трансформаціями та кризовими явищами сучасного суспільства знову і знову актуалізують осмислення місця і ролі влади в сучасному соціумі. Це потребує пошуку нових підходів для осмислення сучасної соціальності, формування та розробки нових теоретичних парадигм.

Особливо нагальним це завдання є для суспільств, що пережили злам і крах тоталітарних форм соціальної організації й опинилися в актуальній, гострій ситуації соціально-політичного самовизначення. Це повною мірою стосується України. Українське суспільство змушено одночасно розв'язувати низку різноспрямованих задач: долати важкий тягар тоталітарної спадщини, розбудовувати європейське громадянське суспільство, виробляти конкурентоспроможні стратегії існування і розвитку в сучасному глобальному світі, в якому чимало соціальних та культурних форм переживають кризу та глибоку трансформацію. Сучасна суспільна ситуація і стан соціально-філософської думки актуалізує питання влади як на рівні проблеми сил, які визначають ситуацію сучасного людства і обумовлюють його історичні перспективи, так і на рівні аналізу різноманітних соціально-політичних, економічних, культурних процесів, що обумовлюють динаміку сучасних суспільств та потенціал їх розвитку. Проблема влади має першорядне значення не тільки як тема актуальних досліджень суспільства, а як пошук засобу теоретичного розуміння і пояснення багатьох процесів і суперечностей сучасності.

В часи античності ми знаходимо розробку і виокремлення двох головних підходів (парадигм) до осмислення влади:

1) трансцендентального (коли влада розуміється досократиками в якості імперсонального начала, дією якого впорядковуються універсум і кожне суще отримує свою міру, це начало постає у вигляді логосу (світової гармонії);

2) інтерсуб'єктивного, коли панує певне встановлення, визначене у полеміці (змаганні, взаємодії) окремих суб'єктів і визнане ними за достеменне (софісти і класичні полісні утопії) [2].

Можна констатувати, що в античних вченнях ми знаходимо головні ідеї щодо політичної влади, які будуть визначати розуміння політичної організації суспільства й урядування протягом наступних століть і навіть до наших днів (з суттєвою трансформацією змісту цих ідей, вписуванням їх в інші теоретичні системи).

Погляди щодо влади, розвинуті християнськими мислителями, припускали двоїсту організацію управління суспільством. Духовні настанови та шлях, що веде вічного спасіння становлять церковну царину, за яку відповідають священнослужителі; мирські суспільні інтереси, засоби підтримання спокою, порядку й правосуддя віддані у компетенцію цивільного уряду і регулюються роботою чиновників [3, 192]. Таке розуміння влади сформувало одну із основних політичних доктрин Середньовіччя: поєднання світської та духовної влади в одних руках є типово язичницькою інституцією, законною хіба що до приходу в світ Христа, але після цього це може означати прояв зазіхання диявола на панування світом. З огляду на людську слабкість та задля приборкання природного чванства й зарозумілості Христос у своїх настановах проголосив розподіл на дві влади. Принципи християнської віри обстоюють, що бути царем і водночас жерцем – означає порушення закону [3, 193].

Ідея природного права незмінно присутня в європейській думці починаючи з античних часів. Вагому роль вона відіграє і в середньовічній свідомості, поєднуючись з ідеєю Божого (вічного) права (чітку класифікацію чотирьох видів законів представлено у Фоми Аквінського. Але модерна природно-правова парадигма іде далі визнання єдиної людської природи чи феномену природнього закону як такого (це універсальні засади розуміння людини в європейській традиції). Ідея людської природи доводиться до концепту невід'ємних людських прав, носієм яких є людська особа і які є визначальними щодо всього соціального життя (організації суспільства) [4].

Підводячи підсумок історико-філософського аналізу проблеми влади як невід'ємної сутнісної характеристики людського буття, доцільно на нашу думку використати класифікацію владних теорій французького філософа О. Кожева:

«1) Теологічна чи теократична теорія: початкова і абсолютна влада належить Богу; всі інші влади (відносні) з неї виводяться. Ця теорія розроблялася насамперед схоластиками, але її дотримуються також прихильники «легітимною» або спадкової монархії.

2) Теорія Платона: Влада («права» або «законна») спирається на Справедливість. Будь-яка інша за своїм характером Влада є лише псевдо-влада, а тому тримається тільки силою (більш-менш «грубої»).

3) Теорія Аристотеля, в якій Влада обґрунтовується Мудрістю, Знанням, можливістю передбачення, виходу за межі безпосередньо даного.

4) Теорія Гегеля, що зводить відношення Влади до відношень Пана і Раба (Переможця і Переможеного), з яких перший був готовий ризикувати своїм життям заради «визнання», тоді як другий вважав підпорядкування кращим за смерть» [1, 7–8].

Якщо пізньоантичні філософії центр тяжіння владної проблематики переносять у ситуацію самовладання індивіда і опанування ним свого життя в обширі світового порядку (космосу), то християнство робить людину активним учасником (осердям) боротьби двох влад – Божої і «земної». Ця боротьба обіймає весь світ, але найважливішим місцем цієї боротьби є людська душа, в якій і точиться найжорстокіша боротьба.

Принципова відмінність християнського розуміння влади полягає в тому, що історично вперше вводиться реальна інстанція влади, автономна і незалежна від держави. Нею стає церква як носій та уособлення духовної влади. Наочним втіленням цієї якісної зміни є те, що два Міста – Церква і світ, гріховна природа і благодать, – суть не просто сили, які ведуть боротьбу за владу над людиною. Головне, що вони самі є уособленнями двох принципово відмінних влад: одне – влади свободи, друге – влади (рабства) гріху. Тут постає наріжна для розуміння влади опозиція рабства і свободи.

Влада, як вона мислиться на основі новочасної природно-правової парадигми, це реалізація незаперечних вимог людської природи з одного боку, і вкорінене в тій самій природі свавілля людей – з іншого. Силою, яка розв'язує цю проблему і створює можливість несуперечливого втілення вимог людської природи в суспільстві, стає розум. Відтак ідея влади набуває вигляду всезагальної влади розуму, яка отримує свій соціальний еквівалент у принципі верховенства права – незаперечній владі закону і правопорядку. Одночасно ідея природного закону доводиться до систематичної критики наявної соціальної структури з позиції природи людини та її невід'ємних прав. В теоретичних побудовах новочасних просвітників (від Т. Гоббса до Ж.-Ж. Руссо) обґрунтовувався проект модерного громадянського суспільства, основу якого складає ідея цілеспрямованого перетворення суспільства у відповідності до об'єктивно необхідної («вимога людської природи») соціально-політичної моделі.

Питання влади в модерній думці вирішується у двох теоретичних площинах. Перша постає у вигляді раціональної соціальності, яку створюють влада розуму і верховенство права. Друга охоплює організації публічної влади, форми і взаємодії державних інститутів, забезпечення прав і свобод – тобто розкривають спосіб буття раціональної соціальності («суспільства розуму»).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кожев А. Понятие Власти. – М. : Праксис, 2007. – 93 с.

2. Пролеєв С. В. Метафізика влади. – К. : Наукова думка, 2005. – 324 с.

3. Себайн Дж. Г., Торсон Т. Л. Історія політичної думки / Пер. з англ. – К. : Основи, 1997. – 838 с.

4. Усов Д. В. Ідея суспільної угоди в сучасних філософських дискурсах. – Черкаси : Видавець Ольга Вовчок, 2015. – 320 с.

ПРИЧИНИ СУЇЦИДУ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Кондратьєва В. В.
Науковий керівник – Котляр Д. О.
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Слово «самогубство» так міцно увійшло у щоденний вжиток, що може здаватися, ніби значення його й не потребує уточнень. Насправді ж побутова лексика, як і концепції, якими вона оперує, настільки двозначна, що необхідно дати об'єктивне визначення самогубству.

Спеціалісти визначають суїцид (з лат. «себе вбивати»), тобто самогубство, як усвідомлювані, навмисні дії, спрямовані на добровільне позбавлення себе життя, що призводять до смерті [1, 116].

Передумовами до самогубства підлітків виступають:

- невміння підлітка розуміти та проявляти свої почуття, пояснювати свої переживання;
- особливість відчуття свого місця у світі: з одного боку – це вже не дитина (переживає дорослі бажання), а з іншого – це індивід, який залежить від сім'ї (яка, в свою чергу, стає менш значимою, ніж однолітки);
- нестійкість самооцінки, неадекватне уявлення про власну компетентність;
- максималізм у оцінюванні себе та інших, нездатність прогнозувати наслідки своїх дій [1, 121].

Причини суїцидальної поведінки неповнолітніх полягають у:

1) нерозумінні, неприйнятті неповнолітнього «значущими іншими», що викликає переживання образи, самотності, відчуження;
2) втраті батьківської любові, нерозділеному коханні;
3) смерті, розлученні батьків;
4) прикладі суїцидальної поведінки батьків, родичів тощо [2, 113].

Деякі дослідники визначають соціально-психологічні чинники, які можуть сприяти виникненню суїцидальних проявів у підлітків та юнаків:

- серйозні проблеми у сім'ї;
- проблеми у спілкуванні з однолітками;
- смерть улюбленої або значущої людини;
- розрив стосунків з коханою людиною;
- міжособистісні конфлікти або втрата значущих відносин;
- проблеми з дисципліною або із законом;
- тиск, здійснюваний групою однолітків, передусім той, що пов'язаний із наслідуванням непристойної поведінки інших;
- тривале перебування у ролі жертви або «цапа відбувала»;
- розчарування успіхами у навчальному закладі або невдачі у навчанні;
- високі вимоги у навчальному закладі до підсумкових результатів навчальної діяльності (іспитів, зовнішнього незалежного оцінювання);
- погане економічне становище, фінансові проблеми;
- небажана вагітність, аборт і його наслідки (у дівчат);

- зараження ВІЛ-інфекцією або хворобами, що передаються статевим шляхом;

- серйозні тілесні хвороби;

- надзвичайні зовнішні ситуації і катастрофи [3, 9–10].

Можна підсумувати, що конфлікти, які провокують формування суїцидальності в дітей, виникають найчастіше у дезінтегрованих (у родині відсутня любов; поширена ворожість), дизгармонійних (позбавлені взаєморозуміння, взаємної толерантності) і корпоративних (утворені за егоїстичними розрахунками і зобов'язаннями) сім'ях. У таких сім'ях діти переживають дефіцит теплоти, доброзичливого спілкування, розуміння, підтримки, турботи; жорстокість, неприязнь, холодність, нехтування, відчуження; інколи – сексуальне насильство; свою непотрібність, обтяжливість для батьків, що зумовлює висновок, ніби батьки мріють їх позбутись, чекають їх смерті; перестановку ролей, коли не батьки емоційно, морально підтримують дітей, а діти змушені підтримувати батьків; авторитарний тиск, спричинений нереально завищеними очікуваннями, вимогами до освіти, поведінки в побуті, досягнень дітей у спорті та ін. [4, 50].

Отже, загальною закономірністю суїциду виступає відповідність суїцидальної поведінки загальному стилю поведінки впродовж життя. Незважаючи на те, що суїцид є вчинком, який не має аналогів у попередньому житті людини, все ж йому можна знайти відповідність у стилі та характері повсякденної поведінки даної людини. Це і попередні переживання душевного хвилювання, і здатність переносити психічний біль, і наявність тенденцій до обмеженого мислення, і спроби втечі у важких ситуаціях тощо. Необхідно повернутися до попередніх моментів переживання душевного хвилювання, оцінити здатність особи переносити психічний біль, спробувати знайти альтернативи втечі тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Амбрумова А. Г., Вроно Е. М. О ситуационных реакциях у подростков в суицидологической практике // Журнал невропатологии и психиатрии им. С. С. Корсакова. – 1985. – т. 85, вып. 10. –1560 с.

2. Виховання важкої дитини : Діти з девіантною поведінкою : Навч. метод. посібн. / Під ред. М. І. Рожкової. – М. : Гуманіт. Вид. центр Владос, 2001. – 240 с.

3. Дюркгейм Е. Самогубство : Соціол. дослідження / Пер. З фр. Л. Кононович. – К. : Основи, 1998. – 519 с.

4. З досвіду роботи регіональних психологічних служб із формування здорового способу життя в учнівській молоді : Методичний посібник / О. М. Сироватко, Л. І. Гриценок, Н. М. Городнова та ін. ; За наук. ред. І. І. Цушка. – К. : Ніка-Центр, 2008. – 124 с.

5. Малеїна М. Н. Піти гідно // Людина. – 1993. – №2. – С. 47–51.

МОРАЛЬНО-РЕЛІГІЙНЕ ВИХОВАННЯ НА ОСНОВІ ПРАВОСЛАВНИХ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ

Костогриз К. Ф.
Науковий керівник – Усов Д. В., доктор філософських наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

В останнє десятиліття дедалі більше культурних і політичних діячів, мислителів і педагогів звертаються до християнських моральних цінностей як найбільш універсальних, стійких, не підвладних політичній та ідеологічній кон'юнктурі, визнають, що вітчизняна національна спадщина увібрала в себе традиції православного виховання, все те найкраще, що християнська культура виробила поколіннями. Це надзвичайно цінне духовне надбання українського народу, якого не вдалося знищити, навіть в тяжкі роки історії нашої держави.

Українська культура містить скарби християнської педагогіки, яка має власне онтологічне, гносеологічне, аксіологічне підґрунтя. Православне виховання як один із проявів християнської педагогіки має в Україні глибокі історичні корені й давні традиції. Воно стоїть в ряду тих виховних систем, які спрямовані на введення дитини до Добра у вселенському масштабі значення цього поняття, і має повне право на визнання й реалізацію.

Видатні педагоги та філософи всього світу: Й. Песталоцці, М. Пирогов, О. Духнович, Я. Коменський – відзначали виховний вплив релігії на духовно-моральне становлення особистості. «Усе, чим людина, як людина може і мусить бути, виражене цілком у Божественному вченні і вихователю лишається лише поперед усього і в основу всього укорінити вічні істини християнства» – зазначає К. Ушинський [2]. Саме християнство, за переконанням педагога, вказує нам найвищий ідеал досконалості – Христа. Цей ідеал необхідно виховувати з дитинства, оскільки саме християнство «корінним чином змінює природу людини і ставлення людини до людини» [2].

Звідси випливає потреба в поверненні православної педагогічної думки в загальнопедагогічне русло. «Доки будемо лякатися Бога в освіті?» – закликає Ш. Амонашвілі [3]. Але потрібно враховувати: оволодіння поняттям Добра можливе лише шляхом вільного усвідомлення, вільного вибору кожної окремої особистості; сам історичний процес розвитку, удосконалення теорії та практики православного виховання здійснюється завдяки осмисленню вічного морального закону в ході виборювання виховних цінностей, завдяки очищенню під впливом взаємодії з іншими виховними системами. Це передбачає вільне існування православного виховання нарівні з іншими, визнаними суспільством системами виховання, метою якого повинно бути утвердження добра в душі дитини, творення суспільного клімату, сприятливого для процвітання вічних

універсальних ідей, провідниками яких є різні релігійні та філософські вчення.

Ще із середини XIV ст. теорія виховання в Україні, спершу оперта на візантійську традицію, у цілковитій відповідності до загальноєвропейських тенденцій, поступово зазнає змін, які пов’язані з розвитком релігійної думки неправославних конфесій, виходом розуму з-під влади релігії. В Україну проникають ідеї Відродження, Реформації, Просвітництва, і це має вирішальне значення для загального розвитку православної педагогічної думки, що показано на прикладі Києво-Могилянської академії та її вихованців: Дмитра Туптала, Григорія Сковороди.

Православні педагогічні ідеї В. Зеньківського активно використовуються в Україні. Зокрема, ідея про створення так званих оазисів християнського життя, які б стали рушійною силою нової школи, знаходить практичне втілення в православному середовищі. Однак більшої популярності набула теза педагога про те, що школи, які йдуть під знаком позарелігійної просвіти, ведуть до активної зневіри [1].

В українському суспільстві поширюється думка що позарелігійна школа, яку законодавчо обрано Україною, фактично не влаштовує православну церкву. Визначені й проаналізовані найпоширеніші теми, які хвилюють сучасних православних священиків у зв’язку з вихованням дітей та молоді.

Православне розуміння свободи далеке від поняття плюралізму, оскільки істинна свобода завжди пов’язана у православній свідомості з відданістю Богу і православній церкві.Недоторканою є ідея православної церкви як місця єднання всіх християн, осереддя істинної свободи. У цій ідеї криється головна відмінність між світським і православним розумінням свободи взагалі, а отже, і свободи у вихованні.

У вітчизняній православній педагогіці найбільш близьким до вище вказаного підходу, на перший погляд, є В. Зеньківський. Внеском у розвиток православної педагогіки є його визнання утопічності ідеї обов’язкового, нав'язаного згори православного виховання.

Той факт, що в сучасній православній думці західна школа в цілому оцінюється формально позарелігійною, а фактично атеїстичною, на наш погляд пов'язане з тим, що західна школа пройнята ідеєю екуменізму.

Релігійна культура – це широке поняття, яке перш за все передбачає культуру взаємних стосунків тих, хто вірує. Вірує – у широкому розумінні слова, адже кожний з нас є носієм певної віри, певної релігії в прямому й переносному значенні цього слова. В українському суспільстві формується своє бачення релігійної культури членів суспільства, і зокрема, майбутніх учителів і пастирів. Загальна педагогічна культура тих, хто виховує в Україні, повинна вийти на більш високий рівень узагальнення, що дозволив би піти не шляхом взаємозаперечення, а шляхом об’єднання зусиль різних виховних систем.

На наш погляд, основна причина критичної духовної ситуації як в нашій країні, так і в усьому світі знаходиться в самій людині, в

безпосередньому ставленні її до життя. Сучасна раціональна людина вірить в себе більше, ніж в Бога; вважає, що вона сама все вирішує та від неї все залежить. Доки людина сама для себе не усвідомить, що вона дитя Боже, що необхідно любити і поважати людей, що слід жити по заповідях Божих, духовна криза сімейних стосунків буде наростати. Й тільки приходячи до Церкви людина зможе правильно зрозуміти призначення сім'ї. Часто людина приходить до Церкви, коли зрозуміє, що стільки вже накоїла, коли більше нема до кого звернутися, нема кому допомогти, а головне, коли вже втрачено саме цінне в житті – сім'я.

Можна зробити висновок, що в сучасному суспільстві сім'я, як ніколи раніше, потребує постійної, систематичної підтримки як зі сторони Церкви, так і збоку держави. Розбудова системи заходів по підтримці інституту сім'ї повинно стати одним з пріорітетних напрямків національної духовної політики. Необхідна цілеспрямована та послідовна робота по зміцненню родинних традицій, відродженню та збереженню духовно-сімейних цінностей на основі християнської моралі.

Моральну кризу можна подолати завдяки спрямуванню освітнього процесу на духовно-моральне виховання молоді, раціональному поєднанню зусиль релігійних установ і світських навчальних закладів у формуванні досвіду самопізнання, що спирається на прояв толерантності, життєрадісності, доброчинності. Сьогодні людям важливе розуміння християнських цінностей не тільки на емпіричному, а й на науковому рівні.

Наша держава підписала Хартію християнських держав світу, за якою Україна проголосила себе християнською державою. Національне виховання є в Україні пріоритетним, тому морально-релігійне виховання на основі православних духовних цінностей, постає нагально необхідною його частиною. Історія розвитку виховання, освітньої справи в Україні вказує на те, що релігія, Церква відігравали в ній вирішальну роль. Особливе значення в історії українців має Православ'я. У наш час, коли суспільство повільно, але неухильно повертається обличчям до Церкви, питання практичної реалізації виховання на православних засадах постало досить гостро. Це складне питання переросло церковні рамки й потребує найретельнішого вивчення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Тхоржевська Т. Д. Православне виховання в історії педагогіки України : Монографія. – К. : Купріянова, 2005. – 411 с.

2. Ушинский К. Д. Педагогические сочинения. / Сост. С. Егоров. – М : Педагогика, 1988. – 496 с.

3. Хайруліна В. М. Основи християнської етики як засіб відродження духовності // Світ виховання. – 2004. – №3. – С. 25–30.

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПРЕСИ В УКРАЇНІ

Котляр Д. О.
Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Регіональна преса – це друковані періодичні видання, які поширюються в межах будь-якого регіону України або мають більш виражене локальне значення, виходячи в окремому місті. Територія розповсюдження інформації є «одним із головних параметрів, що визначає якісні та кількісні характеристики регіональної журналістики, а також організаційні умови її функціонування» [6, с. 101].

Регіональна преса є основним джерелом інформації про події міста чи області, про особливості функціонування місцевих державних установ різних рівнів. Саме тому дуже важливою є відповідна якість інформаційного продукту, створеного регіональною пресою, адже від того, наскільки цікава й потрібна газета читачам, залежить її тираж, а отже – її фінансове благополуччя. Інформаційне наповнення регіональних газет має відповідати очікуванням читачів [4, 80–82].

До провідних функцій регіональних медіа, у тому числі преси, належить: оперативне й повне висвітлення локальних подій; представлення думок впливових у регіоні людей; висвітлення нагальних проблем місцевості; орієнтування в культурних подіях; практична допомога у вирішенні повсякденних соціальних проблем. Більшість людей 25–40 років зацікавлена в якісних місцевих новинах, а регіональні ЗМІ є найближчими до проблем і потреб регіону [3].

Наразі в Україні існує, крім приватної, державна і комунальна преса – це друковані періодичні видання, у складі засновників чи співзасновників яких є представники державної влади, органи місцевого самоврядування чи державні установи. Ці ЗМІ отримують фінансування з місцевих бюджетів, яке може сягати від кількох тисяч гривень на рік і до кількох мільйонів.

В Україні існує дві моделі видавничої поведінки щодо регіональних видань. Якщо одним зі співзасновників видання є орган влади, то контент кожного випуску залежить від соціально-політичного замовлення владної структури. Якщо засновником видання є недержавні особи, то значна частина матеріалів є соціальним замовленням аудиторії. Українські місцеві видання в багатьох випадках залишаються єдиним документальним супроводом важливих подій у регіоні. Також вони є важливим джерелом інформації про історичні події міста чи регіону. Саме тому демократична держава або така, яка прагне до демократії, має забезпечити свободу слова і преси. Це передбачає не лише зміну стосунків між владою і пресою, а й забезпечення сприятливих умов для розвитку свободи слова і преси як суспільного феномену і як бізнесу [5].

«Мати свою місцеву газету – ось реальна демократична цінність. Це не просто джерело інформації для місцевих жителів про те, що відбувається навколо. За результатами досліджень агентства ARR, у 2017 р. 68% українців отримували інформацію з газет, а кількість регулярних інтернет-користувачів становила 59%. Більше 70% жителів України по кілька разів на тиждень купують газети, оскільки їм подобається інформаційне наповнення видань, подобається читати саме друковану продукцію. Причина відданості українців друкованим медіа полягає в тому, що поширення Інтернету дало можливість будь-кому стати автором, що призвело до появи значної кількості необ'єктивної та недостовірної інформації. «Поступаючись в оперативності Інтернету, преса виграє виваженістю позиції і якістю інформації», – зауважує вчений [1, 38].

Необхідність існування локальних друкованих видань полягає ще й у тому, що Інтернет поки не може замінити періодику для людей пенсійного і передпенсійного віку. Основа конкурентного ресурсу таких газет – у взаємодії з аудиторією не в мережі, у можливості допомогти людям у вирішенні конкретної побутової проблеми, у публікації привітань, які користуються попитом у таких ЗМІ.

Проте вітчизняна місцева преса у більшості випадків не приносить значних прибутків, хоча, як свідчить досвід інших держав, за продажами регіональні видання можуть конкурувати із загальнонаціональними. Збільшенню аудиторії регіональних видань може сприяти розширення території розповсюдження завдяки інтернет-комунікаціям. Однак зміст сайтів українських друкованих медіа здебільшого цілком повторює змістове наповнення їх паперового варіанту [4, 74].

Підвищена зацікавленість у регіональній тематиці спричинена зростанням ролі регіонів у житті країни, зокрема це актуально в контексті реформ, спрямованих на децентралізацію влади в Україні, що тривають уже кілька років. Регіональна преса відіграє важливу роль у житті місцевих громад, сприяє реалізації прагнень населення. Крім того, регіональна преса є важливим чинником формування громадської думки, становлення політико-економічної культури населення, військового духу [4, 75].

Регіональна преса має стояти на сторожі демократії на найнижчому рівні. Оскільки місцеві ЗМІ мають більший вплив на громаду, ніж всеукраїнські, то саме вони могли б сприяти ефективному виконанню обов'язків органами державної влади й місцевого самоврядування. ЗМІ мають прищеплювати зазвичай досить інертному місцевому населенню потребу самоорганізовуватися, брати активну участь у житті громади. Значну частину наповнення регіональних газет становлять рекламні оголошення місцевих підприємств та інших фізичних і юридичних осіб. Закордонні фахівці вважають це показником популярності газети [2, 1].

Важливим завданням у часи глобалізації, активізації міграційних процесів для регіональних газет є збереження історичної свідомості краян і формування образу Малої Батьківщини, спрямованого на збереження етнічних особливостей регіону та загальнонаціональних ідей. Це завдання і

спрощує, і ускладнює поширення інтернету. З одного боку, поняття «місцевий» уже не ототожнюють із «обмежений», адже відомості, які кілька років тому були доступними тільки в обмеженому середовищі, зараз за мить можуть стати доступними для всього світу. З іншого боку, розвиток інтернету призводить до уніфікації інформаційного ринку. Тексти втрачають регіональні особливості, тож місцеві ЗМІ мали б своїми публікаціями протистояти глобалізації суспільства, зберігаючи ці особливості [4, 84].

Таким чином, попри високий рівень зацікавлення населення в регіональній пресі, існує чимало перешкод для її повноцінного функціонування і взагалі існування більшості видань. Вітчизняним регіональним газетам зазвичай бракує професійності, оновлюваності, актуальності, оперативності, інтегрованості в місцеве культурне середовище, власного стилю і навіть сучасного зовнішнього оформлення, яке нині відіграє неабияку роль для реципієнта і від якого у всі часи залежало сприйняття інформації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бухтатий О. Є. Перспективи реформування комунальної преси в Україні / О. Є. Бухтатий // Публічне урядування. – № 1. – 2015. – С. 35–42.

2. Давидова Л. В. Проблеми регіональної газетної періодики в сучасному інформаційному просторі України та Польщі / Л. В. Давидова // Матеріали Міжнародної наукової конференції «В єдності сила. Україна – Польща: спільні шляхи до свободи» (20–21 червня 2014 р.). – Житомир, 2014. – 8 с.

3. Коверга К. В. Особливості висвітлення проблем переселенців в регіональних ЗМІ / К. В. Коверга // Регіональні ЗМІ України: історія, сучасний стан та перспективи розвитку : матеріали інтернет-конференції / За ред. А. О. Галича. – Старобільськ : Вид-во ДЗ «Луганський національний університет ім. Т. Шевченка», 2017. – С. 234–249.

4. Луцюк І. Регіональні ЗМІ в сучасному суспільстві: функції, завдання та проблеми / І. Луцюк // Вісник Львівського університету. Серія : Журналістика. – Вип. 39. – 2014. – с. 307.

5. Реформування місцевої преси: крок до загибелі, чи нові горизонти? [Електронний ресурс] // Херсонська думка. – 2017. – Режим доступу : http://ksdumka.in.ua/special-theme/ksmedia_ua/75-reformuvannya-mscevoyi-presi-krok-do-zagibel-chi-nov-gorizonti.html.

6. Панченко С. А. Роль регіональної преси у зростанні соціально-комунікативного попиту на екологічну інформацію / С. А. Панченко // Держава та регіони : наук.-виробн. журн. Серія : Соціальні комунікації. – №1. – 2012. – С. 101–104.

ДІТИ ТА БАТЬКИ – НЕОГОЛОШЕНА ВІЙНА

Куракіна А. О.
Науковий керівник – Стеблина О. В.
Смілянський коледж харчових технологій
Національного університету харчових технологій

З біблейських часів, з моменту існування Адама і Єви та їхніх дітей, світ поділявся на батьків та дітей, старших та молодших. З покоління в покоління батьки намагалися, і намагаються, передати своїм дітям свої уміння, навички, життєвий досвід. Але передаючи знання виникає конфлікт між поколіннями. Людство змінюється, еволюціонує. Та в усі часи, в усі епохи – залишаються одні і ті самі проблеми, такі як: «ПРОБЛЕМА ВІЙНИ І МИРУ», «ЕКОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА» – і згодом ця проблема стане ще більш критичною, але… Доволі часто ми з вами чуємо про проблему між батьками і дітьми (підлітками). Здавалося б, які можуть бути проблеми між рідними людьми. Такий світ, найбільші сутички та не приємності відбуваються між рідними. Тому актуальною проблемою сьогодення є проблема відносин між батьками та дітьми.

Чомусь багато дорослих забувають про те, що вони теж колись були дітьми. Вони так само не хотіли робити уроки, так само могли принести двійку додому, так само не хотіли носити одяг, який їм купляли їх батьки, так само приходили пізно ввечері, а їх батьки так само лаяли. А діти? що діти? Вони вже давно уявляють, як будуть відпускати своїх дітей куди захочуть, не будуть заставляти їсти суп, будуть їм все дозволяти, а не сидіти у клітці-дома… проходить час… І що ми бачимо: ті ж самі протести, ті ж самі заборони… Справді, багато хто з дорослих забуває, що таке бути підлітком. Неможливо знайти таку родину, де б були відсутні конфлікти між батьками і дітьми. Навіть у забезпечених родинах у більш ніж 30% випадків відзначаються конфліктні взаємини (з погляду підлітка) з обома батьками. Чому ж виникають конфлікти між батьками і дітьми? Крім загальних причин, породжуючих конфліктність взаємин людей, що розглянуті вище, виділяють психологічні фактори конфліктів у взаємодії батьків і дітей.

1. Тип сімейних відносин. Виділяють гармонічний і дисгармонійний типи сімейних відносин.

2. Деструктивність сімейного виховання. Виділяють наступні риси деструктивних типів виховання: розбіжності членів родини з питань виховання; суперечливість, непослідовність, неадекватність; опіка і заборони в багатьох сферах життя дітей; підвищені вимоги до дітей, часте застосування погроз, осудів.

3. Вікові кризи дітей розглядаються як фактори їх підвищеної конфліктності. Вікова криза являє собою перехідний період від одного етапу дитячого розвитку до іншого. У критичні періоди діти стають неслухняними, примхливими, дратівливими. Вони часто вступають у конфлікти з оточенням , особливо з батьками. У них виникає негативне ставлення, які вони раніше виконували, що призводить до впертості. Виділяють наступні вікові кризи дітей:

- криза першого року (перехід від дитинства до раннього дитинства);

- криза «трьох років» (перехід від раннього дитинства до дошкільного віку);
- криза 6–7 років (перехід від дошкільного до молодшого шкільного віку);
- криза статевого дозрівання (перехід від молодшого шкільних до підліткового віку – 12–14 років);
- підліткова криза 15–17 років.

4. Особистісний фактор. Середовище особистісних особливостей батьків, що сприяють їхнім конфліктам з дітьми, виділяють консервативний спосіб мислення, прихильність застарілим правилам поведінки і шкідливих звичок (вживання алкоголю і т.д.), авторитарність суджень, ортодоксальність переконань і т. п. Серед особистісних особливостей дітей називають такі, як низька успішність, порушення правил поведінки, ігнорування рекомендацій батьків, а також неслухняність, упертість, егоїзм і егоцентризм, самовпевненість, лінощі і т. п. Таким чином, розглянуті конфлікти можуть бути представлені як результат помилок батьків і дітей [3, 59–61].

Найбільше часто конфлікти в батьків виникають з дітьми підліткового віку. Психологи виділяють наступні типи конфліктів підлітків з батьками: конфлікт нестійкості батьківського відношення (постійна зміна критеріїв оцінки дитини); конфлікт гіперопіки; конфлікт неповаги прав на самостійність (тотальність вказівок і контролю); конфлікт батьківського авторитету (прагнення домогтися свого в конфлікті за будь-яку ціну).

Підлітковий вік в сучасній психологічній літературі оцінюється як один з критичних періодів розвитку. Він пов’язаний з кардинальними перетвореннями у сфері свідомості, діяльності, системі взаємостосунків індивіда. Почуття дорослості, претензії підлітка на нові права поширюються на всю сферу стосунків з дорослими, що чітко проявляється в причинах конфліктів з ними. Протест і непокора підлітка є засобом, за допомогою якого він хоче досягти зміни типу стосунків з дорослими. Тобто на початку підліткового періоду в зв’язку з проявом у підлітка уявлення про себе як уже не дитину і потребі у визнанні його дорослості оточуючими виникає цілком нова проблема – проблема рівноправності.

Відомий французький письменник і громадський діяч Ерве Базен надає поради щодо відносин батьків і дітей, які мають глибокий психологічний зміст:

1. Не керуйте дітьми заради задоволення. Утримуйтесь від непотрібних «проповідей». Малюк намагається зрозуміти, що можна, а що – ні, тому потребує авторитету батьків, який є ніби бар’єром, що вберігає від падіння. Сприймати цей авторитет дитині набагато легше, якщо він має характер пояснювального коментаря, пропозиції-підказки. Не втручатись у життя дитини так само небезпечно, як і втручатися безперервно.

2. Ніколи не приймайте рішення одноосібно. Золоте правило для батьків: двовладдя і єдина політика. Якщо батько й мати суперечать одне одному, подивіться, що коїться з дитиною! Вона ніби розсічена на ліву і праву половинки. Цей стан забувається дитиною повільно, залишаючи шрами в її душі.

3. Жодних коливань відносно подарунків. Діти нерідко вимагають від нас того, що їм хочеться. Часто батьки не можуть відмовити їм у придбанні нової модної іграшки. А втім відмова у такому проханні – набагато більший подарунок для дитини: це вчить її відрізняти необхідне від зайвого.

4. Переконати можна лише власним прикладом. Якщо самі не вірите в те, що навіюєте своїм дітям, не сподівайтесь, що вони повірять[2; 4].

5. Говоріть з дітьми про все. Не вірте, що мовчання – золото. Єдина можливість для батьків вийти переможцем у боротьбі з телевізором (комп'ютером) – стати співрозмовником. Говоріть з дітьми про вашу роботу, про них самих, про домашні проблеми… Дискутуйте, сперечайтесь, не бійтесь будь-яких тем.

6. Тримайте двері, відчиненими. Батьки «відкривають дітям очі» на реальне життя. Ллє дивитися на життя і жити ним – різні речі. Вам не втримати дітей у домі-колисці. Вони народжені вами для того, щоб потім могли самі день за днем народжуватись для життя за дверима батьківського дому, за якими знаходиться те, доросле життя, що вони мають прожити самі.

7. У потрібний момент відійдіть. Хоча присутність близьких – найбільше багатство, батьки повинні усвідомлювати, що їм слід ще за життя передати це багатство в спадок своїм дітям. Для сучасної сім'ї, в якій нерідко тільки одна дитина, неминучість того, що вона ніде і буде жити самостійним життям, дуже лякає батьків. Проте слід усвідомити, що в нас немає морального права прив'язувати її до себе.

Питання про зіткнення і конфлікти підлітка і дорослого через різницю в етичних і естетичних уявленнях, в соціально-моральних настановленнях і цінностях є проблемою, що набуває актуальності в другій половині підліткового віку. З'ясування причин труднощів і конфліктів у спілкуванні дорослого з дитиною при її вступі в підлітковий вік і наслідки цих труднощів і конфліктів в підлітковому періоді ставить проблему необхідності відповідного ставлення дорослого до рівня розвитку особистості підлітка і такої побудови взаємодії, коли саме вони визначали б прогрес у формуванні особистості підлітка і правильний напрям в розвитку його соціальної дорослості. Ці проблеми особливо загострюються в підлітковому віці, але існують вони і протягом всього дитинства. Для їх вирішення необхідне детальне вивчення різних типів і видів спілкування дорослого і дитини та з'ясування їх функцій в розвитку особистості. Без цього скеровувати процес формування особистості неможливо.

Таким чином, підводячи підсумок, можна відзначити важливість підліткового віку для всього розвитку особистості, вважати за необхідне продовження глибокого всебічного дослідження даної проблеми, постійно підтримувати зв'язок теорії із практикою та підкреслити важливість застосування цих знань у реальному житті [1, 58].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Волков Ю. Г., Добреньков В. И., Кадария Ф. Д., Савченко И. П., Шаповалов В. А. Социология молодежи : Учебное пособие / под ред. проф Ю. Г. Волкова. – Ростов-на Дону : Феникс, 2001.

2. Студентський посібник. Година спілкування. 9 клас / Упоряд. М. О. Володарська. – Х. : Видавництво «Ранок», 2009. – 176 с.

3. Конфліктологія : навч. посіб. / Л. М. Герасіна, М. П. Требін, В. Д. Воднік та ін. – Х. : Право, 2012. – 128 с.

4. Городяненко В. Г. Соціологія. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. – К. : Видавничий центр «Академія», 2002. – 560 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПОРУШЕННЯ ХАРЧОВОЇ ПОВЕДІНКИ

Лисенко Я. В.
Науковий керівник – Спіркіна О. О., кандидат історичних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Розлади харчування – це патологічні стани, обумовлені нестачею або надлишком необхідних для життєдіяльності харчових речовин, а також недостатністю або надлишковою енергетичною цінністю їжі. До них відносяться анорексія, булімія та невротичне переїдання (гіперфагія).

Під харчовою поведінкою розуміється ціннісне ставлення до їжі та її прийому, стереотип харчування в повсякденних умовах та в ситуації стресу, поведінка, орієнтована на образ власного тіла, і діяльність, що спрямована на формування цього образу. Актуальність проблеми харчової поведінки особистості зумовлена тим, що, за даними досліджень, які проводилися Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ), в останні десятиліття спостерігається постійне зростання хвороб, обумовлених різноманітними розладами харчової поведінки.

З огляду на істотний вплив на оцінку адекватності харчової поведінки транскультурних особливостей людини, можна сказати, що значимість прийому їжі в різних країнах відрізняється. Так, відповідно до диференційно-аналітичної концепції, харчування є однією з основних складових східної психологічної моделі цінностей, у рамках якої виробляється власний образ краси тіла (як правило, привабливіше і здоровіше виглядає повна людина з гарним апетитом) і відношення до того, як і скільки їсть дитина або дорослий. Нормальною поведінкою у період стресу розглядається підвищення апетиту і посилене харчування («спочатку наїдаємось – потім поговоримо про проблеми») і так званий феномен «заїдання стресу». На рівні побутових відносин оцінка вищого ступеня гостинності сполучена з наданням великої кількості продуктів харчування. У західній психологічній моделі цінностей харчування саме по собі не є цінністю і гостинність не включає в обов'язковому порядку процес харчування. Цінністю є контроль за прийомом їжі, орієнтація на інші стандарти краси й естетики – стрункість, худоба, спортивність у противагу вгодованості в рамках східної моделі. У зв'язку з подібними транс-культурними різночитаннями девіантна харчова поведінка в обов'язковому порядку повинна враховувати етнокультурний стереотип харчової поведінки оточення людини [3].

Анорексія нервова – захворювання, що характеризується втратою ваги, надмірним страхом повноти, викривленим уявленням про свій зовнішній вигляд і глибокими обмінними і гормональними порушеннями. Можливі також втрата апетиту, припинення менструацій, підвищена фізична активність, а іноді і посилення апетиту зі штучно викликуваної після вживання їжі блювотою, зайва заклопотаність їжею і її готуванням, приступи обжерливості і прагнення до схуднення. Хворі найчастіше завзято заперечують наявність у себе яких-небудь зв'язаних із прийомом їжі порушень.

Анорексія найчастіше трапляється в осіб жіночої статі і проявляється «добровільним» схудненням. Здебільшого все починається в підлітковому віці, особливо в періоді статевого дозрівання. Дитина починає худнути, апетит зникає, навіть виникає відраза до їжі, починаються розлади менструального циклу. І все це супроводжується підвищеною, збудженою фізичною активністю. Людині здається, що її вага надмірна, і така особа починає багато часу присвячувати різним дієтам. Часто виникають вкрай патологічні типи поведінки, наприклад провокування блювання, приховування їжі, надмірні виснажливі фізичні вправи, навіть зловживання проносними, сечогінними та засобами, що пригнічують апетит.

Сучасна психіатрична класифікація розрізняє два типи анорексії: перший тип – «рестриктивний» – відзначається обмеженням споживання їжі без застосування проносних чи провокування блювання. Другий тип – «проносний», при якому з'являються згадані вище вчинки. Страх поповніти з дня на день не зменшується. Особа постійно бачить себе надто опасистою, навіть тоді, коли починає нагадувати собою кістяк. Серцебиття стає нечастим, тиск крові знижується, втрачається статевий потяг, починається облисіння. Такий стан треба диференціювати з органічним захворюванням – синдромом Сімондса (пухлина в гіпофізі), при якому, зазвичай, спочатку виникає схуднення, без втрати апетиту, який іноді може навіть не порушуватись.

З кожних 18 хворих лише один – чоловік. До 1960-х років це захворювання зустрічалося рідко, але потім його частота за незрозумілих причин значно збільшилася. За сучасними даними, нервовою анорексією страждає 1% дівчаток-підлітків [2].

Нервова булімія характеризується повторюваними приступами переїдання, неможливістю навіть короткий час обходитися без їжі і надмірною заклопотаністю контролюванням ваги тіла, що приводить людину до вживання крайніх заходів для пом'якшення впливу з'їденої їжі. Індивід орієнтований на їжу, планує власне життя, ґрунтуючись на можливості прийняти їжу в потрібний час і в необхідній для нього кількості. Цінність даної сторони життя виходить на передній план, підкоряючи собі всі інші цінності. При цьому відзначається амбівалентне відношення до прийому їжі: є велике бажання, кількість їжі сполучається з негативним, самознищуючим відношенням до себе і своєї «слабкості» [4].

Виділяється кілька діагностичних критеріїв нервової булімії:

а) постійна заклопотаність їжею і нездоланною тягою до їжі навіть в умовах відчуття ситості;

б) спроби протидіяти ефекту ожиріння від їжі, що з'їдається, за допомогою таких прийомів, як: викликання блювоти, зловживання проносними засобами, альтернативні періоди голодування, використання препаратів, що пригнічують апетит;

в) нав'язливий страх ожиріння.

Схожість між анорексією і булімією може бути настільки ж важливою, як і відмінності між ними. Так, люди, які страждають анорексією, переконавшись у втраті ваги, можуть почати переїдати і у деяких з них, таким чином, може розвинутися булімія. І навпаки, у людей з булімією іноді розвивається анорексія [1].

Як видно з клінічних описів, нервова анорексія і нервова булімія мають ряд загальних рис, унаслідок чого можна говорити про єдиний комплекс порушень харчової поведінки. Однак, нервова булімія на відміну від анорексії може входити у структуру аддиктивного типу девіантної поведінки. Якщо відмова від їжі відіграє роль хворобливого протистояння реальності (істотний параметр патохарактерологічного і психопатологічного типів поведінки), то нездоланний потяг до їжі може відбивати як протистояння (зокрема, зняття симптомів тривоги, депресії при невротичних розладах), так і уникнення реальності. При аддиктивному поводженні підвищення цінності процесу харчування і переїдання стає єдиним задоволенням у нудному, одноманітному житті. Людина обирає для себе харчування, як альтернативу повсякденного життя з її вимогами, обов'язками, регламентаціями. У неї формується феномен «спраги гострих відчуттів» у вигляді зміни харчової поведінки. Приміром, такий індивід може одержувати нові незвичайні відчуття від кількості і якості їжі, сполучення інгредієнтів, що не сполучаться, (огірків з медом, торта з гірчицею). Мотивом стає втеча від «обридлої» реальності у світ вічного «харчового задоволення».

Число людей, схильних до анорексії і булімії зростає неймовірно: худорба стає нав'язливою національною ідеєю. Люди прагнуть скинути якомога більше кілограмів і в результаті доходять до небезпечної межі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Зінченко С. М. Медична психологія / С. М. Зінченко. – Київ : КІСКЗ, 2009. – 341 с.

2. Карева М. А., Марилов В. В. Психологічний аналіз випадку нервової анорексії. – М. : 1994.

3. Корекція розладів харчової поведінки за екстернальним типом. – Режим доступу : http://social-science.com.ua/article/1138.

4. Тронько М. Д., Лучицький Є. В., Паньків В. І. Ендокринні аспекти метаболічного синдрому. – Київ – Чернівці, 2005. – 184 с.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

Лисенко Я. В.
Науковий керівник – Котляр Д. О.
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Відповідальність є найважливішою якістю людини, тому що, беручи на себе відповідальність, особистість самореалізується.

Відповідальність – усвідомлення особистістю власної повинності, власних обов'язків і розумне їх виконання [4].

Обов'язок як свідомий акт – необхідність людини стосується як її самої, так і інших людей. У цьому полягає сутність її відповідальності. Людина діє на основі глибокого усвідомлення прийнятої або самостійно поставленої перед собою мети. Як правило, вона має бути відповідальною

не тільки за щось, а й перед кимось, за когось. Тому відповідальність постає у структурі особистості провідною цінністю, характеризує її соціально-моральну зрілість. Для такої особистості соціальні вимоги і моральні приписи є внутрішніми регуляторами діяльності і поведінки, вона готова свідомо відповідати за ці види активності. Відповідальність є необхідною ознакою зрілого вчинку, а все життя особистості – складною сукупністю вчинків.

Відповідальність є характеристикою будь-яких людських взаємин, відносин і вчинків і стосується майже всіх аспектів людської діяльності. Вона є ознакою моральної зрілості людини у регулюванні суспільних відносин. Свій прояв відповідальність має у характері особистості, у її почуттях, свідомості, різних проявах поведінки. Чим зріліше суспільство, тим менше в нього прописаних регламентацій зовнішнього відповідального характеру, тим більше у нього розвинута внутрішня відповідальність. Хочу нагадати, що демократичне суспільство живе за принципом: що не заборонено, те можна. Так побудована його юридична система: якщо не заборонено – то можна, так заявляє про себе презумпція невинуватості й життя за презумпцією невинуватості. Радянська людина була продуктом презумпції винуватості і тому мусила діяти тільки за схемою: можна робити тільки те, що дозволено [4].

Формування відповідальності пов’язане з розвитком автономності, утвердженням свободи особистості, тобто свободою прийняття рішень у всіх сферах життєдіяльності. Цій особистісній позиції часто заважає гіперопіка у сімейному вихованні. У школі вона проявляється у вихованні і навчанні. Така поведінкова установка дорослих реалізується у системі соціально-перцептивних стереотипів, уявленнях про нездатність учнів до автономної і самостійної діяльності.

Рушійні сили розвитку відповідальності особистості закорінені у засвоєнні дитиною зразків соціальної поведінки завдяки пізнанню і виконанню правил під час ігор, у взаєминах кооперації і співпраці. Адже дитина морально і соціально формується з розвитком й ускладненням її гри, навчання, праці, зі зміною її місця у системі суспільних відносин.

У вітчизняній педагогіці поширені дві концепції формування відповідальності у підростаючої особистості:

1) реалізація відповідальної залежності, у межах якої має функціонувати вихованець, здійснюючи різні види діяльності. При цьому методична перевага надається вихованню особистості у колективі і через колектив. Автор цієї концепції А. Макаренко наголошував на вихованні відповідальності як сильного почуття, емоційного переживання особистістю своєї відповідальності;

2) формування відповідальності в особистості у контексті виховання її громадянськості і морально-духовної ціннісної спрямованості. Ця концепція втілювалась у виховній системі В. Сухомлинського, за словами якого з раннього віку слід формувати здатність жити за принципами добра, відповідно до високих ідеалів, що передбачає розвиток душевності, сердечності, людяності, милосердя тощо [2].

Психологічною передумовою відповідальності є можливість вибору, тобто свідомої переваги певної лінії поведінки. Вибір може здійснюватися в ускладнених умовах, наприклад, в конфліктних, де стикаються інтереси окремо взятої особистості, групи людей чи суспільства. Для особистості особливу значимість представляє проблема вибору свого «Я». Тут якраз і виникає проблема «бути чи не бути» або «бути чи здаватися». Для людини «бути» означає бути людиною, відстоювати свої життєві позиції і нести за них відповідальність. Вибір «здаватися» означає відмову від відповідальності. Людині властиво приписувати відповідальність або зовнішнім силам (нагоди, долю і т. п.), або власним здібностям, прагненням. Залежно від цього формуються певні стратегії поведінки людини, які укладаються в рамки поняття «локус контролю» [4].

У психології виділяються чотири напрямки в дослідженні відповідальності:

1. У рамках першого напряму, який висвітлює проблему виховання відповідальності на різних вікових етапах, займалися: К. А. Клімова (1968), Т. В. Морозкіна (1984), В. М. Піскун (1988), Т. Н. Сідорова (1987), Л. С. Славіна (1956), Н. М. Тен (1980) та ін. Важливим є те, що в дослідженнях показано основні параметри, умови формування, провідні чинники, що впливають на процес становлення відповідальності, а також структура соціальної відповідальності в єдності когнітивного, мотиваційного та поведінкового компонентів.

2. У рамках другого напрямку відповідальність розглядається як соціально – психологічний феномен в умовах спільної діяльності. Даними дослідженнями займалися В. С. Агеєв (1982), Е. Д. Дорофеєв (1990), Л. А. Сухінська (1978) та ін., підкреслюючи соціальність цієї якості, обумовлену генетично. У даних роботах вивчення відповідальності відбувається в рамках реальної трудової діяльності, розкриваючи, основні референти відповідальності: емоційні, когнітивні, поведінково-вольові.

3. До третього напряму належать роботи В. А .Горбачової (1985), К. Муздибаєва (1983), А. Л. Слобідського (1976), в яких досліджується проблема формування відповідальності в конкретній діяльності, причому діяльності провідної на даному етапі розвитку особистості. Соціальна відповідальність розглядається, як схильність особистості дотримуватися в своїй поведінці загальноприйнятих у суспільстві соціальних норм, виконувати рольові обов'язки і її готовність дати звіт за свої дії.

4. Четвертий напрямок – Л. І. Дементій (1988, 1990) запропонувала застосувати типологічний підхід для дослідження відповідальності, розглядаючи її, як гарантування особистістю досягнення результату (а тому – забезпечення способу його досягнення) власними зусиллями при заданому рівні складності і обмеженому часі з урахуванням можливих несподіванок, труднощів, тобто оволодіння цілісністю ситуації та побудова оригінального контуру діяльності [1, 57].

З точки зору відповідальності можна встановити два типи особистості – зріла і інфантильна. Дослідники виділяють наступні психологічні характеристики зрілої особистості: розвинуте почуття відповідальності, потреба в турботі про інших людей, здатність до активної

участі в житті суспільства і ефективного використання своїх знань і здібностей, психологічна близькість з іншою людиною, конструктивне вирішення різноманітних життєвих проблем на шляху до найбільш повної самореалізації. З суб'єктивної сторони відповідальність – це показник свободи особистості, самостійності, що дозволяє залишатися індивідуальністю при взаємодії з іншими людьми. Інфантильність визначається збереженням у психіці та поведінці дорослого особливостей, властивих дитячому віку. Це виражається в несамостійності рішень і дій, почутті незахищеності, зниженій критичності по відношенню до себе, підвищеної вимогливості до турботи інших про себе і т. д. Інфантильна особистість або не знає або не намагається передбачити наслідки своїх дій, або виправдовує себе обставинами, намагаючись таким чином уникнути відповідальності, яка для неї збігається з покаранням [3, 41].

Структура відповідальності як якості особистості включає:

- усвідомлення необхідність діяти у відповідності з суспільними вимогами та нормами як соціальними цінностями;
- усвідомлення своєї соціальної цінності і суспільній ролі;
- передбачення наслідків вибору, рішень, дій;
- критичність і постійний контроль за своїми діями, облік їх наслідків для інших людей;
- прагнення до реалізації себе в об'єктивному світі;
- самооцінку;
- готовність відповідати за свої дії;
- соціально відповідальну діяльність.

Відповідальність має справу з майбутнім. Кожного дня люди турбуються про те, яким буде наступний день, що треба зробити. Але коли йдеться про відповідальність та майбутнє, то тут уже вирішального значення набувають зовсім інші виміри. Майбутнє усього існуючого стає спільним предметом усіх окремих дій відповідальності, які завжди опікуються саме ближнім. Це сфера майбутнього передбачення, інше є непередбачуваним унаслідок багатьох причин, серед яких основними є невідомі об'єктивні обставини, спонтанність та свобода життя [1, 58].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Йонас Г. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації. – К. : Лібра, 2001. – 400 с

2. Ложкін Г., Лазарко О. Поняття відповідальності в історико-філософському психологічному дискурсі // Психологія і суспільство. – 2003. – №4. – С.61–71.

3. Муздыбаев К. Психология ответственности. – Л. : Наука, 1983. – 240с.

4. Тернопільська В. І. Відповідальність особистості. – Режим доступу : http: studentam.net.ua/content/view/7738/97/.

ПСИХОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ДЕЗАДАПТИВНИХ ФОРМ ПОВЕДІНКИ КУРСАНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДСНС УКРАЇНИ

Литвиненко О. М.
Науковий керівник – Бінецька О. В., кандидат історичних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Служба в органах та підрозділах ДСНС України є особливим видом державної служби, що висуває підвищені вимоги до професійної підготовки, стану здоров'я і особистісних якостей. Дезадаптація розглядається як цілком самостійний феномен, що формується у результаті неузгодженості в психічному розвитку, а також невідповідності психолого-соціального статусу курсантів вимогам до комплексу нових факторів, специфічних для закладів вищої освіти ДСНС України.

В даний час є необхідність систематичного і раннього контролю за проявами реакцій дезадаптації у курсантів, зниження у них стресостійкості та корекції виниклих порушень за рахунок актуалізації конституційних психологічних механізмів компенсації та адаптації.

Поняття соціальна дезадаптація особистості означає порушення процесів взаємодії суб'єкта з навколишнім середовищем, які спрямовані на підтримання балансу всередині організму між організмом і навколишнім середовищем. Даний термін з'явився порівняно недавно в психології і психіатрії. Застосування поняття «дезадаптація» є досить суперечливим і неоднозначним, що можна простежити, головним чином, в оцінюванні місця і ролі дезадаптаційних станів щодо таких категорій як «норма» або «патологія», так як параметри «норми» і «патології» в психології поки ще недостатньо розроблені [1].

Під *профілактикою* дезадаптивних форм поведінки курсантів закладів вищої освіти ДСНС України мається на увазі сукупність заходів, спрямованих на виявлення причин і умов, що сприяють виникненню і поширенню дезадаптації курсантів, а також розробку заходів та її попередження.

Для виявлення ознак розвитку психічних розладів у курсантів закладів вищої освіти ДСНС України необхідне проведення скринінгових обстежень та психокорекційних заходів на перших двох курсах навчання, оскільки найбільший ризик розвитку психічної захворюваності припадає саме на даний період.

У ході професійного психологічного відбору слід враховувати, що особи з низьким (порівняно із середньогруповими) рівнем інтелектуального розвитку, особливо за показниками логічного мислення, зорової та вербальної пам'яті, з переважаючими «дефіцітарними» і «ригідними» стилями інтелектуальної діяльності, у поєднанні з більш низьким рівнем нервово-психічної стійкості, найбільшою мірою схильні до розвитку невротичних розладів на початкових етапах навчання.

Під час вступу абітурієнтів у закладах вищої освіти ДСНС України і у процесі проведення психопрофілактичних заходів особливу увагу необхідно

приділяти особам з астено-іпохондричними, збудливими і сенситивно-шизоїдними рисами особистості, як мають найбільш високий ризик розвитку невротичних розладів [2].

В основі профілактики невротичних розладів у курсантів – комплекс психолого-педагогічних і медичних заходів, що базуються на тісній взаємодії всіх посадових осіб, відповідальних за збереження психічного здоров'я майбутніх рятівників (начальники курсів, їх заступники, викладачі-наставники, психологи). Першочерговим завданням психологічного супроводу при цьому є своєчасне виявлення, обстеження осіб з ризиком розвитку невротичних розладів, тоді як основне завдання командування полягає в обліку й усуненні психотравмуючих ситуацій, що впливають на курсантів закладів вищої освіти ДСНС України.

Отже, на різних рівнях управління закладами вищої освіти ДСНС України потрібна комплексна, виважена система дій щодо превентивних, запобіжних, виправних і регулювальних заходів щодо зменшення негативних наслідків дезадаптації курсантів. Серед усіх заходів психологічної роботи з курсантами закладів вищої освіти ДСНС України пріоритет належить профілактичній роботі, у рамках якої необхідно об'єднати зусилля різних фахівців допомоги курсантам за необхідності одержати психологічну, педагогічну, правову, соціальну, медичну та інші види допомоги.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Баурова Н. Н. Психологические факторы, способствующие формированию невротических расстройств у курсантов военных вузов : дисс. … кандидата психол. наук : 19.00.04 / Баурова Наталия Николаевна. – СПб., 2010. – 166 с.

2. Бондар Л. С. Психологічні особливості невротичних розладів у курсантів у контексті психологічної безпеки освітнього середовища / Л. С. Бондар // Проблеми екстремальної та кризової психології. – 2013. – Вип. 14(2). – С. 29–36.

ПОЖЕЖНА ОХОРОНА ПОЛЬЩІ: 1945-1984 РР.

Лукашенко Л. В.
Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Після звільнення країни від фашистської окупації, тогочасна ситуація подарувала владі проект створення нової організації протипожежної охорони країни, більш пристосованої до виконання поставлених завдань. Особливо просили призначити державну службу професійної протипожежної охорони.

22 листопада 1944 року начальник відділу державного управління створив головні пости: пожежний інспектор і провінційні інспектори.

Головна інспекція пожежної охорони відповідала за всю пожежну охорону і керувати нею, мав офіцерський штаб, сприяти пожежникам і призначати їх окремі позиції. Першим завданням було проведення оперативно-розшукової діяльності на звільнених охоронцями області. У районах колишнього Генерального управління пожежні бригади продовжували свою діяльність.

Поряд з репатріантами зі східних областей, багато нових пожежників прийшли на нові місця. Обладнання, уніформи, прапори, так що вже в 1945 році було 1 500 охоронців, а в 1950 – 3 400 пожежних бригад, 3 400 пожежних бригад. У листопаді 1945 року була відновлена Асоціація пожежних бригад Республіки Польща.

У Центральній школі пожежної охорони у Варшаві в червні 1946 року почалася підготовка офіцерів пожежогасіння, з квітня 1949 року також були організовані в Лодзі. Також було проведено навчання волонтерів пожежної охорони. У 1956 році на хвилі політичних змін було проведено роботу з реорганізації протипожежного захисту. У грудні 1956 року було створено Асоціацію волонтерських пожежних бригад. 13 квітня 1960 року у сеймі пройшов новий закон про пожежну охорону, який, однак, не усунув подвійного підпорядкування.

Пожежну підготовку здійснювали: загальноосвітня школа пожежників (з 1955 р.), дві школи офіцерська та центри пожежної підготовки воєводств та деяких міністерств регулювання.

У 1971 році Радою Міністрів було створено Вищу Офіцерську Пожежну Школу у Варшаві, а потім школи Пожежної бригади у Познані (1971) та Кракові (1973). У серпні 1972 року за наказом, Міністр внутрішніх справ створив Науково-дослідний центр пожежної охорони, які почали науково-дослідну роботу в області протипожежної охорони і поширення сучасних форм і методів протипожежного захисту. У січні 1984 року його назва була змінена на Науково-дослідний центр пожежної охорони, а 23 січня 1997 року, йому було дано ім’я Юзеф Тулішковський. Після 1950 року новопризначені пожежні підрозділи розширили свою діяльність із запобігання пожежі, встановлюючи вимоги на місцях протипожежний захист, проведення інспекційних робіт та вжиття заходів для зменшення

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Boguszewski J., Historia pożarnictwa, Wydanie drugie, Materiał na prawach skryptu, Centralne Muzeum Pożarnictwa.

2. Burzyński E. Z. Radwański, Dzieje ochrony przeciwpożarowej w Polsce, Szkoła Oficerów Pożarnictwa. – Warszwa, 1964.

3. Sprengel B., Bezpieczeństwo wewnętrzne w pracach sejmu w okresie II Rzeczypospolitej (zarys problematyki), Nauka o bezpieczeństwie. Istota, przedmiot badań i ktierunki rozwoju / L. Grochowski, A. Letkiewicz, A. Misiuk, red., studia i materiały. – T. 2. – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie, Szczytno, 2011.

4. Szaflik J. R., Początki dziejów strażactwa // Strażak. – 1978.

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ВІКОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ В УКРАЇНІ

Манько Л. В.
Науковий керівник – Спіркіна О. О., кандидат історичних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Розвиток вікової психології в Україні, як і всієї психологічної науки, має суттєві особливості, зумовлені тривалим розташуванням її між імперіями на заході і сході, тому немало вітчизняних учених, мислителів починали свої дослідження в Україні, а потім з різних причин перебиралися до політичних центрів цих імперій і нерідко асимілювалися там. Попри те, вони залишали помітний слід у вітчизняній психологічній науці, яка розвивалася і на українських теренах, часто всупереч багатьом різноманітним труднощам і перешкодам. І саме тому її становлення та розвиток відрізняється від інших країн світу. А тому дослідження вітчизняних учених несуть у собі велику цінність та значення.

Значну роль у психологічному розумінні ідей гуманістичного розвитку людини відіграла поетична творчість Дем'яна Наливайка [1] та Симона Пекаліда [2], які переймалися проблемами образу ідеальної людини – носія загальнолюдських і національних рис.

Дем'ян Наливайко одним із перших намагався теоретично обґрунтувати необхідність світської освіти для гуманізації людських стосунків, вважаючи, що процес становлення гуманізму відбувається на сімейному рівні (наслідування), освітньому (цілеспрямований процес) і на рівні самовиховання особистості, який є узагальненням сімейного та освітнього [3, 61]. Системотвірним чинником у становленні моральної свідомості особистості Дем'ян Наливайко вважав сумління.

Симон Пекалід у формуванні гуманізму особливу увагу приділяв внутрішньому, морально-психологічному фактору – толерантності, пов'язаній з добровільним самообмеженням, співчуттям, відповідальністю.

Над проблемами становлення духовно розвиненої особистості багато розмірковував філософ, письменник Григорій Сковорода (1722–1794 рр.), який обстоював ідеї гармонії тілесного і духовного в людині, зв'язку між самопізнанням і формуванням сенсу життя. Залежно від розуміння сенсу буття людина вибудовує спосіб життя, свого існування у світі, обирає відповідну стратегію дій [3, 61]. Головною метою життя Г. Сковорода вважав пізнання Бога, який через людину бачить себе самого. Однак людина у цій справі зупиняється напівдорозі, тому й перебуває у напівтемряві.

Ідеї вікової психології представлені у багатогранній літературній і науково-публіцистичній спадщині Івана Франка (1856–1916 рр.). Він цікавився проблемами особистості, її характеру та інших психічних властивостей, умов становлення особистості, розвитку різних типів людей [3, 63–64].

Для І. Франка проблема особистості була пов'язана з вихованням дітей. В оповіданнях («Олівець», «Грицева шкільна наука», «Отець-

гуморист» та ін.) він виявив себе прекрасним знавцем психології дитинства та юності, глибоко проаналізував умови, в яких розвивається особистість, певний її тип, характер, здібності тощо. Людину І. Франко розумів передусім як соціальну істоту, характер якої залежить від умов суспільного буття. Кожна людина є дитиною певного часу, народу, певних умов. За сприятливих умов виховання розвиваються найкращі риси характеру і здібності дитини.

Психологію дитини упродовж тривалого періоду вивчав український психолог Степан Балей (1885–1952 рр.). Психічний розвиток дитини С. Балей розглядав як постійний процес пізнання нею навколишнього світу. Він вважав, що людина має вроджені властивості, інстинкти, які є матеріалом виховного процесу.

Кожен віковий період, на його думку, характеризується певним способом пізнання. На першому році життя дитина пізнає чуттєві властивості предметів світу, що її оточує. Коли вона починає говорити, настає «вік запитань». Дитячу гру й фантазію С. Балей розглядав також як форму пізнання. У процесі гри дитина контактує з різними предметами, пізнає їх властивості, вчиться ними користуватися. Систематично здобувати знання про світ вона здатна у 6–7 років, саме тоді найдоцільніший її вступ до школи. Шкільне навчання С. Балей (під впливом ідей російського фізіолога Івана Павлова (1849–1936 рр.)) пояснював як навчання шляхом утворення умовних рефлексів. Він вважав, що людина – це не tabula rasa, вона має вроджені властивості, інстинкти, які є матеріалом виховного процесу [4].

Чинники й особливості становлення релігійної свідомості, її структуру і функції детально вивчав філософ, психолог, письменник і публіцист Гавриїл Костельник (1886–1948 рр.). Він аналізував розвиток людської психіки взагалі і психіки віруючих людей, які прийшли до релігії.

За ініціативою українського психолога Григорія Костюка (1899–1982 рр.) був створений Український інститут психології, тривалий час він його очолював. У своїх працях багато уваги приділяв проблемам вікової психології. Г. Костюк визначав навчання й виховання головними чинниками, які зумовлюють розвиток психіки [3, 66].

Соціалізація дитини, вважав Г. Костюк, відбувається через її діяльність, засвоєння соціального досвіду, вростання в життя суспільства, через перехід зовнішніх (інтеріндивідуальних) відношень у внутрішні (інтраіндивідуальні) властивості особистості, яка розвивається. За його твердженням, вчаться не тільки діти, а й дорослі, що впливає на їхній психічний та особистісний розвиток. Провідну роль у житті дорослої людини відіграє діяльність зі створення матеріальних і духовних цінностей.

Онтогенетичні форми, на думку Г. Костюка, не існують окремо одна від одної. Зв’язок між ними полягає в тому, що нижчі форми включаються у вищі й стають механізмами їх реалізації. Так відбувається розвиток.

Вивченням проблем вікової психології та деяких її аспектів займалися й інші українські вчені: П. Зінченко, М. Жинкін, П. Якобсон, В. Селіванов, Л. Божович, Б. Теплов В. Крутецький, С. Тищенко та інші.

Окремі питання вікового розвитку особистості досліджують у лабораторіях Інституту психології імені Григорія Костюка АПН України та на кафедрах психології класичних і педагогічних університетів. Систематично розглядаються проблеми вікової психології на з'їздах та наукових конференціях психологів.

Отже, вікова психологія в Україні досягла значного розвитку, але великим недоліком є те, що досі не створено спеціальних профільних лабораторій, які б займалися системним вивченням вікового розвитку особистості від народження до похилого віку, відсутні тривалі лонгітюдні дослідження, не публікуються щоденники розвитку дитини в сучасних соціально-економічних умовах тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Наливайко Дем'ян // Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (голова редколегії) та ін. ; Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук (наукові редактори) ; І. О. Покаржевська (художнє оформлення). – К. : Абрис, 2002. – 725 с.

2. Кашуба М. В. Пекалід Симон // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. – К. : Наукова думка, 2011. – Т. 8 : Па–Прик. – С. 106.

3. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія : навч. посіб. – К. : ЗНУ, 2006. – 359 с.

4. Верников М. М. Проблема особистості в наукових працях Степана Балея // Філософські пошуки. Вип. 4. – Львів – Одеса : «Cogito» – Центр Європи, 1997. – С. 19–27.

ВПЛИВ ІНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГІЙ НА ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ

Матюха Р. О.
Науковий керівник – Усов Д. В., доктор філософських наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Впровадження нових комунікаційних та інформаційних технологій впливає на суспільство, змінює соціальні практики, формує нові шляхи комунікативної взаємодії, впливає на соціальні групи. Людина XXI століття практично постійно здобуває з Інтернету більшу частину інформації, смислів, образів, використовуваних нею у повсякденні. Більшість соціальних досліджень сучасності, безпосередньо чи опосередковано які стосуються теми засобів, присвячені проблемам підвищенню ефективності Інтернету, збільшенню його ролі у суспільстві, впливу на світогляд людини.

Загальновизнано, що громадська думка формується у зв'язку з певними подіями, явищами суспільного життя. Це – публічно висловлене й поширене судження, яке містить оцінку і ставлення (приховане чи явне) до якоїсь події, окремих осіб, діяльності різних груп, організацій, що

становлять певний інтерес для суспільства. Громадська думка є виразником масової свідомості. У будь-якому суспільстві ідеї, інтереси, переконання, соціальні уявлення різних великих груп існують не ізольовано одне від одного, а утворюють своєрідний конгломерат, що визначається як масова свідомість суспільства.

В наш час саме таке джерело формування громадської думки як Інтернет набуло великого значенні в останні роки. Інтернет впевнено запанував не лише в інформаційно-комунікативному, а й у загальному соціальному просторі життєдіяльності людства.

Перебування і діяльність людей у створеному за допомогою Інтернет-технологій віртуальному світі спричинили появу нових феноменів: «мережевого» мислення, «мережевої» культури, «мережевих» комунікацій, «мережевих» спільнот, а також «мережевих» людей Homo virtualis, життя і професійна діяльність яких відбуваються більше у цьому віртуальному світі, ніж у світі реальному. Створений засобами Інтернету, первинно штучний віртуальний світ став для багатьох з них реальнішим за саму реальність.

Вплив Інтернету на світогляд людини думку є незаперечним. Інтернет виражає і формує громадську думку, яку прийнято розглядати як колективне судження людей, в якому ставлення до подій і явищ виявляється у формі схвалення, осуду або вимоги. Громадська думка формується в процесі руху інформації в суспільстві, відображає людське буття, суспільну практику людей і виступає як регулятор діяльності. Маючи на меті привернути увагу громадськості до актуальних проблем, в Інтернеті намагаються повніше відтворити у своїх матеріалах такі елементи змісту, як значущість розв’язання поставленої проблеми. Такого роду інформація є важливим каталізатором процесу формування громадської думки.

Виражаючи і формуючи громадську думку, Інтернет, з одного боку, акумулює досвід і волю мільйонів, а з другого – впливає не тільки на свідомість, а й на вчинки, групові дії людей. Інтернет здійснює свою політичну, управлінську роль шляхом обговорення, підтримки, критики й осуду різних політичних програм, платформ, ідей і пропозицій окремих осіб, громадських формувань, політичних партій, фракцій.

Як відомо, суспільство не може існувати, не маючи багатосторонньої, точної інформації про дійсність, в тому числі про сферу соціальних відносин. Відчуваючи потребу в одержанні регулярної інформації, воно утворює спеціальні інститути, які постачають йому цю інформацію. З іншого боку, ці інститути використовують силу інформації з метою впливу на суспільство. Інтернет є інститутом виховання політичної культури, економічного мислення, які використовуються в інтересах задоволення духовних потреб суспільства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Копиленко О. Л. Влада інформації. – К., 1991.

2. Основи масово-інформаційної діяльності: Підручник / А. З. Москаленко, Л. В. Губерський, В. Ф. Іванов. – К., 2009.

3. Багдикян Б. Монополия средств информации. – М., 2007.

ПРОБЛЕМА СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКІВ

Мацвей А. О.
Науковий керівник – Котляр Д. О.
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Підлітковий період – це період переходу від дитинства до дорослості, усвідомлення себе як дорослої особи, появи прагнення бути і вважатись дорослим, переорієнтації з цінностей, характерних для дітей, на цінності світу дорослих. В підлітковому віці відбуваються суттєві зміни мотивації: на перший план виходять мотиви, пов'язані з формуванням світогляду, з планами майбутнього життя. Складність полягає в тому, що підлітки, прагнучи визнання власної дорослості зі сторони оточуючих, ще не відчувають себе (а тим більше, ще не є) дорослими повною мірою, по-справжньому. Зростає прагнення підлітка бути самостійним, зумовлене набутим життєвим досвідом та змінами в організмі, зумовленими його дозріванням. Одночасно підлітки гостро потребують доброзичливої і тактовної підтримки з боку дорослих, яка б допомагала здійсненню їх прагнення до самостійності [1, 56].

Л. С. Виготський вважав проблему інтересів ключовою для підліткового періоду. Він виокремив дві фази підліткового віку, пов'язуючи їх зі змінами у сфері інтересів: в негативній фазі відбувається згортання, відмирання попередньої системи інтересів, з'являються сексуальні потяги, звідси – зниження працездатності, погіршення успішності, грубість, підвищена дратівливість підлітка, незадоволення самим собою, занепокоєння; позитивна фаза характеризується зародженням нових ширших і глибших інтересів, розвивається інтерес до психологічних переживань інших людей, до власних переживань, звернення підлітка в майбутнє реалізується у формі мрії.

Початок підліткового періоду характеризується якісним зрушенням у розвитку самосвідомості: в підлітка починає формуватися позиція дорослої людини, поява якої означає, що він суб'єктивно вже вступив у нові стосунки з оточуючим світом дорослих, зі світом їх цінностей. Підліток активно засвоює ці цінності, вони складають новий зміст його свідомості, існують як цілі і мотиви поведінки та діяльності, як вимоги до себе та інших, як критерії оцінок і самооцінки. Він прагне осмислити свої домагання на визнання; оцінити себе як майбутнього юнака чи дівчину; визначити для себе своє минуле, значення особистого сьогодення, заглянути в своє майбутнє; визначитися в соціальному просторі – осмислити свої права і обов'язки. Підліток зацікавлено рефлексує на себе та інших, співвідносячи властиві йому особливості з проявом однолітків і дорослих [2, 110].

Самосвідомість підлітка вже включає в себе всі компоненти самосвідомості дорослої особистості. Підліток сенситивний до свого духовного розвитку, тому він починає інтенсивно просуватися в розвитку всіх ланок самосвідомості. Підлітків починають хвилювати вони самі у своєму фізичному і духовному втіленні. «Яким я можу постати перед

іншими?» – актуальне запитання для них. У зв'язку з цим їх хвилює тіло, обличчя, ім'я [2, 12].

Зовнішній вигляд – предмет дослідження, турботи, наслідування і пошуку індивідуальності. Підліткам необхідно в сфері розвитку їхньої самосвідомості пристосуватися до свого тілесного, фізичного вигляду. Від заперечення себе тілесного через кризові переживання і подвиги фізичного самоудосконалення підліток має прийти до прийняття унікальності своєї тілесної оболонки і прийняти її як єдино можливу умову свого матеріального буття. Це складний шлях, який при всій турботі, любові і розумінні близьких підліток проходить сам.

Особливого значення для підлітка набуває його обличчя. Підлітки дивляться на себе в дзеркало значно частіше і пильніше, ніж це роблять діти. «Хто Я?», «Наскільки я привабливий?» – запитання, що постійно постають. Підліток уважно розглядає своє обличчя, що змінилося: волосся, брови, чоло, ніс, очі, губи, підборіддя. Все підлягає ревізії, яку супроводжує тривога, невпевненість у собі і, водночас, надія на свою привабливість. Ідентифікація зі своєю новою зовнішністю – складний для підлітка процес. «Прийняти себе таким, як я є...», незважаючи на еталонних красунь і красенів, що переважають за певними ознаками.

Крім проблеми привабливості зовнішності багатьох підлітків хвилює проблема наявності духовності у виразі обличчя. Поглиблена рефлексія на свою зовнішність і тривога з її приводу поряд з іншими віковими проблемами створюють у підлітків загальний напружений вираз, який супроводжує вік [3, 72].

Для підлітків особливого значення набуває одяг. У них свій автономний відмінний від дорослих стиль. Одяг, зачіска і обличчя – ось предмети первошочергової турботи підлітка. Настільки ж важливо в підлітковому віці пройти правильний шлях у ставленні до свого імені. Саме підліток починає відстоювати своє право на визнання, утверджуючи себе через своє власне ім'я. Підлітки проходять складні соціальні ініціації стосовно свого імені. Відповідне звернення по імені є показником соціального визнання, яке простіше регулювати, ніж інше право. Права на визнання у підлітків спрямовані на реалізацію себе в сфері фізичного, розумового й особистісного розвитку. В цьому віці загострена потреба у визнанні «самості» (унікальності) при психологічній залежності від однолітків, тому підліток ефективно поєднує егопозицію «Не плутайте мене з іншими» і конформну позицію «Ми – група однолітків», – адже спілкування з однолітками виступає як потреба і значуща діяльність [3, 75].

Особливою формою підліткової самосвідомості є почуття дорослості, яке визначається як новоутворення свідомості, через яке підліток порівнює себе з іншими, знаходить зразки для засвоєння, будує свої стосунки з людьми, перебудовує свою діяльність.

Види дорослості згідно Драгунова Т. В:

- наслідування зовнішніх ознак дорослості (куріння, вживання алкоголю, використання косметики, перебільшений інтерес до проблем статі, наслідування дорослим в одязі і зачісці, тобто поверхневе уявлення про дорослість);

- прагнення підлітків-хлопчиків відповідати уявленню про «справжнього чоловіка», виховувати у себе силу волі, витримки, сміливість;

- соціальна дорослість (складається в ситуаціях співробітництва дорослого і підлітка як помічника, часто в сім'ях, де підліток через обставини змушений фактично зайняти місце дорослого, прагне оволодіти практичними вміннями, надати реальну допомогу і підтримку);

- інтелектуальна дорослість (розвиток стійких пізнавальних інтересів з появою самоосвіти) [3, 93].

Почуття дорослості виявляється по-різному. Дорослі повинні допомогти підлітку в пошуку культурних засобів вираження почуття дорослості, спонукати підлітка до з'ясування його сильних і слабких сторін, допомогти досягти успіху. В цьому випадку підліток буде приділяти увагу реальним проявам дорослості (прийняття відповідальності, вміння відстоювати власну точку зору).

В цей період інтенсивно засвоюються стереотипи поведінки, пов'язані з усвідомленням своєї статевої приналежності. Для дівчаток характерні такі риси, як емоційна сприйнятливість, реактивність, гнучке пристосування до конкретних обставин, конформність поведінки, схильність апелювати до суджень дорослих, до авторитетів сім'ї, прагнення опікуватися молодшими, високий інтерес до власної зовнішності, поєднання кокетства із сором'язливістю, охайність, ретельність, терпимість у повсякденній діяльності, краща успішність з гуманітарних предметів. Хлопці цікавляться переважно проблемами, пов'язаними з абстрактними явищами, світоглядом, точними науками, менш конформні, розкутіші в поведінці, гірше підкоряються загальноприйнятим вимогам, у несприятливих умовах у них легше виникає і важче коригується негативне ставлення до школи, значну роль у свідомості і поведінці набувають сексуальні інтереси [4, 84].

Новоутворенням підліткового віку є розвиток рефлексії. Рефлексія – мисленнєвий процес, спрямований на аналіз, розуміння, усвідомлення себе: власних дій, поведінки, мови, досвіду, почуттів, здібностей, характеру, стосунків тощо.

Самооцінка підлітка носить суперечливий характер: з одного боку, підліток одночасно сприймає себе як дорослого і як маленьку дитину, з іншого, спостерігається поєднання конкретної ситуативної і загальної самооцінки, коли кожна позитивна і кожна негативна окрема самооцінка миттєво набуває глобального характеру. В кінці підліткового віку відбувається зміна самооцінки: поступово самооцінка, запозичена у дорослих, змінюється самооцінкою, яка виникає як прагнення до самовияву, самоствердження, самореалізації, самовиховання. Вирішальне значення для морального розвитку підлітка має інтимно-особисте спілкування з однолітками: підліток оволодіває нормами стосунків дорослих людей, у нього складаються власні переконання, він починає оцінювати себе та іншу людину з нових дорослих позицій.

Отже, важливим моментом розвитку особистості в цей період є те, що предметом діяльності підлітка стає він сам. Без повноцінного проживання підліткового періоду численні якості особистості, індивідуальні особливості

виявляються нерозвинутими чи розвинутими недостатньо, які в подальшому майже не піддаються корекції. Таким чином, новоутвореннями особистості підлітка є: почуття дорослості; становлення нового рівня самосвідомості («Я-концепція», рефлексія); стійкість емоцій і почуттів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Абрамова Г. С. Возрастная психология / Г. С. Абрамова. – М. : Академ. проект, 2001. – 704 с.

2. Кле М. Психология підростка : (психосексуальное развитие) / М. Кле. – М. : Педагогика,1991. – 172 с.

3. Ремшмидт Х. Подростковый и юношеский возраст : проблемы становления личности / Х. Ремшмидт. – М., – 1994. – 208 с.

4. Поливанова К. Н. Психология возрастных кризи сов : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / К. Н. Поливанова. – М. : Академия, 2000. – 184 с.

ФОРМУВАННЯ САНОГЕННОГО МИСЛЕННЯ У ПРАЦІВНИКІВ ДСНС УКРАЇНИ ЯК УМОВА ЗБЕРЕЖЕННЯ ЇХНЬОГО ПРОФЕСІЙНОГО ЗДОРОВ'Я

Олійник П. Р.
Науковий керівник – Спіркіна О. О., кандидат історичних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Працівники ДСНС України виконують рятувальні роботи, пов'язані із пожежогасінням, повенями, природними катастрофами та іншими нещасними випадками, а також займаються їх ліквідацією. Рятувальна робота небезпечна і вимагає довірчого співробітництва – неправильне рішення або поведінка може поставити під загрозу здоров'я, життя або майно самого рятувальника або інших людей.

Праця пожежників-рятувальників складна, напружена і небезпечна, так як пов'язана із застосуванням різних технічних засобів, зброї та спеціальної техніки. Крім того, їхня робота пов'язана зі значною фізичною і нервово-психічною напругою, викликаною високим ступенем особистого ризику, відповідальністю за людей і збереження матеріальних цінностей, з необхідністю ухвалювати рішення в умовах дефіциту часу. Дії, які часом вимагаються від працівника ДСНС України, повинні бути максимально ефективними, чіткими, добре налагодженими і скоординованими [1]. Під час роботи в умовах дефіциту часу мобілізуються внутрішні резерви людини, приводиться в дію ряд механізмів, покликаних забезпечити подолання труднощів, що виникають, і відбувається перебудова способу діяльності. Однак, якщо потік інформації стає надто великим і продовжується тривалий час, можливий «зрив», викликаний перенапруженням нервової системи. Крім того, діяльність пожежних-рятувальників протікає у вкрай несприятливих умовах, які характеризуються підвищеною температурою, наявністю токсичних

речовин у навколишньому середовищі, що вимагає застосування засобів індивідуального захисту. А періодичні цілодобові чергування є порушенням нормального режиму сну, що сприяє розвитку патологічних процесів. Порушення ритму праці, відпочинку і сну може призвести до ряду соматичних захворювань, таких як розлади серцево-судинної системи, розлади шлунково-кишкового тракту та ін. Ці обставини сприяють не тільки розвитку стомлення, негативних функціональних станів, але й можуть бути причиною захворювань і травматизму. Представник даної професії повинен знати правила надання першої медичної допомоги, володіти міцною психікою, високою стійкістю до стресів – адже події розвиваються непередбачувано, також гарантія порятунку всіх людей відсутня, адже не завжди вдається врятувати потерпілих, іноді вони гинуть на очах, і це треба пережити [2]. Діяльність працівників ДСНС України супроводжується несприятливим впливом фізичних, хімічних, психологічних та інших патогенних факторів, що викликають виражений фізіологічний і психоемоційний стрес. Найбільш поширеними стресогенними факторами у службовій діяльності є:

1. Семантичні: дефіцит інформації, суперечливість інформації, суб'єктивна складність завдання, низька суб'єктивна ймовірність надходження і сприйняття інформації, суб'єктивна небезпека ситуації, надмірність інформації, суб'єктивна невизначеність моменту пред'явлення інформації;

2. Тимчасові: дефіцит часу, високий темп пред'явлення інформації, аритмичность пред'явлення інформації, невизначеність часу, зростаючий інформаційний потік;

3. Організаційні: низька об'єктивна ймовірність пред'явлення інформації, об'єктивна невизначеність моменту пред'явлення інформації, неправильний вибір необхідної інформації, відволікання уваги, поєднана діяльність, об'єктивна небезпеку ситуації [3].

Істотним є те, що всі ці три групи стресогенних факторів незмінно присутні у професійній діяльності працівників ДСНС України, тим самим, сприяючи умовам її екстремальності. Формування та збереження психічного здоров'я пожежників-рятувальників пов'язане головним чином з особливостями емоційно-вольової сфери особистості, зокрема такими її рисами як стійкість, рішучість, ініціативність, витривалість тощо [4]. При цьому, профілактику професійних деформацій слід розглядати не як лікування, а як керування механізмами, що детермінують розвиток особистості фахівця, сприяють формуванню у нього позитивного самосприйняття, готовності до змін, прийняття високого ступеня відповідальності за результати виконуваних дій, що виступає ознаками саногенного типу мислення особистості.

Саногенне мислення – важливий компонент інтелекту людини, який відіграє принципову роль у розв'язанні власних внутрішніх проблем особистості. З точки зору Ю. Орлова, будь-яка емоція є згубною, стресогенною, якщо вона повністю керує поведінкою людини, цілком опановує її. Однак емоції – генерування розуму, тому від розумової поведінки може залежати й вплив негативних емоцій на психіку [5]. На

думку Ю. Орлова, кожна емоція є продуктом розуму, однак у людини розумова поведінка може бути різною. Відповідно до цього розподілу, автор виділяє два види мислення: патогенне і саногенне. Патогенне мислення – це вид мислення, при якому такі негативні емоційні стани як стрес, напруженість можуть посилюватися й підвищувати ймовірність виникнення психічних розладів. Зміст патогенного мислення становлять роздуми, думки, уявлення, пов'язані з образою, соромом, заздрістю, невдачею, страхом, ревнощами та іншими негативними емоційними переживаннями людини.

Враховуючи той факт, що стрес, напруженість, фрустрація та інші негативні емоційні стани постійно супроводжують професійну діяльність працівників ДСНС України, то цілком припустимою для пожежних-рятувальників є відсутність рефлексивного аналізу власного мислення та неусвідомленість тих розумових операцій, які породжують емоцію. Фахівець екстремального профілю діяльності з патогенним типом мислення професійно малопридатний, тому що емоції керують його діями. Втрата самоконтролю впливає на результативність його діяльності і сприяє виникненню нервових розладів, порушень емоційно-вольової сфери та професійних деформацій у самого носія патогенного мислення. Але є й інший тип мислення, який навпаки сприяє подоланню негативних емоцій. Це саногенне, тобто оздоровче, мислення. Для саногенного мислення характерний динамізм зв'язку особистості зі світом образів, у якому відображуються життєві ситуації. У процесі цього виду мислення людина відокремлює себе від власних переживань і спостерігає за ними; вона відтворює стресову ситуацію на тлі спокою та концентрації уваги, пристосовується до неї. Важливим є також розуміння людиною тих психічних станів, які контролюються (скажімо, розуміння природи страхів, сорому, образи тощо), Інакше кажучи, саногенне мислення вимагає досить високого рівня розвитку психологічної культури особистості [6]. Саногенному мисленню, за Ю. Орловим, притаманні особливості, протилежні відповідним рисам патогенного мислення.

По-перше, це динамізм власного «Я». З одного боку, для особи характерне повне занурення у діяльність, спілкування, творчість, внаслідок чого зникає все, крім предмета діяльності. З іншого боку, для неї характерне відокремлення від ситуацій та образів, насичених негативним емоційним змістом. Ця особливість мислення виявляється у рефлексії або інтроспекції, завдяки чому особистість робить об'єктом розгляду саме образи та емоційні реакції на них.

По-друге, при саногенному мисленні інтроспекція, спрямована всередину себе, здійснюється на фоні глибокого внутрішнього спокою. Суб'єкт відтворює, «програє» ситуацію стресу, що переживалася раніше, у стані розслаблення (релаксації). Це приводить до так званого ефекту згасання, коли образи поступово звільняються від негативного емоційного змісту. У випадку повторення подібних неприємних ситуацій гострі й сильні почуття вже не виникають. Цей момент досягнення спокою та відсторонення при розмірковуванні над емоційними ситуаціями є найбільш складним для рятувальника. Він реалізується лише за допомогою

відповідних технік релаксації та медитації. Формування навичок такої поведінки є запорукою збереження професійного довголіття для пожежників-рятувальників, і тут важливою є своєчасна та кваліфікована допомога екстремального психолога.

По-третє, саногенне мислення базується на конкретному уявленні про структури тих психічних станів, які контролюються. Самоспостереження та самоконтроль неможливі без знання психології почуттів, психології особистості, психологічних механізмів функціонування та захисту об'єктів розмірковування. Тут особливо актуальними виступають навички формування психологічної етики та деонтологічної поведінки.

По-четверте, оволодіння саногенним мисленням передбачає розширення кругозору особистості, загальної внутрішньої культури, яка включає в себе розуміння витоків походження стереотипів, програм культурної поведінки, особливостей побудови архетипу.

По-п'яте, саногенне мислення неможливе без достатньо розвинутої концентрації уваги на об'єктах розмірковування. Процес інтроспекції не відбудеться, якщо увага «плаває», розсіюється. Тому для формування розумової зосередженості існують відповідні психотехніки.

Саногенне мислення можна вважати одним із варіантів більш широкого поняття, такого як позитивне мислення [7]. Ідеться про створення й постійну підтримку, підкріплення позитивного образу власного «Я» внаслідок впливу успішних вчинків і загалом життєвих успіхів. Всі наші дії, почуття, поведінка, навіть здібності, узгоджуються з цим образом власного «Я» як через свідомі, так і підсвідомі механізми саморегуляції. Саме тому важливо, щоб цей образ був позитивним і не руйнувався у разі невдачі або інших «помилок» у поведінці чи діяльності.

Отже, надання екстреної допомоги всім категоріям постраждалих не може не впливати на особистість самого фахівця. Тому особливої уваги заслуговує питання розробки екстремальними психологами програм психокорекційного впливу та відновлення професійного здоров'я рятувальників з метою попередження виникнення різного рівня професійних деформацій. Крім того, людина не може стати дійсно здоровою, якщо сама не навчиться керувати станом своєї душі, своїми емоціями, переживаннями та думками. Звичайно, це значно важче, ніж купити ліки, оскільки потребує суттєвих вольових зусиль, але й результат при цьому досягається значно більший. Саме тому, саногенне мислення є одним із найефективніших засобів розв'язання психотравмуючих проблем, який базується на свідомому аналізі та переживанні, свідомій рефлексії власних емоцій та стресогенних факторів та високому ступені власної відповідальності за результати виконуваної діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Магда В. А. Особливості професійної деформації у працівників аварійно-рятувальних підрозділів МНС України : Автореф. дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.09 / Магда В.А. – Х., 2011. – 21 с.

2. Собченко О. М. Психологічні особливості проявів посттравматичних розладів рятувальників // Проблеми загальної та педагогічної психології : Збірник наукових праць інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка. – Т. VIII, вип. 1. – К., 2006. – С. 323–329.

3. Крайнюк В. М. Психологія стресостійкості особистості : монографія / В. М. Крайнюк. – К. : Ніка-Центр, 2007. – 432 с.

4. Макаревич О. П. Психологічна підготовка особистості до поведінки в складних ситуаціях. Монографія. – К. : НАОУ, 2001. – 183 с.

5. Орлов Ю. М. Мышление, дарящее здоровье и успех / Ю. М. Орлов // Воспитание школьников. – Вып. 5–6. – 1993. – С. 3–6.

6. Рубцова Л. В. Саногенное мышление : учебно-метод. Комплекс / Л. В. Рубцова. – Новосибирск : Изд. : НГПУ, 2010. – 205 с.

7. Москалець В. П. Психофункціональні сутності інтелекту, мислення, свідомості / В. П. Москалець // Етнос і культура. Часопис Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника : збірник науково-теоретичних статей. Гуманітарні науки. – 2015–2016. – №12–13. – С. 101–111.

ПРОБЛЕМА ВІЙНИ І МИРУ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XX – НА ПОЧАТКУ XXI СТ.

Олійник П. Р.
Науковий керівник – Федоренко Я. А., доктор історичних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Запобігання світовій війні залишається найважливішою глобальною проблемою людства. І для цього є всі підстави. Вченими підраховано, що за останні 6 тис. років люди пережили понад 14, 5 тис. воєн, в яких загинуло 3 млрд. 640 млн. людей. Війна завдає нечуваної шкоди людській популяції і екосистемам. Тільки в період Другої світової війни (1939–1945 рр.) військовими діями була охоплена площа близько 3,3 млн. км^2, у ході війни загинуло 55 млн. людей. Під час війни в Перській затоці у лютому 1991 р. було висаджено у повітря 1 250 нафтових свердловин, внаслідок чого щодня згоряло близько 1 млн. т нафти, забруднюючи повітря на сотні кілометрів від Кувейту. Ракетно-бомбові удари НАТО по військових і цивільних об’єктах Югославії в першій половині 1999 р. призвели до великих пожеж і руйнування, дуже небезпечного забруднення повітря, ґрунту, вод Дунаю токсичними хімічними речовинами і нафтопродуктами. Будь-які військові дії завдають навколишньому природному середовищу шкоди, особливо якщо вони ведуться на великій території протягом тривалого часу, однак і при короткочасних військових конфліктах можуть виникнути надзвичайні екологічні ситуації, якщо можливий противник застосує сучасні засоби знищення. Навмисні негативні впливи людини на природу і навколишнє середовище у військових цілях отримали назву екоциду (біоциду, екологічної війни). У наш час найбільш руйнівний

потенціал має зброя масового знищення – ядерна, хімічна і бактеріологічна. Всі компоненти навколишнього природного середовища, і насамперед люди, беззахисні перед цими видами зброї.

Ядерна зброя характеризується великою потужністю і різною вражаючою дією, яка визначається впливами на навколишнє середовище ударної хвилі, світлового випромінювання, проникаючої радіації, радіоактивного зараження і електромагнітного імпульсу. Ударна хвиля при ядерному вибуху має колосальну руйнівну силу, яка наносить незахищеним людям і тваринам важкі травми, аж до їх загибелі. При надмірному тиску у фронті ударної хвилі (понад 50 кПа) спостерігається повне пошкодження лісового масиву, вириваються з корінням дерева, а у людей розриваються внутрішні органи, переламуються кістки. Світлове випромінювання викликає найсильніші опіки відкритих ділянок тіла, в тому числі сітчатки очей. У Хіросімі і Нагасакі термічні ураження (опіки) були основними наслідками ядерних вибухів. Під впливом проникаючої радіації, що викликається смертоносними гамма-променями і нейтронами, у людей і тварин виникає променева хвороба, яка у важких випадках закінчується загибеллю. У 70–80-ті рр. було введене поняття «ядерної зими» різкого і тривалого похолодання, що може виникнути у разі війни із застосуванням термоядерної зброї. При цьому середнє зниження температури повітря над Північною півкулею прогнозується більш ніж на 20°С. Грандіозні пожежі, які неминуче будуть супроводжувати ядерні вибухи, створять величезну масу газоподібних домішок і диму, які спричинять затемнення поверхні Землі («ядерної ночі») на багато тижнів і навіть місяців. «Ядерна зима» – це глобальна екологічна катастрофа, яка у разі її виникнення буде руйнівно діяти на основні природні екосистеми Землі і призведе до знищення людства [1].

Хімічна зброя призначена для отруєння людини і біоти за допомогою бойових отруйних речовин – газів, рідини або твердих речовин. Засоби їх застосування: ракети, міни, снаряди, бомби або розпилення з літаків. Хімічні отруйні речовини здатні укорінюватися і пересуватися по трофічних ланцюгах, створюючи високу токсичну небезпеку для життєдіяльності організмів. У великих кількостях хімічна зброя застосовувалася під час Першої світової війни і у В’єтнамі. У 1914–1918 рр. бойові отруйні речовини, в основному іприт, спричинили загибель 10 тис. людей і 1,2 млн. людей зробили інвалідами. У наш час створений принципово новий клас бойових отруйних речовин нервово-паралітичної дії (зарин, табун, зоман тощо), а також отруйні речовини психогенної, загальноотруйної і задушливої дії. Всі вони негативно впливають на природні екосистеми, викликаючи масові ураження людей, загибель великої частини популяцій будь-яких хребетних тварин, рослин. У В’єтнамі бойові отруйливі речовини застосовувалися в основному у вигляді дефоліантів (гербіцидів), що призводило до втрати рослинами листя, порушення росту, а згодом і до їх повної загибелі.

Внаслідок розпилення армією США понад 100 тис. т дефоліантів (гербіцидів) у В'єтнамі було знищено 12% лісів, 40% мангрів і понад 5% сільськогосподарських угідь. Зі 150 видів птахів залишилося 18, майже повністю зникли комахи, багато рослин загинуло як біологічний вид. Великої шкоди було заподіяно здоров'ю 1,6 млн. в'єтнамців. Понад 7 млн. людей були вимушені покинути райони, де була застосована хімічна зброя. Автори звіту Американської академії наук вважають, що рослинність В'єтнаму і Камбоджі зуміє подолати наслідки цього масованого застосування знищувальних бойових речовин тільки через десятиріччя, якщо не через сторіччя. У ході військових дій у 1961–1975 рр. у В'єтнамі, Лаосі і Камбоджі американські війська використали не тільки хімічну зброю. Широко застосовувалася тактика «випаленої землі». Внаслідок масованого бомбардування утворилися величезні площі антропогенного бедленда (від англ. «погані землі»). За допомогою могутніх бульдозерів зрізалися під «корінь» тропічні ліси разом з ґрунтом, затоплялися прибережні території, широко застосовувався напалм (запалювальна суміш) тощо. Саме в період війни в Індокитаї А. Гальфсоном (1970 р.) був уперше введений термін «екоцид» (екологічна війна).

Бактеріологічною (біологічною) зброєю називають бактеріальні засоби (бактерії, віруси), отрути (токсини), призначені для масового ураження людей. Використовуються за допомогою живих переносників захворювань (гризунів, комах тощо), або у вигляді боєприпасів, начинених зараженими порошками або рідиною. Бактеріологічна зброя може викликати масові інфекційні захворювання людей і тварин чумою, холерою, сибіркою та іншими хворобами, навіть попадаючи в їх організм у малих кількостях. Багато бактерій здатні утворювати спори, які можуть зберігатися в ґрунті протягом десятиріч [2, 120].

З огляду на сказане вище – ліквідація усіх видів зброї масового знищення – єдиний реальний шлях запобігання глобальній екологічній катастрофі, пов'язаній з воєнними діями. Зараз зброя масового знищення загрожує самому існуванню планети. Потужність накопичених запасів ядерної зброї ще в 80-ті рр. XX ст. оцінювалася в 3,5 т тротилового еквіваленту на кожного жителя Землі, зараз ця цифра зросла в рази. Як і раніше на гонку озброєнь витрачається до 1 трлн дол. на рік, в арміях держав світу зайнято понад 25 млн. людей.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Проблема війти та миру. URL: https://mozok.click/314-problema-vyni-miru.html.

2. Кіндратець О. Проблеми війни та миру в Третьому десятилітті // Політичний менеджмент. 2010. №2. С. 119–127.

СОЦІАЛЬНА ПОВЕДІНКА: ПОНЯТТЯ ТА РЕГУЛЯЦІЯ

Павленко О. П.
Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Соціальна поведінка за спрямованістю активності може бути просоціальною, асоціальною чи антисоціальною. І те й інше залежить, по-перше, від соціальної структури суспільства; по-друге, від нормативної культури і ціннісних орієнтації, які формують нормативний канон особи – уявлення, якою людина повинна або не повинна бути; по-третє, від установок, стилю мислення і самосвідомості конкретних індивідів.

Соціальна поведінка – це сукупність вчинків і дій індивіда або групи в суспільному бутті, обумовлених соціальними чинниками та пануючими нормами.

Мета соціальної поведінки полягає у перетворенні навколишньої дійсності (світу), здійсненні соціальних змін в суспільстві, розвитку соціально-психологічних феноменів у групі, особистісних перетворень самої людини.

Соціальна регуляція поведінки забезпечена складною системою, функціями якої виступають: формування, оцінювання, підтримка, захист і відтворення необхідних суспільству й соціальним групам норм, правил, механізмів, засобів, забезпечення існування і відтворення певних типів взаємодії, взаємин, спілкування, діяльності, свідомості та поведінки особи як члена суспільства.

До чинників загальнолюдської детермінації соціальної поведінки відносять спосіб, стиль життя, рівень добробуту, соціальний контекст; працю, спорт, соціальні цінності, екологічну ситуацію, етноси, соціальні установки, побут, сім'ю.

Існує безліч об'єктивних регуляторів соціальних відносин: суспільне виробництво, суспільні відносини, соціальні рухи, громадська думка, соціальні потреби, суспільні інтереси, суспільні настрої, суспільна свідомість, соціальна напруженість, соціально-економічна ситуація.

У сфері духовного життя суспільства регуляторами соціальної поведінки виступають: мораль, етика, менталітет, культура, субкультура, ідеал, цінності, освіта, ідеологія, засоби масової інформації, світогляд, релігія.

У сфері політики – влада, бюрократія, соціальні рухи, партії.

У сфері правових відносин – право, закон.

Соціально-психологічними трансляторами цих впливів є:

- великі (етнос, класи, прошарки, професії, когорти), середні і малі соціальні групи (спільноти, співтовариства, колективи, організації, групи);

- динамічні групові явища (соціально-психологічний клімат, соціальні уявлення, групова думка, конфлікт, настрій, напруженість, міжгрупові і внутрішньогрупові стосунки, традиції, групова поведінка, згуртованість, референтність, рівень розвитку групи).

До культурних регуляторів відносять: знак, мову, символи, традиції, ритуали, обряди, забобони, звичаї, звички, стереотипи, стандарти, моду, смаки, комунікацію, чутки, рекламу. Особистісними регуляторами виступають: соціальний престиж, позиція, статус, роль, авторитет, переконання, установка, соціальна бажаність.

Універсальною формою регуляції соціальної поведінки є соціальні норми, норми моралі і моральність, закони.

До розряду недирективних норм соціальної поведінки особистості відносять традиції (поняття, яке охоплює об'єкти соціальної спадщини – матеріальні та духовні цінності), звичаї (встановлений спосіб поведінки, пов'язаний з певними моральними цінностями, порушення яких викликає негативні санкції групи чи суспільства), конвенціональні норми поведінки.

Разом із соціальними нормами суспільства: політичними, правовими, етнічними, культурними, моральними, етичними – існують норми як численних реальних груп організованих або неформальних, так і номінальних. Ці норми не набувають всезагального характеру, вони відображають характер, зміст і форму більш загальних норм та специфіку спільноти, групи: характер, форму, зміст стосунків, взаємодій, залежностей між її членами, їх особливості, специфіку умов і цілей.

Групові норми соціальної поведінки можуть бути формалізованими і неформалізованими. Формалізований (оформлений, фіксований, зовні) характер нормативної регуляції існує у формальних соціальних об’єднаннях. Всі організації використовують різноманітні стандарти, моделі, шаблони, зразки, правила, імперативи поведінки, дій, стосунків. Вони регулюють, санкціонують, оцінюють, примушують, спонукають людей здійснювати ті чи інші дії в системі взаємин людей, в діяльності організації.

Регулювання соціальної поведінки безпосередньо здійснюється у межах малих груп під час спільної діяльності людей, спілкування, суспільної практики.

Соціально-психологічні механізми регуляції включають навіювання, наслідування, підкріплення, приклад, зараження; вплив реклами і пропаганди у ЗМІ; методи і засоби соціальних технологій та соціальної інженерії; соціальне планування й соціальне прогнозування; механізми психології управління. Загальним підсумком дії механізмів соціальної регуляції є модифікація поведінки особи, соціальний контроль за її поведінкою.

Система соціального контролю включає уособлені спеціалізовані інституції, що займаються певним типом соціального контролю (комісії, комітети контролю, адміністративний апарат), а також громадську думку й інтеріоризовані норми поведінки групи, які індивіди усвідомлюють й переживають як власні вимоги.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андреева Г. М. Психология социального познания : учебное пособие для вузов / Г. М. Андреева. – М. : Аспект Пресс, 2001. – 288 с.

2. Зимбардо Ф., Ляйппе М. Социальное влияние : серия «Мастера психологи» / Ф. Зимбардо, М. Ляйппе. – СПб. : Питер, 2001. – 448 с.

3. Московичи С. Век толп. Исторический трактат по психологии масс : пер. с фр. Т. А. Емельяновой, Г. Г. Дилигенского / С. Московичи. – М. : Центр психологии и психотерапии, 1998. – 480 с.

4. Ольшанский Д. В. Психология масс / Д. В. Ольшанский – СПб. : Питер, 2002. – 368 с.

5. Доценко Е. Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита / Е. Л. Доценко. – М. : ЧеРо : Изд-во МГУ, 1996. – 342 с.

6. Чалдини Р. Психология влияния / Р. Чалдини. –, 2006. – 288 с.

МОРАЛЬНІСТЬ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Панкова Д. С.
Науковий керівник – Котляр Д. О.
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Цінність… Мабуть, варто почати з того, що кожна людина в поняття «цінність» вкладає своє суб'єктивне бачення. Якщо про це запитати декількох людей, то кожен відповість по-різному і не однозначно . Різні люди одну й ту ж саму річ, бачать по-своєму. Мені здається, що цінності змінюються тоді, коли змінюється світогляд людини, змінюються її переконання, а можливо,і тоді, коли людина стає на нову сходинку свого життя. Якщо ж моральні цінності змінюються разом з людиною, то «апріорі» змінюються із плином часу [2].

Світ, у якому ми проживаємо на даний момент, дуже складний. Деякі люди зовсім не цінять щирість, справедливість, дружбу, любов. Люди перестали довіряти одне одному. Людство стає жорстоким. Кожного дня через засоби масової інформації ми чуємо про жахливі випадки – вбивства, терористичні акти, шахрайство і це ще далеко не кінець цього жахливого списку. Я розумію це як занепад моральності людства.

Здається,люди забувають про те, що все найкраще в житті – безкоштовне. Друзів, сім'ю, щастя, любов, посмішки все це ми отримуємо зовсім безкоштовно! Сучасні люди цінують зовсім не це, для більшості не має значення, що ти відчуваєш, чого ти бажаєш, чого ти досягнув або чого прагнеш досягнути? Їх цікавить бренд твого одягу, модель телефону, марка машини і тому подібне. Таким людям не важливий твій внутрішній світ,головне, щоб ти стильно одягався, гарно жартував. Мало хто розуміє, що дивлячись на людину або спілкуючись з нею ми бачимо тільки обгортку. Знаючи ім'я цієї людини, не знаємо її історію, жахливим є те, що нам буває достатньо. Людство збідніло, якщо не брати до уваги матеріальні блага деяких людей. Світ засіює меркантильність та жадібність [3].

Вище перераховані факти є жахливою проблемою нашого сучасного світу. Змінюється світ, змінюються переконання, змінюється ментальність, змінюються люди. І, мабуть, це явище є незворотнім. Це своєрідна деградація людства. З одного боку,ми розуміємо, що не можна не враховувати моральні принципи, а з іншого боку,мораль набуває присмаку чогось набридливого. Порядна людина повинна звертати увагу на вимоги

моральні, але ми бачимо що на багато краще живеться тому, хто може переступити через вимоги моралі. А про яку моральність можна говорити, коли людині нічого їсти?

Мабуть, моральні турботи – це привілей для тих хто вже має досить гарний достаток. Можливо, мораль виявляється в тому, щоб отримати достаток і цим звільнити себе і своїх близьких він різного роду переживань? Жахливо те, що словосполучення «двадцять перше століття» викликає у нас такі асоціації: криза, технічний прогрес, революції, акції протесту, знецінення людських цінностей. Якщо криза, технічний прогрес, революції, акції протесту, відбуваються за участю людини, то знецінення людських цінностей відбувається завдяки людській пасивності та бездіяльності. Те, що люди втрачають систему своїх моральних принципів, на мою думку, є наслідком втрати ним духовного рівня, втрати духовного світу [1].

Люди не співпереживають одне одному, кожен бажає працювати тільки заради свого власного блага, а не заради блага, наприклад, свого міста, чи, своєї рідної батьківщини. В кожного свої проблеми, і кожен намагається вирішити їх будь-якими способами. Важливою причиною втрати моральних цінностей, на мою думку, є ще і те, що наша держава переживає не найкращі часи. Обговорюються найчастіше проблеми масового безробіття та кризи. Люди завжди поспішають, багато з них важко працює, щоб хоч якось прожити. То ж про які цінності може йти мова? Якщо нас зараз цікавить тільки одне питання, що зробити для того, щоб мати непогані матеріальні блага? Звичайно, не можна ставити матеріальне вище морального. Мабуть, це і є серйозною проблемою,з якими ми зіштовхуємося.

Я вважаю, що важливо знайти «золоту середину». Адже хіба можна бути задоволеним своїм життям, спираючись на те, що ти високо моральна людина, а при цьому жити у злиднях? Мабуть, ця проблема буде з нами завжди. Людям все важче знаходити одне в одному моральні показники.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Етика. Естетика. Мет. рек. для самост. вивчення курсу / Уклад. Л. І. Мокляк, Н. М. Сухова, В. М. Козаков та ін. – К. : НАУ, 2004.

2. Етика. Естетика. Практикум : Навч. посіб. / Уклад. Н. М. Сухова, Л. І. Мокляк, В. М. Козаков та ін. – К. : Книжкове вид-во НАУ, 2005.

3. Ірдиненко К. О. Етика і естетика : Курс лекцій. – Луганськ : Альма-матер, 2004.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХІЧНИХ ОСНОВ ВИБОРУ МЕТИ ЖИТТЯ

Поліщук Д. О.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Балюра Д. І.
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України
Науковий керівник – Горенко Л. М., кандидат історичних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

За основу даної роботи обрано ряд аналітичних досліджень психічних основ вибору мети життя.

«Для кожної людини сенс життя свій. Одна прагне здобути освіту і мати успіх у кар'єрі, інша прагне створити велику сім'ю і мати затишок вдома. Ми не можемо говорити, що хтось не правий у виборі мети свого існування. Можливо, це залежить від виховання дитини з самого народження, від того, які життєві цінності їй прививатимуть, велике значення має приклад батьків» [1]. Подібних даним висловлюванням можна віднайти величезну кількість у науковій, науково-популярній літературі. Фактично дана тема навряд чи може бути розкрита повністю, проте спроби її дослідження є неперервними упродовж усієї історії людства.

Дослідження питань вибору мети життя, його сенсу різняться науковими підходами й, відповідно, характеризуються по-різному багатьма вченими. Цікавим новим напрямком подібних досліджень є використання психічної складової у людському житті.

Можливо, детальне вивчення окресленої предметної області із застосуванням такого, ще «молодого» методу можна назвати цікавим і перспективним.

Зверніть увагу на подальший варіант осмислення вибору мети життя, його сенсу, взятий у [1] із несуттєвими правками. Існує така гіпотеза, що кожна людина народжується з певною ціллю, можливо, сенс життя і полягає в виконанні цієї цілі. Ще існує такий вислів, який є стереотипним для всіх, що людина прожила життя не даремно, якщо побудувала будинок, посадила дерево та виростила сина. Можливо, сенс життя полягає у виконанні цих, на перший погляд, банальних та простих речей. Але це не так просто, в кожній з цих речей закладений певний смисл. Дім – це слід людини на землі, дерево – свідчення про життя людини, а син – це продовження роду, людина, яка буде передавати сімейні цінності з покоління в покоління та буде продовжувати традиції Батьківщини, трудитися на її благо. Він (син) буде підтримкою і опорою.

Наведемо інший підхід дослідження психічних основ вибору мети життя. «Психічну основу людини складають його почуття. Дійсно, якби людина не мала почуттів (приємного і неприємного), або було б тільки одне стабільне (незмінне) почуття, то, як очевидно, їй було б все одно, що робити, де перебувати, що її чекає в майбутньому, який оточує світ та її власний внутрішній світ. У цьому випадку людині не потрібна була б і

свобода морального вибору, як, втім, і фізичного вибору також. Отже, їй також не потрібні були б і розум з волею, як засоби для проведення і реалізації цього вибору» [2]. Чи не правда ж, цікавий підхід до розгляду досліджуваного питання?

Далі автор оригінального підходу стверджує , що «для людини критерієм вибору конкретних дій аж ніяк не є безпосереднє отримання максимального задоволення або щастя. Людина здатна в даний момент погодитися на деякі незручності для отримання в подальшому більшого задоволення. При цьому, чим на більший проміжок часу людина здатна за допомогою розуму передбачити сумарне задоволення і за допомогою волі реалізувати прийняте рішення щодо його досягнення, тим сильніше розвинені у неї розум і воля. Без урахування совісті і волі поведінка людини наближається до поведінки тварини, позбавленої розуму і волі, а критерієм поведінки стає отримання максимального задоволення саме зараз (в даний момент)» [2]. Нічого дивного, наявність сенсу життя, мети життя є чи не найпомітнішою ознакою-відмінністю людини від інших форм життя.

Цікавим висновком вищезазначеного підходу є те, що кожна людина, в залежності від свого світогляду і, відповідно до своїх уподобань, прагне до свого блаженства і бажає саме свого скарбу. Одні люди будуть шукати блаженство земне, інші – небесне. І, якщо говорити про мету життя, то людина підсвідомо розуміє її як щось віддалене, те, що «десь там далеко, й може бути реалізоване у кінці життя». При цьому хочеться вірити, що метою є не земна ціль, а небесна. Щонайменше така ціль значно красивіша.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Етика сьогодні [Електронний ресурс] Мета і сенс життя. – Режим доступу : http://www.etica.in.ua/meta-i-sens-zhittya/. (дата звернення 11.03.2019) – Назва з екрана.

2. Добросельский П. Психическая основа выбора цели жизни [Електронний ресурс]. Человек создан Богом в начале блаженным и для блаженства, притом вечного. – Режим доступу : http://ruskline.ru/analitika/2019/02/08/ psihicheskaya_osnova_vybora_celi_zhizni/. – Назва з екрана.

ПРОФЕСІЙНА АДАПТАЦІЯ ПРАЦІВНИКІВ ДСНС УКРАЇНИ ЯК НЕОБХІДНИЙ ЕЛЕМЕНТ УСПІШНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Попович О. В.
Науковий керівник – Спіркіна О. О., кандидат історичних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Адаптація новоприбулих пожежників-рятувальників є процесом їх активного включення у процес професійної діяльності, входження у новий трудовий колектив, у нове для них професійне середовище із прийнятими всередині нього нормами взаємодії, традиціями і системами ієрархії,

правилами корпоративної етики. Дослідження науковців, як філософів, так і психологів, дозволяють розглядати проблему адаптації з позицій системного підходу. Така постановка питання вимагає комплексного аналізу проблеми та вибору доцільного з практичної точки зору об'єкта наукового розгляду.

Професійна адаптація – складний і тривалий процес. Вона характеризується не тільки пристосуванням, а і входженням до активної діяльності. Для молодого фахівця професійна адаптація – це засвоєння професійних і соціальних функцій, активне включення в життя трудового колективу [1, 47]. Це надзвичайно складний процес. Процес адаптації новоприбулих пожежників-рятувальників починається із першого дня їх входження у трудову діяльність, із першого ознайомлення із професійними завданнями та обов'язками. Але професійна адаптація має два різновиди – первинна і вторинна. До першої відносяться працівники ДСНС України, що тільки ознайомлюються із професією. А от друга – стосується тих осіб, що переміщуються за посадою. На думку А. К. Маркової, професія характеризується комплексом виробничих соціальних функцій, певним змістом та характером праці, рівнем заробітної платні, можливостями просування по службі [2]. Своєрідність професійної адаптації фахівця пов'язане з обставинами зовнішнього і внутрішнього характеру. Зовнішні обставини, фактори, що впливають на процес професійної адаптації фахівця, включають в себе:

- особливості змісту, цілей, організації, використовуваних засобів, технологій професійної діяльності;
- своєрідність соціальних та інших умов, в яких здійснюється професійна діяльність;
- сформовані системи неформальних, психологічних зв'язків і відносин співробітників у підрозділі.

Все це і створює специфіку предметних областей, сфер професійної адаптації фахівця.

Внутрішні обставини професійної адаптації фахівця – це рівень його адаптаційного потенціалу, ступінь розвиненості адаптивності як якості особистості та організму, адекватність мотивації професійної діяльності вимогам цієї діяльності.

Як вважає О. П. Кучіна, успішне пристосування особистості до умов професійної діяльності можливе тільки тоді, коли людина обирає не професійну спеціальність, а більш-менш широку галузь праці [1, 47]. Найбільш ефективне пристосування до праці залежить від того, на скільки властивості особистості відповідають обраній професії. Чим більша відповідність між ними, тим більш успішною буде трудова діяльність.

Якщо діяльність недостатньо успішна, то негативна оцінка може стати джерелом глибокого незадоволення особистості. Якщо особистість не задовольняє її діяльність, то це може призвести до низької продуктивності праці. Базовими характеристиками адаптованості є включеність у трудову діяльність і позитивне емоційне самопочуття [3, 14].

Адаптація до умов професійної діяльності – це складний та внутрішньо суперечливий процес вростання працівника у різні структурні елементи виробничого середовища, для виконання ним певних соціальних

функцій в даному колективі [4]. Адаптацію можна розглядати як динамічний процес постійного придбання і втрати ресурсів взаємодіючих суб'єктів. В процесі адаптації пожежників-рятувальників мають місце як процес придбання (професіоналізм, майстерність), так і паралельний процес втрати його ресурсів (професійна деформація особистості, фізичні і психічні захворювання). У підрозділі це може позначитись на ефективності виконання ними заданих функцій. Ефективне використання активності окремих суб'єктів у підрозділі передбачає виявлення всієї системи адаптаційних механізмів, що розглядаються як динамічний процес постійного породження і руйнування ресурсів взаємодіючих суб'єктів.

Неможливо не відмітити, що особистість не просто є об'єктом середовища. Вона навпаки бере активну участь у житті цього середовища. Своїми діями та вчинками вона вносить певні зміни в нього. Людина не просто пристосовується до оточуючих її умов соціального середовища, а також активно змінює їх. Процес адаптації неможливий без активності особистості. Від того як, з яким бажанням людина буде виконувати свої завдання у професійному колективі залежить успішність досліджуваного процесу. Адаптація та активність є тісно пов'язаними невід'ємними частинами процесу освоєння людиною норм та цінностей середовища, в якому вона перебуває.

В ході дослідження процесу адаптації велика кількість науковців приділяє увагу системі норм, цінностей, установок особистості. Велике значення при цьому належить повному співпадінню із нормами та цінностями колективу. Якщо пожежник-рятувальник, що адаптується, має протилежні установки до колективних, то успішне пристосування до нього можна вважати неможливим.

Відповідно до цього, у професійній адаптації можна виділити дві взаємозалежні сторони:

- Професійна адаптація містить у собі оволодіння необхідними знаннями, уміннями, навичками, умінням швидко орієнтуватися в різних виробничих ситуаціях, контролювати й програмувати свої дії.

- Соціально-психологічна адаптація полягає в пристосуванні молодого працівника до правил поведінки, що діє в конкретній соціально-професійній групі. Сюди входить ознайомлення із цілями й завданнями колективу, його традиціями, відносинами між керівниками й підлеглими тощо.

Коли працівник ДСНС України починає працювати у підрозділі, він включається в систему внутрішньо-організаційних відносин, займаючи одночасно декілька позицій, кожній із яких відповідає сукупність вимог, норм, правил поведінки, які і визначають його соціальну роль в колективі як працівника, колеги, підлеглого, керівника. Кожна з названих позицій вимагає відповідної поведінки людини.

Обираючи професію, людина має певні цілі, потреби, норми поведінки відповідно до яких вона ставить вимоги до організації, умов праці та мотивації. У процесі адаптації важливе місце займає саме вірний вибір професії, роду занять.

Деякі автори, зокрема М. Г. Горліченко [5], виділяють у процесі адаптації:

- внутрішню адаптацію (повне внутрішнє пристосування індивіда до норм, звичаїв, поглядів);

- зовнішню адаптацію (пристосування формальне, в поведінці зберігається внутрішня автономія);

- дійсна адаптація – успішне пристосування за рахунок зміни особистості. Вона може бути активною – в результаті самостійної та свідомої праці, пасивною – в результаті зміни відносин за рахунок позитивних факторів ззовні;

- псевдоадаптація – зміна відносин в результаті мінливих життєвих обставин.

Кожна особистість є неповторною. Саме тому, вивчаючи процес адаптації окремої особистості, потрібно приділяти увагу її індивідуально-психологічним властивостям. Саме вони відіграють значну роль в процесі становлення особистості. Деякі автори стверджують, що у молодому віці процес професійної адаптації є більш значущим аніж для осіб старшого віку. Це пов'язано із тим, що молода людина з приходом у трудовий колектив починає робити перші кроки у пошуку свого місця у соціумі, своєї соціальної ролі.

Професійна адаптація – це взаємне пристосування працівника і умов організації, що базується на поступовому освоєнні нових професійних, соціальних та організаційних умов праці.

Професійна адаптація – це процес освоєння характерних особливостей праці, умов праці за спеціальністю. В період адаптації пожежники-рятувальники отримують необхідну інформацію, знання для виконання поставлених завдань. Обов'язково покращують вже набуті навички та опановують нові. Нерідко саме в процесі адаптації молоді фахівці отримують професійно важливі якості. Що є також важливою передумовою успішного виконання професійних завдань.

Існує думка, що процес професійної адаптації продовжується все життя. Професійна адаптація – повне і успішне оволодіння новою професією, тобто звикання, пристосування до змісту й характеру праці, її умов і організації. Це довготривалий процес, який вимагає великої кількості зусиль. Безперервність професійної адаптації зумовлена постійним розвитком суспільства, змінами та вдосконаленням засобів праці та умов праці. Технічний прогрес «не стоїть» на місці, тому кожній людині необхідно знову і знову пристосовуватись до цих змін. Це стосується і професійної діяльності. Молодий спеціаліст, починаючи виконувати свої обов'язки, звикає до наданих йому умов. Але в певний момент технічне забезпечення може змінитись і бути більш сучасним. Відповідно, фахівцю знову потрібно пристосовуватись до оновленого процесу праці.

Із входженням у новий колектив новоприбулий пожежник-рятувальник стикається із таким поняттям як організаційна адаптація. Організаційна адаптація – процес, в якому новий працівник знайомиться з особливостями організаційного механізму управління підприємством, місцем свого підрозділу та посади в організаційній структурі підприємства. Під організаційною адаптацією розуміють освоєння молодими працівниками режиму праці та відпочинку, трудового розпорядку, входження у трудовий ритм колективу, усвідомлення вимог трудової дисципліни [6, 54].

Адаптація в організаційній сфері є досить складною для працівників ДСНС України, що проходять процес первинної адаптації. Висока дисципліна, регулювання поведінки нормативно-правовими актами вимагають значних зусиль. Для осіб, що не звикли до чіткого розпорядку складно налаштуватись та пристосуватись до поставлених «рамок». Проте, молодим фахівцям притаманне бажання сподобатись керівництву. Саме це зумовлює сумлінне виконання правил. Але не слід забувати про фахівців, що знаходяться на стадії вторинної адаптації. Адже особам, що мають досвід роботи, професійно важливі якості та знання складно перелаштовуватись на нову посаду. У трудовому колективі встановлені як офіційні, так і неофіційні норми. Тому досвідчений спеціаліст, що знається на розпорядку чи правилах виконання завдань, намагається відповідати саме неофіційній організаційній сфері.

Особливості професійної адаптації полягають в тому, що адаптаційний процес протікає в трьох взаємопов'язаних та взаємовпливаючих один на одного напрямках [7]:

1) адаптація до професійного середовища;

2) адаптація до колективу;

3) особистісна адаптація.

Важливою складовою професійної адаптації є адаптація до професійного середовища. Це складний процес включення індивіда в нову для нього виробничу сферу, вживання в неї, засвоєння різних норм виробничої діяльності. Якщо у процесі адаптації домінує об'єкт, то це – активна адаптація, якщо середовище – реактивна. Найбільш типовим вважається активно-реактивний тип адаптації. Кінцевою межею виробничої адаптації є виробнича ідентифікація, тобто ототожнення інтересів працівника та трудового колективу. Адаптація може бути повною тільки у випадку повного ототожнення, такої відповідності працюючого своєму місцю, яка б була найповнішою. Виділяють такі принципи руху молодого спеціаліста від низьких до високих ступенів професійної майстерності [1, 48]:

- підвищення професійної майстерності разом з оволодінням суміжними операціями та професіями;

- перехід на інше робоче місце;

- підвищення кваліфікації, перехід на більш кваліфіковану роботу.

Отже, успішна діяльність працівників ДСНС України безпосередньо залежить від їхньої професійної адаптації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кучина О. П. Мотивация достижения как реализация успеха профессиональной деятельности субъекта / О. П. Кучина // Образование и наука. – Орел, 2010. – №5. – С. 46–50.

2. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова – М. : Просвещение, 1996. – 186 с.

3. Акмеологический словарь / Под общей редакцией А. А. Деркача. – М. : Издательство РАГС, 2004. – 161 с.

4. Психология экстремальных ситуаций для спасателей и пожарных / [Гуренкова Т. Н. Елисеева И. Н., Макарова О. Л. и др.]. – М. : Смысл, 2007. – 319 с.

5. Горліченко М. Г. Педагогічні умови адаптації курсантів до навчання у вищих військових навчальних закладах : дис… канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / М. Г. Горліченко. – Одеса : ПНПУ імені К.Д. Ушинського, 2004. – 246 с.

6. Александровский Ю. А. Состояния психической дезадаптации и их компенсация. – М., 1976. – 114 с.

7. Войкунский А. Е. Психологические исследования деятельности человека / А. Е. Войкунский // Информационное общество. – М. : «Ин-т развития инфор. общества», 2005. – №1. – С. 53–58.

ГУМАНІТАРНА ПОЛІТИКА ДСНС УКРАЇНИ

Рубченко В. С.
Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Сутність гуманітарної політики ґрунтується на розгляді людини як своєрідного центру суспільної гармонії та розвитку. Термін «гуманітарний» походить від поняття «гуманізм» – принципу світогляду, пов’язаного з уявленням про людину як визначальну мету і вищу цінність суспільства.

Гуманітарну політику можна визначити як систему рішень, що мають на меті створення умов для соціально-гуманітарного розвитку суспільства, соціальної, інтелектуальної, духовної безпеки людини, реалізації її духовних потреб і збагачення творчого потенціалу. Гуманітарна політика ґрунтується на визнанні невід’ємних прав людини, в тому числі права на гідне життя для кожного, незалежно від національних, расових, релігійних, вікових, статевих, індивідуальних або соціальних ознак. У ролі суб’єктів гуманітарної політики, як і політики соціальної, виступає держава в цілому, органи державної влади та місцевого самоврядування, політичні партії та об’єднання, соціальні групи, суспільство загалом та окремі особи. Злагода в суспільстві не приходить сама по собі, а є закономірним продуктом цілеспрямованої гуманітарної політики держави. При цьому ментальність народу є фактором, який прискорює цей процес, або, навпаки, значно стримує її досягнення [1].

Гуманітарна політика в ДСНС України – це цілеспрямована діяльність органів управління цивільного захисту щодо забезпечення навчання, виховання, психологічної підготовки осіб рядового і начальницького складу, працівників органів і підрозділів цивільного захисту, їх духовного, культурного та фізичного розвитку, реалізації конституційних прав і свобод. Соціальна робота, гуманітарна підготовка та інформаційно-пропагандистське забезпечення полягає у впровадженні гуманітарної політики держави у ДСНС України, здійснення патріотичного виховання особового складу з метою формування у нього громадянської свідомості та відповідальності. Даний напрямок роботи передбачає здійснення соціально-правових, інформаційних і організаційних заходів щодо сприяння особовому складу, членам їх сімей, ветеранам у реалізації встановлених

Законами України, іншими законодавчими актами прав і пільг, в одержанні ними соціальної допомоги та відповідних компенсацій, створенні у колективах соціальних умов і гарантій, які б забезпечили їх нормальну життєдіяльність, сумлінне ставлення до виконання покладених на них обов'язків [2].

Основними завданнями соціального і гуманітарного розвитку в ДСНС України є:

- реалізація прав і свобод осіб рядового і начальницького складу в органах і підрозділах цивільного захисту як громадян України, з урахуванням особливостей, що визначаються Конституцією України, законами України, наказами ДСНС України та іншими нормативно-правовими актами;

- підняття престижу служби цивільного захисту у суспільстві;

- поглиблення процесу гуманізації службових стосунків в органах і підрозділах ДСНС України, як одного із чинників покращення морально-психологічного стану особового складу та його ставлення до служби;

- сприяння підвищенню рівня матеріального забезпечення та соціальної захищеності, створення належних житлово-побутових умов особам рядового і начальницького складу, працівникам ДСНС України та членам їх сімей;

- сприяння отриманню дітьми особового складу освіти і бажаної професії у навчальних закладах ДСНС України;

- розвиток культури та духовності в особового складу, створення необхідних умов для національно-культурного та духовного самовдосконалення осіб рядового і начальницького складу та членів їх сімей, розвитку їх творчих здібностей і талантів;

- задоволення прав особового складу на свободу світогляду та віросповідання;

- надання допомоги щодо підвищення пенсійного забезпечення осіб рядового і начальницького складу, звільнених у запас чи у відставку, учасників бойових дій, сімей загиблих працівників [3].

Завданням гуманітарної політики держави є максимальне пом'якшення негативних наслідків трансформаційних процесів для населення і створення передумов для формування у громадян України активної життєвої позиції за допомогою створення ефективного законодавства, дієвої економічної та соціальної політики, еволюційне введення гуманітарних сфер у нові економічні умови функціонування. Лише впевненість у правильності шляху, яким іде країна, створює умови для позитивного світосприйняття, надає можливість людині активніше шукати шляхи до поліпшення власної долі.

Для реалізації цих завдань нашій Державі потрібно забезпечити:

- створення ефективної системи освіти та демократичного доступу до сучасної якісної освіти;

- створення умов для ефективного відтворення інтелектуальної діяльності; доступ до культурних цінностей;

- впровадження протекціонізму у підтримці вільної від політичної кон'юнктури ефективної просвітницької роботи громадських організацій;

- створення умов, які б забезпечили престиж і привабливість інтелектуальної праці, соціальну захищеність й належний матеріальний рівень життя людей інтелектуальної праці.

Концепція соціального і гуманітарного розвитку ДСНС України є науково обґрунтованою і скоординованою системою поглядів на поширення і закріплення соціальних і гуманітарних цінностей в органах і підрозділах цивільного захисту, забезпечення соціального захисту осіб рядового і начальницького складу та членів їх сімей, яка містить у собі положення про основні принципи, завдання, пріоритети діяльності органів та підрозділів цивільного захисту щодо впровадження соціальної і гуманітарної політики держави в ДСНС України, а також механізми їх реалізації.

Важливе значення щодо забезпечення дисципліни і законності надається спрямованому та якісному проведенню індивідуальної виховної роботи. Заплановані заходи мають реалізуватися в таких формах індивідуальної виховної роботи, як: діагностична бесіда; індивідуальні доручення і завдання; індивідуальна допомога; індивідуальний контроль, заслуховування звітів та оцінка службової діяльності; використання можливостей виховного впливу колективу; відвідування підлеглого за місцем його проживання [4].

Підводячи підсумки можна сказати, що гуманітарна політика ДСНС є складовою гуманітарної політики держави. У теперішній час значно збільшився попит на висококваліфікованих працівників з інноваційним потенціалом, звертається більша увага на гуманітарну частину у підготовці майбутніх фахівців ДСНС України. А в умовах необхідності формування сучасної конкурентоспроможної нації працівник пожежно-рятувальної служби – має бути творчою особистістю, носієм технічної та гуманітарної культури, поєднувати в собі історичні здобутки культури людства і науки. Послідовно поліпшуються і набирають популярності заходи, спрямовані на підтримку гуманітарного розвитку суспільства згідно з визначеними пріоритетами та загальнонаціональними інтересами.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дзоз В. Гуманітарна політика України : проблеми формування та реалізації (соціально-філософський аналіз). – К., 2006.

2. Наказ МНС України від 06.03.2008 року №177 «Про затвердження Настанови з організації соціально-гуманітарної роботи з особами рядового і начальницького складу та працівників органів і підрозділів цивільного захисту».

3. Здіорук С. І. Завдання гуманітарної політики України в контексті сучасних політичних реалій // Україна : стратегічні пріори-тети. Аналітичні оцінки – 2005 / За ред. О. С. Власюка. – К. : Знання, 2005.

4. Наказ ДСНС України від 27.08.2014 №482 «Система організації та проведення роботи щодо підтримання дисципліни і законності, профілактики правопорушень серед особового складу органів і підрозділів ДСНС України».

STRUKTURA I DZIAŁALNOŚĆ OCHOTNICZEJ STRAŻY POŻARNEJ RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Saman R. O.
Szkoła Główna Służby Pożarniczej Rzeczypospolitej Polskiej
Opiekun naukowy – Chubina T. D., doktor nauk historycznych, profesor
Czerkaski instytut bezpieczeństwa pożarowego im. Bohaterów Czornobyla
Narodowego Uniwersytetu obrony cywilnej Ukrainy

Ochotnicza Straż Pożarna Rzeczypospolitej Polskiej tworzy się z ludzi miejscowej gminy, którzy dobrowolnie zgodzili się realizować swój obowiązek obywatelski jako w postaci służby w jednostce pożarniczej działającej na podstawie ustawodawstwa Polski i Ustawy «O stowarzyszeniach publicznych» w szczególności.

Szczegółowo ich zadanie i organizację określa Statut Ochotniczej Straży Pożarnej i ich Związek. Biorąc pod uwagę, że jednostki te są samoorganizowane, ich działania w zakresie ochrony przeciwpożarowej muszą zostać uzgodnione z odpowiednim szefem departamentu (miasta) Państwowego Departamentu Ochrony Przeciwpożarowej.

Podstawy prawne funkjonowania OSP. Podstawowe dokumenty prawne Rzeczypospolitej Polskiej (zwane dalej DPO): Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.; Ustawa Rzeczypospolitej Polskiej z 24 sierpnia 1991 r. «O ochronie przeciwpożarowej»; Ustawa Rzeczypospolitej Polskiej z 24 sierpnia 1991 r. «O Państwowej ochronie przeciwpożarowej Rzeczypospolitej Polskiej»; Dekret Ministra Spraw Wewnętrznych i administracji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 29 grudnia 1999 r. W sprawie odpowiednich zasad organizacji Państwowego Systemu Ratownictwa i Ratownictwa; Statut dobrowolnej ochrony przeciwpożarowej.

Cele i zadania OSP. Prowadzenie działalności mającej na celu zapobieganie pożarom oraz współdziałanie w tym zakresie z Państwową Strażą Pożarną, organami samorządowymi i innymi podmiotami, udział w akcjach ratowniczych przeprowadzanych w czasie pożarów, zagrożeń ekologicznych związanych z ochroną środowiska , wypadków oraz innych klęsk i zdarzeń, informowanie ludności o istniejących zagrożeniach pożarowych i ekologicznych oraz sposobach ochrony przed nimi; wykonywanie zadań wynikających z przepisów o ochronie przeciwpożarowej, działania na rzecz ochrony środowiska, wspomaganie rozwoju społeczności lokalnych na własnym terenie; wykonywanie innych zadań określonych w statucie OSP, występy na zawodach sportowo- pożarniczych.

ZOSP reallizuje swoje cele poprzez: współdziałanie z Państwową Strażą Pożarną, organami administracji publicznej oraz innymi podmiotami, udzielanie pomocy OSP w wyposażeniu w sprzęt, zaopatrywanie w mundury, odznaki i dystynkcje oraz organizowanie szkoleń, gromadzenie środków finansowych, zapewnienie doradztwa prawnego w zakresie funkcjonowanie OSP, Mobilizowanie społeczeństwa do udziału w realizacji zadań ochrony przeciwpożarowej, inicjowanie i organizowanie imprez sportowych jak również przeglądów dorobku amatorskiego ruchu artystycznego OSP, prowadzenie działalności wydawniczej, organizowanie wystaw, udzielanie pomocy w

gromadzeniu eksponatów muzealnych, przedstawienie organom administracji publicznej wniosków dotyczących doskonalenia stanu ochrony przeciwpożarowej, przedłużeniem działalności OSP jest tworzenie młodzieżowych drużyn pożarniczych, w których to młodzi ludzie poznają tajniki służby strażackiej, zasady zapobiegania pożarom oraz zachowania się podczas zagrożenia.

Obowiązki ratownika OSP. Wykonywanie rozkazów i poleceń dowódców; Niezwłoczne stawianie się w wyznaczone miejsce na zarządzony alarm; Sprawdzanie sprzętu i wyposażenia przydzielonego do obsługi; Zaangażowanie w wykonanie powierzonego zadania bojowego; Uzyskanie niezbędnego wyszkolenia; Przestrzeganie zasad i przepisów BHP; Wykonywanie badań lekarskich; Dbanie o powierzony sprzęt i wyposażenie oraz mienie OSP; Dbanie o dobre imię OSP oraz wykazywanie się koleżeństwem i zrozumieniem wobec kolegów.

Uprawnienia ratownika OSP. Zapewnienie badań lekarskich; Zapewnienie niezbędnych środków ochrony osobistej; Wypłacenie ustalonego ekwiwalentu pieniężnego za udział w akcjach i ćwiczeniach; Ochrona prawna w czasie wykonywania zadań i obowiązków ratownika OSP; Świadczenie odszkodowawcze z tytułu wypadku w czasie działań ratowniczych i ćwiczeń; Ubezpieczenie od wypadków zaistniałych w czasie wykonywania zadań statutowych; Zapewnienie umundurowania i dystynkcji.

Wymygania, stawiane ratownikowi OSP. Wiek 18 – 65 lat; wykształcenie co najmniej pełne podstawowe; dobry stan zdrowia potwierdzony zaświadczeniem lekarskim; wyszkolenie pożarnicze: podstawowe strażaka ratownika, uzupełniające w związku z pełnioną funkcją, samokształcenie doskonalące. Cechy osobiste: odporność na stres – opanowanie i spokój w sytuacjach trudnych; zdyscyplinowanie i zaangażowanie oraz poczucie odpowiedzialności; Zdolność podejmowania szybkich decyzji; stanowczość i konsekwencja w realizacji powierzonego zadania; koleżeństwo i kultura osobista.

Finansowanie części OSP: 1). fundusze na sprzęt, szkolenia i wyżywienie (z wyjątkiem szkoleń bezpłatnych, które prowadzi Państwowa Straż Pożarna), jak również zapewnienie gotowości bojowej jednostek OSP jest w zakresie odpowiedzialności lokalnych władz terytorialnych, które również odpowiadają za darmowe mundury członków OSP (mundur ochronny bojowy); ubezpieczenie członków OSP i żon młodych strażaków; przydzielanie funduszy na badania lekarskie; 2). fundusze od firm ubezpieczeniowych; 3). środki z budżetu państwa, które częściowo obejmują funkcjonowanie części ochotniczej straży pożarnej, jeśli działają one w ramach KSRG.

SPIS LITERATURY

1. Чмига В. О Діяльність органів державної влади у сфері цивільного захисту : навч. посіб. / В. О. Чмига, Н. Г. Клименко, М. Г. Орел ; За заг. ред. В. О. Чмиги. – К. : Вид во НАДУ, 2008. – 152 с.

2. Труш О. О. Досвід побудови та діяльності систем цивільного захисту країн – членів ЄС Центральної Європи / О. О. Труш // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2010. – Вип. 2. – С. 454–461.

КОМУНІКАТИВНІ ТА ОРГАНІЗАТОРСЬКІ ЯКОСТІ ЛІДЕРА

Сахно Я. С.
Науковий керівник – Котляр Д. О.
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

У даній роботі ми розглянемо, що означає бути лідером, які риси, якості, здібності потрібно мати лідеру та чому лідеру важливо мати комунікативні та організаційні якості? Як свідчить життєва практика та наукові дослідження, не кожен керівник спроможний ефективно налагодити і підтримувати взаємовідносини з іншими, та не кожна людина може бути успішним керівником. Це пов'язано з рисами характеру, типом темпераменту, а також з психотипом кожної людини. Розвиток комунікативних умінь і лідерських якостей керівника є актуальною проблемою психології, вирішення якої має важливе значення і для кожної людини, і для суспільства загалом [3, 75].

Питання лідерства викликали інтерес людей з давніх часів. Лідерство – це соціально-психологічне явище, яке виникає і реалізується тільки в суспільному середовищі. Як явище лідерство відоме ще з давніх-давен, як категорія соціальної психології почало вивчатися з кінця XIX ст. Як справедливо зазначає Ж. Блондель, лідерство древнє, як людство. Воно універсальне й неминуче. Існує скрізь – у великих і малих організаціях, у бізнесі і релігії, у профспілках і благодійних організаціях, у компаніях і університетах, у неформальних організаціях і вуличних ватагах.

Комунікативні і організаторські здібності є базовими здібностями лідерів. Комунікативні здібності – це здатність людини взаємодіяти з іншими людьми, адекватно інтерпретуючи отримувану інформацію, правильно її передавати. Ці навички дуже важливі в суспільстві, коли щодня необхідно взаємодіяти з багатьма людьми. Деякі професії зобов'язують приділяти їм більше уваги, оскільки у певних видах діяльності основним методом роботи є спілкування: це журналістика, психологія, педагогіка, соціологія та інші. Під комунікативною компетентністю розуміють здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування [5, 16].

Спілкування – це мистецтво, якого ми потребуємо. Кажуть, що ми не любимо робити те, чого не вміємо, і це правда. Навчившись плідному і гармонійному спілкуванню, ми зуміємо любити його і отримувати користь від щоденних розмов з людьми.

Майстерність у роботі керівника тісно пов'язана з умінням мистецького володіння засобами та техніками спілкування. Тому серед інших загальних умінь керівника інтерес становлять комунікативні вміння. Управлінці з високим рівнем сформованості комунікативних умінь відчувають потребу в управлінській діяльності та активно прагнуть до неї, швидко орієнтуються в складних ситуаціях, розкуті в новому колективі, ініціативні, у складних справах або ситуаціях ухвалюють самостійні рішення, обстоюють свою думку і працюють над тим, щоб вона була

прийнята колегами, самі шукають справи, які б задовольнили їх потребу в комунікативній та організаторській діяльності [1, 15].

Розвинені комунікативні вміння здебільшого визначають можливість керівника до встановлення та підтримки контактів у спілкуванні, прогнозуванні поведінки і діяльності людей. Люди різного віку, освіти, культури, різного рівня психологічного розвитку, що мають різний життєвий і професійний досвід відрізняються одне від одного комунікативними здібностями [4, 73].

Освічені й культурні люди володіють більш вираженими комунікативними здібностями, ніж неосвічені та малокультурні. Багатство життєвого досвіду людини, як правило, позитивно корелюється з розвиненістю в неї комунікативних здібностей. Для досягнення успіхів в управлінні персоналом керівникові потрібні відповідні здібності – як вроджені, так і набуті. Обов'язковою здібністю є організаційність. Організаційні здібності – це діловитість, ініціативність, уміння працювати з підлеглими, чітко та ясно висловлювати думки, уміння створювати команду, цілеспрямованість [2, 55].

Будь-яка особа, наділена владою, повинна мати організаторські здібності. Як наймані керівники, так і власники бізнесу, грамотно керуючи персоналом, приведуть компанію до успіху. Якості організатора повинні бути притаманні талановитому керівнику. Вони включають в себе комунікативні, лідерські здібності і прагнення, психологічну гнучкість. Для ефективної роботи колективу важливо, щоб керівник прагнув бути справедливим, бути об'єктивним, зацікавити співробітника, мотивувати до роботи, бути миротворцем і вміти вирішувати конфлікти [3, 145].

Організаторська діяльність трудомістка, вона передбачає вміння працювати в соціально-економічних системах, враховувати естетичні, економічні відносини, оцінювати професійні навички і якості кожного члена колективу, а також уміння формувати навички колективу як стійкої і динамічної системи.

Високорозвинений інтелект є однією із загальних здібностей людини, яка однаково важлива для розвитку умінь і навичок у будь-якому виді діяльності, у тому числі і в спілкуванні з людьми. Тут, правда, проявляються далеко не всі можливі властивості інтелекту, в першу чергу – ті, які відносяться до вибору людиною техніки, засобів і прийомів спілкування, а також до аналізу й оцінки його результатів [2, 94].

Інтелект людини в даному конкретному випадку проявляється, зокрема, в гнучкості стратегії і тактики спілкування з людьми.

Отже, ефективне лідерство – фактор, який може забезпечити вигоду і користь організації будь-якого типу і виду. Керівник-лідер, що має комунікативні та організаторські здібності зможе чітко визначити її цілі і завдання, організовує, координує, вибирає оптимальні, ефективні шляхи вирішення виникаючих проблем.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Яхонтова Е. С. Эффективность управленческого лидерства. – М., 2002.– 324 с.

2. Лозниця В. С. Психологія менеджменту : Навч. посіб. – К. : ТОВ «УВПК Екс Об», 2000. – 512 с.

3. Вердерберг. Р. Психология общения : Тайны эффективного взаимодействия / Р. Вердерберг, К. Вердерберг. – СПб., 2005.

4. Кокун О.М. Психологічна структура лідерських якостей майбутнього офіцера // Вісник Національного університету оборони України. – 2012. – Вип. 4 (29). – С. 170–174.

5. Коломінський Н.Л. Психологія менеджменту в освіті (соціально-психологічний аспект): Автореф. дис. ... д-ра психол. наук. – К., 2001 – 37 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗАХВОРЮВАННЯ НА ТУБЕРКУЛЬОЗ

Сіренко Ю. С.
Науковий керівник – Губенко І. Я., кандидат медичних наук, доцент, академік Української академії наук, заслужений лікар України
Черкаська медична академія

Туберкульоз – це інфекційна хвороба, що викликається мікобактеріями туберкульозу, перебігає з періодичними загостреннями, рецидивами та ремісіями, уражає від найбідніших та соціально неадаптованих до заможних і успішних, спричинює високу тимчасову та стійку втрату працездатності, вимагає тривалого комплексного лікування та реабілітації хворих. Негативні соціально-економічні наслідки, що спричинюються туберкульозом, дають підстави віднести цю хворобу до групи соціально небезпечних [1, 34].

Встановлення діагнозу туберкульозу приводило до стресового стану хворих. В подальшому наступало звикання до хвороби і первинні психоневротичні розлади угасали завдяки поліпшенню стану хворого, а при неефективному лікуванні – вони наростали або змінювалися новими. В міру погіршення стану хворих, посилення інтоксикації та клінічних проявів наростала тривожність, посилювалися невротичні й нервово-психічні розлади. Виділяють 4 етапи еволюції психоневротичних розладів: стресово-невротичний, етап психічної адаптації, етап динамічних психоневротичних розладів, етап інволюції або посилення психоневротичних розладів. Вони залежали від перебігу туберкульозу і результатів лікування хворих [2, 366].

Захворювання на туберкульоз серйозно впливає не лише на фізичне самопочуття хворих, але й на їх психологічний стан, матеріальне забезпечення, відносини з оточенням, сім’єю [3, 52].

Велика частина хворих на туберкульоз – це люди з невлаштованим життям. Причини цього – несприятливі «життєві стартові умови», неможливість знайти роботу чи небажання її шукати та інші. Близько двох третин хворих на туберкульоз не працюють, зловживають алкоголем або вживають наркотики. Усі перераховані вище чинники поступово

призводять до повної деградації особистості. Самокритика в таких хворих знижена, їх поведінка неадекватна.

Зміни нервово-психічного стану у хворих на туберкульоз можуть проявлятися розладами настрою (дистимії), психастенічним синдромом, підвищеною збудливістю, а іноді й загальмованістю. Реакція організму на лікарські засоби також залежить від стану ЦНС хворого.

Організація лікування хворих на туберкульоз з фоновими психічними захворюваннями складна через неадекватність їх поведінки. Туберкульоз у таких хворих часто погано піддається лікуванню, схильний до рецидивів і хронічного перебігу.

Деякі протитуберкульозні препарати справляють токсичну дію на ЦНС. До таких препаратів належать ізоніазид (препарат I ряду) і циклосерин (препарат II ряду). При вираженій побічній дії ці препарати відміняють, а хворим із фоновими психічними розладами (психози, епілепсія) призначають їх з обережністю, індивідуально підбираючи дози.

За всіх часів ставлення суспільства до хворого на туберкульоз було настороженим, незалежно від форми хвороби. І нині спостерігається або прихована дискримінація, або явне відчуження. Важко звинувачувати людей у такому ставленні. Виснажлива хвороба й необхідність проведення тривалої інтенсивної терапії нерідко інвалідизують хворого. Багато хворих помирають. Про це знає більшість населення, навіть ті люди, що нічого не знають про туберкульоз.

Багато людей інстинктивно уникають контактів із «сухотними» хворими, бояться зараження та пов’язаних із цим наслідків.

Низький соціальний статус більшості хворих на туберкульоз (безробітні, бездомні, біженці, мігранти) також не сприяє уважному чи хоча б співчутливому ставленню до них. У деяких країнах для надання допомоги хворим на туберкульоз і соціальної реабілітації створюються спеціальні служби, загони добровольців (волонтерів). Однак у цілому ставлення суспільства до хворого на туберкульоз має змінитися. Більш уважному й співчутливому ставленню людей до хворих на туберкульоз повинна сприяти роз’яснювальна робота серед населення, санітарно-просвітня робота.

Люди повинні знати, що туберкульоз у більшості випадків – це виліковна хвороба; що хворий, який приймає протитуберкульозні препарати, призначені кваліфікованим лікарем, незабаром перестає бути джерелом інфекції (у середньому через 1,5–2 міс. від початку лікування); що діти, хворі на туберкульоз, узагалі вкрай рідко бувають джерелом інфекції; що туберкульозні хворі потребують допомоги й підтримки суспільства.

Ставлення членів родини до хворого на туберкульоз залежить від взаємин, що склалися в ній. У нормальній родині хворому співчувають, всіляко сприяють його одужанню, надаючи моральну підтримку. Родичі беруть активну участь у процесі лікування хворого (нагадують про необхідність приймання препаратів, забезпечують повноцінне харчування та ін.). Неуважність до нього й стреси можуть призвести до прогресування

хвороби. У таких ситуаціях показана госпіталізація хворого. Хоча в деяких випадках вона може погіршити стан хворого [4, 253].

Хвороба, як страждання людини має як соціальний, так і індивідуальний зміст. Індивідуальний зміст хвороби пов'язаний з можливістю переносити страждання, з можливістю встановлювати відносини з іншими людьми з приводу пережитого або пережитого страждання. Таким чином, на рівні індивідуального змісту хвороба пов'язана з установленням міжособистісних стосунків і ставлення до самого себе.

Захворювання на туберкульоз має вагомий вплив на психосоціальні аспекти якості життя. Більшості хворим потрібна як матеріальна, так і психологічна підтримка [5, 110].

Соціальний зміст хвороби, перш за все, пов'язаний з необхідністю для інших людей, які не є носіями хвороби, піклуватися про хвору людину, тобто розподіляти між собою і хворим ступінь відповідальності за характер і перебіг його хвороби, за життя людини, що переживає страждання. Лікування хвороби як позбавлення від страждань може бути предметом взаємодії різних людей, як самого хворого, страждаючого, так і інших людей, професійні обов'язки яких входить полегшення страждань.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Воробйов А. А. Мікробіологія і імунологія. М.: Медицина, 2005. – 285 с.

2. Валецький Ю. М. Психологічні особливості та психоневротичні розлади у хворих на туберкульоз легенів. Журнал клінічних та експериментальних досліджень: електронне періодичне видання СумДу 2015. №4. С. 366–372. URL: http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/42089. (дата звернення: 03.03.2019).

3. Савула М. М., Зінчук Н. І. Оцінка хворими на туберкульоз легень соціальних і психологічних аспектів якості життя. Інфекційні хвороби: електрон. наук. фахове вид. 2008. №1. С. 52–54. URL: https://doi.org/10.11603/1681-2727.2008.1.859. (дата звернення: 08.03.2019).

4. Агарков О. А., Арабаджиєв Д. Ю., Єрохіна Т. В., Кузьмін В. В., Мещан І. В., Попович В. М. Технології соціальної роботи: Навчальний посібник з грифом МОН України. – Запоріжжя: вид. комплекс АТ «Мотор-Січ», 2015. – 487 с.

5. Мельник Л. А. [та ін.]. Соціо-психологічна підтримка хворих на туберкульоз для формування прихильності до лікування: навчальний посібник для студентів і лікарів-інтернів ВНМЗ IV рівня акредитації та лікарів. – Київ : Бурнос С. О., 2017. – 111 с. : іл. – Бібліогр. : С. 110–111.

ВПЛИВ ПРОЦЕСІВ СЕКУЛЯРИЗАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ

Слєпцов Р. Х.
Науковий керівник – Усов Д. В., доктор філософських наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Характерною рисою сучасності слід назвати значне зменшення впливу етичних цінностей традиційних релігій як в суспільстві, так і на суспільство. Це справді глобальне явище називається секуляризацією, і воно має західноєвропейське походження. Спочатку цим словом називали відчуження власності у релігійних організацій, але у наш час воно охоплює широкий спектр відтінків (думок). Проте, не дивлячись на різні формулювання, наприклад, які описують секуляризацію як звільнення людини спочатку від релігійного, а потім і від метафізичного контролю над її розумом і мовою, всі вони сходяться в тому, що секуляризація – це звільнення суспільства від релігійного світогляду і руйнування системи релігійних етичних цінностей. Секуляризація відкрито не виявляється як боротьба з релігією, але вона тіснить її, релятівізує релігійну картину світу.

Секулярізация формує думку, що є речі важливіші, ніж віра. Це привело до того, що традиційні релігії (або релігія) стали розглядатися як обмежені по складу групи, які тепер не грають істотну роль в соціальному житті. Масова свідомість все менше звертається до релігійних норм у пошуках джерел етики і сенсу життя. Таким чином, секуляризація витісняє релігію з суспільної свідомості, перетворюючи життя на ірреліг іозне, заміщаючи релігію іншими формами світогляду. У результаті цих процесів релігія стала сприйматися як приватна справа особистості.

Причина занепаду релігійного світогляду історично походить від епохи Відродження і Просвітництва, коли в Європі зародилася, посилилася і стала затверджуватися ліберальна доктрина, в основі якої лежить комплекс ідей, що мають античне походження, згідно якому в центрі всесвіту була поставлена людина і вона стала розглядатися як вища цінність, як міра всіх речей. До XIX століття практично склався весь комплекс понять, які стверджують, що людина, її права і свобода є вищою цінністю. Вперше проголошений в «Декларації прав людини і громадянина» Великою французькою революцією, цей принцип був остаточно закріплений в «Загальній декларації прав людини» (1948). З цього часу віра і релігійні цінності більш не вважаються головними пріоритетами, а такими є сама людина і її земне благо, яке поза релігійним контекстом зводиться до егоїстичного задоволення особистих інтересів.

Секуляризм в боротьбі з релігійністю пройшов декілька фаз, вершиною якої був відкритий атеїзм (зокрема у нашій країні), який так і не досягнув своїх цілей. Сучасний гуманізм позбавлений безбожного пафосу, він доброзичливо ставиться до релігії, як права кожної людини на світоглядний вибір. Цілком можливо, що сучасна суспільна ідеологія заохочуватиме релігійність як стиль, як спосіб зберегти ідентичність, як мову, як поведінкову екзотику, але, в той же час, секуляризація, в основі

якої лежить ідея самореалізації індивіда в рамках гуманістичної етики, яка не потребує релігійного обґрунтування, буде спрямування на остаточне «витискування» релігійних цінностей як основи життя і норми взаємин. Не випадково світові інформаційні ресурси, що є засобами глобалізації, намагаються витіснити релігію на інформаційну периферію. У них майже нічого не йдеться про релігійні цінності як гідних підтримки і розповсюдження. Пропагуються чисто земні пріоритети: права і свободи людини, можливість її самореалізації, комфорт, достаток і розваги. У гіршому варіанті – пропагують насильство, розпусту, інші види «свободи».

Таким чином, в суспільній свідомості сформувалися дві системи цінностей: світська і релігійна – між якими існує напружене протистояння, боротьба за людину. Від результату цього протистояння залежить домінування тих або інших цінностей в світі і, отже, рівень секуляризації. В даний час рівень секуляризації суспільства визначається глобалізацією. Спочатку глобалізація виявилася у сфері економіки, що виразилося в полегшенні переміщення товарів і грошей через національні кордони. Трансформація економіки викликала бурхливий розвиток транспорту і комунікацій, особливо телебачення й Інтернету, що істотно полегшило доступ до інформації та її обмін. Для управління і регулювання потоків фінансового капіталу і товарів виникли міжнародні економічні організації або центри, які встановлюють правила функціонування нової моделі міжнародної економіки. Ці зміни знайшли віддзеркалення в міжнародній політиці і праві.

Несправедливий перерозподіл фінансів в рамках світової економіки пояснюється світоглядними стандартами глобалізації, її ціннісними пріоритетами. Людині властиво прагнути до блага, проте в питанні розуміння того, що є благо і як його досягти, існують відмінності, що доходять до діаметрально протилежних, взаємовиключних. Благо в релігійному сенсі є досягнення життя вічного через подолання гріха, зміну пошкодженої гріхом людської природи. Цей шлях припускає боротьбу з гріховним початком в людині, із спокусами світу, які вимагають зречення самої себе, пристрасних поривань в людині. На мою думку, більшість людей в світі помилково вважають, що благо людини полягає в праві і свободі робити те, що вона вважає приємним для себе, аж до гріха. Обмеження людської свободи розглядається як злочин, з яким потрібно боротися. Таке уявлення про благо пов’язане з мінімальним набором етичних норм, внаслідок чого етика вироджується в норми біологічного виживання. З релігійної точки зору, таке розуміння блага і шляху до його досягнення не прийнятне, бо жодна традиційна релігія не навчає можливості досягнення вічного життя за рахунок життя іншої людини, ніяка традиційна етика не стверджує можливість досягнення щастя за рахунок страждань іншого. Досягнення блага є, як мінімум, дотримання справедливості по відношенню до іншого.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Москалець В. Народ і Нація. Релігійність як риса українського національного характеру // Філософська і соціологічна думка. – 1993. – №1.

2. Павлов С. В., Мезенцев К. В., Любіцева О. А. Географія релігій : навчальний посібник. – К., 1999.

ЧЕРКАСИ: ЕКСКУРС В ІСТОРІЮ

Сорока А. В.
Черкаський державний бізнес коледж
Науковий керівник – Спіркіна О. О., кандидат історичних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Черкаси – місто, обласний та районний центр, що знаходить в центрі України на правому березі Кременчуцького водосховища та існує більше семи століть. Його історія розпочалася у 80-х рр. XIII ст., а перші згадки з'являються в історичних відомостях у 1286 р.

Сьогодні Черкаси відомі старовинними будівлями та цікавими архітектурними спорудами, що з'являлися протягом всієї історії міста. Серед них готель «Слов'янський», збудований у стилі модерн, палац Щербини та найбільший собор України – Михайлівський кафедральний (побудований у 2002 р).

Адміністративно місто має два міських райони – Придніпровський та Соснівський, до останнього також належить селище Оршанець. Населення міста складає 277 944 осіб (за даними 2018 р.).

Походження назви «Черкаси» сьогодні має багато версій. Згідно з історичними даними назва міста пов'язана з етнонімом «черкаси» (так називали в XIII ст. українців татари та росіяни). Інша версія стверджує, що слово бере початки від праслов'янського слова «čьrkati» (черкати межу), так як місто було розташоване на межі Змієвих валів.

В основному, дослідники підтримують думку, що українська назва міста напряму походять від одного з етнонімів адигських народів.

Черкаси – це місто, що витримало не один напад завойовників. Починаючи з часу свого заснування, мешканцям міста доводилося оборонятися від загарбників. Одним з таких у 1482 р. був кримськотатарський хан Менґлі Ґірей зі своєю десятитисячною ордою, що захопили 11 міст від Києва до Житомира. В плани хана входили і Черкаси, але місту вдалося захистити свої землі. Не досягнувши бажаного, хан зі своїм військом, що в рази перевищувало українське, повернувся назад у Крим.

У XV ст. місто було одним із центрів виникнення козацтва, про це свідчать стародавні московські документи, в яких козаків називали черкасами.

500 років тому центром Черкас був сквер Богдана Хмельницького, однак, раніше це місце використовувалося для оборони, де поруч був розташований величезний дерев'яний замок із чотирма вежами. Це місце мало назву «Замкова гора». Наразі, на згадку про минуле залишилася вулиця Замковий узвіз.

Точне розташування замку сьогодні невідоме, тому між дослідниками виникають суперечки. Деякі вважають, що фортеця була побудована на місті сучасного Пагорба Слави, а інші – у сквері Богдана Хмельницького. Сам

замок з боку міста був відкритий, а от з боку Дніпра залишався неприступним.

Ще одним цікавим фактом є Черкаське «Бородіно». Ця історія отримала таку назву, тому що схожа на ситуацію, що сталася у Москві, де у 1812 р. сталася пожежа, спричинена за наказом Наполеона Бонапарта. Черкаси під час битви з поляками в XVII ст. зазнали поразки. Як наслідок, польське військо вирішило спалили місто.

У XIX – на початку XX ст. Черкаси були поділені на п’ять частин: в районі кінотеатру «Салют» та дитячого парку розміщувалися театр і цирк. В районі ЧНУ імені Б. Хмельницького стояли вітряки, далі починався ліс. Вулиця Волкова раніше називалася Гостромогильною, тому що там був великий курган Гостра Могила (ймовірно, скіфський), знищений господарем земельної ділянки десь у 1914–1915 рр. Територія між вулицями Можайського та Пушкіна називалась Казбет: там мешкали бурлаки, втікачі, сірома. Частина міста, що була розташована в долині Дніпра, мала назву Митниця. Саме в цьому місці перебувала найбільша частина промислових підприємств: цвяхо-болтовий, чавуноливарний, деревообробний, винокурний і пивоварні заводи, механічні млини, пристань. Наймолодшою частиною міста була Соснівка, там розташовувалися дачі місцевих багатіїв.

Цікавим фактом є період, коли влада Черкас в 1970-х рр. вирішила розробити проект, щодо створення поселення-супутник «Черкаси-2» з населенням близько 120–180 тис. осіб. Причиною створення найбільшого мікрорайону стало стрімке зростання населення міста. Побудувати новий район планували на намитих островах у трикутнику «Панське – Благодатне – Чехівка», а з основним містом з’єднати за допомогою мосту. Це рішення було занесено у генеральний план та був затверджений кошторис мосту, що у 1984 р. склав 117 мільйонів карбованців. Але в результаті від задуму відмовилися: Черкаси почали розбудовувати у південно-західному напрямку. Після розпаду Радянського Союзу перший міський голова міста мав намір відродити проект, але його не підтримали через брак коштів.

Місто має також своїх героїв. Одним з них є радянський стратонавт Яків Український. Він першим сфотографував Землю за допомогою інфрачервоних променів, а також спроектував легкий скафандр для польотів у стратосферу. Загинув разом із командою під час польоту на стратостаті.

Серед усіх відомостей, сьогодні великим інтересом користується саме черкаський міст через дамбу, а точніше його копія. Копія мосту справді існувала – її було зроблено на випадок війни. Якщо б міст підірвали, його можна було б одразу зібрати і замінити «запасним». Залишки конструкції протягом певного часу знаходилися в Золотоноші. Довжина металевого мосту в Черкасах – 1 172 м, ширина – 7 м, а максимальна глибина під мостом – 15 м.

Унікальним пам’ятником архітектури є одна з перших у світі гіперболоїдних конструкцій – водонапірна вежа, що розташована на території водоканалу. Вона побудована за проектом відомого інженера та винахідника Володимира Шухова. Вежа з’явилася в Черкасах понад 100

років тому, щоб забезпечити місто питною водою і захистити мешканців від епідемії холери. Під час Другої світової війни вежа була зруйнована та повалена на землю, відновили історичну пам'ятку після визволення міста.

Сьогодні Черкаси – визначний адміністративний, культурний та промисловий центр України, з відомими на всю країну архітектурними пам’ятками.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Куштан Д. П. Черкаси // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. – К. : Наукова думка, 2013. – Т. 10 : Т–Я. – С. 496.

2. Енциклопедія українознавства : Словникова частина : [в 11 т.] / Наукове товариство імені Шевченка ; гол. ред. проф., д-р Володимир Кубійович. – Париж ; Нью-Йорк : Молоде життя ; Львів ; Київ : Глобус, 1955–2003.

3. Знойко О. П. Міфи Київської землі та події стародавні. – К. : «Молодь», 1989. – 284 с.

4. Енциклопедія «Черкащина». Упорядник Віктор Жадько. – К.,2010. – С. 932–935.

5. Сокоренко В. Г. Черкаси // Українська радянська енциклопедія : [в 12-ти т.] / гол. ред. М. П. Бажан ; редкол.: О. К. Антонов та ін. – 2-ге вид. – Т. 12 : Фітогормони. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1985. – С. 270–271.

ПОЛІТИЧНА БОРОТЬБА В ШВЕЦІЇ В 1632–1654 РР.

Соляник К. О.
Науковий керівник – Кірєєва В. О., кандидат історичних наук, доцент
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Розрив Кальмарської унії та відновлення незалежності Швеції поклали початок формуванню шведської централізованої держави. Швеція вступила у нове століття з новим могутнім королем – Густавом II Адольфом, що зробив з малонаселеної, відсталої та бідної країни, одну з головних та найрозвинутіших країн свого часу.

Зазвичай початком епохи політичної боротьби в Швеції прийнято вважати період після смерті Густава II Адольфа (1632 р.), коли правління країною переходить до рук його малолітньої дочки Крістіни, а практично потрапляє до Регентської ради на чолі з Акселем Оксеншерною [1, 185]. Аксель Оксеншерна – був, якщо не брати до уваги королів, найбільш відомим в історії шведським державним діячем. Як рікскансцлер він керував зовнішньою політикою і виявив в цій сфері великий талант. З 1632 р. до 1644 р. він керував діями шведських військ у Тридцятилітній війні і зумів знизити військові витрати до розмірів, посильних для країни. Одночасно він не погодився з вимогами селян і аристократії значно зменшити витрати на війну або взагалі припинити військові дії в Німеччині. Оксеншерна зміг

збалансувати доходи і витрати так, що коштів вистачило для успішного ведення військових дій, а населення не було доведено до відчаю і бунту.

Загалом Оксеншерна та регенство в цілому продовжував внутрішню (і в меншій мірі зовнішню) політику Густава II Адольфа. В частині відчуження коронних земель на користь дворян вони були навіть більш обережніші ніж король. Тим не менш опозиція олігархічному правлінню те й діло прорівалась на приватні сесії риксдагу і повною мірою заявила про себе на рубежі 40–50-х рр. XVII ст. Носіями опозиційних настроїв, критиками аристократичної олігархії і оксеншернівської «форми правління» були чиновники, близькі до покійного короля, або керівники парламентських угрупувань підданих станів. Опозиціонери виступали в захист прав корони, на користь сильної королівської влади [2, 15].

Постать королеви Крістіни від самого її народження була неоднозначною в історії Швеції[5, 379]. Багато дослідників неоднозначно оцінюють її постать, деякі критикують за надмірну розкутість, любов до розкошів, розваг та сильний вплив її «прихильників», інші ж хвалять за розвиток наук на мистецтв в Швеції за її правління, сильну, абсолютну точку зору, яку вона завжди відстоювала та політичну діяльність для розвитку країни, зокрема Вестфальський мир.

За шведськими законами повне повноліття досягалося в 24-річному віці, але опікуни і самі королі зазвичай поспішали і брали кермо влади в свої руки значно раніше. В кінці вересня 1644 р., в розпал шведсько-датської війни, Державна рада обговорила терміни вступу принцеси Крістіни на трон і попросила висловитися з цього питання представників станів. Дворянська і клерикальна секції настійно жадали оголошення її повнолітньою у віці вісімнадцяти років. У листопаді опікунська рада подала прохання про відставку, а 7 (18) грудня відбувся акт вступу Крістіни на шведський трон. Уже в 19 років королева демонструє свій авторитарний стиль правління, який не завжди збігався з курсом канцлера Оксеншерни [6, 265].

Намагання Крістіни урегулювати становище в країні, свідчать про її дипломатичні здібності і цілеспрямованість, а також про безкомпромісність у виборі засобів, що таки принесли свої результати. Все почалося з урегулювання питання Тридцятилітньої війни, в якому вона взяла свою безпосередню участь, після чого її назвали шведською Мінервою.

Особливо гострим було зіткнення між станами на зібранні риксдагу скликаного у 1650 р. Внаслідок великого неврожаю в ряді районів, настрій в країні було неспокійне. У риксдагу порушувалися складні питання: поганий стан державних фінансів, дворянства землею, стара ворожнеча між нижчими станами і дворянством, між королевою і вищою знаттю. Протягом двох років, що минули після укладення Вестфальського миру, труднощі, що стояли перед Швецією, ще більш збільшилися [4, 97].

Королева мала намір використовувати цей настрій нижчих станів, щоб зломити опір дворянства її планам: у бесідах з депутатами риксдагу з нижчих станів вона запевняла їх, що дворянство не проти було б провести набір найманців, щоб «таким чином тримати селян у покорі». Незабаром королеві, мабуть, вдалося залучити на свою сторону три нижчих стану.

Внаслідок чвар між станами її становище настільки зміцнилося, що вона змогла домогтися безумовного оголошення Карла Густава спадковим королем Швеції. Вона хотіла, щоб його право на спадкування престолу збереглося при будь-яких обставин. Під тиском нижчих станів риксдагу державній раді і дворянству довелося поступитися вимогам королеви [2, 16].

Загалом Крістіна за період свого правління вирішила проблему успадкування королівської влади, але набагато важче їй було вирішити фінансове питання, і ще важче – величезну задачу збереження свободи селянства. Її наступником став Карл Густав, коронований Карлом X, але питання внутрішньо-політичної боротьби в Швеції не було закритим з його приходом до влади. Політична боротьба, що була зосереджена в станово-представницькому органі країни – риксдагу та королівському дворі, засвідчила прагнення корони розширити свої повноваження та посилити централізацію державної влади.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андерссон И. История Швеции / И. Андерссон; [пер. со шв. Н. А. Каринцева]. – М. : Издательство иностранной литературы, 1951. – 231 с.

2. Барг М. А. Социально-классовые отношения в эпоху перехода от феодализма к капитализму / М. А. Барг, Е. Б. Черняк // Формации и социально-классовые структуры. – М., 1985. – С. 14–17.

3. Вейбулль Й. Краткая история Швеции / Й. Вейбулль; [пер. со шв. Н. Валениус]. – Стокгольм : Треллеборг, 1997. – 165 с.

4. Ворчакова І. Рівень участі жінок у соціально-політичному житті Скандинавських країн / І. Ворчакова // Сучасна українська політика. Політики та політологи про неї. – К. : Миколаїв, 2009 – №16. – С. 97.

5. Гаршин Е. М. Королева Крістіна шведская / Е. М. Гаршин // Исторический вестник. – 1889. – Т. 37, № 8. – С. 372–385.

6. Григорьев Б. Н. Королева Кристина / Б. Н. Григорьев. – М., 2012. – 324 с.

ПРО ОДИН ІЗ ПІДХОДІВ ДО НАДАННЯ ДОПОМОГИ ЗАЛЕЖНИМ ВІД ПСИХОАКТИВНИХ РЕЧОВИН

Стась А. С.
Науковий керівник – Горенко Л. М., кандидат історичних наук, доцент
Черкаська медична академія

У даній роботі йдеться надання допомоги залежним від психоактивних речовин, перед усім від алкоголю. Загалом відомо багато підходів до вирішення зазначеної проблеми, вони різняться дієвістю, оперативністю та потрібними ресурсами.

Нині українське суспільство суттєво видозмінюється, зростає суспільна потреба-орієнтація конкретної особи до належності тому чи іншому релігійному віруванні. Звичайно, є різні, іноді протилежні судження щодо застосування «релігійних технологій лікування», однак більшість дослідників даної предметної області стверджують про дієвість методик

зцілення вірою. Справа у тому, що вірування фактично в усіх основних релігіях базується на праведному, читай правильному, житті людини. А правильне життя не потребує додаткових психоактивних стимуляторів.

Переважна більшість українського суспільства, що відносять себе до віруючих, є християнами, з яких основна частина є православними. Відповідно до їх вірування, будь-які звеселяючі напої чи їжа є неприпустимими до вживання. То ж лікування залежних від психоактивних речовин є «простим» дотриманням правил православного життя, яке ні за яких обставин не допускає вживання подібних речовин.

На жаль, зазначена проблема не є новою для населення України. Ще з кінця XIX ст., коли українські землі входили до російської імперії, окреслилася проблема алкозалежності населення [1]. Відразу ж ця проблема стала широко обговорюватися як у світському, медичному товариствах, так і в церковних колах.

«Священики почали проповідувати про тверезість з амвонів, створювали на парафіях братства тверезості, лікарі писали статті про шкоду алкоголю для організму людини, інтелігенція журилась про занепад грамотності внаслідок повсюдного пияцтва. Вища церковна ієрархія благословляла антиалкогольні з'їзди і різні методи по боротьбі з пияцтвом» [1]. Зазначені підходи давали свої результати, проте повного вирішення проблеми не відбувалося.

Можна говорити, що алкозалежність населення то зростала, то дещо знижувалася. Існує думка, що збільшення потягу до алкоголю перед усім було характерним для нижніх прошарків населення, що у відповідний спосіб «ховалися» від життєвих проблем. Проте нині більшість населення держави вважає, що знаходиться на нижньому економічному щаблі. Виходить, що можна скористатись «перевіреним» століттями методом боротьби із різними негараздами.

Можна знайти багато матеріалів, де «кажуть, що треба знати «міру» у вживанні алкоголю. Але це міф: а яка вона, міра? Чим затверджена, чи ким встановлена? Насправді міри немає. Людина ловиться на гачок шкідливої звички, вважаючи, що алкоголь може на короткий період допомогти забути проблеми, приглушити біль, вивести із стану депресії, звеселити серце. Але чи насправді це так?» [2].

Наведемо пропонований у [2] перелік наслідків вживання алкоголю.

1. Алкоголь руйнує тіло. Навіть в невеликих дозах алкоголь впливає на мозок і призводить до руйнування клітин. В стані алкогольного сп'яніння людина не пам'ятає що вона робила, перебуваючи в такому стані.

2. Алкоголь призводить до спустошення внутрішнього стану людини. Якби алкогольні напої давали людині моральне чи інше збагачення, таке «щастя» відображалося б на самій людині. Але що можна побачити і почути від людини у п'яному стані та після виходу з нього ми добре знаємо: нецензурні слова, синці, побої, пухлі очі, жахливий стан, тощо.

3. Алкоголь призводить до розпусти. Ще в давнину відомий наймудріший цар Соломон говорив про наслідки, які прийдуть в життя людини від вживання алкоголю: «очі твої будуть дивитись на чужих жінок і серце твоє заговорить розбещене».

4. Алкоголь формує звичку і залежність. Алкоголь призводить до залежності. Рішення випивати трохи, контролюючи себе, схоже на рішення вживати трохи наркотиків, контролюючи себе. Рішення починати трохи випивати – це перехід через певну моральну межу. Однак, зробивши цей перехід одного разу, людина ніколи не може гарантувати, де закінчиться її шлях після цього.

То ж зазначених у [2] наслідків вживання психоактивних речовин достатньо, аби стверджувати про їх абсолютну згубність для тіла й для душі людини, що ніяким чином не узгоджується із методикою зцілення вірою, властивою для православ'я. Важливо, що у самому православ'ї немає виокремлення проблеми пияцтва чи іншого виду залежності, а найчастіше такого роду проблеми розглядають як форми хвороби душі людини загалом. Лікуванням таких хвороб є вірування. Важко уявити, що сп'яніла людина приходитиме у церкву. Фактично метод лікування є радикальним: хочеш вірувати, ходити до церкви – мусиш кидати шкідливу для себе й інших звичку. Напівформ не існує. Пияцтво – гріх, «винопийці та блудники до Царства Божого не ввійдуть, якщо не розкаються».

Можливо, найпоказовішим є приклад лікування вірою, що застосовував Іоанн Кронштадський [3]. Якщо спочатку цей благочестивий чоловік сам йшов у народ, щоб допомогти людям, то коли звістка про нього поширилася, що просять стали стікатися до нього з усієї країни. Йому йшли листи, телеграми. Ті, хто отримав допомогу відправляли цього Святому гроші на благодійність, і він відразу ж все роздавав бідним. Про суми можна судити лише відносно, адже всі кошти відразу ж ішли нужденним. Але за розмахом допомоги, яку Святий Іван надавав людям, можна сказати, що через його руки щорічно проходило близько мільйона рублів. В кінці XIX століття це були воістину величезні гроші. Але він нічого не залишив собі: годував жебраків, організував Будинок працьовитості, при якому діяли майстерні, школа, притулок, і звичайно, церква. Іоанн Кронштадтський робив наголос на тому, що боротьба із зеленим змієм – це дуже тривалий процес, на це йдуть роки, тому не можна втрачати самоконтроль, треба постійно старанно молитися, не дозволяючи собі пишатися удаваним тимчасовим отверезінням [3].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Илюшин, И. Обет трезвости как одна из форм оказания помощи зависимым от психоактивных веществ [Електронний ресурс] Информационно-аналитическая служба. Православие. – Режим доступу : http://ruskline.ru/analitika/2018/12/2018-12-17/ (дата звернення 10.03.2019) – Назва з екрана.

2. Пологівський РЦССДМ. Алкоголізм : за чи проти вживання алкоголю? [Електронний ресурс]. Запорізький обласний центр соціальних служб для сім'ї дітей та молоді. – Режим доступу : http://xn--q1aan.xn--j1amh/2-uncategorised/ (дата звернення 10.03.2019) – Назва з екрана.

3. Иоанн кронштадтский о пьянстве [Електронний ресурс]. Сайт о лечении алкоголизма. – Режим доступу : http://kaknepit.ru/alkogol/ (дата звернення 10.03.2019) – Назва з екрана.

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЯК ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Степаненко В. О.
Науковий керівник – Дулгерова О. М., кандидат історичних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Соціальний захист – це система державних заходів щодо забезпечення достойного матеріального і соціального становища громадян. Соціальні гарантії – це система обов'язків держави перед своїми громадянами стосовно задоволення їхніх соціальних потреб.

Метою соціальної політики держави є забезпечення стабільного, без заворушень і потрясінь, функціонування суспільства, досягнення суспільної злагоди та соціальної цілісності, належного рівня життєдіяльності людей. Метою соціальної політики є забезпечення кожному громадянину можливості вільно розвиватися, реалізовувати свої здібності, одержувати належний дохід, поліпшувати добробут.

Соціальний захист економічно активного населення здійснюється за такими напрямками: по-перше, це заходи держави, які пов'язані з кваліфікаційною підготовкою до трудової діяльності, по-друге, заходи, що забезпечують можливість реалізації здібностей кожного в процесі трудової та виробничої діяльності і сам процес такої діяльності, по-третє, заходи, спрямовані на створення нових робочих місць і підтримку працівників, які втратили роботу. Основними елементами системи соціальних гарантій є визнання обов'язковості загальнодоступної і безоплатної освіти, сприяння реалізації здібностей у процесі трудової діяльності, недопущення примусової праці і гарантування мінімізації втрат у зв'язку із закінченням трудової діяльності [3].

В Україні соціальний захист здійснюється в таких організаційно-правових формах: державне соціальне страхування робітників і службовців, прирівняних до них осіб та їх сімей; соціальне страхування; додаткові форми соціального страхування за рахунок коштів окремих підприємств, фондів, творчих спілок. Найважливішим видом соціального захисту є пенсії (за віком, через інвалідність, за вислугу років, у разі втрати годувальника) і допомоги (через тимчасову непрацездатність, за вагітністю і пологами, на дітей малозабезпечених сімей, багатодітних і одиноких матерів, на оплату проїзду в санаторії тощо) [2].

Закон України про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії трактує соціальний захист як систему державних гарантій щодо забезпечення прав громадян країни на соціальну допомогу і підтримку у випадку постійної або тимчасової непрацездатності, хвороби, безробіття та в інших передбачених законом випадках [3].

У контексті основних проблем соціального захисту населення на різних інституціональних рівнях недостатньо уваги приділяється практичній реалізації теоретичних розробок «компенсаційних» захисних механізмів для суспільства, які допомагали б його громадянам

адаптуватися до специфічних умов формування нових інститутів та інституціонального середовища [1].

Першочерговою проблемою у контексті соціального захисту населення є запровадження повномасштабної реформи пенсійної системи, яка повинна здійснюватися за трьома рівнями: солідарної системи пенсійних виплат (перший рівень), системи накопичувальних індивідуальних пенсійних рахунків у рамках загальнообов'язкового державного пенсійного страхування (другий рівень) та системи недержавного пенсійного страхування, яка забезпечуватиме виплату додаткової пенсії за рахунок добровільних пенсійних внесків громадян (третій рівень) [1].

Важливою проблемою у контексті соціального захисту населення є розвиток гуманітарної сфери, зокрема освіти, науки, охорони здоров'я, культури, фізичної культури і спорту, відпочинку і туризму.

Серйозною соціально економічною проблемою, від вирішення якої залежить стан соціального захисту населення, є зростання рівня безробіття, що загрожує несприятливими соціальними наслідками. Аналіз свідчить, що сьогодні збільшується чисельність населення, яке протягом тривалого часу не мало роботи. Подовження термінів безробіття є дуже небезпечним соціально економічним процесом, який свідчить про тенденцію його переходу в застійну форму. Звісно, це негативно впливає на потенційний професійно кваліфікаційний рівень безробітних, тому що допустимий термін пошуку роботи, коли ще не почалася втрата кваліфікації, навичок та звичок працювати, становить 3 місяці [2].

Завдання, які ставить перед собою політика соціального захисту в Україні:

– забезпечення мінімального рівня заробітної плати, або ж її індексацію відповідно до прожиткового мінімуму, встановленого Верховною Радою України;

– забезпечення умов для належного рівня охорони здоров'я та освітньо-культурних потреб задля всебічного розвитку особистості;

– захист купівельної спроможності малозабезпечених громадян;

– вирівнювання рівнів життя окремих категорій населення тощо [3].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Сучасні проблеми соціального захисту населення в Україні А. М. Балашов, Базова захищеність населення України (за матеріалами вибіркового соціально-демографічного обстеження). – К. : ДержкомстатУкраїни, 2006. – 45 с.

2. Державне регулювання економіки : Навч. посібник / С. М. Чистов, А. Є. Никифоров, Т. Ф. Куценко та ін.

3. Управління трудовим потенціалом Васильченко В. С., Гриненко А. М., Грішнова О. А., Керб Л. П. – Навч. Посіб. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 10.2000.

РОЗВИТОК САМОСВІДОМОСТІ ТА САМООЦІНКИ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Танащук Р. М.
Науковий керівник – Спіркіна О. О., кандидат історичних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Підлітковий вік є сенситивним для розвитку самосвідомості особистості. У підлітків виникає інтерес до себе, якостей своєї особистості, потреба оцінити, порівняти себе з іншими, розібратися у своїх почуттях і переживаннях. На основі розвитку самосвідомості, зростання вимог до себе, нового становища серед ровесників і старших у них з'являється прагнення до самовиховання. Вони намагаються розвинути в собі позитивні якості, подолати негативні риси. Але порівняно невеликий життєвий досвід і ще не сформований життєвий світогляд, нерідко породжують суперечності між потребою у самовихованні і невмінням реалізувати її.

Формування ставлення підлітка до себе як особистості долається у два етапи, які відповідають молодшому і старшому періодам підліткового віку. На першому етапі, відбувається усвідомлення своєї відмінності від ровесників, утвердження своєї належності від світу дорослих. Йому властиві некритичне наслідування зовнішніх манер дорослих, відчутна залежність від групи ровесників. На другому етапі, підліток уже не сумнівається, що він не дитина, починає усвідомлювати своєрідність своєї особистості. Знижується його залежність від групи однолітків. Якщо вони змушують підлітка чинити всупереч його уявленням про себе, він може не погодитися з ними, відстояти свою думку. Старшого підлітка характеризують підвищена увага до внутрішнього світу інших людей, до самоаналізу, поява здатності до самовиховання.

Індивідуальний підхід у вихованні підлітків повинен ґрунтуватися на врахуванні потреби ставлення до дитини як до особистості, відмінностей у статі, темпераменті, інтелекті, здібностях і характері. Педагог покликаний допомагати підліткам у виборі індивідуальних (соціально прийнятних) шляхів самовираження, засобів самоствердження. Особливе значення у розвитку самосвідомості підлітка має формування власного образу фізичного Я – уявлення про свій тілесний образ, порівняння та оцінювання себе з точки зору еталону «мужності» або «жіночості». Цей образ є основою різноманітних захоплень дітей. Хлопці, наприклад, починають займатися спортом, особливо силовими його видами, що забезпечують зміцнення фізичної сили. Дівчата захоплюються ритмічною гімнастикою, щоб бути стрункими, привабливими, розкутими.

Останнім часом у деяких дівчат-підлітків спостерігається нервова анорексія – прагнення виглядати худими, страх погладшати. Попри те, що їх вага і так менша норми, вони починають обмежувати себе в їжі, перевантажують себе фізичними вправами, іноді вживають проносні засоби. Прагнення відповідати ідеалові стрункої жінки перетворюється на хворобливу манію, може спричинити цілковите фізичне виснаження, навіть загрожувати життю. В окремих дівчаток-підлітків, як і в дорослих жінок,

спостерігається нервова булімія – втрата контролю за своїм харчуванням, аж до приступів ненажерливості. Після таких приступів дівчата переживають почуття огиди до себе, докори сумління, депресію.

Уявлення про свою зовнішність не випадково є чи не найважливішим у самосвідомості підлітка. Воно пов'язане з тим, що ознаки дорослості найяскравіше виявляються у зміні тіла. Саме зовнішні ознаки дорослості визначають статус підлітка у товаристві ровесників. Надмірна увага до образу фізичного Я у самосвідомості підлітка є тимчасовим, однак природним, нормальним, суб'єктивно значущим явищем. Знаючи це, дорослі повинні уникати нетактовних, іронічних оцінок його зовнішності. Адже будь-яка негативна публічна характеристика його дорослим може спричинити важкі психічні травми, наслідки яких нерідко проявляються через багато років. Намагаючись допомогти підліткові пережити цей важкий для нього етап зрілості, передусім слід встановити з ним щирі, довірливі стосунки, допомогти усвідомити, що його розуміють, поділяють його переживання, цінують і поважають його таким, яким він є. Прихильність дорослих знімає напругу в міжособистісних стосунках, допомагає підліткові подолати замкнутість у власному внутрішньому світі, підтримує його позитивне ставлення до власного Я, висвітлює часто йому невідомі, але схвалювані іншими якості його особистості.

У мотиваційній сфері і поведінці підлітка загалом простежуються два протилежні прагнення – до індивідуалізації, емансипації у всіх сферах життя (особливо у стосунках з батьками) і до підпорядкування інтересам групи ровесників (іноді різновіковій групі хуліганів), наслідування (зовнішнього вигляду, інтересів тощо), спільного підкорення моді. Йдеться про прагнення виокремитися, страх знівелювати себе, своє Я, свою індивідуальність, які тільки-но починають проявлятися, і не менш сильне бажання знайти свою референтну групу й стати «одним із», злитися з нею, суспільством, світом, відчути себе їх частиною. За твердженням психолога Ігоря Кона, стратегія виховання підлітка зведена до формули: «людина розкривається в колективі». Але гіпертрофована потреба у згрупуванні, яка з певного моменту починає сприйматися як взаємний нагляд, звужує природний для людини страх самотності до страху залишитися наодинці з собою. Водночас, як зазначає Георгій Асмолов, властиве підлітковому віку переживання самотності є нагодою задуматися, подивитися на себе збоку. Характерною особливістю самосвідомості підлітка є вищий, ніж у молодшого школяра, рівень активності у самопізнанні.

До підліткового віку розвиток самосвідомості здійснювався стихійно, переважно без цілеспрямованого включення особистості в цей процес. У підлітковому віці самосвідомість усе більше починає зумовлювати процес керування дитиною своєю поведінкою. Усвідомлення себе, становлення Я-образу підлітка пов'язані з формуванням образу Іншого. Найчастіше таким значущим іншим є ровесник, спілкування з яким особливо важливе. Однак ця особливість має специфічні прояви: когнітивно прості підлітки ідентифікують себе з широким колом однолітків, акцентуючи подібності між собою і всіма ними; когнітивно складні – уподібнюють себе лише деяким ровесникам, підкреслюючи одночасно власну відмінність від них.

Загалом, ідентифікацію себе з однолітками переживають усі підлітки, вона є етапом формування їхнього Я-образу.

У підлітковому віці, а саме в переломний його момент (13–14 років), Я-образ стає дуже нестійким, втрачає свою цілісність. Підліток особливо гостро відчуває суперечність, невпорядкованість свого Я, що зумовлене невизначеністю рівня домагань, труднощами переорієнтації з оцінювання інших на самооцінювання. Відхід від прямого копіювання зразків поведінки інших людей вимагає розвитку способів самопізнання та самоаналізу, які у підлітків ще недостатньо сформовані. Це породжує суперечність між гострою потребою підлітків у самопізнанні і нездатністю адекватно реалізувати її, наслідком чого є зниження рівня адекватності, стійкості самооцінки, стабільності розвитку Я-образу. Попри обмежені можливості підлітків для самопізнання, вони виявляють високу сприйнятливість до корекції негативних прагнень, поведінки та соціально несхвалюваних якостей. Це актуалізує необхідність тактовної допомоги їм в оволодінні способами самопізнання, створення умов, які б сприяли об'єктивації особистісних переживань, у яких вони змогли б подивитися на себе очима інших.

З дорослішанням самооцінка підлітків стає диференційованішою, вона стосується не поведінки загалом, а поведінки в окремих соціальних ситуаціях, окремих вчинків. Це сприяє становленню її об'єктивності. Саме в цей період міра об'єктивності самооцінки зумовлює концентрацію зусиль на формуванні моральних якостей, визначає напрям розвитку особистості. Суттєво впливають на поведінку підлітка виконання обов'язків і доручень, очікуване ним ставлення до себе. Ґрунтуючись на самооцінці, очікування опосередковуються емоційно-оцінним ставленням до групових норм, вимог і цінностей. Підліток відчуває підвищену потребу у схваленні і визнанні друзями. Тому він активно шукає таке оточення, в якому відчуває позитивне ставлення до себе, своїх учинків, має змогу переконатися, що він доросла, самостійна людина. Із самооцінкою тісно пов'язаний рівень домагань, спрямованих на майбутню діяльність підлітків. Австрійський психолог Фрідріх Хоппе (1899–1976 рр.) започаткував бачення, згідно з яким рівень домагань зумовлений такими двома протилежними тенденціями:

1) підтримання свого Я, своєї самооцінки на максимально високому рівні, прагнення досягти успіху;

2) зниження своїх домагань, бажання уникнути невдачі, щоб не зашкодити самооцінці.

Деякі дослідники вважають, що для підліткового віку характерне прагнення різними шляхами реалізувати лише першу тенденцію. На рівень домагань підлітка впливає визнання його можливостей як значущими іншими, так і собою. Як відомо, в розвитку самосвідомості важливе значення має адекватність рівня домагань можливостям дитини. За результатами експериментальних досліджень, міра адекватності домагань щодо навчального статусу підлітка залежить від його успішності у навчанні. Чим краще він вчиться, тим адекватнішими є його домагання щодо місця в класі за успішністю.

Адекватна самооцінка і рівень домагань, що ґрунтується на ній, дають підліткові змогу ставити перед собою завдання, брати на себе обов'язки, які за складністю відповідають його особистісним можливостям. Формування адекватної самооцінки і рівня домагань важливе для правильного сприйняття підлітком вимог інших, пробуджує і стимулює його прагнення до самовиховання. Становлення адекватного ставлення до себе відбувається завдяки оцінним судженням значущих інших, з якими спілкується підліток. Дуже великий вплив на нього має педагог. Його об'єктивна, справедлива, вимоглива і разом з тим доброзичлива оцінка сприймається підлітком без внутрішнього спротиву, стимулює його працю над собою. Досягають виховної мети вказівки педагога, які допомагають дітям усвідомити позитивні та негативні аспекти їхньої поведінки, пояснюють наслідки нерозсудливих, неморальних вчинків, передбачають можливість виправити недоліки, досягти успіхів.

Якщо підліток не приймає оцінку дорослих, джерелом його самооцінки стають власні, не завжди адекватні і правильні судження. Ефективному розвитку в підлітків адекватних оцінних суджень сприяють усвідомлення змісту найзначущих для людини рис, якостей; засвоєння об'єктивних критеріїв оцінювання морально-вольових якостей і навчальної діяльності; переконання у важливості адекватних, стійких оцінних ставлень людини до себе та інших для нормальної взаємодії з ними. Важливими факторами розвитку правильної самооцінки є сприятливе становище серед ровесників, позиція позитивної рівноваги у стосунках, активна участь у громадському житті класу, групи, належна успішність. Особливе значення має самовиховання, тому виховна робота з підлітками повинна бути спрямована на прищеплення їм прагнення до праці над собою, самовдосконалення.

Отже, у підлітковому віці дитина робить значний поступ в усвідомленні своєї особистості. Процес самопізнання є складним і досить суперечливим, самооцінка та рівень домагань – часто неадекватними та нестійкими. У підлітків ще не виникає цілісний Я-образ.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Леонтьев А. А. Психология общения : Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – 4-е изд. – М. : Смысл ; Издат. центр «Академия», 2007.

2. Лисина М. И. Общение, личность и психика ребенка. – М., 1997.

3. Максименко С. Д. Психологія в соціальній та педагогічній практиці : методологія, методи, програми, процедури. – К., 1998.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ СПІВРОБІТНИКІВ ДСНС УКРАЇНИ

Ткач І. В.
Науковий керівник – Дулгерова О. М., кандидат історичних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Результативність діяльності підрозділів ДСНС України значною мірою залежить як від удосконалення управлінської діяльності, технічного переоснащення чи матеріального забезпечення, так і від того, наскільки якісними чи системними будуть зміни у сфері професійної етики, яким чином буде реалізований на практиці процес виховання високоморального персоналу. З огляду на це, особливої ваги в сьогоднішніх реаліях набуває потреба корегування моральних орієнтирів у професійній діяльності співробітника ДСНС України та формування його моральних якостей.

Однією із необхідних складових характеристики співробітників підрозділу ДСНС України як висококваліфікованих фахівців є високий рівень їх професійної культури. Моральна культура посідає одне з найважливіших місць в професійній культурі співробітників підрозділу ДСНС України. Це можна пояснити характером та сферою їхньої діяльності, а також тими завданнями, які стоять перед ними в межах професійного обов'язку.

Етичні засади співробітника органів та підрозділів служби цивільного захисту, полягають у відданості своїй Батьківщині. Він є уособлення сили, мужності, честі, незалежно від місця чи ситуації повинен достойно пронести свою професію, точніше кажучи своє службове покликання впродовж життя не зраджуючи своїм моральним людським принципам і етичним нормам. Оскільки саме через поведінку, манери, уміння спілкуватися, можна проводити паралель ставлення, його до себе, громадян, яких він рятує та громадянського обов'язку перед своєю країною.

Моральним принципом для всіх рятувальників нашої держави є честь і гідність, вміння достойно пронести своє звання під час служби і поза нею. Не залежно від звання, специфіки роботи чи посади співробітник органів та підрозділів служби цивільного захисту завжди повинен бути прикладом для наслідування, вміщувати в собі такі якості як чесність, тактовність, дисциплінованість, відважність.

У своїх діях і помислах керуватися лише благородними, правильними думками, котрі не будуть виходити поза межі законодавства і загальнолюдських норм. В житті і на службі, залежно від потреби, виявляти стійкість, хоробрість, мужність, силу характеру, вольову і фізичні готовність, але ні в якому разі не зловживати цими якостями і службовим становищем, якщо не має потреби.

Поведінка співробітника ДСНС України ґрунтується на таких основних нормах:

1) самовіддано захищати життя та здоров'я громадян, майно України, її навколишнє природне середовище від НС, несучи особисту відповідальність перед державою і суспільством щодо забезпечення пожежної та техногенної безпеки;

2) виховувати в собі почуття гордості за свою країну, її народ, його історію та культуру, поважати державну символіку, підпорядковувати свою службову діяльність інтересам розбудови держави та збереження національного багатства України, стверджувати принципи законності, справедливості та гуманізму;

3) під час виконання службових обов'язків свято і непорушно додержуватись Конституції та нормативно-правових актів України, неухильно виконувати вимоги Кодексу Цивільного захисту України та наказів МВС України, ДСНС України тощо.

4) поважати традиції, що склалися в системі ДСНС України, допомагати іншим співробітникам, які перебувають у небезпеці, стримувати їх від вчинення протиправних дій, поважати честь та гідність кожної людини;

5) під час виконання службових обов'язків ставитися до громадян справедливо, уважно, доброзичливо, неупереджено, не допускаючи при цьому жодних проявів дискримінації на ґрунті статі, раси, віку, мови, релігії, національності, громадянства, соціального походження, освіти, матеріального стану, політичних та інших переконань;

6) виявляти стійкість, мужність та хоробрість, ініціативність, високу фізичну, вольову та інтелектуальну готовність до виконання службових обов'язків у надзвичайних ситуаціях;

7) постійно контролювати свою поведінку, почуття і емоції, не дозволяючи особистим симпатіям або антипатіям, неприязні, недоброму настрою або дружнім почуттям впливати на стосунки із колегами, керівництвом, уміти передбачати наслідки своїх вчинків і дій;

8) у спілкуванні з колегами виявляти простоту і скромність, уміння щиро радіти успіхам товаришів по службі, сприяти успішному виконанню ними службових завдань;

9) повсякчас бути готовим до надання громадянам допомоги і захисту в межах службових повноважень, керуючись загальнолюдськими морально-етичними принципами;

10) не допускати впливу сторонніх осіб, особистих інтересів, інтересів членів своєї сім'ї на виконання службових обов'язків, якщо ці інтереси несумісні із завданнями ДСНС України або суперечать їм;

11) критично ставитися до власних професійних якостей та поведінки; постійно працювати над самовдосконаленням, підвищенням свого професійного та загальнокультурного рівня;

12) у разі недотримання взятих зобов'язань бути готовим до відповідальності, яка передбачена законодавством України, іншими нормативними актами, що регламентують діяльність осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Комаров В. Д. Служебный етикет [Текст] / В. Д. Комаров. – Л., 1990.

2. Коваль М. Т. Профессиональная этика работников ОВД / М. Т. Коваль. – М., 1975.

3. Сливка С. С. Професійна етика працівника міліції / С. С. Сливка. – Львів, 1995.

4. Улько Г. В. Служебный этикет и культура поведения работников милиции / Г. В. Улько. – К., 1991.
5. Естетичне виховання : Довідник. – К., 1988.
6. Федоренко Е. Г. Профессиональная этика / Е. Г. Федоренко. – К., 1989.
7. Малахов В. Етика : Курс лекцій. – К. : «Либідь», 2000.

ВПЛИВ ЗАКОНОДАВСТВА В ГАЛУЗІ АРХІТЕКТУРИ ТА БУДІВНИЦТВА НА ПРОТИПОЖЕЖНИЙ СТАН НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ НАДДНІПРЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ В XIX ст.

Томіленко М. А.
Національний авіаційний університет (м. Київ)
Науковий керівник – Горенко Л. М., кандидат історичних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

На початку своєї діяльності професійна пожежна охорона України зіткнулася із занедбаним станом у галузі протипожежного законодавства. Хаотичне нагромадження наказів, положень, циркулярів, які накопичувалися в Росії ще з XVII ст., мало відповідали потребам часу. Нормативні документи досить часто дублювалися, зберігаючи в своїх застереженнях старі форми організації гасіння пожеж. Відсутність реального повноважного органу контролю за протипожежним розпланування поселень створювала умови для хаотичної забудови міст та містечок дерев'яними будівлями, внаслідок чого у випадку пожежі населені пункти перетворювалися на згарища. Отже, створення ефективної системи протипожежного захисту насамперед вимагало впорядкування протипожежного законодавства.

Значним кроком у цьому напрямку стало видання урядом у 1832 р. Будівельного та Пожежного статутів, які увібрали в себе всі законодавчі акти в галузі пожежної безпеки та проектування, що існували в Росії на початку XIX ст. Будівельний статут став першим в імперії кодексом нормативних документів, який узагальнив накопичений за попередні десятиліття досвід у галузі будівництва та проектування. Він регламентував будівництво в міських та сільських населених пунктах, спорудження промислових об'єктів, публічних будівель, закладів освіти та культури тощо. В ньому знайшли відображення й деякі заходи з пожежної безпеки будівель та протипожежного розпланування поселень. Остаточний варіант статуту був сформований, доповнений та опублікований у 1857 р. [1, 1–172].

З метою впорядкування будівництва рекомендувалося видання і розповсюдження «зразкових» креслень. Спорудження міст мало проводитися відповідно до планів зі збереженням визначених протипожежних розривів між будівлями [1, 69, 103–104]. Вперше була зроблена спроба пов'язати висоту будівель із шириною вулиць. Цим документом також регламентувалося будівництво дерев'яних споруд, улаштування опалювальних пристроїв, протипожежне розміщення дворів, лазень, сушильних приміщень тощо [1, 87–93]. У зв'язку зі швидким

поширенням вогню під час пожежі заборонялося робити дерев'яні прибудови для сходин, ходів і галерей ззовні кам'яних житлових будинків, промислових та громадських споруд. Окрім цього, Статут передбачав надання прав органам міської влади видавати власні постанови щодо боротьби з пожежами, а також визначати адміністративну та кримінальну відповідальність за порушення протипожежних вимог.

Таким чином, поряд із законотворчою діяльністю центральної влади, вирішення проблем нормативно-правового забезпечення пожежної безпеки на місцевому рівні покладалося на губернаторів та земства. Наприклад, 13 лютого 1881 р. подільським губернатором були прийняті правила «Про зведення споруд у поселеннях Подільської губернії» [2, 360]. Наступним його розпорядженням, спрямованим на забезпечення пожежної безпеки в населених пунктах губернії був наказ «Про обладнання покрівель та димових труб» за №8764 від 3 грудня 1884 р. Цим наказом заборонялося крити дахи нових будівель солом'яним покриттям та влаштовувати дерев'яні димоходи. Діючі в старих будівлях дерев'яні димарі при будь-якому ремонті приміщень, чи при їх несправності мали замінюватися на цегляні.

Окремий розділ Статуту був присвячений будівництву промислових об'єктів [1, 95–96]. Губернська місцева влада отримала право вирішувати питання про допустимість спорудження приватних фабрик та заводів у містах. Вимоги стосовно сільського будівництва регламентувалися розділом «Про будівництво в поселеннях» [1, 97–107]. Статут визначав порядок розміщення будівель на ділянці залежно від її розмірів. При цьому частину ділянки вимагалося використовувати під город для створення деякого протипожежного розриву. Також рекомендувалося ділянки з усіх сторін обсаджувати деревами для більшої безпеки від поширення вогню, а лазні, кузні, сушильні розміщувати за межами садиб [1, 101].

Безперечно, Будівельний статут мав суттєве значення в здійсненні протипожежних заходів у населених пунктах Наддніпрянської України. Проте, вони були регламентовані у ньому далеко не достатньо, до того ж їх можна було «обходити» при будівництві. На це, зокрема, мала значний вплив приватна власність на землю та будівлі. Нерідко місцева влада не могла зробити провулок або розширити вулицю, якщо власники землі не погоджувалися її продати.

Будівлі в селах України, навпаки, з кожним десятиліттям розміщувалися більш щільніше. Розміри селянських ділянок у результаті їхнього поділу серед спадкоємців у пореформені десятиліття зменшилися до критичного показника. У 1914 р. із 9,5 млн. жителів українських сіл 6 млн. були нащадками кріпаків. Вони жили на тих самих 4 млн. десятинах землі, що у 1860-х роках належали вдвічі меншому числу їхніх предків [3, 59]. У разі одруження сина, селянин відводив йому ділянку під забудову на території своєї садиби. Тому в багатьох поселеннях помешкання розміщувалися майже впритул одне до одного. Зокрема, на півночі Чернігівської та Київської губерній у деяких селах будинки розміщувалися так щільно, що все село можна було пройти з краю в край дахами [4, 6].

З іншого боку, за хабарі поліцейській владі, підприємства іноді будували на близькій відстані від житлових помешкань, та й самі будинки споруджували без належних протипожежних розривів. Окраїни міст та села

Наддніпрянської України, як і раніше, являли собою скупчені дерев'яні споруди без урахування протипожежних вимог.

На нашу думку, певним недоліком Будівельного статуту було те, що правила та рекомендації не вирішували на середину XIX ст. повною мірою основних протипожежних вимог щодо будівництва і розпланування населених пунктів та промислових підприємств. Недостатньо була розроблена нормативна частина та питання евакуації людей у разі виникнення пожежі. Зрештою статут не вплинув на зменшення кількості пожеж. Навіть у великих губернських містах краю, де протипожежні заходи витримувалися краще, ніж в інших населених пунктах України, чисельність пожеж із року в рік продовжувала невпинно зростати.

Не зважаючи на недоліки, Будівельний статут, мав суттєвий вплив на протипожежний стан міст Наддніпрянської України. Припинилася плутанина в застосуванні нормативних правил, які до появи Статуту інколи суперечили одні одним, впроваджувалося вогнестійке будівництво, до кінця XIX ст. у містах України зменшився показник спустошливості пожеж з 2,4 на 1860 р. до 1,3 на 1900 р.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Устав строительный / Свод законов Российской империи. – СПб. : Тип. II Отделения Собственной его императорского величества канцелярии, 1857. – Т. 12. – Ч. 1. – Тетрадь 4. – С. 1–172.

2. Винницких (из). Город Винница в пожарном отношении // Пожарное дело. – СПб., 1905. – №23. – С. 360–361.

3. Грицак Я. Й. Нарис історії України : формування модерної української нації XIX–XX ст. – К. : Генеза, 1996. – 360 с.

4. Скрипицин В. А. Пожары (свод трудов местных комитетов по 49 губерниям европейской России). – СПб., 1904. – 91 с.

ПРОБЛЕМИ СТАНУ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ

Фесенко Ю. В.
Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Зростання числа екстремальних ситуацій у нашій країні за останні роки диктує необхідність підготовки фахівців, здатних надавати екстрену психологічну допомогу жертвам подібних трагедій. Крім цього, постійно актуальним залишається питання пошуку рішень проблем, що виникають в галузі підготовки фахівців, чия діяльність націлена на захист держави в цілому та населення України зокрема.

Психологія діяльності в особливих умовах розглядає проблеми надання допомоги постраждалим в наслідок надзвичайних ситуацій, а також пов'язані з цим аспекти психодіагностики, психотерапії, психокорекції, реабілітації та психопрофілактики [1].

До проблем розвитку психології діяльності в особливих умовах можна віднести:

1) проблема підготовки фахівців;

2) проблема психічного здоров'я людини;

3)проблема надання психологічної допомоги населенню, яке постраждало внаслідок надзвичайної ситуації;

4) проблема вивчення психологічного впливу різноманітних стрес-факторів службової діяльності на особовий склад органів та підрозділів ДСНС.

Кожна з цих проблем достатньо широко розглядається. Для цього проводяться вивчення різноманітних підходів, які націлені на оптимізацію професійної діяльності психологів, ведуться пошуки шляхів підвищення ефективності виконання рятувальниками своїх професійних обов'язків та підіймаються питання про відновлення їх психічної рівноваги після виконання діяльності в особливих умовах [2].

Одним із основних аспектів розвитку психології діяльності в особливих умовах є психологічне забезпечення. Воно являє собою комплекс психодіагностичних, психопрофілактичних і психокорекційних заходів, спрямованих на вивчення, формування та розвиток в осіб рядового і начальницького складу, рятувальників та працівників професійно важливих психологічних якостей, підтримання позитивних психічних станів, необхідних для успішного виконання завдань за призначенням та збереження високого рівня психологічної безпеки. Психологічне забезпечення діяльності в особливих умовах здійснюється посадовими особами психологічної служби.

Основними складовими психологічного забезпечення є:

1) професійно-психологічний відбір кандидатів на службу цивільного захисту, роботу до органів і підрозділів цивільного захисту;

2) психологічна підготовка осіб рядового і начальницького складу;

3) здійснення заходів психопрофілактики, надання психологічної допомоги, проведення заходів психологічного відновлення осіб рядового і начальницького складу, рятувальників та працівників;

4) надання безоплатної екстреної психологічної допомоги постраждалим унаслідок надзвичайних ситуацій [3].

Отже, розглянувши питання про проблеми стану розвитку психології діяльності в особливих умовах можна зробити висновки про те, що вона є невід'ємною частиною допомоги людям які потрапили у надзвичайну ситуацію та самим рятувальникам які брали участь у її ліквідації. На мою думку, розвиток цієї системи не повинен припинятися. Оскільки при наявності потенційної загрози, небезпеки, незважаючи на відбір та підготовку особового складу, необхідний постійний психологічний супровід фахівців у особливих умовах діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Тімченко О. В., Оніщенко Н. В. Психологічні дослідження в МНС : сучасний стан та перспективи розвитку. – Режим доступу : http://extrpsy.nuczu.edu.ua/statya123.

2. Максименко С. Д. Проблеми і перспективи розвитку психологічної науки в Україні. – Режим доступу : http://maksymenko-

psychology.org.ua/sites/default/files/praci/Tvory/Vystup__Problemy_i_perspektyvy_rozvytku_ psyhologichnoi_nauky_v_Ukraini.htm.

3. Наказ МВС України від 31.08.2017 №747 «Про затвердження Порядку психологічного забезпечення в Державній службі України з надзвичайних ситуацій».

БАЛКАНСЬКЕ ПИТАННЯ В ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ В ПЕРІОД СХІДНОЇ КРИЗИ 1875–1878 РР.

Хандусь Я. О.
Науковий керівник – Звірковський І. В., кандидат історичних наук, доцент
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Важливий крок у проникненні Російської імперії на Балкани було зроблено у роки правління російської імператриці Катерини II. Надзвичайно великим досягненням Росії цього періоду була перемога у російсько-турецькій війні 1768–1774 рр. та підписання Кючук-Кайнаджирського миру, за яким Російська імперія розширила свій вплив на Балканському півострові. Після підписання цього договору Османська імперія втратила своє пануюче положення на Чорному морі та була змушена погодитися на автономію Криму.

Міцні позиції Росії на Балканах у кінці XVIII ст. дали поштовх до посилення національно-визвольного руху балканських народів. Певною мірою, престиж російського керівництва на Балканах, було підірвано після Східної війни 1853–1856 рр. та підписання тяжких умов Паризького миру 1856 р. Внаслідок цього провідні позиції в регіоні почали займати європейські держави: Англія, Франція, Австрія. Незважаючи на це, Східна війна, стала поштовхом для балканських народів до посилення боротьби за своє національне визволення з під влади Порти [1, 187].

Однак, найвищою точкою боротьби балканських народів за своє звільнення стали антиосманські повстання у роки Східної кризи 1875–1878 рр., які показали прагнення народів Балканського півострову до свого національного звільнення і самостійного розвитку. У зв'язку з цим, варто зазначити, що у другій половині XIX ст. відбувся процес внутрішнього розпаду Османської імперії, тому саме даний момент став зручним для досягнення балканськими народами своїх цілей.

Найбільш масштабними та відомими стали повстання в Боснії та Герцеговині 1875–1878 рр. та Квітневе повстання 1876 р. у Болгарії. Саме повстання у Герцеговині, що почалося у липні 1875 р. привело до початку Східної кризи 70-х рр. XIX ст. Слід відмітити, що це повстання, перш за все, мало антифеодальний характер, але разом з тим, виражало національно–визвольні ідеї. У подальшому повстання що почалося у Герцеговині загострило ситуацію у Боснії, де у серпні 1875 р. теж починається повстання проти Порти [4, 1].

Повстання в Боснії та Герцеговині спровокувало Квітневе повстання у Болгарії і привело до початку чергової російсько-турецької 1877–1878 рр. війни. Досвід отриманий повстанцями у майбутньому був використаний під

час боротьби Боснії та Герцеговини за свою свободу після окупації цих територій Австро-Угорщиною, за рішенням Берлінського конгресу у 1878 р.

Квітневе повстання 1876 р. стало яскравим проявом національно-визвольної боротьби болгарського народу. Болгарія протягом століть була привабливим регіоном для англійських та австро-угорських політиків, які намагалися будь-якою ціною зменшити вплив Росії у регіоні. Політичним ідеалом багатьох керівників Квітневого повстання 1876 р. була республіка, яка б будувалася на принципах рівності, і свободи віросповідання.

Квітневе повстання привело до поляризації сил серед провідних болгарських діячів. Стали помітними розмежування поглядів між тими, хто продовжував підтримувати турецький режим, це переважно велика буржуазія Болгарії, і тими хто намагався використати послаблення Османської імперії, щоб поставити перед Європою питання про незалежність Болгарії. Такі ідеї поширювалися серед болгарської буржуазії в еміграції, яка була прихильна до політики Російської імперії у регіоні [3, 18].

Російська імперія намагалася чинити дипломатичний вплив на Порту, змусити її провести в регіоні реформи, але після антиосманських повстань у Боснії і Герцеговині 1875–1878 рр. та Болгарії 1876 р. стало зрозуміло, що мирним шляхом вирішити питання не вдасться. Порта не бажала йти на поступки балканським народам, тим більше, що в цьому питанні вона мала вагому підтримку з боку великих європейських держав, які не бажаючи посилення позицій Росії в регіоні підтримували інтереси Османської імперії на Балканському півострові.

Важливим етапом Східної кризи 70-х рр. XIX ст. була російсько-турецька війна 1877–1878 рр. Слід враховувати те, що війна відбулася в тяжкий період для Російської імперії. Реформи 60-х рр. XIX ст. у Росії ще не дали своїх результатів, не завершена була і військова реформа, тому країна протягом тривалого часу намагалася зберігати мир на Балканському регіоні. Прикладом є конференція в Стамбулі (листопад 1876 – січень 1877 рр.) та Лондоні (березень 1877 р.) [2, 53].

Після відхилення Османською імперією Лондонського протоколу Росія мала піти на вагомий крок, оголошення війни, що було здійснено 12 квітня 1877 р.

Берлінський конгрес, який відбувся влітку 1878 р. після завершення російсько-турецької війни 1877–1878 рр. закріпив її результати. Конгрес відбувся за ініціативи німецького канцлера О. Бісмарка Російський варіант договору, який було укладено в Сан-Стефано зазнав вагомих змін [5, 254].

В результаті підписання Берлінського трактату у найтяжчому положенні опинилася Боснія і Герцеговина, яка була окупована Австро-Угорщиною і перебувала в її складі до розпаду імперії у 1918 р. Пізніше ця територія входила до складу Королівства СХС, утвореного 1 грудня 1918 р., згодом до складу СФРЮ. Після розпаду Югославії, вже вкотре загострилося питання про долю цього регіону. Лише підписання в Парижі угоди, 14 грудня 1995 р., про врегулювання балканського питання між Великобританією, Францією та США стабілізувало ситуацію в Боснії та Герцеговині [1, 192].

Укладений 3 березня 1878 р. Сан-Стефанський мир історики вважають першим днем незалежності Болгарії. Незважаючи на те, що свою

повну незалежність Болгарії вдалося досягти лише на початку XX ст., але російсько-турецька війна 1877–1878 рр. вважається великою перемогою, як Болгарії так і всіх балканських народів. Отримавши незалежність у 1908 р., за допомогою Російської імперії, протягом XX ст. Болгарія намагалася зберігати свою орієнтацію на Росію, але вже на початку XXI ст. взаємовідносини між державами значно погіршилися. Після розпаду СРСР, Болгарія обрала інший шлях розвитку, і почала орієнтуватися на західні держави і з 1 січня 2007 р. стала членом ЄС.

Найбільші досягнення російсько–турецька війна 1877–1878 рр. принесла для Румунії, Сербії і Чорногорії, які за рішенням Берлінського конгресу 1878 р. були оголошені незалежними державами. Тому можна однозначно сказати, що Берлінський конгрес зміг лише затримати процес утворення незалежних держав на Балканах, зупинити цей процес уже було неможливо.

В кінці XIX – протягом XX ст., Росія як країна, яка сприяла звільненню, продовжувала користуватися на Балканах авторитетом, але тенденція до погіршення відносин уже існувала. Виявилася закономірність – як тільки будь-яка країна з російською допомогою добивалася встановлення державності, чи укріплення автономії, її правлячи кола відразу ж займали стриману позицію щодо Санкт-Петербурга.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Верещагин В. В. Русско–турецкая война 1877–1878 гг. в воспоминаниях В. В. Верещагина / В. В. Верещагин. – М. «Дарь», 2007. – 496 с.

2. Виноградов В. Н. Век Екатерины II : прорыв на Балканы / В. Н. Виноградов // Новая и новейшая история. – 1996. – №4. – С. 43–65.

3. Виноградов В. Н. Русско–турецкая война 1877–1878 год : военный триумф и драма умиротворения / В. Н. Виноградов // Новая и новейшая история. – 2007. – №6. – С. 16–23.

4. Восстание в Боснии и Герцеговине и отношение к нему России и Австро–Венгрии / А. М. Ипатов // Русские ведомости. – 1875. – №197 – С. 1.

5. Восточный вопрос во внешней политике России конец XVIII – начало XX в. / [отв. ред. М. И. Штемпель]. – М. : Наука, 1978. – 426 с.

БУЛІНГ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Хлєбєнський М. А.
Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Булінг – тривалий процес свідомого жорстокого ставлення, агресивної поведінки, щоб заподіяти шкоду, викликати страх, тривогу або ж створити негативне середовище для людини. Прикметною ознакою булінґу є довготривале «відторгнення» дитини її соціальним оточенням [4].

Найчастіше булінґ відбувається в таких місцях, де контроль з боку дорослих менший або взагалі його нема. Це може бути шкільний двір, сходи, коридори, вбиральні, роздягальні, спортивні майданчики. У деяких

випадках дитина може піддаватися знущанням і поза територією школи, кривдники можуть перестріти її на шляху до дому. Навіть удома жертву булінґу можуть продовжувати цькувати, надсилаючи образливі повідомлення на телефон або через соціальні мережі.

За даними різних досліджень, майже кожен третій учень в Україні так чи інакше зазнавав булінґу в школі, потерпав від принижень і глузувань: 10% – регулярно (раз на тиждень і частіше); 55% – частково піддаються знущанню з боку однокласників; 26% – батьків вважають своїх дітей жертвами булінґу [2].

Практично в кожному класі є учні, які стають об'єктами глузувань та знущань, а також агресори, які є ініціаторами булінґу. Найчастіше цькування ініціюють надміру агресивні діти, які люблять домінувати, тобто бути «головними». Їх не турбують почуття і переживання інших людей, вони прагнуть бути в центрі уваги, контролювати все навколо. Принижуючи інших, вони підвищують власну значущість. Нерідко це відбувається через глибокі психологічні комплекси кривдників. Можливо, вони самі переживали приниження або копіюють ті агресивні й образливі моделі поведінки, які є у їхніх сім'ях.

Зазвичай об'єктом знущань (жертвою) булінґу вибирають тих, у кого є дещо відмінне від однолітків. Відмінність може бути будь-якою: особливості зовнішності; манера спілкування, поведінки; незвичайне захоплення; соціальний статус, національність, релігійна належність. Найчастіше жертвами булінґу стають діти, які мають:

- фізичні вади – носять окуляри, погано чують, мають порушення опорно- рухового апарату, фізично слабкі;
- особливості поведінки – замкнуті чи імпульсивні, невпевнені, тривожні;
- особливості зовнішності – руде волосся, веснянки, відстовбурчені вуха, незвичну форму голови, надмірну худорлявість чи повноту;
- недостатньо розвинені соціальні навички: часто не мають жодного близького друга, краще спілкуються з дорослими ніж з однолітками;
- страх перед школою: неуспішність у навчанні часто формує у дітей негативне ставлення до школи, страх відвідування певних предметів, що сприймається навколишніми як підвищена тривожність, невпевненість, провокуючи агресію;
- відсутність досвіду життя в колективі (так звані «домашні» діти);
- деякі захворювання: заїкання, дислалія (порушення мовлення), дисграфія (порушення письма), дислексія (порушення читання);
- знижений рівень інтелекту, труднощі у навчанні;
- високий інтелект, обдарованість, видатні досягнення;
- слабо розвинені гігієнічні навички (неохайні, носять брудні речі, мають неприємний запах).

Людину, яку вибрали жертвою і яка не може постояти за себе, намагаються принизити, залякати, ізолювати від інших різними способами. Найпоширенішими формами булінґу є:

- словесні образи, глузування, обзивання, погрози;
- образливі жести або дії, наприклад, плювки;

- залякування за допомогою слів, загрозливих інтонацій, щоб змусити жертву щось зробити чи не зробити;

- ігнорування, відмова від спілкування, виключення із гри, бойкот;

- вимагання грошей, їжі, речей, умисного пошкодження особистого майна жертви.

- фізичне насилля (удари, щипки, штовхання, підніжки, викручування рук, будь-які інші дії, які заподіюють біль і навіть тілесні ушкодження);

- приниження за допомогою мобільних телефонів та інтернету (СМС-повідомлення, електронні листи, образливі репліки і коментарі у чатах і т.д.), поширення чуток і пліток.

Види булінґу можна об'єднати у групи словесного (вербального), фізичного, соціального (емоційного) й електронного (кібербулінґ) знущання, які часто поєднуються для більш сильного впливу.

70% знущань відбуваються словесно: принизливі обзивання, глузування, жорстока критика, висміювання та ін. На жаль, кривдник часто залишається непоміченим і непокараним, однак образи безслідно не зникають для «об'єкта» приниження [1].

Жертви булінґу переживають важкі емоції – почуття приниження і сором, страх, розпач і злість. Булінґ вкрай негативно впливає на соціалізацію жертви, спричиняючи:

- неадекватне сприймання себе – занижену самооцінку, комплекс неповноцінності, беззахисність;

- негативне сприймання однолітків – відсторонення від спілкування, самотність, часті прогули у школі;

- неадекватне сприймання реальності – підвищену тривожність, різноманітні фобії, неврози;

- девіантну поведінку – схильність до правопорушень, суїцидальні наміри, формування алкогольної, тютюнової чи наркотичної залежності [3].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Глобальне опитування про булінг [Електронний ресурс] // ЮНІСЕФ – Режим доступу до ресурсу : http://www.unicef.org/ukraine/ukr/infographicbullying-upd.pdf.

2. ЮНЕСКО. Как остановить насилие в школе. Пособие для учителей. – 2011.

3. Руденко И. Школьный буллинг : кто и за что может издеваться над вашим ребенком. – Режим доступу : https://kp.ua/life/584901-shkolnyi-bullynh-kto-y-za-chto-mozhet-yzdevatsia-nad-vashym-rebenkom.

4. Комарова О. Булінг, або шкільне цькування : налякати поліцією не вдасться, що ж робити? – Режим доступу : https://www.radiosvoboda.org/a/28886363.html.

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ КОЛИШНІХ РАБІВ У СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР США: СЕРЕДИНА 60 – КІНЕЦЬ 90-Х РР. XIX СТ.

Хоменко Д. В.
Науковий керівник – Кірєєва В. О., кандидат історичних наук, доцент
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Комплексне студіювання історії Сполучених Штатів Америки в модерний час, а зокрема події XIX ст. є актуальним у вітчизняній історіографії. Саме даний період поставив гостро як ніколи одне з ключових питань світового порядку – проблему рабства та шляхи її вирішення. Дана проблематика, в контексті континенту, виникла ще за часів утворення країни та була кровоточивою раною державотворення аж до президенства Абрахама Лінкольна та подій Громадянської війни (1861–1865). Але події війни, не зважаючи на юридичне закріплення відміни рабства, не відразу вирішили різновекторні аспекти адаптації колишніх рабів у соціокультурний простір США. Саме ретроспективний погляд на ці питання в повній мірі формує історичне уявлення про повоєнне становище екс-рабів у житті США.

Зі смертю президента А. Лінкольна, який своїм указом «Прокламація про звільнення рабів» 1863 р. офіційно скасував рабство, програму реконструкції Півдня продовжив його наступник Ендрю Джонсон, але відношення до чорношкірого населення, та проблематики існування інституту рабства у них різнилася. Джонсон накладав вето на закони, які були спрямовані на чорношкіре населення; він полегшував повернення в Союз штатів Конфедерації, що не надають гарантій рівних прав для афроамериканців [3].

Наприкінці 1865 р. новообрані законодавчі органи південних штатів активно зайнялися реанімуванням довоєнних «Рабських кодексів» (звід законів що дозволяв рабовласнику позбавляти рабів прав і свобод без їх відома). Оновлені «Чорні закони» дозволяли місцевим чиновникам заарештовувати темношкіре населення, за умови відсутності реєстрації про місце роботи та примусово залучати до безоплатної праці на плантаціях. Закони також обмежували афро-американців займати громадські посади та право на володіння зброєю.

Конгрес, де була більшість в республіканців, почав роботу в грудні 1865 р. З огляду на прийняття південними штатами «Чорних законів» та пасивного схвалення президентом Джонсоном цих дій, конгресмени-радикали виступили на захист прав рабів. Їх частково підтримали представники помірного крила, але категорично відмовились приймати закони про розподіл землі між колишніми рабами, покарання відомих колишніх конфедератів та надання виборчих прав темношкірим чоловікам. Але на початку 1866 р. Конгрес прийняв Закон про громадянські права у відповідь на «Чорні закони», згідно якого, всі громадяни США, незалежно від кольору шкіри (виключенням були окремі групи індіанців) мають недоторкані права та свободи: ««громадяни Сполучених Штатів не повинні позбавлятися виборчих прав чи обмежуватися в них Сполученими Штатами

або окремими штатами на підставі раси, кольору шкіри чи колишнього перебування в рабстві» [4, 172]. Президент Е. Джонсон, зайнявши позицію підтримки плантаторів півдня, наклав вето на законопроект, але набравши 2/3 голосів конгресмени прийняли Закон про права, що стало безпрецедентним в історії американського законотворення – коли законодавчий орган прийняв указ, незважаючи на вето президента [1, 439].

Та все ж, республіканці боялись, що Закон громадянські про права може бути оголошений Верховним судом неконституційним. Тільки поправка до конституції могла забезпечити права і свободи усіх громадян. У червні 1868 р. Конгресом США була прийнята Чотирнадцята поправка до Конституції, в першому розділі якої було прописано: «Жоден штат не може видавати закони, що обмежують права громадян» [6]. Це положення унеможливлювало втручання регіональної влади в права афро-американців. Дана поправка була ратифікована 1868 р. П'ятнадцята поправка, ухвалена Конгресом наступного року і ратифікована законодавчими органами штатів у 1870 р., містила положення про те, що «громадяни Сполучених Штатів не повинні позбавлятися виборчих прав чи обмежуватися в них Сполученими Штатами або окремими штатами на підставі раси, кольору шкіри чи колишнього перебування в рабстві» [4, 172].

Але юридичне закріплення зрівняння у громадянських правах афроамериканців не вирішило влиття їх у соціокультурний простір американського суспільства та не завізували побутової рівності. Частина цього процесу була покладена на культурний чинник. Найбільш повну інформацію з цього питання розкривають джерела зазначеного періоду – твори письменників Лейли Амос Пандлтон «Розповідь негра» та публіцистична спадщина Фредеріка Дугласа, які висвітлювали дані процеси беручи в них безпосередню участь.

Проблема освіти колишніх рабів півдня була чи не основною проблемою повоєнних років, оскільки мала розпочатись з нуля. Відсутність шкіл для цієї верстви суспільства зумовила розпочати масовий «лікнеп» серед афроамериканців. Вік людей, що виявили бажання вчитися коливався від 6 до 60 років. Одними з перших педагогів виступали священнослужителі. Вони вперше почали навчати колишніх рабів основам письма та арифметики. Вже на 1870 р., згідно даних Бюро Фрідмена (федеральне агентство для допомоги людям, що звільнились від рабства) у південних штатах було відкрито 74 середні школи та педагогічні училища. А у 1879 р. цей список значно поповнився за рахунок діяльності релігійних організацій – церкви методистів, єпископальної церкви та католицької. Поруч із зрушеннями в середній освіті, університети Гарварда, Прінстона, Нового Орлеана, Масачусетса, Тенессі та інші, приймали до своїх аудиторій латиноамериканців [2].

Не оминули суспільні перетворення й періодику. У публіцистиці 60–70-х рр. активно публікується Ф. Дуглас, що всебічно розглянув проблему рабовласництва, показавши згубний вплив рабства на політику, виховання, освіту, релігію, духовне здоров'я всієї нації. Проблему рабства він пов'язав з проблемами війни і миру, з подальшою долею країни, прийдешніх поколінь,

зі світовою історією. Вистраждана Ф. Дугласом ненависть до рабства знаходить емоційний вираз. З жаром біблійного проповідника він викриває «гігантського Левіафана рабства», заколотників з їх світлою шкірою, але чорними серцями і закривавленими руками. «Рабство – писав Дуглас, – головна причина всіх національних лих яку необхідно усунути, зрада демократичних традицій американського народу, злочин і ганьба всієї нації» [5].

Відбувались зрушення й у культурно-мистецькій царині. Так, на початку 1873 р. у Вашингтоні була утворена «Кольорова американська оперна трупа» куди ввійшли вчорашні раби. Музичним керівником став професор музики Джон Еспута, а бізнес-менеджером – Хенрі Донохью. Вже 3 лютого відбулась перша вистава «Доктор Алькантара». Оперні партії Агнес Грей, Мері Коаклі, Джорджа Джексона, Хенрі Гранта отримали позитивні відгуки критиків. Трупа за 1873 р. побувала з гастролями у Вашинтоні та Філадельфії.

На фоні вищесказаних перетворень увагу, на наш погляд, слід приділити й гендерній тематиці та ролі чорношкірої жінки, в історії США повоєнного часу. Відновлювати післявоєнний Південь допомагали також і чорношкірі жінки. Френсіс Еллен Уоткінс Харпер з Балтімора, яка з 13 років сама заробляла собі на життя, працюючи спочатку нянею, а потім читаючи лекції на аболіціоністського тематику і власні поетичні твори, після війни виступала по всім південним штатам. Вона була феміністкою, учасницею з'їзду на захист прав жінок в 1866 р. і однією з засновниць Національної асоціації кольорових жінок. У 90-х рр. XIX ст. Френсіс Харпер стала першою чорношкірою письменницею, яка опублікувала роман («Айола Лерой, або сутінки згущуються») [1, 435].

Отже, соціокультурна адаптація колишніх рабів у життєвий простір США проходила у два етапи. Перший – юридичний, який на правовому полі закріпив громадянські права та свободи латиноамериканцям та вільно дозволив брати участь у політичному житті країни, але не встановив побутової рівності. Другий – культурно-освітній. Цей етап завізував початок влиття афроамериканського народу в повсякдення американського суспільства та якісно відмежував поняття «чорний» та «раб», зрівнявши на соціокультурному рівні людей не зважаючи на колір шкіри. Та все ж, адаптаційні процеси продовжили свої зрушення і в XX ст., але саме повоєнний час XIX ст. створив підґрунтя для розширення сфер діяльності екс-рабів та їх соціальну адаптацію в американське суспільство модерного часу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. The American journey: a history of the United States / David Goldfield [et al.].2010. – 949 p.

2. Leila Amos Pendleton. A Narrative of the Negro [Електронний ресурс] // Press of R. L. Pendleton. – 1912. – Режим доступу до ресурсу : http://docsouth.unc.edu/neh/pendleton/menu.html. – Назва з екрану. – Дата звернення: 20.10.2017.

3. Говард Зинн. Народная история США [Електронний ресурс] // Весь Мир. – 2006. – Режим доступу до ресурсу: http://www.e-

reading.club/book.php?book=1041473. – Назва з екрану. – Дата звернення: 21.10.2017.

4. Історія Сполучених Штатів: Нарис / Ред. кол.: Говард Синкотта (гол. ред.), Дебора М., С. Браун, Стивен Бюрант; Перекл. на укр. Ю. Лісняк та ін. – К. : Інформаційне агентство Сполучених Штатів, 2002. – 406 с.

5. Удлер, И. М. Жизнь, мировидение, публицистика Фредерика Дугласа / И. М. Удлер // Вестн. Челяб. гос. ун-та. Сер. 11. Журналистика. – 2004. – № 1. – С. 46–66.

6. XIV поправка к Конституции США. // Хрестоматия по истории Нового времени стран Европы и Америки: В 2 кн. Кн.1. Внутриполитическое развитие / сост. Д. В. Кузнецов / – Благовещенск : Изд-во БГПУ, 2010. – С. 230–231.

ЩОДО СТАНОВЛЕННЯ ПСИХОГІГІЄНИ ЯК НАУКИ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Цюра К. М.
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
Науковий керівник – Спіркіна О. О., кандидат історичних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Глобальна науково-технічна революція початку XXI ст. призвела до значних змін умов життя, навчання, праці та побуту сучасної людини. Усе це розширило можливості людини щодо розробки природних ресурсів, нових регіонів, створення складних та високопродуктивних систем виробництва, управління та контролю, що значно полегшують працю та побут. Водночас виникла потреба у створенні нових напрямків в науці та техніці, підготовці спеціалістів більш високої кваліфікації, у вивченні відповідності професійних вимог фізіологічним та психічним можливостям людини з метою попередження втоми та хворобливих станів унаслідок перенапруження нервово-психічних функцій.

Сучасні умови життєдіяльності людини характеризуються несприятливою дією різноманітних факторів навколишнього середовища: біологічних, психологічних, соціальних, що призводять до зростання чисельності психосоматичних хвороб та нервово-психічних порушень.

Проблема психічного здоров’я завжди привертала увагу багатьох дослідників.

Гіппократ вивчав різні психічні прояви в людей, їхні реакції на подразники. Ним уперше розроблено вчення про типи темпераменту. Значний внесок у збереження душевного здоров’я людей зробив Соран Ефеський – видатний лікар Стародавньої Греції, який першим помітив наявність зв’язку між психічним та соматичним у людини.

У середині XI ст. арабський лікар Авіценна в «Каноні писарської науки» вказує, що основним у збереженні здоров’я є врівноважування необхідних загальних факторів. Він виділяє 6 складових компонентів, які необхідні для збереження здоров’я (світло і повітря; харчування і пиття; рух

і спокій; сон і неспання; обмін речовин та емоції). Авіценна звертає увагу на те, що необхідно вміти керувати своїми емоціями. Такі емоції, як гнів, радість та страх тривожать «душу» все життя. Через душевну рівновагу досягається збереження здоров'я одночасно для душі і тіла. Лікар описує безліч спостережень над ставленням матері до своєї дитини та висловлює думку про вплив на формування характеру та здоров'я дитини. Зважаючи на це, один із розділів «Канону медичної науки» Авіценна називає «Про виховання», де розглядає педагогічний вплив як один із факторів збереження здоров'я. Психолого-педагогічні аспекти вирішення проблеми здорового психічного розвитку дитини, на його думку, залежать також від виділених ним двох періодів її виховання – від моменту народження до 5 років, коли виховання здійснює мати-годувальниця, і від 6 до 14 років, коли виховання здійснюється одночасно з навчанням.

У працях видатного лікаря середньовіччя Парацельса сформовані демонічні уявлення про причини виникнення захворювань. Він уважав, що злі духи та привиди мають психогенний вплив на людину.

З XVII ст. починається нова епоха в розвитку психологічних знань. Декарт заклав основи детерміністської концепції, пов'язавши з її центральною ідеєю рефлексу як закономірної рухової відповіді організму на зовнішні подразники.

Чітко окреслені психогігієнічні аспекти має розроблена чеським ученим Я. А. Коменським проблема дитячого навчання, що викладена у книзі «Велика дидактика». Психогігієнічні аспекти навчання передбачають раціональний розподіл денного навантаження, відпочинку учнів, помірність у харчуванні, фізичну активність.

Доба Відродження відзначалася цілісним і різноманітним підходом до визначення змісту шкільного навчання і виховання.

На думку Жан Жака Руссо, суспільство й неправильне виховання сприяють формуванню негативних рис характеру дитини. Приділяючи велику увагу вихованню, він вважав, що воно «повинно починатися з дня народження дитини. Та пора найбільш вигідна для виховання дитячих характерів, ніж та, коли зовсім не приходиться їх переборювати». Правильне виховання передбачає врахування природних та вікових особливостей дитини з метою гармонійного психічного розвитку дитини і збереження психічного здоров'я. Погляди Руссо мали значний вплив на багатьох педагогів та психологів наступних поколінь.

Важливий внесок у розвиток знань про особливості дитячої психіки на початку XX ст. зробила італійський лікар-педагог Марія Монтессорі. Для неї провідним напрямком педагогіки стає вивчення внутрішніх потреб, тенденцій розвитку та створення сприятливих умов для гармонійного психічного стану.

Перші фундаментальні психогігієнічні дослідження провів педагог, психолог та лікар І. О. Сікорський, котрий сформулював основні показники психічного здоров'я та звернув увагу на чинники моралі для збереження психічного здоров'я. Він одним із перших визначив нервово-психічну гігієну як галузь пізнання та практичної діяльності.

Проблемою збереження психічного здоров'я учнів у педагогічному процесі займався відомий учений О. С. Віреніус. Питання розумової та моральної гігієни він вважає основними питаннями в педагогіці. Проблема педагогічної гігієни розглянута ним у книзі «Гігієна учителя», де він дає рекомендації вчителям щодо збереження їх психічного здоров'я і розкриває психологічний механізм їхньої праці.

На початку XX ст. професор Харківського університету І. Скворцов визначив завдання нервово-психічної гігієни у процесі навчання і виховання дітей та підлітків.

Проблемою психічного здоров'я особистості займався академік В. М. Бехтерєв. На думку вченого, причиною відхилення у стані психічного здоров'я є порушення основних правил гігієни, неправильне виховання, що створює труднощі для формуванні адаптаційних можливостей особистості до зовнішніх умов життя. Він пропонує загальні й основні умови, на які повинне спиратися раціональне навчання: урахування особливостей розвитку, індивідуальний підхід, знання фізичного стану організму дитини.

До основоположників психогігієни відносять З. Фрейда – засновника психоаналізу та психотерапії, а також І. П. Павлова, який, вивчаючи фізіологію вищої нервової діяльності, описав «експериментальний невроз» та запропонував шляхи його попередження та лікування.

У 1908 р. американський психіатр Л. Майєр заснував психогігієнічне товариство, а в 1909 р. – Американський національний комітет психогігієни. Початок громадського руху американських психогігієністів знаменував собою етап соціалізації психогігієнічних знань і психогігієнічної практики, що відділилася від клінічної психіатрії.

У 1910 р. на першій конференції психіатрів США і Канади була створена Міжнародна асоціація з психогігієни, але її роботі зашкодила Перша світова війна. Хоча на базі цієї асоціації виникла самостійна психогігієнічна преса, а в тридцяти країнах світу були створені психогігієнічні ліги. У 1915 р. вперше був запропонований курс психогігієни у Говардському університеті, а в 1930–1931 рр. викладання психогігієни було впроваджено в 303 коледжах, де нараховувалося 932 навчальних курси, що мали відношення до психічної гігієни.

У 1920-х рр. збільшується кількість наукових видань, присвячених впливу різних факторів навколишнього середовища на психіку людини, вивчаються адаптаційні можливості організму в умовах змін біосфери.

У 1925 р. німецький психіатр Р. Зоммер заснував Німецьку спілку психічної гігієни. Найголовніші її зусилля були спрямовані на питання утримання психіатричних лікарень, а також просвітництво з метою подолання забобонних уявлень щодо розладу психічного здоров'я.

Перший та Другий міжнародні конгреси з питань психогігієни відбулися в 1930 р. у м. Вашингтон та в 1937 р. у м. Париж. Велика роль у розвитку психогігієнічних засад збереження психічного здоров'я належала Третьому міжнародному конгресу, що відбувся в 1948 р. у м. Лондон. Саме на цьому конгресі була заснована Міжнародна федерація психічного здоров'я, яка засудила війну і масове знищення людей, підтвердила важливість соціальних аспектів психогігієни.

У 1949 р. Всесвітня асамблея охорони здоров'я визнала однією з актуальних проблем – проблему боротьби з епідемічними хворобами та збереження психічного здоров'я. За підсумками діяльності асамблеї при ВООЗ був заснований відділ психогігієни і комітет експертів, який об'єднав 100 експертів із 38 країн світу. Комітет експертів визначив три основні принципи роботи ВООЗ в галузі охорони психічного здоров'я в міжнародному масштабі:

перший принцип – створення при кожному національному міністерстві охорони здоров'я секції психогігієни з метою координації всієї роботи щодо попередження нервово-психічних захворювань усередині країни й обміну досвідом з іншими країнами;

другий принцип – звернення особливої уваги на роботу серед дітей, оскільки в цьому віці профілактичні заходи найбільш ефективні;

третій принцип – поєднання роботи із психогігієни з усіма іншими видами діяльності ВООЗ.

За домовленістю між ВООЗ та Всесвітньою федерацією психічного здоров'я 1960 р. був проголошений Всесвітнім роком психічного здоров'я. Завдання охорони психічного здоров'я в програмі діяльності розглядалися в різноманітних аспектах (педагогічному, медичному, соціальному, біологічному). На конгресах Всесвітньої федерації психічного здоров'я розглядалися всі загальні проблеми взаємин людей різних соціальних груп в умовах урбанізації, поведінки особистості в її соціальному оточенні, створення рівних умов для розвитку в дитинстві.

Дев'ятнадцятий щорічний конгрес, який відбувся у м. Прага у 1966 р., включив у діапазон проблем не тільки психогігієнічні, а й психопрофілактичні напрямки. Розглянуті проблеми містили в собі виразні психолого-педагогічні аспекти, що стосувалися принципів і способів гармонізації родинних взаємин, забезпечення раціональних умов праці та відпочинку, методик трудового та музичного виховання.

Важливість результатів роботи полягала у визначенні факторів, що зумовлюють виникнення і розвиток психічних та психосоматичних хвороб. До цих факторів були віднесені такі: соціальне (зубожіння, безробіття, одноманітність життя, соціальні конфлікти, тривалий вплив негативних емоцій, політичні конфлікти), а також соціально-психологічні та соціально-педагогічні аспекти дитячого віку, що стосуються відхилень у поведінці, зокрема надмірній залежності.

Протягом 1970–1980-х рр. поширення психогігієнічних уявлень та ідей здійснювалися у світовому масштабі, в основному, завдяки авторитетним всесвітнім науковим організаціям (ВООЗ, ВФПЗ), які у своїй діяльності використовували здобутки відповідних служб охорони психічного здоров'я багатьох країн світу. У цей період значно зросла кількість кваліфікованого у цій галузі персоналу, особливо у Великобританії, Нідерландах, Норвегії, Швейцарії та Швеції.

В Україні у 1970-х рр. вперше в умовах загальноосвітніх санаторних шкіл-інтернатів виникли спеціалізовані служби для тривалого оздоровлення, лікування і реабілітації дітей, які мають нервово-психічні захворювання. Концептуальні засади педагогічної турботи про психічне

здоров'я учнів були викладені видатним педагогом В. О. Сухомлинським у його роботах «Серце віддаю дітям», «Сто порад учителеві», «Павлиська середня школа», «Народження громадянина».

Друга половина XX ст. відзначається стійкою тенденцією зростання наукового інтересу до психогігієнічних ідей та закономірностей, як важливих засобів власного самозбереження, вироблених людською цивілізацією.

У період кінця XX ст. – початку XXI ст. розроблені і прийняті нові програми охорони психічною здоров'я та законодавчі відповідні питання збереження і зміцнення психічного здоров'я знайшли відображення в основних законодавчих документах України: Конституції України, Основах законодавства України про охорону здоров'я, Закон України «Про освіту» тощо.

У незалежній Україні психогігієна має всі можливості для подальшого розвитку. Цьому сприяють широке співробітництво з ученими близького та далекого зарубіжжя, обмін досвідом з питань охорони психічного здоров'я.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Афанасьєва Н. Є. Основи психогігієни та психопрофілактики : навч. пос. / Н. Є. Афанасьєва. – Х. : НУЦЗУ, 2016. – 91 с.

2. Болтівець С. І. Педагогічна психогігієна : теорія та методика [монографія] / С. І. Болтівець. – К. : Редакція «Бюлетеня Вищої атестаційної комісії України», 2000. – 302 с.

3. Коцур Н. І. Психогігієна : Навчальний посібник / Н. І. Коцур, Л. С. Гармаш. – Чернівці : Книги-XXI, 2005. – 380 с.

4. Прокопенко А. В. Психогігієна : Навчальний посібник / А. В. Прокопенко. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – 229 с.

ВЛАДА І ЛІДЕРСТВО

Черницький В. О.
Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Ефективність управління багато в чому залежить від керівника організації. Керівник організації (або підрозділу) володіє владою.

Влада – можливість впливати на поведінку людей. Влада являє собою необхідний елемент управління. Однак не тільки керівник має владу над своїми підлеглими, але і підлеглі мають владу над керівником, бо, недбало ставлячись до роботи, вони ставлять під удар і свого керівника [1].

Влада може приймати різні форми. Найбільш поширеною в менеджменті вважається класифікація форм влади, запропонована вченими Мічиганського Університету Дж. Френчем і Б. Равеном (США). Вони розрізняють п'ять форм влади.

1. Влада, заснована на примусі. В її основі страх, боязнь покарання. Виконавець вірить, що начальник може перешкодити задоволенню нагальних потреб або доставити інші неприємності.

2. Влада, заснована на винагороді. У цій формі влади головне – заохочення. Підлеглий вважає, що керівник може задовольнити його потребу або доставити задоволення.

3. Експертна влада – працівник сподівається, що керівник володіє спеціальними знаннями, які дозволять задовольнити його потребу.

4. Еталонна влада – це влада прикладу, коли підлеглий хоче бути схожим на начальника.

5. Законна влада – виконавець вірить, що керівник має право віддавати накази, а обов'язок підлеглого – їх виконувати. Виконувати накази вчить традиція. Тому законну владу часто називають традиційною.

Менеджер повинен бути лідером. Лідер – це індивід, до якого прислухаються інші співробітники.

Щоб створити власний стиль управління і ефективно здійснювати мотивацію, менеджер повинен завоювати справжній авторитет у підлеглих, тобто стати справжнім лідером і отримати реальну владу.

Лідерство – це мистецтво впливу на людей, з тим щоб вони добровільно прагнули до досягнення тих цілей, які не є їх особистими цілями, наприклад цілей підрозділу, фірми, держави. Люди слідують за лідером насамперед тому, що він в змозі запропонувати їм (хоча далеко не завжди реально дати) кошти для задоволення їхніх насущних потреб, вказати вірний шлях до мети [4].

Влада лідера будується:

- на гарному знанні підлеглих;
- умінні поставити себе на їхнє місце, зрозуміти їхні прагнення;
- здатності аналізувати ситуацію, визначати найближчі і віддалені перспективи і наслідки тих чи інших дій;
- розумінні психологічних особливостей оточуючих (партнерів, керівників, підлеглих) і вмілому їх використанні в офіційних і неофіційних контактах;
- можливості захоплювати людей, вселяти в них упевненість, вести за собою;
- гнучкості, наполегливості, завзятості;
- великих знаннях, ерудиції і в чому іншому [3].

Для того щоб стати лідером, потрібно особисте бажання зайняти високу посаду і, відповідно, готовність брати на себе нелегкі обов'язки, відповідальність, ризик.

Існує три основних теоретичних підходи до розуміння лідерства:

1. Харизматичний підхід стверджує, що лідером може стати людина, яка має певний набір особистих якостей і здатна організувати інших до високопродуктивної праці.

Відношення до харизматичного лідера засновано на вірі до нього, шануванні, а діяльність людини – виконавця формується під впливом харизми лідера. Такими здібностями володіють небагато людей. Харизматичний лідер представляє втілення цінностей групи, які він

ставить вище власних інтересів і здатний трансформувати власні цінності в загально групові інтереси. Якості, які є обов'язковими для лідера: високі розумові здібності, широкі громадські інтереси і зрілість.

2. Ситуаційний підхід визначає, що лідерами стають люди не тільки в силу своєї особистості, скільки завдяки різним ситуаційним факторам і відповідності взаємозв'язку між лідером і ситуацією. Ця теорія показує, що в ефективному керівництві вирішальну роль можуть відігравати ситуаційні фактори, які включають потреби і особисті якості підлеглих, характер завдання, потреби, наявність інформації.

Дослідженнями Ф. Фідлера встановлено три критичні ситуації, які впливають на найбільш ефективне лідерство: рівень посадових повноважень, структура задач, взаємовідносини між лідером і членами групи. В ситуаціях дуже сприятливих, або навпаки, вкрай несприятливих, лідер, орієнтований на задачу, досягає значно більших результатів, ніж лідер орієнтований на людей. При більш помірно сприятливих ситуаціях більш успішним є лідер, який орієнтується на людей.

3. Синтетичний підхід розглядає лідерство як процес організації між особових відносин в групі, а лідера – як суб'єкта управління цим процесом. Лідерство за цією теорією розглядається як сумісна групова діяльність [2].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Виханский О. С., Наумов А. И. Менеджмент : Учебник. – 3-е изд. – М. : Гардарики, 1999. – 528 с.

2. Завадський Й. С. Менеджмент : «Management». – 2-е. вид. – К. : Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1998. – Т. 1. – 542 с.

3. Кабушкин Н. И. Основы менеджмента : Учеб. пособие. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : ТОО «Остожье», 1999. – 336 с.

4. Кредісов А. І., Панченко С. Г., Кредісов В. А. Менеджмент для керівників. – К. : Т-во «Знання», КОО, 1999. – 556 с.

ОСНОВНІ АСПЕКТИ РОБОТИ СПЕЦІАЛІСТІВ ПО ЗВ'ЯЗКАМ З ГРОМАДСЬКІСТЮ ДСНС УКРАЇНИ

Чичка В. І.
Науковий керівник – Дулгерова О. М., кандидат історичних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Сьогодні набуває гостроти та актуальності проблема встановлення дійових зв'язків з громадськістю, що передбачають чесні, відкриті, доброзичливі взаємовідносини між органами публічної влади та населенням. Саме із цього виникає порівняно нова функція державного управління – зв'язки з громадськістю, адже влада діє ефективно лише у тому випадку, коли її підтримує громадськість. Органи державної влади та місцевого самоврядування зобов'язані інформувати населення про напрями

стратегічного розвитку, програми й послуги, що надаються ними, звітувати про свою діяльність і нести перед ним відповідальність.

Важливість чітко налагодженої комунікації особливо стає зрозумілою під час кризових ситуацій. Адже під час криз, як правило, руйнуються навіть добре налагоджені інформаційні потоки. Кризова ситуація – це завжди головна подія в усіх новинах дня. Саме медіа під час кризових ситуацій відбирають, структурують та поширюють інформацію про кризу та поведінку керівництва держави під час кризи, і, таким чином, формують думку громадськості про владу та її здатність розв'язувати кризи. В ДСНС України ці функції покладено на відділ взаємодії із засобами масової інформації та комунікацій з громадськістю.

Відділ взаємодії із засобами масової інформації та комунікацій з громадськістю – є самостійним структурним підрозділом Державної служби України з надзвичайних ситуацій і підпорядкований безпосередньо Голові ДСНС України [1].

Відділ відповідно до покладених на нього завдань:

- відповідає за оперативне висвітлення діяльності ДСНС України щодо попередження і ліквідації надзвичайних ситуацій, а також здійснює інформування громадськості з питань цивільного захисту населення та безпеки життєдіяльності;
- підтримує постійні зв'язки та взаємодіє із ЗМІ з питань попередження та ліквідації наслідків аварій, катастроф, у тому числі радіаційного, стихійного та іншого лиха, а також проведення повітряних, надводних, підводних робіт особливого призначення;
- готує та оперативно розповсюджує офіційну інформацію, у тому числі фото-, відео- та аудіоматеріали про діяльність ДСНС України і керівництва, виконання покладених на ДСНС України завдань, а також поширює заяви та повідомлення від імені керівництва ДСНС України;
- впроваджує позитивний досвідзв'язків і взаємодії ДСНС України з центральними, місцевими ЗМІ та громадськістю з питан безпеки життєдіяльності;
- готує прес-релізи, текстові, відео-, фото- та радіоматеріали про діяльність Голови і ДСНС України;
- організовує передплату періодичних друкованих видань для апарату ДСНС України;
- здійснює розроблення та погодження проектів нормативно-правових актів з питань, що належать до його компетенції;
- забезпечує в межах повноважень охорону державної таємниці [1].

Досягнення мети обумовлюється рішенням відповідних їй завдань та виконання певних необхідних функцій. Тому коли ми говоримо про мету зв'язків з громадськістю, то ми повинні розглядати її функції також. Можна виділити 5 таких функцій:[2]

- Аналітично-прогностична;
- Організаційно-технологічна;
- Управлінська;
- Інформаційно-комунікаційна;
- Консультативно-методична.

Аналітично-прогностична функція зв'язків з громадськістю передбачає побудову політики інформування, побудови в просторі її стратегію і тактику. Організаційно-технологічна функція включає в себе комплексні підходи, прийоми, технології та заходи з організації взаємодії з громадськістю. Управлінська функція зв'язків з громадськістю виступає в ролі основною інтегруючою функції управління комунікативним простором і тому є центральною. Об'єднуючи всі інші функції, вона здійснює формування, регулювання та управління громадською думкою в інтересах самої громадськості. Інформаційно-комунікативна функція але здебільшого є технологічною функцією організації та передбачає забезпечення процесу створення та вибір необхідної інформації в межах виконання інформаційно-роз'яснювальної, пропагандистської та рекламної роботи. Консультативно-методична функція передбачає проведення консультаційної діяльності та методологічної роботи з організації, налагодженню та здійсненню взаємин і взаємодій між ДСНС України та громадськістю.

Зв'язки з громадськістю органів державної влади базуються на враженнях громадян від роботи служб та від ефективної роботи державних службовців. Для полегшення спілкування з громадянами органи державної влади застосовують методи ознайомлення з відомостями практичного характеру. Така інформація може розповсюджуватися у друкованому вигляді (видання брошур, розміщення довідкових матеріалів, рекламних афіш тощо), через телебачення, радіо, Інтернет, виставки тощо. Ці методи будуть ефективними лише за наявності в адміністрації достатніх фінансових ресурсів та кваліфікованих фахівців (журналістів, дизайнерів тощо) [3].

Спеціалісти забезпечують інформування громадськості про реалізацію державної політики з питань, що належать до компетенції ДСНС, та проводить інформаційно-роз'яснювальну, пропагандистську і культурно-масову роботу з популяризації служби цивільного захисту [4].

Отже, функція зв'язків з громадськістю є надзвичайно важливою і відповідальною сферою діяльності ДСНС України, яка передбачає різноманітні технології та шляхи реалізації інформаційної взаємодії. Адже ефективна робота будь-якого органу без чесних, відкритих, доброзичливих відносин між ним і населенням стає проблематичною. Розвиток системи зв'язків із громадськістю в органах влади дає можливість створити дійовий механізм вирішення багатьох проблем, що виникають у стосунках між ДСНС та громадянським суспільством, і, насамперед, долає відчуженість між громадськістю та державою, забезпечує баланс стратегічних і особистих інтересів, соціальну злагоду.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Офіційний сайт ДСНС України.

2. Мендісабаль Л. М. Зв'язки з громадськістю як комунікативний аспект державного управління : дис. канд. наук з держ. управління : Л. М. Руіс Мендісабал. 2001. – 245 с.

3. Почепцов Г. Г. Паблік рилейшнз : навч. посіб. / Г. Г. Почепцов. – К. : Знання – 2009. – 322 с.

4. Постанова КМУ від 16 грудня 2015 р. №1052 «Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій».

ФОРМУВАННЯ ДІЛОВОГО ІМІДЖУ

Шевчук І. І.
Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Створення позитивного образу багато в чому визначає успіх діяльності людини. Влада над людьми залежить не тільки від сили, розуму і волі, але і від створюваного вами враження і привабливості.

Розглянемо ті якості керівника, що цінувалися за всіх часів:

- вірність слову; слово дорожче будь-якого договору;
- вміння приймати неординарні рішення, що дозволяють успішно діяти і вирішувати проблеми;
- ерудованість і широта знань у багатьох питаннях;
- привабливий зовнішній вигляд.

Статура, зріст мають значення для кар'єри. Великі люди сприймаються як більш значні, це сприяє їх більш швидкому просуванню, вони споконвічно виділяються. Амбіційні люди маленького росту вважають, що їхній ріст – виклик долі, тому вони багато працюють. Їхнє життя присвячене триступінчастій схемі – робота, робота, робота, щоб на них не дивилися звисока, але помітили.

У діловому спілкуванні велике значення має стать. Якщо чоловік не бачить у співбесідниці жінку, це різко погіршує її імідж. Аналогічно і жінка хоче бачити в діловому партнері чоловіка, якщо цього немає – його іміджеві нанесена втрата.

Твердість у відношенні з партнерами, підлеглими знижує імідж, тому що сприймається як бездушшя.

Зміцнити імідж допоможуть наступні рекомендації:

- будьте тверді, говорячи про проблему, але м'які з людьми;
- наводьте тверді аргументи в м'які вираження;
- у діловому контакті примиряйте інтереси, а не позиції – цього досить. Імідж страждає, коли людина починає відстоювати свої позиції, боротися за те, що не має значення для справи.

Зловживання твердженнями, категоричність суджень, безапеляційність знижують імідж керівника. Навпаки, задаючи питання, керівник демонструє інтерес до співрозмовника і його думці. Психологічна перевага на стороні того, хто задає питання, а не відповідає на них. Це є прихованим компліментом, що підвищує імідж керівника.

Успіху сприяє імідж порядної людини. У політичному житті скомпрометувати конкурента – значить знищити його.

Відсутність приятельських відносин зі співробітниками і підлеглими також працює на позитивний імідж керівника. Його сприймають як строгою, недоступною, зайнятою тільки справою людини. У нашій країні на імідж керівника погано впливає наближення до себе своїх родичів, спадкоємців, членів родини [1].

Імідж керівника залежить від естетичного враження, що складається

в його підлеглих. Перше враження залежить від зовнішнього вигляду, манери поведінки, стилю одягу.

Одним із прийомів створення позитивного іміджу керівника є вміння робити компліменти підлеглим. Багато керівників побоюються захвалити, перехвалити підлеглих. Взагалі в нашій країні існує явний перекіс убік твердого звертання з підлеглими. У нас не прийнято хвалити підлеглих, покарання переважають над заохоченнями, у той час як психологами встановлено, що заохочення є кращим, чим покарання, стимулом до праці.

Людину в окулярах навколишні сприймають як більш начитану. Деякі люди з відмінним зором (особливо японські бізнесмени) спеціально носять окуляри без діоптрій, намагаючись у такий спосіб підвищити свій імідж. Разом з тим окуляри з затемненими склом є перешкодою для спілкування, тому що можуть дратувати співрозмовника тим, що ховають ока співрозмовника. У цілому чим скромніше одяг, тим вище імідж керівника. Турбота про свою зовнішність – схований комплімент навколишньої.

За результатами соціологічного опитування на тему «Яким ви бажаєте бачити свого керівника» був складений сучасний ідеальний образ керівника, з погляду підлеглого:

- він один з нас;
- він кращий з нас;
- він дасть нам більше, ніж кожен з нас.

Одяг – важлива частина іміджу людини. Старомодно одягнений керівник може догодити в очах навколишніх у розряд консерваторів: костюм вийшов з моди, а виходить, і погляди несучасні. У гардеробі керівника повинне бути кілька видів костюмів.

Вечірній костюм – одяг зобов'язуючий. Ідеальне сполучення – біла (або в тонку смужку) сорочка, краватка класичних розцвічень, чорні або темно-коричневі носки, чорні туфлі. На роботу такий костюм носити не рекомендується, він для дозвілля (презентації, зустрічі, вечірки і т. д.).

Діловий костюм допускає більш вільні сполучення. Необхідно враховувати гаму квітів. Краще сполучення – відтінки коричневого і синього кольорів, що додають виглядові керівника авторитетність. Найпростіша реалізація такого сполучення – у краватках. Для виступу на серйозних нарадах, коли треба максимально привернути увагу, виділитися серед інших, краще надягти синій костюм, білу сорочку і червону краватку. Бляклі тони костюма і краватки не привернуть увагу і притуплять інтерес до виступаючого. При тривалому виступі яскраві тони і деталі одягу викликають наростаюче роздратування.

Вибір костюма залежить від фігури. Якщо ваша фігура не підходить під опис «високий, стрункий чоловік», то двобортний костюм зі свого гардероба краще виключити і вибрати однобортний. Можна сполучити піджаки і штани різного виду [2].

Особливо потрібно зупинитися на іміджі ділової жінки. Найбільш підходящий одяг для роботи – діловий костюм: спідниця з піджаком, блузкою, жакетом. Плаття припустимі в жарку погоду. Одяг не повинний бути занадто облягає. Зачіска стругаючи, елегантна, прикрас повинне бути якнайменше, але дорогих. Не слід зловживати косметикою.

Мати свій стиль – це не обов'язково бути одягненим у шикарний костюм-трійку, насамперед це виявляється в стилі мислення, умінні поводитися. На Заході з неохайно вдягненою людиною справи вести не будуть, але з діловою людиною, одягненою навіть у сорочку й джинси, багато солідних фірм укладатимуть контракти, тому що вона має імідж ділової людини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ділове спілкування : Підручник/ Національний банк України. – К., 2003. – 122 с.

2. Палеха Ю. Іміджологія : Навчальний посібник/ Ю. Палеха; За заг. ред. З. І. Тимошенко ; Європейський ун-т. – К. : Вид-во Європейського ун-ту, 2005. – 322 с.

ЕМОЦІЙНА СТІЙКІСТЬ ЛІДЕРА ЯК ПРОФЕСІЙНА ЯКІСТЬ ФАХІВЦЯ

Шкуренко А. Р.
Науковий керівник – Котляр Д. О.
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

На сьогодення існує значна кількість досліджень, присвячених емоційній стійкості й велике різноманіття визначень і тлумачень цього поняття. Увага фахівців відповідних галузей психології до вивчення емоційної стійкості професіонала є цілком зрозумілою, адже більшість виникнення професійних проблем пов'язана з фактором людини, з її недостатньою стійкістю до емоціогенних впливів професійного середовища, що спричиняють виникнення несприятливих функціональних станів, зокрема емоційної напруженості. Емоційна стійкість вважається як одним із найважливіших чинників життєдіяльності людини так і забезпечення ефективності її професійної або навчальної діяльності. Термін емоційна стійкість розглядається на перехресті двох понять психології – «емоції» та «воля». Тому таку властивість частіше називають не просто емоційною стійкістю, а емоційно-вольовою стійкістю. Емоційно-вольова саморегуляція – це система прийомів послідовного самовпливу особистості з метою підвищення емоційно-вольової стійкості в напружених і небезпечних ситуаціях. Емоційну стійкість трактують як властивість психіки, що виявляється у функціональному стані. У цьому визначені присутнє також посилання на важливу особистісну властивість-самоконтроль, завдяки якому людина може протистояти впливу негативних емоційних чинників і проявляти готовність діяти адекватно в екстремальній ситуації. Ця риса визначається як психологічна характеристика, яка відноситься до емоційної сфери особистості, як досягнення емоціями оптимального ступеню інтенсивності, як здатність регулювати емоційні стани, як здатність до збереження оптимального емоційного напруження в умовах змагань, як здатність підтримувати високий продуктивний рівень психічної діяльності, стабільність змісту

емоцій, як стійка характеристика індивідуальності, як складова темпераменту. Останнім часом емоційну стійкість розглядають як властивість особистості, що розкривається через наявність ефективної саморегуляції, визначають як запоруку успішності спортивної, виконавської діяльності [1, 35].

У психологічній літературі з проблем емоційних станів виділено ознаки окремих сторін емоційної стійкості як особистісної характеристики. Емоційну стійкість розглядають як прояв волі, підкреслюючи, що вона зумовлює здатність людини регулювати власні емоції і долати стан підвищеного емоційного збудження при виконанні складної діяльності. П. Б. Зільберман визначив емоційну стійкість як інтегральну особливість особистості (психіки), що характеризується такою взаємодією емоційних, вольових, інтелектуальних, мотиваційних компонентів психічної діяльності, яка забезпечує оптимальне успішне досягнення мети діяльності в складних емотивних ситуаціях [2, 71]. Під емоційною стійкістю доцільно розуміти складну динамічну інтегративну властивість особистості, що забезпечує високу продуктивність та ефективність діяльності й поведінки в складних емоційно напружених умовах. Як показало вивчення досліджуваної проблеми, емоційну стійкість вважають однією з найважливіших і необхідних для збереження психічного здоров'я та профілактики емоційного вигорання якостей фахівців соціономічних професій. Термін «емоційна стійкість» в діяльності означає синтез властивостей і якостей особистості, що дозволяє впевнено і самостійно в різних емоційних умовах виконувати свою професійну діяльність. Володіти емоційною стійкістю в професійній діяльності – це значить уміти в умовах постійних змін умов діяльності швидко орієнтуватися, знаходити оптимальне рішення в складних нестандартних ситуаціях і зберігати при цьому витримку і самоконтроль [3, 14].

Емоційна стійкість займає особливе місце в психологічному просторі професійно важливих якостей менеджерів. Структура емоційної стійкості як професійно важливої якості менеджерів включає п'ять підструктур: психофізіологічну, що є субстратом психічної діяльності (урівноваженість, рухливість нервових процесів та ін.), емоційно-вольову (саморегуляція емоційних станів, емоційна лабільність, адекватність прояву емоцій, та ін.), адаптивну (особистісний адаптаційний потенціал, нервово-психічна стійкість та ін.), копгітивно-рефлексивну (самопізнання, самоусвідомлення та ін.), соціально-перцептивну (проникливість, емпатійність, ідентифікованість та ін.). Емоційна стійкість, як припускають дослідники, змінюється під впливом пристосування людини до екстремальних умов, проте успішність пристосування залежить від низки стійких особистісних характеристик, у тому числі від характеристик емоційності в структурі особистості, від мотиваційних і вольових характеристик, від стильових рис пізнавальної діяльності, пов'язаних з емоційністю [4, 137]. Емоційна стійкість залежить від вміння свідомо керувати своєю діяльністю, створювати оптимальний режим роботи, від вміння дозувати і підтримувати психічне навантаження на тому рівні, який забезпечував би оптимальну працездатність, характер діяльності і успішність її виконання від вміння правильно оцінювати свої сили і знаходити ресурси для впевненої поведінки, від вміння свідомо керувати емоційним станом. В процесі

професійної діяльності емоційна стійкість зменшує негативні емоційні впливи, попереджує стрес, сприяє появі готовності до дій в напружених ситуаціях. Це один із психологічних факторів надійності, ефективності та успіху діяльності в складних умовах професійної діяльності [4, 140].

Основними детермінантами формування емоційної стійкості як професійно важливої якості фахівця є ресурси підструктур емоційної стійкості: психофізіологічної (урівноваженість та рухливість нервових процесів), емоційно-вольової (непідвладність перешкодам у встановленні емоційних контактів, відсутність формування симптомів емоційного вигорання), когнітивно-рефлексивної (низький рівень тривожності, фрустрації, агресивності та ригідності), адаптивної (нервово-психічна стійкість, розвиненість особистісного адаптивного потенціалу) та соціально-перцептивної (психологічна проникливість, психологічна прозорливість, соціальна інтуїція, гнучкість здатності до корекції образу іншого в процесі спілкування). Головним шляхом формування емоційної стійкості є опанування прийомів емоційно-вольової регуляції на психологічному і психофізіологічному рівнях, розвиток і удосконалення індивідуальних властивостей і психічних функцій особистості, які забезпечують емоційну стійкість.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Аршава І. Ф. Емоційна стійкість людини та її діагностика : Монографія / І. Ф. Аршава // Д. : Вид-во ДНУ, 2006. – 336 с.

2. Зильберман Н. Б. Эмоциональная устойчивость оператора // Очерки психологи труда оператора / Под ред. проф. Е. А. Милеряна. – М, Наука. – 1974. – 308 с.

3. Корольчук М. С. Психофізіологія діяльності : Підручник для студентів вищих навчальних закладів / М. С. Корольчук – К. : Ельга, Ніка-Центр, 2009. – 400 с.

4. Пилипенко К. В. Емоційна стійкість як професійно важлива якість майбутнього психолога-практика : колективна монографія – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 137–147 с.

НОВІ ҐЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ У СПОРТІ

Шоптенко В. Р.
Львівський національний університет імені Івана Франка
Науковий керівник – Горенко Л. М., кандидат історичних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Одним із проявів всесвітнього глобалізму, як процесу, що зводить до єдиного знаменника нації та держави із одного боку й безпосередньо конкретну людину з іншого є нова гендерна тенденція у світі спорту. Фактично спостерігається уніфікація, тобто розмивання чи стирання кордонів (правил змагання, вимог до учасників тощо) між чоловіками й жінками.

Спорт як особливий вид діяльності людини не припустимий без мотивації. Відповідно до дослідження Лукащука В. І. «специфіка мотивів занять спортом залежить як від рівня кваліфікації спортсменів, так і від їх статі, особливо на початковому етапі спортивної соціалізації [1]. Окрім того «соціологи спорту здебільшого сходяться на тому, що для чоловіків особливо значущими є соціальний мотив і мотив реалізації енергії, для жінок – оздоровчо-розважальний і можливість командної роботи. Також для чоловіків важливим є можливість виграти й бути успішним. У жінок основним домінуючим мотивом є розвиток майстерності. Разом з тим немає чіткого прагнення перемоги як найважливішої цінності своєї участі в спорті. Ці дані цілком узгоджуються із традиційними уявленнями про маскулинність та фемінність, однак не суперечать концепції гендерної соціалізації» [1].

Останніми роками у спорті з'явилася нова тенденція, що може спричинити суттєві труднощі як для самих спортсменів, їх суперників, тренерів, так і для суддів. Справа у тому, що у багатьох країнах суттєво зростає кількість людей, що із тих чи інших причин приймають рішення щодо зміни власної статі.

Поки така зміна стосується людини у її побуті чи власному житті, питань у інших людей виникає не так багато. Проте у деяких випадках зміна статі однієї людини може суттєво вплинути на інших. Наприклад, припустимо, що дехто з числа світових лідерів сезону з біатлону серед чоловіків приймає рішення щодо зміни статі і юридично затверджує себе у статусі жінки. Якщо він, а тепер уже вона, буде допущений до змагань, то шанси жінок на перемогу фактично будуть зведені до нуля.

Інший приклад. Якщо подібну процедуру проведуть гравці-чоловіки деякої провідної команди з футболу, й перейдуть повним складом у жіночу лігу, то майже гарантовано приведуть власну команду до перемоги у чемпіонаті.

Подібних прикладів можна навести багато, однак нині вже не слід думати, що такі ситуації є надуманими.

«Восени 2018 року на світовому чемпіонаті з велоспринту в категорії для спортсменів старше 35 років перше місце серед жінок зайняв чоловік-трансгендер «Рейчел» Маккіннон (Канада), який перестав вважати себе чоловіком в 29-річному віці. Це перший чемпіон світу трансгендер. У США спорт займає важливе місце в системі освіти. Престиж навчальних закладів часто зав'язаний саме на спортивні успіхи. І ось одним з найшвидших в бігу серед дівчат-студенток став чоловік-трансгендер «Сесе» Тефлера. Після його переходу з чоловічої в жіночу команду Університету Франкліна Пірса (Нью-Гемпшир) остання змогла зробити якісний прорив… На шкільному рівні є своя історія. Два роки поспіль два старшокласника зі штату Коннектикут (Андрій Ервуд і Террі Міллер) виграють змагання серед дівчаток. У цьому штаті для того, щоб отримати «права» жінки, досить просто заявити, що ти відчуваєш себе жінкою, ні зміни документів, ні прийому гормональних препаратів, ні операції для цього не потрібно» [1].

Аналізуючи вищезазначені приклади стає зрозумілим, що суспільство знаходиться на етапі, коли вже найближчим часом подібні ситуації усе частіше будуть призводити до різного роду проблем. Не говорити про них,

чи не бачити їх усе одно не вдасться. Більш за все потрібно працювати на випередження й залучати експертів, фахівців самих різних галузей, аби максимально у стислий термін спробувати запропонувати можливі рішення даної ситуації.

Навіть досить спрощений розгляд окреслених тенденцій дає право стверджувади, що за умови відсутності уваги до питання нових гендерних особливостей у спорті досить легко можуть зникнути (через втрату мотивації та відсутності «справедливості») чи не усі жіночі види спорту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Лукащук В. І. Особливості гендерної соціалізації у спорті / В. І. Лукащук // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. – 2012. – №993, Вип. 29. – С. 141–145.

2. Карпов А. Рак мирового спорта. Толерантность. Секспросвет и пропаганда извращений. – Режим доступу : http://ruskline.ru/news_rl/2019/03/16/rak_mirovogo_sporta/. – Назва з екрана.

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ КАР'ЄРИ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ФАХІВЦЯ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Шперик Є. В.
Науковий керівник – Головченко С. І., кандидат економічних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Дослідницько-експериментальна робота з вивчення впливу кар'єрного зростання на розвиток особистості фахівця служби цивільного захисту проводилася нами на основі розробленої програми дослідження, відповідно до науково-методологічних положень експериментальної психології.

Емпіричне дослідження проводилось на базі У ДСНС України в Закарпатській області. До загальної вибірки увійшли 30 респондентів: 15 осіб жіночої статті та 15 осіб чоловічої, вік досліджуваних становив 24–30 років. Усі мають вищу профільну освіту.

За результатами проведеного дослідження встановлено, що для обох груп респондентів є достатньо високим показник позитивного ставлення до кар'єри. У відсотковому відношенні до кількості досліджуваних в кожній групі цей показник коливається від 92% до 96%. Тобто більшість респондентів вказують на те, що саме кар'єра, а не просто професійна діяльність як наявність місця роботи, є важливою складовою їх власного життя.

Невпевненість у важливості або неважливості кар'єри виказують лише від 3% до 6% фахівців. Позитивним, на нашу думку, покажчиком є також і те, що респонденти, які впевнено говорять про неважливість

кар'єри в їхньому житті, пояснюють це наявністю інших, суб'єктивно більш важливих цінностей, таких як, в першу чергу, сім'я, стосунки з близькими та друзями. Це свідчить про вибудовану ієрархію цінностей та високий рівень осмисленості життя у досліджуваного нами контингенту.

Розглянемо особливості кар'єрних домагань та стратегій їх реалізації у чоловіків та жінок кожної із вищезазначених груп.

Незважаючи на те, що і чоловіки і жінки, в рівній мірі відзначають важливість кар'єри в житті людини, проте вони наводять різні пояснення, чому саме кар'єрне зростання є таким важливим. На рис. 1 представлено порівняння відповідей цих чоловіків і жінок на запитання про причини важливості кар'єри в житті людини.

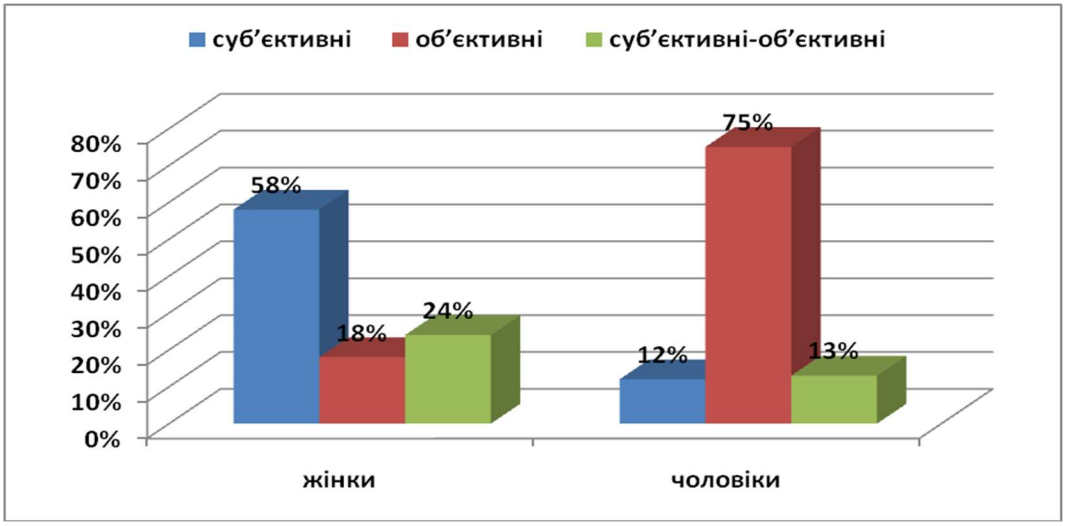

Рис. 1 Причини важливості кар'єри

Так, в групі жінок 58% жінок пояснює важливість кар'єри в житті людини такими суб'єктивними факторами як «самореалізація», «необхідність розкрити свої здібності». Вони вважають, що «треба отримувати задоволення від роботи».

Така фіксація лише на суб'єктивній складовій кар'єри дозволяє зробити висновок, що жінки цієї групи не включають об'єктивні компоненти кар'єрного зростання (висока посада і зарплатня, престиж, соціальний статус) до планування свого професійного шляху. Це також свідчить про те, що сама кар'єра розглядається цими жінками як чисто суб'єктивна складова життя, а не як така, в якій вони повинні виконувати певну соціальну роль і певні соціальні вимоги. Підґрунтям подібного сприймання кар'єри, на нашу думку, є те, що кар'єра і професійна сфера взагалі дійсно не є тією діяльністю, в якій сучасне українське суспільство має очікування високих результатів від жінок. Якщо колишня радянська ідеологія (і, відповідно, суспільство) висувало до жінки по суті єдину вимогу у професійній сфері – вимогу «працювати» у значенні мати місце роботи, то зі зміною соціального устрою була знята і ця єдина вимога, і тепер є цілком прийнятою в суспільстві жінка-домогосподарка, яка живе повністю за рахунок успішного в кар'єрі чоловіка.

Лише на соціальні причини важливості кар'єри вказують 18% жінок групи, наводячи такі пояснення як «важливо бути висококваліфікованим спеціалістом, якого поважають колеги», «карьера, безусловно, важна, потому что без этого человека не признают в обществе», «важливо, щоб тебе оцінили інші», «хочу бути потрібною людиною, щоб зі мною рахувались». Для цієї частини жінок кар'єра не є суб'єктивною цінністю, а слугує можливістю самоствердження, підтримки та підвищення своєї самооцінки. Синдром подібної залежності жінки породжується внаслідок виховання на взірцях статевотипізованої поведінки, що призводить до уявлення про залежність, підлеглість жінок та домінантність, авторитарність чоловіків. Кар'єра розглядається цими жінками як засіб отримання схвалення, визнання від соціального оточення, встановлення емоційних стосунків з іншими. Це свідчить про залежність цих жінок у плануванні професійної перспективи від соціальних уявлень та вимог, в тому числі і від статеворольових стереотипів, які вимагають від жінок бути «ніжними, дбайливими до інших, допомагати іншим».

Відносно незначна частина групи жінок (24%) усвідомлює як об'єктивні, так і суб'єктивні причини важливості кар'єри. Проте, заслуговує на увагу той факт, що лише 10% від загальної кількості жінок цієї групи зазначили «матеріальне благополуччя» як одну із причин важливості кар'єри. При чому, лише 3,7% загальної кількості жінок вербалізували, що від кар'єри залежить фінансове благополуччя, забезпечення людини і її сім'ї. Це свідчить про те, що переважна більшість жінок не відчуває своєю відповідальністю матеріальне забезпечення власної сім'ї.

Чоловіки також характеризуються високим рівнем позитивного ставлення до кар'єри і її важливості в житті людини (90% від загальної кількості членів цієї групи). Проте, на відміну від жінок, більшість чоловіків цієї групи (75%) пояснюють важливість кар'єри такими об'єктивними факторами як «материальное благосостояние будущего не только моего, но и моей семьи», «финансовая независимость и стабильность», «положение в обществе». Та частина чоловіків, яка наголошує на суб'єктивних причинах важливості кар'єри (12%) вказує лише на такий фактор як «необходимо быть первоклассным специалистом». Привертає увагу той факт, що слово «самореалізація» в групі чоловіків вживається лише в одному випадку. Навіть та частина респондентів (13%), яка відзначає як суб'єктивні, так і об'єктивні причини важливості кар'єри, вказує на високий рівень доходів як обов'язковий показник успішної кар'єри.

Характерним для чоловіків у порівнянні із жінками є те, що у їх відповідях на запитання «Чи вважаєте Ви, що кар'єра є важливою в житті людини і чому?» слова «успіх», «успішність» зустрічаються приблизно в 1,5 разів частіше, що вказує на чіткий асоціативний зв'язок цих двох понять в свідомості чоловіків (на відміну від уявлень про кар'єру жінок). Таке сприйняття кар'єри у поєднанні із необхідністю матеріального достатку саме у чоловіків вказує на те, що у побудові професійної перспективи чоловіки орієнтуються на такий компонент чоловічої гендерної ролі як «норма успішності». Від чоловіка очікується бути успішним в кар'єрі і показником цієї успішності є величина його заробітку. Відповідно до цієї

норми оцінка соціальної цінності чоловіка відбувається за рівнем його кар'єрної і матеріальної успішності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бодров В. А. Практикум по дифференциальной психодиагностике профессиональной пригодности : учеб. пособие для вузов / В. А. Бодров. – М. : ПЕР СЭ, 2003. – 768 с.

2. Зеер Э. Ф. Профессиональное становление личности / Э. Ф. Зеер. – М., 2005. – 329 с.

ОСОБЛИВОСТІ ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ СПРАВЕДЛИВОСТІ В ПОЛІТИКО-ФІЛОСОФСЬКИХ КОНЦЕПЦІЯХ ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ

Яловий Є. Г.
Науковий керівник – Усов Д. В., доктор філософських наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Поворотним пунктом у розвитку політичної філософії стала епоха Відродження. Філософи цього періоду звертаючись до античності, висловлювали неприйняття, заперечення політико-юридичних порядків і доктрин католицької церкви, що панували в Європі в Середні віки. Демонстративне звернення до епохи античності було виразом неприйняття католицьких доктрин феодального суспільства. Ця установка визначала напрямок пошуку в античній спадщині ідей, потрібних для вирішення нових історичних завдань, які постали перед суспільством Відродження. У боротьбі з середньовічною консервативною ідеологією виникла система соціально-філософських поглядів, в основі якої думка про необхідність ствердження самоцінності особистості, визнання гідності і автономії всякого індивіда, забезпечення умов для вільного розвитку людини, надання кожному можливості власними силами домагатися свого щастя. Доля людини повинна визначатися не знатністю, походженням, званням, конфесійним статусом, а виключно особистими чеснотами, головна з яких – справедливість, безкорисливе служіння суспільному благу. Гарантії рівності і справедливості, запорука свободи особистості вбачалися у прийнятті та дотриманні законів, зміст яких узгоджується з природою людини.

Яскравим явищем Відродження постали ідеологічні рухи, які відображали одвічні прагнення суспільних верств до соціальної справедливості. Вони отримали загальну назву «соціально-утопічні проекти». Найбільш видатними мислителями-утопістами були Томас Мор і Томазо Кампанелла. Т. Мор – автор всесвітньо відомого трактату «Утопія» (1516), Т. Кампанелла створив утопічний проект під назвою «Місто Сонця» (1602). Автори цих утопій зосереджені на критиці соціальних і державно-правових порядків сучасної цивілізації. Головна проблема, на їх думку, та коріння соціальної несправедливості – приватна власність і політико-юридичні принципи, породжені нею. Мор стверджує в «Утопії», що, поки

існує приватна власність, немає жодних шансів на одужання соціального організму. «Де тільки є приватна власність, там навряд чи можливе правильне та успішне ведення державних справ». Вихід у людства один – «повне знищення приватної власності» [3, 77], що дозволить побудувати справді справедливе суспільство.

У «Місті Сонця» Т. Кампанело, де немає більш приватної власності, спільно вироблене розподіляється справедливо, за мірою необхідності. Все, що необхідно, громадяни «отримують від громади, і посадові особи ретельно стежать за тим, щоб ніхто не отримував більше, ніж йому слід, нікому не відмовляючи у необхідному» [1, 39].

Але неповторність кожної окремої особистості, її самостійність, ініціативність, наявність власних потреб, особливих прагнень в «Місті Сонця» цінності не мають. Домінують лише інтереси держави, а інтереси окремих осіб настільки мають значення, наскільки вони можуть стати частиною державних.

Найбільш яскравим представником політичної думки епохи Відродження вважається італійський гуманіст, політичний діяч Флоренції Ніколо Макіавеллі, який виклав свої філософські ідеї у роботах «Державець», «Міркування про першу декаду Тита Лівія», «Історія Флоренції». Макіавеллі увійшов в історію політичної думки як історик і теоретик державної влади, який вперше виділив політику в особливу і самостійну галузь знання і людської діяльності, вільну від богослов'я та християнської моралі. Макіавеллі започатковує формулу «політика для політики», яка базується на принципі автономії політики від етики. Криза моральних цінностей того часу призвела до розходження між тим, що є (речі як вони реально існують), і тим, що повинно бути, а в контексті моральних цінностей – між дійсним та належним. Саме це розходження і стало засновком нового розуміння політичних реалій та дій та отримало назву «політичного реалізму». Цей принцип Макіавеллі сформулював як принцип «правди в сприйнятті речей такими, якими вони є», що дозволяє правителю, «якщо він захоче зберегти владу, набути навичок відступати від добра і використовувати їх, виходячи із потреби» [2, 345].

Макіавеллі добре розумів суть політики, її жорстокі закони. Політика змушена йти на порушення моральних норм. У трактаті «Державець» він обґрунтував доцільність політичного принципу: «мета виправдовує засоби». Метою є прихід до влади, а потім її утримання. Все інше є лише засобом, включаючи мораль і релігію. Починаючи з Макіавеллі, правовою основою владних структур і осіб усе частіше вважається політична сила, а не моральні настанови, і політика тлумачиться як самостійне, відокремлене від моралі поняття. Макіавеллі вперше відкрито заявив, що правитель може опинитися в таких умовах, коли буде змушеним використовувати методи жорстокі й антигуманні. Екстремальне зло вимагає екстремальних заходів, тому необхідно уникати будь-яких компромісів, які на думку Макіавеллі небезпечно шкідливі. Макіавеллі вважає, що людина сама по собі є ні доброю ні поганою, але скоріше схильна до того, щоб бути поганою. Відповідно, правитель не може покладатися на позитивне в людині, а повинен приймати домінування в ній негативного та діяти відповідно до

цього. Йому не слід боятися виглядати страшним, а необхідно провести заходи, щоб підтримувати страх в державі. Ідеальний правитель повинен одночасно викликати загальну любов та вселяти страх – саме це Макіавеллі називає чеснотами.

Особливості осмислення справедливості в політико-філософських концепціях Відродження пов'язані з глобальними ідеологічними зрушеннями в політичному мисленні, що відбулися під час переходу від Середньовіччя до Нового часу. Сутність змін зводилася до того, що на зміну античної та середньовічної (християнської) концепції політичного, зцентрованої навколо громади певного типу (полісу) та її потреб, приходить інша політична ідеологія, фундаментом якої виступає не громадянська спільнота, а окрема особистість. Етико-політична культура Нового часу, а противагу античному і середньовічному світогляду, визначається індивідуалістичними, а не суспільними (політичними) цінностями. Відповідно, політика і політичні інститути, головний з яких – держава, починають у такому контексті трактуватися не в ціннісному («поліс як найвища цінність»), а в суто інструментальному розумінні, як засіб реалізації інтересів індивіда.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кампанелла Т. Город Солнца / Т. Кампанелла : перевод с латинского и комментарии Ф. А. Петровского. – М. : Издательство Академии наук СССР, 1947. – 176 с.

2. Макиавелли Н. Государь / Н. Макиавелли // Избр. соч. – М. : Худож. лит., 1982. – С. 301–379.

3. Мор Томас. Утопия / Томас Мор. – М. : Наука, 1978. – 412 с.

Секція 2. Сучасна освіта: методологія, теорія і практика. Роль соціально-гуманітарних дисциплін у системі вищої освіти. Філософія та освіта: актуальні проблеми взаємодії. Освіта в Україні: історичний досвід та виклики сьогодення. Проблеми професійної підготовки спеціалістів у ЗВО. Розвиток відомчої освіти: історія та сучасність

МАТЕМАТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ

Біла Г. І.
Науковий керівник – Василенко І. О., кандидат педагогічних наук
Черкаська медична академія

З 2017 року Черкаська медична академія почала готувати магістрів медсестринства, які до цього пройшли ступені освіти молодшого спеціаліста, бакалавра. Оскільки це на сьогоднішній день найвищий ступінь підготовки медсестер, тому у публікації будемо ґрунтуватися на Стандарт вищої освіти України зі спеціальності Медсестринство (рівень вищої освіти другий магістерський) [1]. Згідно з цим стандартом, випускники освітнього рівня магістр з цієї спеціальності мають володіти інтегральними, загальними та спеціальними фаховими компетентностями.

Метою публікації є аналіз компетентностей і встановлення взаємозв'язків між цими поняттями; визначення впливу вивчення математики на процес формування даних компетентностей і встановлення місця математичної компетентності майбутнього студента-медика у загальній системі компетентностей.

Компетентність – динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти.

Інтегральна компетентність – здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми під час професійної діяльності в галузі медсестринства та в освітньому процесі, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог.

Загальні компетентності – універсальні компетентності, що не залежать від предметної області, але важливі для успішної подальшої професійної та соціальної діяльності здобувача в різних галузях та для його особистісного розвитку. З переліку загальних компетентностей виокремимо ті, що формуються у навчанні математики, а саме:

Загальні компетентності:

1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу інформації.

2. Навички використання інформаційних та комунікативних технологій.

3. Здатність до пошуку, оброблення, аналізу інформації з різних джерел та проведення досліджень на відповідному рівні.

Серед переліку фахових виокремимо ті, які ґрунтуються на математичних методах, зокрема методах математичної статистики.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності

1. Вміння оцінювати організацію та якість надання різних видів медичної допомоги та санітарно-епідеміологічного благополуччя населення.

2. Вміння планувати і проводити наукові дослідження, готувати результати наукових робіт до оприлюднення.

3. Знання основних сучасних положень фундаментальних наук стосовно походження, розвитку та будови Всесвіту, здатність їх застосовувати для формування світоглядної позиції.

4. Вміння формулювати задачі моделювання, створювати моделі об’єктів і процесів у геосферах та їхніх компонентах із використанням математичних, картографічних методів і геоінформаційних технологій.

Звісно, що без навичок обчислення, знання тем програмного курсу математики, а саме теорії ймовірностей, математичної статистики, диференціального та інтегрального числення тощо не можливе формування даних фахових компетентностей.

Таким чином, здатність застосовувати математику у професійній діяльності є важливою передумовою її успішності та ефективності, тому ця здатність є загальною. Відтак математична компетентність, що формується у навчанні математики, визначена загальною.

За С. Раковим [2], під поняттям *«математична компетентність»* розуміють спроможність особистості бачити та застосовувати математику в реальному житті, розуміти зміст і метод математичного моделювання, будувати математичну модель, досліджувати її методами математики, інтерпретувати отримані результати, оцінювати похибку обчислень.

Отже, для бакалаврів та магістрів математична компетентність є загальною. А для молодшого спеціаліста основою для здобуття загальної середньої освіти. Для магістрів вона формує підґрунтя, щоб студенти були спроможні готувати пацієнтів до складних лабораторних досліджень та інструментальних методів обстеження, використання методів, методик наукового дослідження; застосовування технології управління та організації роботи медсестринських служб в галузі охорони здоров’я.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Проект стандарту вищої освіти за спеціальністю 223 «Медсестринство» (рівень вищої освіти другий магістерський) : https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/proekti-standartiv-vishoyi-osviti (дата звернення 20.02.2019).

2. Раков С. А. Формування математичних компетентностей випускника школи як місія математичної освіти / С. А. Раков // Математика в школі. – 2005. – №5. – С. 2–8.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ЯК МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Бобкова М. В.
Науковий керівник – Косяк С. М., кандидат історичних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Якісна підготовка кваліфікованих фахівців потребує творчого підходу викладачів вищих навчальних закладів до вибору більш сучасних форм, методів, засобів навчання, раціонального використання досягнень педагогічної науки та педагогічних технологій.

В Україні формується нова система освіти, що зумовлює появу і впровадження освітніх інновацій. Сучасний етап розвитку технологій пов'язаний з необхідністю розв'язання проблеми підвищення інтелектуального рівня пізнавального і творчого потенціалу студентів. Тому, щоб посилити мотивацію до навчання, підготувати кваліфікованого, конкурентноздатного на ринку праці фахівця, впроваджуються інноваційні технології навчання.

Інноваційність у навчанні має і соціально-психологічний аспект, який вже привернув до себе увагу психологів, соціологів і соціальних філософів. «Інноваційне навчання» – процес і результат навчальної та освітньої діяльності, яка заохочує введення інноваційних змін в існуючу культуру, соціальне середовище [1, 7].

У сучасній методиці викладання виокремлюють такі педагогічні технології, які максимально сприяють формуванню професійної компетентності майбутніх фахівців. Перш за все це:

- особистісно орієнтовані – метою яких є формування активної, творчої особистості майбутнього фахівця, здатного самостійно будувати і коригувати свою навчально-пізнавальну діяльність. До цих технологій належать: аудиторна і позааудиторна самостійна діяльність студентів, робота за індивідуальним планом, дослідницька робота, метод проектів тощо;

- розвивальні, спрямовані на професійний розвиток майбутнього фахівця, здатного творчо працювати, самостійно визначати способи і засоби вирішення проблемних ситуацій тощо. До цих технологій входять – лекції (вступна, тематична, оглядова, інформаційна, підсумкова (заключна), комплексна, лекція-зустріч), семінари (просемінар, семінар, спецсемінар дослідницького типу), навчальні дискусії, лабораторно-практичні роботи з елементами дослідницької діяльності, ігри;

- групова – через використання ситуаційно-рольової гри. Це формує компетентності міжособистісного спілкування і навички роботи в команді;

- формування креативної особистості – прищеплення майбутнім фахівцям навичок використання елементів творчості у вирішенні конкретної проблеми: пошук аналогічних ситуацій, здатність порівнювати, висловлювати власні припущення і аналізувати їх і т. д. Закладаються основи здібності до регенерації нових ідей;

- навчання через дослідження – особливо ефективне при вивченні природничих наук, оскільки у них є багато об'єктів і явищ, які можна піддавати дослідженню. Це розвиває критичне мислення, через досліди, експерименти, обробку результатів і до навчально-пізнавальної, науково-пізнавальної і науково-дослідницької роботи;

- синектична – методика дослідження, ґрунтується на соціально-психологічній мотивації колективної інтелектуальної діяльності, полягає у груповому вирішенні проблем використання сміливих гіпотез, інтуїтивних рішень, «хибних» ідей. Кожний слухач має змогу висловити особисте бачення їх розв'язання, вислухати ідеї інших, обговорити їх недоліки і переваги. Така технологія сприяє виробленню у студентів вмінь аргументувати власні пропозиції, прислухатись до пропозицій інших, критикувати неправильні підходи розв'язування завдань, а загалом – займати активну життєву позицію;

- метод проектів – передбачає пошук необхідної інформації, сприяє умінню працювати з потоками інформації, вибираючи з них головне і необхідне, є поштовхом для творчої самореалізації особистості;

- проблемні дискусії: круглий стіл, панельна дискусія, форум, дебати тощо. Дає можливість студенту висловлювати свої думки, часом хибні, а викладачу, або модератору направляти їх у правильне русло, виправляти. Це стосується як завдання на практичних заняттях, так і викладу матеріалу на тематичних лекціях, де викладач, у процесі подачі навчального матеріалу активізує студентську аудиторію до висловлювання думок щодо теми обговорення;

- інформаційні технології – використання усіх можливих інформаційних джерел (літературних, електронних, мережі інтернету тощо.) Предмет дослідження стає більш зрозумілим. Крім того, з'являється доступ до різних точок зору і можливість особистого сприйняття тієї чи іншої, що може спричинити подальшу групову дискусію з колегами-студентами і викладачем;

- дистанційна освіта – зручний, швидкий і доступний спосіб отримання інформації, за яким – майбутнє освіти, успішний практично у всіх галузях, але викликає багато суперечок відносно упровадження у зв'язку з побоюваннями щодо погіршення якості підготовки. Та все ж успішно використовується за кордоном;

- «кейс» технологія – є практикою використання «кейсів» як засобу навчання у різних галузях, таких як право, бізнес, медицина, освіта. Тому набуває популярності і пропагується зарубіжними колегами. «Кейс» (з англ. – випадок) – це дуже деталізовані, контекстуальні, описові доповіді і повідомлення про викладання і навчання. Використовують для допомоги у розумінні специфіки ситуацій, умінні розв'язувати проблемні ситуації та адаптації студента до майбутньої діяльності;

- система ECTS (кредитно-модульна система) – засвоєння навчального матеріалу тематично послідовними взаємопов'язаними блоками (модулями), що забезпечує можливість підсумкового контролю щодо певних знань, навичок і умінь, обсягу теоретичного і практичного матеріалу. Оцінка, виражена в балах переводиться у традиційну і є

підставою для визначення місця у рейтингу, що є стимулом для студентської молоді [2, 14–16].

Основними принципами інноваційного розвитку освітнього процесу є:

- принцип системності інноваційного розвитку, що передбачає врахування значення всього комплексу змін освітнього процесу;
- принцип досягнутого результату, що відображає залежність наступних нововведень від рівня культурного засвоєння попередніх;
- принцип модульної побудови інноваційних структур освітнього процесу, організація діяльності всіх членів освітнього процесу та розвиток освіти на основі новітніх, більш досконалих технологій [3, 12].

Різноманітність інноваційних технологій робить процес навчання дійсно творчим, збуджує зацікавленість студентів, покращує сприйняття і засвоєння матеріалу.

Суть інтерактивного навчання полягає у тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учасників процесу. Використання інноваційних технологій у навчанні дозволяє підняти на якісно новий рівень педагогічний процес, підвищити рівень навчальних досягнень, забезпечує психолого-соціальну адаптованість студентів, готовність реалізувати особисті якості в майбутній професійній діяльності [4, 3].

Таким чином, упровадження інноваційних технологій у підготовку майбутніх фахівців ефективно впливає на підвищення їх професійної компетентності через розвиток окремих компетентостей, а саме: самостійної роботи, креативності, науково-дослідницької роботи, міжособистісного спілкування, роботи у команді, здатності вирішувати проблеми та приймати рішення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрущенко В. Інноваційний розвиток освіти в стратегії «українського прориву» /В. Андрущенко // Вища освіта України. – 2008. – №2. – С. 10–18.

2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.

3. Третяк О. С. Застосування інноваційних педагогічних технологій. Психолого-педагогічні засади проектування інноваційних технологій викладання у вищій школі : Монографія / За заг. ред. В. П. Андрущенка, В. І. Лугового. – К. : «Педагогічна думка», 2011. – 260 с.

4. Химинець В. В. Інноваційна освітня діяльність – Ужгород : Інформаційно-видавничий центр ЗІППО, 2007.

ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ІННОВАЦІЙНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СУЧАСНІЙ ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

Верещак В. О.
Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Навчання дошкільників (в т. ч. й протипожежне) здійснюється не лише на спеціально організованих заняттях, а й у повсякденному житті, у різноманітних видах діяльності дітей за допомогою форм організації навчального процесу.

Форма організації навчання – спільна навчальна діяльність педагога і дітей, що здійснюється в певному порядку і встановленому режимі.

Значною мірою вона виражає характер зв'язку між педагогом і дитиною, їхньої діяльності, місце заняття і режим його проведення. У дитячому садку використовують фронтальні, групові, індивідуально-групові, індивідуальні форми організації навчання. Головною вимогою у виборі форми організації навчання є необхідність сприяння дошкільникові у його бажанні навчатися. Як відомо, дитина розвивається тоді, коли вона переживає радість від процесу навчальної діяльності, здобутого результату.

Педагог повинен уміти визначати ступінь складності навчальних завдань, дбаючи, щоб навантаження було посильним для дошкільнят. Важливо забезпечити особистісно-орієнтований стиль керівництва навчальною діяльністю дітей, не допускати зверхності, ігнорування їхніх інтересів, поверхових оцінок зусиль. Усе має бути спрямованим на те, щоб навчання було для них цікавим, особистісно значущим. «Зробити серйозне заняття для дитини захоплюючим – ось завдання початкового навчання», – стверджував К. Ушинський.

Необхідним компонентом процесу навчання є дидактичні засоби, оптимальне поєднання яких допомагає дошкільникам глибше пізнавати дійсність, збагачує їх враженнями, дає матеріал для спостережень, які вони використовують у навчальній, а згодом і в інших видах діяльності. Такими дидактичними засобами є слово (вихователя, дитини, художнє слово); образ (створюваний за допомогою технічних засобів, дидактичних матеріалів; об'єкти живої і неживої природи, їх зображення; існуючий в уяві дитини); дія (дитини, вихователя, дидактичні вправи, елементарні досліди). Добирають їх залежно від віку, форм мислення, рівня розумового розвитку дошкільника.

У ранньому віці малюк одержує нову інформацію здебільшого через дії з предметом, іграшкою, зі слів вихователя. У середньому дошкільному віці на передньому плані опиняється образ і слово, а дії сприяють закріпленню знань (наприклад, практичні дії у дидактичній грі). У старшому дошкільному віці, коли розвивається словесно-логічна форма мислення, можливі різноманітні поєднання дидактичних засобів, що

залежить від матеріалу, який вивчається, індивідуальних особливостей дітей.

За провідною діяльністю розрізняють такі форми організації навчання дошкільників: дидактична гра, екскурсія, заняття.

Дидактична гра. Використовують її як самостійну форму організації навчання і як частину заняття. Дидактичні ігри ознайомлюють дітей з різноманітними явищами, предметами та їх властивостями (формою, величиною, кольором, просторовим розміщенням).

Екскурсія. Цінність екскурсії полягає у безпосередньому ознайомленні дітей із предметами, явищами природи, діяльністю дорослих у природних умовах. Починають проведення екскурсій у другій молодшій групі (екскурсії-огляди в межах дитячого садка, під час яких дітей ознайомлюють із його приміщеннями, організовують їхнє спостереження за роботою його працівників). Екскурсії з дітьми середньої групи проводять за межами дитячого садка (в досліджуваному випадку – в пожежну частину, на пожежно-технічну виставку і т. п.).

Заняття. На перших етапах свого розвитку дошкільна педагогіка вбачала у заняттях можливість чимось зайняти дітей: іграшкою, розповіддю, малюванням. Пізніше головним змістом занять стали дидактичні ігри, вправи з дидактичним матеріалом, самостійна художня діяльність та ін. На сучасному етапі утвердився погляд на заняття як на форму впливу вихователя на дітей, виконання передбачених програмою завдань, тобто як на особливу форму організації навчання.

Отже, використання різноманітних форм організації навчання дошкільнят забезпечує ефективне засвоєння знань, умінь і навичок, розвиток пізнавальних можливостей дитини.

Сьогодні наука пропонує великий вибір освітніх технологій, але не кожна з них може бути використана в роботі з дітьми дошкільного віку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабанский Ю. К. Учёт возрастных и индивидуальных особенностей школьников в учебно-воспитательном процессе // Нар. образование. – 1982. – №5. – С 106–111.

2. Бех І. Особистісно-орієнтований підхід у вихованні // Професійна освіта : педагогіка і психологія : Українсько-польський щорічник. – Ченстохова – Київ, 2000. – С. 331–350.

3. Божович Л. И. Личность и её формирование в детском возрасте. (Психологическое исследование). – М. : Просвещение, 1968. – 464 с.

4. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / За ред. Л. М. Проколієнко. – К. : Рад. Школа, 1989. – 608 с.

ОСОБЛИВОСТІ СІНГАПУРСЬКОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Волинець Д. О.
Науковий керівник – Федоренко Я. А., доктор історичних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Нова українська школа – це ключова реформа Міністерства освіти і науки, головна мета якої – створити школу, у де буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, а й вміння застосовувати їх у житті. Концепцію було розроблено на базі провідних систем освіти, серед яких Сінгапурська система займала ключове місце.

Найсвіжіші рейтинги показують ефективність освітньої системи Сінгапуру. Випускники шкіл міста-держави мають чудові знання і спроможні працювати в умовах мінливої світової економіки та нової промислової революції. Так, за даними останнього звіту PISA (Programme for International Student Assessment), у якому оцінюють здібності учнів з країн – учасниць Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Сінгапур перевершив усіх за показником наукових знань молоді. Крихітна держава обігнала в рейтингу Японію, Естонію, Фінляндію і Канаду, які роками утримували першість за цим напрямком. Причому 24% всіх учнів та студентів Сінгапуру є одними з найбільш науково підкованих (рівні 5 і 6) – це втричі перевершує середній показник по ОЕСР. Такий рівень, згідно з рейтингом, свідчить про те, що учні із Сінгапуру досить кваліфіковані для самостійного творчого застосування на практиці здобутих знань у стандартних і незнайомих ситуаціях – тобто готові до життя з усіма його несподіванками.

Коли, у 1965 році Сінгапур здобув незалежність – постало питання щодо реформування системи освіти, оскільки більшість населення була неграмотною (не вміла ні читати, ні писати). Тоді, Прем'єр-міністр республіки Лі Куан Ю та його колеги побудували систему освіти на фундаменті, успадкованому від британського колоніального минулого Сінгапуру [1].

Першим, що узгодили у системі освіти – це мова, якою мав викладатись матеріал. Процес навчання звели до єдиного стандарту і мову викладання обрали англійську. Це полегшувало спілкування між різними етнічними групами та спрощувало процес інтеграції Сінгапуру у світову економіку.

З 2000 року запроваджено закон, згідно якого всі діти зобов'язані отримати освіту і батьки несуть за це відповідальність. Для усунення фінансових перешкод у навчанні, уряд почав проводити програму «Підручник для кожного».

Початкова освіта складається із чотирирічного етапу фундаментальної підготовки і двохрічного етапу спеціалізованої підготовки. Вона є безкоштовною та обов'язковою. На фундаментальному етапі учні засвоюють основи. На спеціалізованому рівні учні поділяються на групи в залежності від рівня знань. По завершенню початкової школи складається екзамен. Мета цього екзамену – визначити подальше місце учня у середній школі.

На основі результатів екзамену PSLE учні розподіляються по різним напрямкам середньої школи: спеціальний, експрес, стандартний (академічний) чи стандартний (технічний). Стандартний курс середньої школи триває протягом чотирьох років і завершується складанням іспиту на отримання N-рівня (Normal-level), із можливістю продовжити навчання на ще один рік і скласти іспит на отримання О-рівня.

Студенти стандартного технічного напрямку вивчають предмети більш технічного спрямування, в той час як студенти академічного напрямку вивчають більш академічні дисципліни (наприклад основи бухгалтерського обліку). У процесі навчання враховуються індивідуальні здібності учня. Після завершення навчання учні складають іспит та отримують сертифікат про завершення середньої освіти О-рівня (Singaporean GCE ‘O’ Level), що дозволяє визначити їх поточний рівень знань і коло університетських і професійно-технічних навчальних закладів, в які вони матимуть можливість вступити.

У більшості навчальних закладів рівень успішності учнів вимірюється за дев’ятибальною шкалою оцінювання (A1 – найвища оцінка, F9 – найнижча).

Для студентів, у яких є бажання продовжити навчання та вступити до університету, існує передуніверситетська освіта (це приблизно 20–25% студентів). Вони навчаються у молодших коледжех. На цей час існує 18 молодших коледжів та Центральних інститутів, Інститут Міленія, Національний молодший коледж, який є найстарішим коледжем в Сінгапурі, та Іннова коледж, який був заснований у 2005 році.

Спершу молодші коледжі були задумані як пришвидшена альтернатива традиційним коледжам з трирічною освітою, але їх дворічна навчальна програма вже стала нормою для студентів, які бажають отримати вищу освіту. Вони також стали синонімом престижної освіти.

Молодші коледжі приймають студентів на підставі GCE (сертифікатів про загальну освіту) «О»-рівня, результат L1R5 має бути 20 або менше, щоб вступити до коледжу. Дворічне навчання закінчується екзаменом Singapore-Cambridge GCE Advanced Level, який часто називається А-рівнем. Цетральні інститути приймають студентів на тих же засадах, Інститут Міленія пропонує трирічну навчальну програму, що завершується екзаменом на здобуття А-рівня [1].

Випускники, котрі бажають отримати технічну освіту мають змогу навчатися у політехнікумах. Ці навчальні заклади пропонують трирічне навчання, вони приймають студентів, що склали іспит О-рівня, А-рівня або екзамен Інституту технічної освіти. Політехнікуми пропонують багато предметів у різних сферах, наприклад: машинобудування, бухгалтерська справа, менеджмент туризму, масові комунікації, цифрові засоби передачі інформації, біотехнології. Є також спеціалізовані курси по морському машинобудуванню, догляду за хворими та оптометрії. Ці заклади забезпечують освіту більш орієнтовану на промисловість та є альтернативою до коледжів нижчого ступеня, в політехнікуми вступають приблизно 40% випускників шкіл. Всього в Сінгапурі існує п'ять політехнікумів.

Випускники політехнікумів з гарними оцінками можуть продовжити навчання в університетах, багато університетів, зокрема університети

Австралії, Нової Зеландії та Великої Британії звільняють студентів від вивчення тих модулів, які вже були вивчені в політехнікумі.

Університет – це заклад вищої освіти у якому відбуваються наукові дослідження, він надає наукові ступені з низки предметів. Університети пропонують як до дипломну так і післядипломну освіту [2].

У Сінгапурі на сьогодні існує три університети (Національний університет Сінгапуру та Національний Технологічний університет), та два приватних університети SMU (Сінгапурський університет управління) та UniSIM.

Національний технологічний університет і Національний університет Сінгапуру кожен вміщує більш ніж 20 000 студентів, і пропонує широкий спектр освітніх дипломних та післядипломних програм, включаючи здобуття докторського ступеню. Обидва університети також мають потужні дослідницькі підрозділи.

В той же час, варто відзначити, що система освіти Сінгапуру часто критикується як надміру спеціалізована, жорстка і спрямована на елітарність. Часто критика ґрунтується на тому, що практично не стимулюється розвиток креативного мислення, на відміну від систем освіти інших країн (наприклад США) [2]. Захисники нинішньої системи освіти акцентують увагу на тому, що студенти із Сінгапуру регулярно займають найвищі місця у міжнародних математичних і інших наукових змаганнях.

Отже, можна зазначити, що незважаючи на критику система освіти Сінгапуру завжди розвивалася і розвивається в ногу з часом та вже показала свою ефективність у світових освітніх рейтингах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Окулова О. Тенденції освіти в Сінгапурі : у фокусі – компетентнісний підхід. – Режим доступу : http://nus.org.ua/view/tendentsiyi-osvity-v-singapuri-u-fokusi-kompetentnisnyj-pidhid/. (дата звернення 01.03.2019)

2. Ставрос Н. Освіта як секрет успіху Сінгапуру. – Режим доступу : http://osvita.ua/abroad/46756/. (дата звернення: 01.03.2019)

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ

Гарус І. В.
Науковий керівник – Федоренко Я. А., доктор історичних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Освіта є однією із найважливіших складових нашого світу, тому що без належного навчання наше нове покоління не матиме майбутнього. Дивно, здавалося б, важливість цього очевидна, але в різних країнах системи шкільної освіти не ідентичні. Є країни, у яких освіта є пріоритетною сферою життєдіяльності, а є такі, де їй зовсім не приділяють уваги.

Хороша освіта є найкращим капіталовкладенням в світі, воно повертається до господарів дуже повільно, але коли прийде час, воно, власне, не тільки окупиться, але і принесе прибуток. Хороша система освіти не означає жорстку дисципліну, тут головне якість. Варто зазначити, що майже всі країни Європи можуть похвалитися якісною освітою, яка є запорукою їх успіху.

Зокрема, шкільна освіта у Німеччині починається з повних шести років і закінчується в дев'ятнадцять років. Початкова школа охоплює чотири класи. Учні отримують знання з читання, рахування, письма, знайомляться з природознавством, мистецтвом та іншими предметами. У багатьох початкових школах вивчають також одну іноземну мову.

Після закінчення початкової школи кожен учень може вибрати іншу форму школи. Більше, ніж третина ідуть в основну школу. Навчання в ній триває 5 або 6 років. Іншими формами школи, де можна отримати освіту середнього ступеня I є реальна школа та гімназія. Після закінчення основної школи можна навчатися в професійній школі. Тут учні отримують професійні навички і після закінчення стають працівниками нижчої ланки (слюсарі, прибиральники, кельнери і т. д.).

Реальна школа охоплює класи з 5-го по 10-й і починається випробувальним роком. Якщо на протязі першого півріччя учні показують великі успіхи, вони можуть навчатися далі, якщо ж вони вчаться погано, то вони змушені перейти до основної школи. Випускники цієї школи є спеціалістами середнього рівня (старші працівники, керівники нижнього рівня). Закінчення реальної школи надає право навчатися в спеціальній професійній школі.

Дев'ятирічна гімназія – це традиційна школа найвищого рівня. Тут учні вивчають предмети, які їх найбільше цікавлять і відповідають їх нахилам. Вибір навчання в цій школі дозволяє їм навчатися надалі у вищому учбовому закладі. У кінці навчального процесу в гімназії складаються іспити на атестат зрілості, який надає законні підстави до навчання у вузі.

Іншим шляхом освіти є загальна школа, де поєднані описані вище типи школи. Учні, які планують продовжити своє навчання у вузі, проходять в цій школі повний курс навчання.

У Німеччині також існують і приватні школи, що мають різні напрями. До них належать елітарні і закриті школи, а також релігійні заклади і ті школи, які спеціалізуються на особливих нетрадиційних методиках навчання – Вальдорфа, Монтессорі і т. д. Приватні німецькі школи мають право навчати іноземців, які потім продовжують навчатися у німецьких університетах. Вартість навчання в одній з хороших приватних шкіл Німеччини становить близько 30–40 тисяч доларів в рік [1].

Система освіти у Франції має певні відмінності. Так, у цій країні у початковій школі навчаються діти з 6 до 11 років. Вона є обов'язковою і навчання там триває 5 років: один рік підготовчий, коли діти починають вчитися читати і писати, два роки початкових класів та два роки середніх класів. Цікавою особливістю французької школи є те, що класи там рахуються навпаки: 11, 10, 9,...2, 1 і випускний.

Французький коледж – це перший із середніх навчальних закладів, в якому учні проводять 4 роки – два роки для курсу спостереження (6-й і 5-й), та два роки для курсу орієнтування (4-й і 3-й). В кінці цього другого курсу деякі учні залишають коледж, щоб поступити у ліцей професійної освіти, або в інші навчальні заклади професійної освіти, де вони зможуть здобути якусь професію.

Ліцей – це теж середній навчальний заклад, куди учні поступають після третього класу коледжу на три роки: другий, перший і випускний. У кінці навчання випускники здаватимуть іспит на ступінь бакалавра, який робить доступною для них вищу освіту [1].

Нідерланди вважаються новаторами як в організації вищої, так і в організації середньої освіти. Процес реформування освітньої системи країни можна розглядати як іманентний, внутрішньо притаманний останній. Пошук нових форм і методик викладання постійно триває в школах країни. Саме в шкільній освіті в Нідерландах вперше поміж неангломовних країн почали пропонувати англомовні програми не лише для студентів, а й для учнів шкіл. В школах цієї країни можна навчатися за програмами різних країн, насамперед США та Великої Британії.

Шкільна освіта в Нідерландах є безкоштовною, книжки в школі також видаються безкоштовно. Батьки учнів вносять певні грошові суми в касу класу, які витрачаються на подорожі та організацію різних свят.

В Нідерландах батьки доволі зважено ставляться до успіхів своїх дітей у школі. Існує поширена практика залишення дітей в разі потреби на повторне навчання в тому ж класі, це часто знаходить розуміння і підтримку батьків і не сприймається як щось виняткове. Літні шкільні канікули тривають лише шість тижнів.

Початкова шкільна освіта в Нідерландах отримується у віці 4–12 років. По закону дитина має починати відвідувати початкову школу починаючи з 5 років, хоча переважна більшість дітей йде до школи в 4 роки. В початковій школі один вчитель викладає всі предмети у класі. Домашні завдання в початковій школі до шостого класу не задаються.

В перших двох класах початкової школи діти в основному грають. Письму і читання в перших двох класах надається мало уваги. Такі класи виконують радше функцію соціалізації дитини. Парти в перших та других класах відсутні, такі класи нагадують старші групи дитячого садку в інших європейських країнах. Навчання починається по справжньому в третьому класі, тобто у віці шести років. Тоді діти вже отримують кожен свою парту. В кінці початкової школи відбувається тестування, яке визначає тип майбутньої середньої школи.

Повна середня освіта в Нідерландах здобувається у віці 12–18 років.

Вибір типу середньої школи залежить від результатів тестів в початковій школі та рекомендацій вчителів. Існує кілька видів середніх шкіл: школа загальної середньої освіти, школа технічної середньої освіти, школа доуніверситетської освіти. Три види середньої освіти можна отримати як в одній школі, яка спеціалізується на певному типі освіти, так і в школах, які пропонують кожен з трьох типів освіти. Для вступу в

університет потрібно протягом шести років пройти підготовку в середній школі доуніверситетської освіти [2].

Середня освіта в Великобританії немов магнітом, притягує до себе учнів з різних країн світу, адже вважається однією з найпрестижніших, а тому – з найбільш дорогих. Тут рік навчання обходиться батькам учнів в 40–50 тисяч доларів. Але зате після закінчення такої школи дитина може вступити в хороший університет і отримати високооплачувану професію.

В освітній системі Великобританії існують школи повного циклу, які навчають дітей з ясел і до вступу до ВНЗ. Також є окремо дитячі садки від 2 до 7 років, початкові школи від 7 до 13 років і старші школи від 13 до 18 років. Останні роки навчання школярів розбиті на курси по 2 роки, кожен з яких закінчується іспитом [3].

Підбиваючи підсумки, ми можемо сказати, що європейська система базової середньої освіти, на сьогодні, є однією з сильних та якісних світових систем для навчання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Європейська система освіти. – Режим доступу : https://phoneinfo8.info/yurij-vy-nny-chuk-pro-suchasnu-shkil-nu-osvitu/.

2. Освіта в Нідерландах // Освіта закордоном. – Режим доступу : http://fedorchenko.ho.ua/nl/1.html.

3. Кращі системи освіти в світі. – Режим доступу : http://rainbowschool.international/uk/luchshie-sistemy-obrazovaniya-v-mire-top-10-stran/.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПРАКТИЧНОЇ ОСВІТИ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР

Головко І. А.
Науковий керівник – Радзієвська І. В., кандидат педагогічних наук
Черкаська медична академія

Здоров’я нації є найбільшою суспільною цінністю держави. Розвиток заходів у галузі охорони здоров’я, визначення рівнів і критеріїв якості медичних послуг зумовили необхідність наукового осмислення, оцінки та розробки ефективних форм і методів професійної підготовки фахівців-медиків, здатних забезпечувати надання якісної медичної допомоги, індивідуальний підхід до роботи з пацієнтами. На даний час більшість країн світу вже перейшли на систему навчання, де багато часу надається практичній підготовці та самостійній роботі студентів, оцінці кожного випускника за його умінням надати реальну медичну допомогу. Тому освітня реформа в Україні, спрямована не лише на впровадження нової моделі освітнього процесу, а й на принципову зміну завдань освіти [3, 17]. Головними напрямами модернізації освіти стало створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості, формування покоління, здатного навчатися впродовж усього життя, продукувати і розвивати цінності громадянського суспільства.

За єдиний прийнятий шлях підготовки медичних сестер визнано органічне поєднання в освітньому процесі доклінічного комплексу аудиторних занять з набуттям практичних навиків та вмінь безпосередньо в закладах охорони здоров'я, тобто в реальних виробничих умовах. Особливості практичної підготовки майбутніх фахівців спеціальності Сестринська справа пов'язані перш за все з тим, що ця спеціальність передбачає підготовку фахівців для самостійної роботи у відділеннях різного профілю та спеціалізованих відділеннях.

Для відповідного рівня сформованості професійних умінь велике значення має практичне навчання студентів, що проходить у вигляді навчальної (доклінічної), підсумкової (клінічної) та виробничої практик.

Процес набуття студентами практичних навичок і вмінь можна умовно поділити на два основні етапи:

– перший – доклінічне відпрацювання навички на фантомах і доведення до стадії автоматизму;

– другий – виконання навички біля ліжка пацієнта.

Відповідно до змін тривалості навчання медичних сестер виникли нові підходи до організації та проведення практичного навчання медичних сестер. Реформування галузі охорони здоров'я вимагає відповідності системи медичної освіти в Україні вимогам практичної сфери охорони здоров'я населення та підвищення якості підготовки медичних кадрів шляхом введення ефективної системи організації освітнього процесу [2, 126]. В процесі практичного навчання студенти проявляють свої організаторські здібності, психологічну готовність працювати індивідуально та в команді. При цьому застосовується моделювання професійної діяльності в освітньому процесі: умовно установлюються функціональні обов'язки фахівців на посадах постової медсестри; палатної медсестри; процедурної медсестри; медсестри кабінету профілактичних щеплень; медсестри ДДУ; сімейної медсестри тощо.

В кабінетах доклінічної практики кожен студент забезпечений робочим місцем і усім необхідним для індивідуальної роботи під керівництвом і контролем викладача. Викладачами клінічних дисциплін розробляються ситуаційні задачі, які наближені до клінічних ситуацій, відповідають типовим завданням та дають можливість вирішити їх відповідно до створених стандартів виконання медсестринських маніпуляцій. Головним завданням кабінетів доклінічної практики є оволодіння студентами практичними уміннями та навичками відповідно до вимог навчальних програм. Кабінети доклінічної практики залежно від їх профілю забезпечені необхідними предметами догляду за пацієнтом та медичною технікою, що забезпечує самостійну роботу кожного студента на практичному занятті.

Для відпрацювання та удосконалення студентами практичних умінь та навичок в позааудиторний час створені тренажерний кабінет та симуляційний центр. Використовуються алгоритми з техніки виконання різних процедур і маніпуляцій, підготовлені спеціальні набори муляжів, інструментів та приладів догляду за хворими, що дозволяє у доклінічних умовах імітувати реальні умови виконання цієї роботи в клініці.

Практичне навчання медичних сестер передбачає навчання умінню правильно клінічно мислити, оцінювати стан пацієнта, досконало володіти технікою медсестринських маніпуляцій, складати план медсестринського догляду за пацієнтом, оцінювати його результати, вибрати правильну тактику при наданні невідкладної долікарської допомоги, проводити профілактичні заходи, пропагувати здоровий спосіб життя, набути навички застосування основних принципів сестринської медичної етики та деонтології, дотримання інфекційної безпеки.

Удосконалення підготовки медичних сестер, підвищення їх професійного рівня вимагають істотних змін у системі доклінічного навчання студентів-медиків. Доцільним заходом у реалізації цього завдання є опанування студентами-медиками прийомами і засобами медсестринського догляду за пацієнтами – важливим елементом фахової підготовки медичної сестри.

Практична підготовка студентів повинна відбуватися за медсестринською моделлю, відповідно до етапів медсестринського процесу, що найбільше відповідає умовам і можливостям практичної охорони здоров'я України.

Поряд з проблемним навчанням використовуються також різні форми самостійної роботи (скласти алгоритми дій, план догляду, план навчання, тези бесіди, підготувати доповідь, вирішити ситуаційні задачі тощо), що дає змогу підготувати студентів до активної життєвої позиції, до здатності самостійно орієнтуватися в життєвих проблемах і знаходити засоби їх розв'язання [1, 459].

Формування власного погляду на професію, знайомство з моральними концепціями, принципами і традиціями медсестринської справи дозволяє студентам краще розуміти сутність майбутньої професії.

Таким чином, можна змоделювати етапи процесу формування професійних навиків під час проведення практичних занять:

- засвоєння і закріплення теоретичних знань;
- вдосконалення професійних навиків до автоматичного їх виконання;
- постійне закріплення практичних навиків, застосування їх при розв'язанні професійних ситуацій;
- засвоєння технології професійного спілкування через використання стосунків з медичним персоналом, пацієнтами та їхніми родинами.

Залучення студентів до активної пізнавально-пошукової діяльності дозволяє їм відійти від стандартності мислення, стереотипу дій, розвиває прагнення до знань [4, 38].

Робота студентів у відділеннях закладів охорони здоров'я регламентується посадовими обов'язками на кожному робочому місці і спрямована на самостійне виконання обов'язкових практичних навичок.

Студенти самостійно проводять огляд і оцінку стану здоров'я пацієнта, виставляють попередній діагноз у типових випадках найпоширеніших захворювань, виявляють проблеми пацієнта та формують медсестринський діагноз, складають план медсестринського догляду та виконують його, оцінюють якість та ефективність медсестринських втручань, надають невідкладну допомогу при критичних станах,

документують медсестринський процес, проводять наукові дослідження з проблеми медсестринства з відповідним оформленням їх результатів.

На клінічних практичних заняттях звертається увага на профілактику професійних уражень та внутрішньо-лікарняних інфекцій, дотримання правил техніки безпеки при роботі в різних відділеннях закладів охорони здоров'я (інструктаж з ТБ та безпеки життєдіяльності). Увага акцентується ще й на майстерність спілкування медичної сестри з пацієнтами, їх родичами, навчанні пацієнта та членів його сім'ї необхідним навичкам догляду в домашніх умовах.

В процес викладання на практичних базах широко залучаються фахівці з практичної охорони здоров'я, спеціалісти з даної галузі медицини, що мають досвід практичної роботи.

По закінченню клінічної практики проводиться вхідний, проміжний і підсумковий контроль знань практичних умінь і навичок у вигляді зрізів, тестування, атестації. Для поліпшення якості підготовки студентів до майбутньої самостійної роботи проводяться настановчі конференції, основна мета яких ознайомлення із програмою, веденням документації, розпорядком і правилами роботи клінічних баз.

Таким чином, практичне навчання студентів-медиків пов'язане з реформуванням галузі охорони здоров'я, впровадженням інноваційних технологій і поліпшенням матеріально-технічної бази закладів освіти та має на меті удосконалення системи загальної підготовки фахівців, що відповідає вимогам вітчизняних освітніх стандартів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Жижко Т. А. Вплив глобалізаційних процесів сьогодення на університетську освіту / Т. А. Жижко // Гілея. – 2011. – Спец. випуск. – С. 458–466.

2. Москаленко В. Ф. Здоровье и здравоохранение: ключевые императивы / В. Ф. Москаленко. – К. :ВД «Авіцена», 2011. – 256 с.

3. Сбруєва А. А. Порівняльна педагогіка: навч. Посіб. / А. А. Сбруєва. – Суми : СДПУ, 1999. – 300 с.

4. Сігаєва Л. Є. Дистанційне навчання в освіті дорослих / Л. Є. Сігаєва // Гуманіт. Вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницьк. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди». – Переяслав-Хмельницький, 2006. – Вип. 9. – С. 33–40

M. BUBER AND P. SLOTERDIJK: THE DIALOGUE AND PREJUDICE IN THE EDUCATIONAL SPHERE

Гончаренко В. А.
Науковий керівник – Кретов П. В., кандидат філософських наук, доцент
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

The contemporary educational system, humanitarian studies struggle with a long-lasting transitional crisis while philosophy aims to reevaluate its own purpose in terms of the digital era as well. Regardless of crisis, there are still questions to solve, such as how the following spheres can make a valuable contribution in

shaping student's outlook that will provide them not only with the diploma but comprehension of values, wisdom in making right choices and a drive to perpetual learning. Education should not be just a process of obtaining a degree, furthermore, British philosopher Julian Baggini states that «the primary function of education and of the arts is to make us more fully human, to enable us to live as more than just animals caught in the cycle of feeding and reproducing. Lifelong learning matters because it continues to enrich us, not because it enriches the nation's bank balance» [1]. Therefore, the dialogic approach plays a significant role in teaching philosophy and fills the gap between instrumentally oriented educational techniques and providing comprehensive philosophical guidance in regards to deeply existential needs that people face in their daily lives.

To begin with, it is necessary to mention that existential philosophy presumes an individual as a self-project or the endless becoming of the Self. It should be noted that when ongoing learning becomes a part of man's life, as long as he is learning, he is discovering new things about himself which can be considered an art of self-improvement through the lifetime. Thus, one of the correlation points between the concepts of existentialism, philosophy of dialogue and education is based on mastering excellence in a sphere as a matter of personal choice. A personal choice to pursue education involves responsibility, advancement of the critical thinking skills just like any activity, in the most general terms, a life itself. It is a commitment person makes and it includes the question about the meaning. In search of knowledge, a person communicates but is this communication existential? It should be emphasized that dialogue within university walls must have an existential dimension because it brings meaning and worthiness. Dialogue is about mutuality in accepting each other through the expression of the language, it is a relation of I and Thou according to Martin Buber's philosophy. «When Thou is spoken, the speaker has no thing; he has indeed nothing. But he takes his stand in relation» [2, 4–5].

One of the noticeable drawbacks we need to consider is prejudice. Modern schooling has to quit the totality of prejudgement. A prominent representative of Frankfurt school Peter Sloterdijk claims that «it is oriented on tasks that are transcendent to its activities, whether it is preparation for a future professional and government service or excellence that surpasses school, shaping of the personality, enlightenment, domination of philosophers, or big shots in the sky» [3, 77]. Philosopher argues that humans need to end the resistance of inertia, otherwise, humanity will be constructing its identity, grabbing the shackles of laziness and habit. «Exiting the stream will mean: to reject the old certainty in habitus of inherited culture and stop being a sprout of the primary community» [3, 79].

Summing up, it should be noted that person who enters the realm of learning, must become a subject who creates or constructs the being instead of taking a passive side of absorbing previously conceived ideas by past generations. Dialogue is essential for open-minded learning because one-dimensional communication produces a one-dimensional man (H. Marcuse).

REFERENCES

1. Julian Baggini. Stop conflating education with employability – the point of learning should be to enrich our lives [Web-Resource] // Mode of Access:

https://www.prospectmagazine.co.uk/philosophy/education-is-important-because-it-makes-us-better-people-not-because-it-helps-us-find-work.

2. Martin Buber. I and Thou / Martin Buber. – Charles Scribner's Sons, 1958. – 137 p.

3. Петер Слотердайк. Ти мусиш змінити своє життя / Петер Слотердайк / Філософія освіти. – 2014. – №1. – С. 76–95.

МОТИВАЦІЙНІ ЧИННИКИ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗДОБУВАЧАМИ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Гончаренко І. В.
Науковий керівник – Міненко О. В., кандидат філологічних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Сучасна система навчання іноземним мовам обумовлена тим, що, по-перше, практичне володіння іноземними мовами стало вагомою потребою суспільства, і, по-друге, загальний педагогічний контекст створює сприятливі умови для диференціації навчання іноземним мовам. Нова соціально-економічна і політична ситуація вимагає реалізації в суспільстві мовної політики в області іншомовної освіти, націленої на задоволення як громадських, так і особистих потреб по відношенню до іноземних мов.

Проте незважаючи на значну роль іноземної мови, перед викладачами та студентами технічних вузів стоїть проблема обмеженої кількості годин, виділеної на вивчення іноземної мови. Саме тому в таких умовах повинні використовуватися саме ті методи та технології навчання, застосування яких сприятиме раціональному використанню часу відведеному на проведення практичних занять та самостійної роботи студентів, яка набуває особливої актуальності при вивченні іноземної мови, оскільки стимулює студентів до роботи з необхідною спеціалізованою літературою, виробляє навички самостійного опрацювання матеріалу. Тільки практико-орієнтоване навчання відповідає вимогам сучасного життя та сприяє формуванню особистості майбутнього професіонала.

Однією з головних проблем, з якими має справу викладач англійської мови при роботі зі студентами технічного вузу, є відсутність у них мотивації до вивчення самої мови. Так, при спробах визначити причини небажання вчитися, можна почути, всупереч очікуванню, що студент усвідомлює важливість знання англійської мови. Але, на практиці, він виявляється не готовий докладати до цього жодних зусиль.

Мотивація вивчення іноземної мови обумовлюється комунікативним мотивом, заснованим на прагненні студента до іншомовного спілкування. Також, велику роль відіграють когнітивні, або пізнавальні мотиви. Крім того, вивчення іноземної мови збуджується такими мотивами, як утилітарний, тобто бажання за допомогою оволодіння мовою мати для себе якусь вигоду, мотиви престижу і матеріальної вигоди, самоствердження, «мотив отримання диплома» [1, 40].

Канадські психологи Р. Гарднер і У. Ламберт виокремлюють два типи мотивації, які, на їхню думку, є дієвими чинниками у процесі навчання іноземної мови: інтегративну та інструментальну. Особи, котрим притаманна інструментальна мотивація, вивчають мову з практичних і прагматичних міркувань (наприклад: з метою вступу у навчальний заклад, заради одержання певних пільг чи бонусів тощо). Учені зазначають, що багато студентів коледжу, згідно з дослідженнями, мають чітко сформовану інструментальну мотивацію до вивчення іноземної мови. Особи, котрим притаманний інтегративний тип мотивації, прагнуть вивчати мову з метою підвищення освітнього та культурного рівня [3, 16].

Ефективність навчання іноземної мови студентів немовних спеціальностей досягається за допомогою застосування різних форм і способів проблемного навчання, уведенням системної організації індивідуально-диференційованого спілкування, при якому одночасно передбачаються варіації вмісту й дозування ступеня складності навчальних завдань. Особливе значення надається формуванню лексичних навичок, оскільки в якості першочергового висувається завдання формування та розширення словникового запасу ділової та розмовної спрямованості. Велика увага приділяється роботі з термінологією, бо без знання термінів спілкування іноземною мовою й вирішення будь-яких професійних і побутових питань буде просто неможливим. Комплексні цілі навчання іноземної мови як засобу спілкування студентів немовних спеціальностей сприяють навчанню власне спілкуванню: офіційно-діловому, професійно-спрямованому, неофіційно-діловому, повсякденному [2, 12].

За класичною схемою навчання іноземній мові немовних спеціальностей закладів вищої освіти було більш орієнтоване на читання, переклад та розуміння спеціалізованих, професійних текстів, а також вивчення наукового стилю. Зараз слід фокусувати увагу на розвиток навичок мовлення на професійно-орієнтовані теми та введення наукових дискусій, оскільки робота над ними також сприяє розвитку навичок, вмінь і знань.

Отже, всі вищезазначені особливості викладання іноземної мови студентам немовних спеціальностей необхідно враховувати викладачеві під час реалізації своєї професійної діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гордієнко Н. М. Особливості викладання іноземної мови у немовних ВНЗ // Сучасні тенденції викладання іноземної мови професійного спрямування у вищій школі : Матеріали XII Міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 04 травня 2016р. – К. : НТУУ «КПІ», 2016. – С. 40–42.

2. Грітченко І. А. Актуальність вивчення іноземної мови студентами немовних спеціальностей у вищому навчальному закладі / І. А. Грітченко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2015. – №7. – С. 10–16.

3. Gardner R. C. Correlation, causation, motivation and second language acquisition / R. C. Gardner // Canadian Psychology. – 2000. – V. 41. – PP. 1–24.

МОТИВАЦІЯ НАВЧАННЯ ЯК ФАКТОР ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ ТА НЕВДАЧ

Даниленко Д. Г.
Науковий керівник – Федоренко Я. А., доктор історичних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Пріоритетним завданням сучасної системи освіти є спрямування учнів на вироблення позитивної мотивації та підвищення інтересу до навчання. Для реалізації даного завдання необхідно визначити, що власне таке «мотивація» та основні етапи її формування.

Мотивація – спонукання до дії; динамічний процес фізіологічного та психологічного плану, керуючий поведінкою людини, який визначає її організованість, активність і стійкість; здатність людини діяльно задовольняти свої потреби. Мотивація – це те, що знаходиться в людини «всередині». Якщо людина мотивована, її задоволення від роботи може призвести до якісного результату [1].

Навчальна мотивація ґрунтується на потребі, яка стимулює пізнавальну активність дитини, її готовність до засвоєння знань. Потреба не визначає характеру діяльності, її предмет окреслюється тоді, коли людина починає діяти

Різні автори виділяють різні види мотивів навчальної діяльності. Так, Л. І. Божович вказує, що для дітей різного віку не всі мотиви мають однакову спонукальну силу. Одні з них є основними, інші – другорядними, побічними, що не мають самостійного значення; які так чи інакше підпорядковані провідним мотивам. Таким провідним мотивом може виявитися прагнення завоювати місце відмінника в класі, бажання здобути вищу освіту, інтерес до самих знань.

Проблема формування мотивації знаходиться на стику навчання й виховання. Це означає, що увага педагогів та психологів повинна бути не тільки спрямована на здійснення учнем навчання але і на те, як і що відбувається у розвитку особистості учня в процесі навчально-пізнавальної діяльності. Формування мотивації – це виховання у дітей та учнівської молоді ідеалів, створення системи цінностей, пріоритетів соціально прийнятних в українському суспільстві, у поєднані з активною поведінкою учня, що означає взаємозв’язок між усвідомленими та реально діючими мотивами.

У забезпеченні навчальної мотивації можна виокремити низку несприятливих і сприятливих чинників, які послаблюють або підсилюють навчальну мотивацію. До несприятливих чинників навчальної мотивації – демотиваторів – належать: незрозумілість та нечіткість поставлених завдань, необхідність їх виконання; навчальне перевантаження або недовантаження; недостатня поінформованість учнів (студентів); відсутність конкретних позитивних результатів; некомпетентність викладача; погані стосунки у навчальній групі; надто сувора, несправедлива критика; невмотивована відмова у визнанні [1].

Сприятливими для ефективного управління мотиваційними процесами в навчанні є такі чинники*:* обізнаність викладача щодо основних мотивів навчання своїх учнів (студентів); створення викладачем необхідних умов для реалізації особистісних потреб тих, хто навчається; взаємна віра викладачів і тих, хто навчається, в успіх; встановлення гармонійних стосунків між викладачем і навчальною групою та між учнями (студентами) в групі; доброзичливе ставлення викладача до кожного учня (студента); проведення «занять радості» (Н. В. Басова), де учні чи студенти мають можливість отримати задоволення від того, що вони знають та вміють (дискусії, ігри, конкурси тощо); зовнішні умови навчання (стан приміщення, обстановка в аудиторії, сучасні технічні засоби навчання).

Процес мотивації до навчання складається із наступних етапів (початкова мотивація, підтримувальна мотивація, завершальна мотивація) [2].

Початкова мотивація. Успіх будь-якої справи завжди залежить від того, як вона розпочинається. Це безпосередньо стосується і викладання. Перший урок, лекція, семінар, практичне заняття, тренінг, як правило, викликають хвилювання і у тих, хто тільки починає свою викладацьку діяльність (для них все вперше), і у досвідчених педагогів (для них це вперше у певних навчальних групах, у навчальному році, семестрі, в разі зміни навчальних програм тощо). Тут доцільними є такі методи, як комунікативна атака, доведення та переконування, сугестія (навіювання).

Комунікативна атака – це метод швидкого включення, мобілізації, зацікавлення аудиторії у процесі навчання, дія якого ґрунтується на активізації емоційної сфери учня – викликання його подиву, захоплення через використання ефекту новизни, несподіваності. Комунікативна атака може здійснюватися на будь-якому етапі мотиваційного циклу в навчанні, але найефективнішою вона є на вступно-мотиваційному етапі (на початку вивчення дисципліни, теми, заняття). Найбільшого ефекту цей метод досягає серед емоційних, допитливих слухачів, із переважанням мимовільної уваги (жінки, діти), а від викладача потрібні творчі здібності й артистизм. Прийоми комунікативної атаки: ефектна цитата; незвичайна дія; розповідь казки, анекдоту, притчі; цікаве запитання; парадокс; особисте зацікавлення (щось близько пов’язане з інтересами учнів, запитання до аудиторії); приклад, опис ситуації з власного життя викладача; театралізація.

Доведення та переконування – активізація вольових зусиль учнів через пояснення їм необхідності навчального матеріалу для життєдіяльності. Застосування цього методу вимагає розвитку високого рівня свідомості учнів, їх логічного мислення, розвиненої сили волі, довільності уваги. Немає сенсу доводити щось людині, яка байдужа до свого майбутнього, постійно відволікається від логіки міркувань викладача. Цей метод особливо продуктивний у дорослій аудиторії, в разі виникнення сумнівів слухачів стосовно якогось питання, висунення критичних зауважень. Від викладача це потребує впевненості поведінки, логічності й доведеності його міркувань, володіння відповідними прийомами: посилання на негативні наслідки незнання, позитивні наслідки знання;

використання індукції (від конкретних прикладів до загального ствердження про необхідність) та дедукції (навпаки); посилання на несуперечливі факти та відомості; посилання на авторитети та авторитетні джерела в даній сфері; використання аналогій і порівнянь; підкреслення актуальності й практичності (дієвість, актуальність знань з теми у житті, можливість на практиці перевірити свої знання, легке впровадження; засіб розв'язання особистих проблем; складова професійності, компонент ділової кар'єри); виявлення суперечностей у критичних зауваженнях аудиторії; прийом «так, але…» (прийняття думки аудиторії із подальшим поверненням до думки викладача); прийом «бумеранга» – відповідь запитанням на запитання, аргументом на аргумент.

Сугестія (навіювання) – цей метод полягає в опосередкованому формуванні думки про необхідність навчання через апеляцію до підсвідомості учнів. Важливо, щоб учні не усвідомлювали того впливу, що здійснюється. Тому викладач має стежити за невимушеністю своєї поведінки, динамізмом впливу на аудиторію. Навіювання досягається завдяки таким прийомам: періодичне повторення однієї думки; висування вимог до бажаної емоційної реакції слухачів (гадаю, ви погодитеся зі мною, що…); інтонаційне підкреслення важливих моментів виступу; автоматичне включення до певної роботи, динамічність викладу матеріалу, коли не дається часу на обмірковування їх необхідності.

На етапі підтримувальної мотивації має здійснюватися підтримка зацікавленості й активності тих, хто навчається, через постановку конкретних завдань. Це можливо, зокрема, завдяки таким методам, як долання перешкод і делегування.

Метод долання перешкод – зумовлює активізацію розумової діяльності учнів через створення спеціальних умов виконання завдань. Потребує достатньої свідомості й зрілості учнів, їхньої здатності до подолання ускладнень. Прийоми застосування цього методу: завдання на розв'язання певних навчальних задач, ситуацій, виконання тестів, на які неможливо відповісти без вивчення матеріалів теми; стимулювання часом (обмеженість у часі, нагорода за швидкість); удавана недовіра до слухачів (наголошується складність завдання та низька ймовірність його виконання).

Метод делегування – залучення учнів до будь-якого етапу управління процесом навчання. Потребує свідомості, відповідальності та зрілості учнів, здатності їх до самоорганізації, вдалого керівництва з боку викладача. Прийомами реалізації цього методу є: особистісно-довірливе звернення до аудиторії; договір з аудиторією; звернення за порадою до аудиторії; формування почуття «ми»; гра, конкурс, змагання; спільне планування навчання (відбір змісту, форм та методів навчання, контролю); взаємоперевірка; взаєморецензування; взаємовикладання («метод змінних пар»); індивідуальний вибір завдань; самоперевірка; мікровикладання (індивідуальне та в підгрупах); організаційно-мотиваційна гра; участь тих, хто навчається, у створенні навчально-методичної літератури, підручників, методичних посібників [2].

На завершальному етапі мотиваційного циклу важливо забезпечити мотиваційну готовність учнів (студентів) до подальшого навчання. Для цього доречно застосовувати метод закріплення позитивного враження.

Метод закріплення позитивного враження – спосіб мотивації й стимулювання подальшої самостійної роботи учнів, підтримки їхнього позитивного враження від заняття, теми, дисципліни, викладача. Найчастіше застосовується на завершальному етапі мотиваційного циклу, але може бути ефективним на етапах початкової та підтримувальної мотивації. Можливі прийоми: узагальнення основних думок, підбиття підсумків, резюме; заклик до дії («запрошення» до подальшого вивчення теми); комплімент слухачам, подяка; створення гумористичних ситуацій (це особливо потрібно, якщо слухачі помітно стомилися); ефектна цитата (примушує замислитись про її зміст); нагнітання та кульмінація – розрядження (наостанок залишається найважливіше); встановлення зв'язку з попередніми та наступними темами (включається асоціативне запам'ятовування); «навчальне коло» – повторення початку заняття, але на глибшому рівні (наприклад, те саме запитання, але слухачі самі знаходять відповідь); «ефект Шахеризади» чи відтермінування закінчення (почати цікаву розповідь, пов'язану з темою заняття, й пообіцяти її завершити на наступному занятті) [2].

Отже, для формування позитивної мотивації в учнів необхідно різні методи, засоби та прийоми стимулювання дітей до навчання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Докучина Т. О. Мотивація навчання як запорука стимулювання учнів до досягнення успіху // Збірник Наукових праць. Розділ І «Педагогіка». – Вип. 8. – 2011. – С. 32–37.

2. Як мотивувати учнів до навчання: ефективна стратегія. – Режим доступу : https://naurok.com.ua/post/yak-motivuvati-uchniv-do-navchannya-efektivna-strategiya.

ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ

Жуковська Н. А.
Науковий керівник – Косяк С. М., кандидат історичних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

У наш час застосування дистанційних технологій навчання суттєво змінює спосіб життя людини та сприяє удосконаленню педагогічного процесу закладів вищої освіти. Дистанційне навчання – це навчання з використанням технологій, що дозволяють отримувати освіту на відстані. Це у свою чергу дає можливість оновлення мотивації навчання та пошук шляхів формування творчої компетентної особистості.

Найпоширеніший спосіб організації дистанційного навчання пов'язаний з використанням комп'ютерних технологій в режимі

електронної пошти, телеконференцій, та мережі Інтернет. При такій організації передбачається по можливості використання новітніх засобів телекомунікаційних технологій, в тому числі і мультимедійних, всіх інформаційних ресурсів Інтернету, включаючи відео- та аудіо конференції [1, 15]. Важливість застосування дистанційних технологій у навчальному процесі відповідає вимогам часу, потребам суспільства та окремо взятої людини.

Пропонуємо розглянути головні перевагами дистанційного навчання. Це, перш за все:

• Можливість навчатися в зручний для себе час, в зручному місці і темпі.

• Паралельне з професійною діяльністю навчання, тобто без відриву від виробництва.

• Використання в освітньому процесі новітніх досягнень інформаційних і телекомунікаційних технологій.

• Рівні можливості одержання освіти незалежно від місця проживання, стану здоров'я.

Саме тому, актуальність обраної нами теми, обумовлена вимогами часу, необхідністю інновацій у навчанні, як за формою, так і за змістом та розвитком сучасних телекомунікаційних технологій.

Завдяки більшій «методичній» свободі і незалежності, дистанційні освітні курси в порівнянні з традиційним, сформованим десятиліттями, будуються на інноваційних підходах до навчання. Основна складність у розробці дистанційних курсів це «можливість інтеграції» в структуру і програми традиційного навчання. При поєднанні подібних традиційних та інноваційних програм їх розробникам доводиться змінювати діючі програми, проводити додаткове навчання викладачів і т. п. [1, 37].

Серед педагогічних технологій найбільший інтерес для дистанційного навчання представляють ті технології, які орієнтовані на групову роботу студентів, навчання у співпраці, активний пізнавальний процес, роботу з різними джерелами інформації. Технології навчання у співпраці об'єднали в єдиному процесі ідеї навчання в колективі та навчання в малих групах.

При навчанні-співпраці головною силою, що впливає на навчальний процес, стає вплив колективу, навчальної групи, що практично неможливо при традиційному навчанні. Так, працюючи в групах, викладач розподіляє студентів на підгрупи і дає їм завдання (по електронній пошті, вивішуючи інформацію на сайті). У завданні визначається загальна тема для вивчення (у формі проблемної або змодельованої ситуації). Використовуючи комунікацію, студенти повинні проаналізувати (структурувати) отримане завдання і розбити його на кілька підзавдань (від двох до чотирьох). Далі вони планують свою роботу і визначають, хто за що відповідає (хто яку частину завдання готує) [2, 18].

Саме тому, успіх роботи груп кооперації безпосередньо залежить від уміння викладача спланувати роботу груп і від уміння самих студентів побудувати свою навчальну діяльність, поєднуючи індивідуальну роботу з роботою в парах і групою в цілому. Мета такої роботи має бути зрозумілою і

доступною. При цьому студенти повинні розуміти, що це спільна діяльність, але кожен з них має в цій діяльності «своє обличчя», зберігає свою індивідуальність.

Метод проектів. Метод проектів – це комплексний метод навчання, що дозволяє будувати навчальний процес виходячи з інтересів студентів, що дає можливість кожному проявити самостійність в плануванні, організації і контролі своєї навчально-пізнавальної діяльності, результатом якої є створення певного продукту або явища [2, 20]. Результати виконаних проектів повинні бути «відчутними», тобто, якщо це теоретична проблема, то конкретне її рішення, якщо практична – конкретний результат, готовий до впровадження.

Індивідуальне і диференційоване навчання передбачає індивідуальний підхід в дистанційному навчанні до студента, котрий можна забезпечити тільки в тому випадку, якщо педагог точно визначить рівень його базових знань, індивідуальні здібності, що можливо тільки на основі проведення ретельного тестування [2, 21].

При дистанційному індивідуальному навчанні з'являється проблема диференціації, яка набуває своєї актуальності значно в більшій мірі, ніж при стаціонарному навчанні, оскільки контингент студентів, що об'єднуються в одну групу, може бути надзвичайно неоднорідним. Саме тому кожен такий курс починається зі знайомства зі студентами, з проведення тестування на визначення рівня базових знань. З урахуванням результатів тестування педагог будує всю тактику навчання кожного студента і формує групи співпраці [3].

Модульне навчання передбачає жорстке структурування навчальної інформації, змісту навчання і організацію роботи студентів з повними, логічно завершеними навчальними блоками (модулями). Модуль збігається з темою навчального предмета. Однак, на відміну від теми, в модулі все вимірюється, все оцінюється: завдання, робота, відвідування занять, стартовий, проміжний і підсумковий рівень знань. У модулі чітко визначені цілі навчання, завдання і рівні вивчення даного модуля, сформовано вимоги до навичок та вмінь [4].

Підсумовуючи зазначимо, що використання дистанційних технологій навчання дає можливість оновлення мотивації навчання та власне процесу навчання згідно до вимог часу та суспільства. Розвиток інформаційних технологій і засобів телекомунікацій створює основу для реалізації освітніх програм на якісно новому рівні. Створення швидкісних телекомунікацій та розробка технологій реального часу дає можливість реалізації моделей розподілу освітнього середовища, побудованого на технологіях віддаленого доступу до інформаційних ресурсів і комп'ютерних засобах спілкування. Незважаючи на дефіцит телекомунікаційних ресурсів, вже зараз ці технології міцно увійшли в практику освітніх установ. Саме тому, переваги технологій реального часу очевидні. Вони дозволяють об'єднувати матеріальні та обчислювальні ресурси освітніх центрів для вирішення складних завдань, залучати провідних фахівців, забезпечувати оперативний доступ до ресурсів колективного користування і спільне

проведення експериментів, здійснювати наукові проекти і реалізовувати освітні програми.

Отже, інформаційно-комунікаційні технології необхідно використовувати в освітньому просторі для забезпечення дистанційної освіти, яка стає самостійною формою навчання і є визначальною для системи освіти XXI століття.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Веремчук А. Проблеми і перспективи дистанційного навчання у ВНЗ [навч.посіб.] / А. Веремчук. – Київ. – 2010. – 608 с.

2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології [навч. посіб.] / І. М. Дичківська. – Київ. – 2004.

3. Корбут О. Г. Дистанційне навчання : моделі, технології, перспективи. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://confesp.fl.kpi.ua.

4. Особливості дистанційних технологій навчання. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/.

РОБОТА В МАЛИХ ГРУПАХ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ

Зелик О. В.
Науковий керівник – Косяк С. М., кандидат історичних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Світ, у якому ми живемо, стає все складнішим і динамічнішим, тому інтеграція в сучасне суспільство і знаходження свого місця в житті вимагають від кожної людини дедалі більших зусиль і компетенцій.

У час стрімкого поширення спілкування через електронні носії відбувається, на жаль, знецінення безпосереднього живого слова.

Наразі виникає проблема володіння комунікативними вміннями й навичками – правильно обрати стиль мовлення, підпорядкувати форму мовленнєвого висловлювання завданню спілкування, застосувати ефективні мовленнєві виражальні засоби. Під час спілкування необхідно врахувати, що комунікативні навички за своєю природою є механічними. Комунікативні вміння мають творчий характер, умови спілкування ніколи не повторюються повністю, кожного разу відповідно до ситуації спілкування людина добирає необхідні мовні засоби. Тому прийоми та форми навчання комунікативних умінь мають відрізнятися від прийомів навчання комунікативних навичок.

Таким чином, формуванню комунікативної компетентності особистості необхідно приділяти велику увагу.

Комунікативна компетентність − здатність особистості застосувати у конкретному спілкуванні знання мови, способи взаємодії з навколишніми і

віддаленими людьми та подіями, навички роботи в групі, володіння різними соціальними ролями.

Термін «комунікативна компетентність» не новий у психологічній науці, але єдиного визначення цього поняття на сьогодні немає. Довідникова література, яка відображає загальноприйнятий рівень інтеграції сучасних підходів до визначення тих чи інших понять, інтерпретує, зокрема, соціальну компетентність як «здатність індивіда ефективно взаємодіяти з людьми в системі міжособистісних відносин» [1, 226], а комунікативну компетентність – як здатність встановлювати і підтримувати важливі контакти з людьми. До складу комунікативної компетентності входить певна сукупність знань, вмінь, навичок, які забезпечують ефективний перебіг комунікативного процесу.

Таким чином, комунікативна компетенція спрямована на вирішення таких основних завдань:

- ефективно отримувати і передавати інформацію;
- досягати поставленої мети шляхом переконання співрозмовника й спонукання його до дії;
- отримувати додаткову інформацію про співрозмовника;
- здійснювати позитивну саморепрезентацію.

Аналіз наукових досліджень з проблеми показав важливість використання групової роботи в навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів, зокрема для підвищення індивідуалізації, самостійності, успішності навчання.

Викладач, взявши за основу створення психологічного комфорту та активну взаємодію в процесі навчання, керується такими принципами:

- головним є не предмет, якому навчають, а особистість, яку формують;
- кожна людина знайде своє місце в житті, якщо навчиться всьому, що необхідно для реалізації її планів;
- кожна думка, висловлена студентом, має право на існування й варта уваги [2, 131].

Ідеал сучасного навчання – особистість із гнучким розумом, зі швидкою реакцією на все нове, з ідеальними комунікативними здібностями.

Використання інтерактивних методів сприяє активному спілкуванню, яке при цьому контролюється і цілеспрямовується. Таке цілеспрямоване спілкування надає психотерапевтичну та розвивальну можливість проявити особистості свою сутність, сприяє задоволенню прагнення до групових форм взаємодії та спілкування з іншими у студентському віці [3, 216].

Важливу роль мають групові форми організації навчання. Їхня суть полягає в тому, що студенти діляться на кілька груп для вирішення конкретних навчальних завдань. Кожна група отримує певне завдання і спільно виконує його під безпосереднім керівництвом лідера групи або викладача.

Найбільш повно реалізувати навчання студентів у групі дозволяє сукупність таких умов:

- спільна мета;
- індивідуальна відповідальність і рівні можливості успіху;
- взаємозалежність членів групи;
- спільна навчально-пізнавальна та творча діяльність студентів у групі;
- внесок кожного студента у розв'язання навчального завдання;
- загальна оцінка роботи групи, що включає оцінювання способу діяльності та результатів роботи [2, 156].

Під час роботи в малих групах відбувається співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці) де і студент, і викладач є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, вміють і здійснюють.

Викладач під час роботи в малих групах виступає як організатор, консультант, фасілітатор, який ніколи не «замикає» навчальний процес на собі. Робота в малих групах дозволяє студентам:

- зробити засвоєння знань більш доступним;
- навчитись формулювати власну думку, правильно її виражати, доводити свою точку зору, аргументувати й дискутувати;
- навчитись слухати іншу людину, поважати альтернативну думку;
- моделювати різні соціальні ситуації, збагачувати власний соціальний досвід через включення в різні життєві ситуації та переживати їх, вчитись будувати конструктивні відносини в групі, визначати своє місце в ній, уникати конфліктів, розв'язувати їх, шукати компроміси, прагнути до діалогу;
- аналізувати навчальну інформацію, творчо підходити до засвоєння навчального матеріалу;
- знаходити спільне розв'язання проблеми;
- розвивати навички проектної діяльності, самостійної роботи, виконання творчих робіт.

Слід зазначити, що робота у малих групах має свої особливості, зокрема вона потребує більших затрат часу учасниками групи на обговорення та прийняття спільного рішення.

Після завершення роботи у малих групах та презентації результатів необхідним є обмін думками студентів про їх спільну діяльність. На особливу увагу викладача заслуговують негативні враження учасників, які допоможуть у майбутньому організувати роботу малих груп таким чином, щоб максимально зменшити можливість виникнення непорозумінь та гострих ситуацій, які стримують учасників колективу від обміну думками, дискусії та прийняття колективних рішень.

Внаслідок взаємодії між викладачем і студентом формується комунікативна компетентність, а встановлення самих суб'єкт-суб'єктних відношень є одним із чинників формування професійної компетентності.

Отже, з метою створення безперервного дидактичного процесу формування комунікативної компетентності, доцільно використовувати інтерактивні технології, орієнтовані на розвиток у студентів

комунікативної, пізнавальної, і творчої діяльності, забезпечити формування вмінь та знань, необхідних для професійної діяльності.

Розвиток комунікативної компетентності займає особливе місце в підготовці майбутніх психологів. Оскільки професія практичного психолога належить до соціономічних видів праці, де спілкування зі сторони, що супроводжує трудову діяльність, перетворюється на професійно значущу, суттєву сторону. Усі основні види роботи практичного психолога в закладах освіти (сприяння формуванню особистості, розвитку її здібностей, психодіагностика, психологічне консультування, психокорекція, профілактика, просвітницька діяльність тощо) здійснюються через організацію спілкування між учасниками педагогічного процесу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Словарь практического психолога / Сост. С. Ю. Головин – Минск : Харвест, 1997. – 800 с.

2. Чепелєва Н. В. Становлення професійної компетентності в системі вузівської підготовки практичних психологів // Психолого-педагогічна наука і суспільна ідеологія : Матеріали методологічного семінару АПН України, 12 листопада 1998 р.– К. : Гнозис, 1998.– 605 с.

3. Пов'якель Н. І. Професіогенез саморегуляції мислення практичного психолога : Монографія. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2003. – 295 с.

ВИКОРИСТАННЯ ДІЛОВОЇ ГРИ В НАВЧАННІ КУРСАНТІВ ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ

Кучкурда В. А.
Науковий керівник – Снісаренко Я. С., кандидат філологічних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Проблема підвищення рівня професійної підготовки випускників вищої школи особливо актуальна на сучасному етапі розвитку суспільства.

У результаті аналізу стану професійної діяльності управлінських кадрів ДСНС України виявлено суперечність між соціальним замовленням на підготовку фахівців, що володіють творчим мисленням, формами взаємодії й співпраці з людьми, можуть швидко й ефективно вирішувати управлінські завдання та реальним розв'язанням цієї проблеми у вищій школі. Усунути ці суперечності можна шляхом створення системи професійної освіти, адекватної суспільним потребам, упровадження нових технологій підготовки кадрів для ДСНС України.

Орієнтація економіки України на міжнародні контакти, інтернаціоналізація ділових відносин передбачає необхідність перебудови діяльності закладів вищої освіти системи ДСНС України на основі більш ефективних наукових підходів, підвищення питомої ваги кожної навчальної дисципліни в професійному становленні майбутніх фахівців. Швидке зростання попиту на спеціалістів, що добре володіють управлінськими

знаннями й навичками іншомовного спілкування в професійних ситуаціях, зумовлює необхідність використання імітаційно-ігрового підходу до організації навчального процесу у закладі вищої освіти.

Для вирішення цієї проблеми вагомий внесок зробили вчені Г. В.Беркаш, Л. Л. Гураль, М. В. Єлухіна, І. О. Зимня, Г. О. Китайгородська, Г. В. Лозанов, С. І. Мельник та ін. Ефективність використання ігрових методів у навчальному процесі вищої школи доведено в дослідженнях А. О. Балаєва, В. П. Бедерханової, Л. І. Девіної, І. В. Драгомирецького, В. Ф. Комарова, Ю. Е. Краснова, С. Б. Славкової, Н. Н. Страздас, Є. А. Хруцького та ін.

Практичне значення мають результати дослідження з питань імітаційно-ігрового моделювання (В. М. Єфімов, А. П. Хачатурян), ролі гри при навчанні іноземної мови (Н. Г. Баришникова, О. О. Вербицький, С. І. Мельник та ін.), ігрові форми розвитку комунікації (Є. С. Аргустанянц, П. Б. Баранов, Н. І. Гез, І. Н. Горєлов, Н. П. Потапова, Е. П. Шубін та ін.).

Головним недоліком пошуку ефективних шляхів реформування освіти є їх однобічність. У полі зору дослідників знаходяться або інформативно-змістовні, або процесуальні аспекти проблеми. Зібрані та осмислені факти дозволяють зробити припущення, що оптимальним підходом до організації процесу навчання у закладі вищої освіти загалом чи до вивчення будь-якої дисципліни, є синкретизм обох аспектів, тобто реалізація змістовно-процесуального підходу до підготовки майбутніх фахівців.

Викладання іноземної мови у вищій школі є невід'ємною складовою професійного становлення майбутніх фахівців і повинно будуватися на принципі педагогічної взаємодії, співпраці й співтворчості, оскільки в процесі реалізації згаданого принципу підвищується активність курсантів в опануванні не тільки специфічною іншомовною термінологічною лексикою, але й уміннями іншомовної ділової комунікації, технологією управління особистою пізнавальною діяльністю. За таких умов курсанти оволодівають технологією взаємодії в системі стосунків «викладач-курсант», методикою створення атмосфери взаємодовіри й міжособистісного спілкування, що дозволяє здійснювати самореалізацію особистості в навчанні. На аудиторних заняттях опрацьовується стиль творчого спілкування, показниками якого є:

- активність сторін, що спілкуються, їх співтворчість;
- обсяг і вид спілкування;
- інтенсивність спілкування, що проявляється в динаміці, насиченості різних видів взаємодії в системі «викладач-курсант»;
- психологічний комфорт, що забезпечує саморозкриття особистості;
- створення індивідуальної програми спілкування з курсантом;
- взаємодія й співпраця суб'єктів навчального процесу.

Необхідно звернути увагу на те, що навчальний процес у закладі вищої освіти повинен будуватися таким чином, щоб курсанти оволодівали професійною інформацією, закріплювали знання й уміння, перетворюючи їх на інструмент практичної дії й комунікації [2]. Нові знання накопичуються

й опрацьовуються довкола самої діяльності, що моделюється, і яка в свою чергу породжує потребу майбутніх фахівців у поповненні новою інформацією. Специфіка такої інформації полягає в тому, що вона має допоміжний характер, а головна мета полягає у вирішенні професійно значущого завдання засобами навчального предмета. Моделювання комунікативних ситуацій професійного спрямування служить механізмом мовленнєвої комунікації і реалізації взаємодії суб'єктів пізнавальної діяльності, що зумовлено системою професійних і духовних цінностей. Посилення в навчальній роботі процесуальної сторони засобами використання комунікативних ситуацій сприяє збагаченню словникового запасу майбутніх спеціалістів іншомовною лексикою, опануванню навичками спілкування іноземною мовою в ситуаціях максимально наближених до реальних [1].

У процесі дослідження підтверджено правомірне використання імітаційно-ігрового підходу до організації навчання у закладі вищої освіти, оскільки ігрові форми й методи в підготовці спеціалістів рятувальної сфери діяльності, дозволяють оптимально врахувати професіографічні вимоги обраної спеціальності, створити ситуації, включаючись в які вони оволодівають мистецтвом швидко й ефективно вирішувати управлінські завдання, опановують прийоми іншомовного спілкування, вдосконалюють професійне мислення. Такий підхід забезпечує заміну традиційної педагогічної технології більш ефективною, специфіка якої полягає в нових принципах відбору й організації мовного й мовленнєвого матеріалу, побудові моделі іншомовного професійного спілкування, оволодінні курсантами психотехнікою ділового спілкування.

Необхідно відзначити також дидактичні функції ділової гри, її поліфункціональну роль, що поєднує в собі мотивуючу, дидактичну, пізнавальну, особистіснoформуючу й компенсаторську функції:

- центр ваги ігрової перспективи переноситься на особистість курсанта – навчальна інформація є засобом розвитку індивідуальності;

- особистісне сприйняття перспективних ліній гри, можливість самоствердження й самовираження, професійне зростання майбутніх фахівців;

- організація пізнавальної й комунікативної діяльності курсантів за формою імітаційно-ігрової моделі;

- актуальність, новизна, цікавий професійно зорієнтований характер навчальної інформації;

- кожний учасник гри чітко уявляє свої функції й способи їх виконання;

- завдання максимально враховують потенціальні можливості та професійний досвід майбутніх фахівців;

- позитивний емоційний фон проведення гри забезпечує психологічну захищеність і комфортність кожного її учасника.

У ході дослідження встановлено, що результативність ділових ігор у підготовці курсантів до іншомовного спілкування професійного спрямування зумовлюється сукупністю педагогічних умов, у число яких входить: позитивна мотивація навчально-пізнавальної діяльності

курсантів; характер стосунків у системі «викладач-курсант», що будуються на принципі педагогічної взаємодії, співпраці й співтворчості; різноманітність ігрових ролей, що стимулюють позитивні емоції курсантів; високий рівень інтелектуальної активності її учасників і сформованості комунікативних умінь; залучення курсантів до активної комунікативної діяльності; забезпечення психологічного комфорту для кожного учасника гри та високий рівень професіоналізму викладачів вищої школи.

Отже, тільки тісна взаємодія й взаємозумовленість сукупності окреслених педагогічних умов забезпечує ефективність ділової гри та якість підготовки майбутніх фахівців рятувальної сфери діяльності до професійного іншомовного спілкування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Снисаренко Я. С. Деловая игра как активный метод обучения иностранному языку будущих спасателей. *Чрезвычайные ситуации : теория и практика* : материалы Междунар. науч.-практ. конф. курсантов, студентов и слушателей, Гомель, 16 мая 2013 г. / М-во по чрезвычайн. ситуациям Респ. Белярусь, Гомел. инженер. ин-т МЧС Респ. Беларусь ; редкол.: И. И. Суторьма (науч. ред.) [и др.]. – Гомель : ГГТУ им. П. О. Сухого, 2013. – С. 290–292.

2. Ненько Ю. П. Formation of foreign language competence of future officers of civil protection service. *Іноземна мова як засіб мобільності майбутніх фахівців.* Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 1–2 березня 2017 р. / Кривий Ріг. Видавничий центр ДВНЗ «КНУ», 2017. – 336 с. – С.147–149.

МОТИВАЦІЯ НАВЧАННЯ У ПОЛЬСЬКИХ ВИШАХ УКРАЇНСЬКИХ АБІТУРІЄНТІВ

Литвин Т. Ю.
Академія фінансів і бізнесу VISTULA (м. Варшава)
Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Вчитися за кордоном мріє ледь не половина молодих українців. Принаймні, закордонного навчання для своїх дітей у 2013 році бажали 49% батьків, 2014 – 57%, 2015 – 63%. До 2025 року, як вказує Інститут міжнародної освіти, вчитися не вдома будуть близько 8 мільйонів молоді.

Варшава, Вроцлав, Краків, Познань, Тримісто (Ґданськ, Ґдиня, Сопот), Люблін, Катовіце та верхньосілезький регіон – це терени найбільшого зосередження осіб українського походження у Польщі. Водночас студенти з України складають вже 55 відсотків іноземців у польських вищих школах.

Нині у Польщі перебуває більше українців, ніж українок. Представники чоловічої статі з України у Польщі – це понад 56 відсотків, натомість жіночої – приблизно 44 відсотки. Чоловіки переважають у містах до 100 тис. жителів та у менших населених пунктах, де вони складають 53

відсотка громадян України. Протилежні пропорції – у великих центрах. Там на понад 53 відсотка українок припадає менше 47 відсотків українців. Про це говориться у дослідженні компанії Selectivv.

Подібний гендерний розподіл може бути пов'язаний з більшим числом робочих місць у сфері послуг у великих містах, що надалі залишається сферою діяльності жінок: у ресторанах, крамницях, косметичних салонах у медицині, а також з частішою зайнятістю чоловіків на фізичній роботі у менших населених пунктах – у будівництві, виробництві та рільництві.

Згідно із найновішими дослідженнями, відомо також, що українці у Польщі найчастіше використовують банківські додатки від компаній PKO BP, Pekao, а також mBank. Крім того, приблизно 95 відсотків українців, котрі легально працюють у Польщі, мають польський банківський рахунок. Це велика зручність для громадян України, оскільки українські банки не використовують систему IBAN, а тому перерахунок коштів триває довго і є достатньо дорогим.

Крім польських банків, українці, котрі живуть у Польщі, використовують також пропозиції польських мобільних мереж. Клієнти польських мобільних операторів із встановленими українською або російською мовами у телефонах найчастіше вибирають мережі Play (40–43%), T-Mobile (36–37%), Orange (12–13%), а також Plus/Cyfrowy Polsat (9–10%).

Крім того, нині українці складають 55 відсотків від усіх іноземних студентів у Польщі. Другою найбільшою групою є студенти з Білорусі – 8 відсотків.

«Молоді українці та білоруси, котрі приїжджають до нас навчатися, йдуть працювати охочіше, ніж польські студенти. Для молоді з-за східного кордону – це іноді єдиний спосіб утриматися в Польщі, а, можливо, навіть трохи заощадити. Роботодавці особливо зацікавлені у них, зокрема тому, що працевлаштовуючи студентів, вони не повинні сплачувати внески до Закладу соціального страхування. Завдяки цьому вони пропонують більшу еластичність та ліпші умови праці. Серед студентів з-за східного кордону особливо популярною є сфера гастрономії», – констатує президент компанії з працевлаштування Personnel Service Кшиштоф Інґльот.

А що ж мотивує українську молодь вступати до польських ЗВО? Ми спробували дати відповідь на це питання «вустами» 17-річних міні-особистостей. Окрім стандартних відповідей «Чим я гірший?», «А що тут робити?», «Ми зрештою не останні люди в селі», виявилося, що мотивують їх на здобуття освіти за кордоном такі фактори.

Широкий спектр сучасних спеціальностей.

Польські ВНЗ ваблять величезною кількістю сучасних, прогресивних, перспективних та цікавих спеціальностей, нажаль, поки що відсутніх в Україні. Наприклад, Społeczna Akademia Nauk у Варшаві, до речі, заклад, що не спеціалізується лише на одному профілі, на факультеті інформаційних технологій пропонує такі спеціальності: спецефекти, комп'ютерні системи в візуалізації, створення веб-сайтів, інтерфейси для мобільних і тактильних середовищ, презентаційна графіка, віртуальна реальність, штучний

інтелект в іграх, дизайн інтерфейсу гри, комп'ютерна графіка в засобах масової інформації, телеінформатика, інформаційні технології в логістиці. Такий вибір суттєво розширює пошук потрібного, проте коли є з чого вибрати – обираєш найкраще.

Самостійне проживання у Європі.

Проживання за кордоном особливо у період євроінтеграції – це заповітна мрія не лише молоді, а й дорослої частини свідомого населення. Мрія про чисті вулиці, привітних мешканців, забезпечені квартали й повну свободу думок і дій робить навчання за кордоном засобом для досягнення цієї мети.

Спілкування.

Отримання освіти за кордоном відмінно підійде для екстравертів, які не можуть жити без спілкування та нових знайомств. За кордоном можна подружитися зі студентами з різних країн і познайомитися з культурою різних націй. Є можливість подорожувати, брати участь у програмах студентського обміну, закордонних стажуваннях. До того ж це чудова можливість покращити рівень іноземної мови або навіть вивчити нову.

Малобюджетність.

Як показує статистика, і елементарна арифметика вартість навчання в Польських ВНЗ та українських ВНЗ майже однакова, проте перспективи працевлаштування після завершення навчання та можливості підробітку під час навчання вселяють надію на «покриття витрат».

«Справжнє студентське життя».

Підлітки виховані на європейських та американських фільмах мають сформовану картину студентського життя за кордоном, де студент не лише навчається, а й має можливість подорожувати, спілкуватися з друзями, ходити на вечірки. Підчас спілкування з старшими друзями, які навчаються в українських ЗВО, ця модель поступово руйнується, адже, нажаль, молода українська освіта ще не повністю відійшла від канонів старої «радянської школи». До того ж навчання в іншій країні, зі своїми традиціями та менталітетом, безумовно, роблять самостійніше – як показує практика, діти, які проживають окремо від батьків, дорослішають швидше. Погодьтеся, що самостійно людині набагато простіше адаптуватися до будь-яких ситуацій і вирішувати різні завдання.

«Рефлекс масовості».

Ще кілька років тому престижним вважалося навчання у столичних державних університетах. Нині ж навчання у приватному, навіть периферійному, ЗВО Польщі вважається привілеєм, досягненням, надає певний статус. І не лише студенту, а і часто його родині. Як би саркастично це не звучало, але реалії показують, що більшість абітурієнтів та їхніх батьків мотивуються затертою фразою «А чим я гірший?»

За даними аналітичного центру CEDOS, у 2014 році за кордоном навчалися понад 40 тисяч українських студентів. За чотири останні роки кількість таких студентів зросла на 8–9 тисяч. Найбільше їх у Польщі, також популярні серед українців Чехія, США, Німеччина, Італія та Канада.

Підсумовуючи, вчитися за кордоном – це світова тенденція та глобальний тренд. Загальноукраїнська мотивація – їхати у пошуку кращої

освіти і вищого рівня життя, а що ж стосується сучасної прогресивної молоді, то їх насамперед цікавить можливість жити в Європі, вибір цікавої спеціальності, можливість саморозвитку, та звичайно кращий рівень життя.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дослідження: 55% іноземних студентів у Польщі – з України. – Режим доступу : http://www.polradio.pl/5/38/Artykul/411760?fbclid=IwAR0-1zeOG5SjzOTZo3d3Mr0GcUhr_AHC8MaQlXtAdTRu8bwMF0smrv2AOcY.

2. Примачук Ю. Українські студенти дедалі масовіше виїжджають за кордон. – Режим доступу : https://www.radiosvoboda.org/a/27012279.html.

3. Чому українська молодь іде вчитися до Польщі? – Режим доступу : http://osvita.ua/abroad/higher_school/poland/21757/.

4. Рой В. Європейський диплом: чому українська молодь марить освітою за кордоном? – Режим доступу : https://portal.lviv.ua/news/2017/03/17/yevropeyskiy-diplom-chomu-ukrayinska-molod-marit-osvitoyu-za-kordonom.

АМЕРИКАНСЬКА СИСТЕМА ОСВІТИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРІОРИТЕТИ

Манько Л. В.
Науковий керівник – Федоренко Я. А., доктор історичних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Сполучені Штати Америки вже давно є провідною державою, котра впливає на стан світової економіки та політики. Високі стандарти цієї країни проектуються і на галузь вищої освіти – вона залишається провідною сферою, в яку американський уряд інвестує значні кошти. І це тенденції не лише останнього десятиліття.

Існування таких всесвітньо відомих американських університетів, як Гарвард, Єль, Прінстон та Стенфорд з їх столітньою історію, підтверджує високі досягнення вищої освіти в США та її конкурентоспроможність протягом багатьох років. Американські освітні інституції активно долучаються до розвитку держави і виступають запорукою її благополуччя. Уряд Сполучених Штатів Америки розуміє, що найкраща інвестиція в майбутнє країни – це інвестиція в її молоде покоління, а отже в його освіту.

Державної системи освіти, як такої, в Америці не існує. У кожному штаті є місцева виборна рада у справах освіти – вона розробляє навчальні плани та відає шкільним навчанням [1].

У систему освіти США входять:

- дошкільні установи, де виховуються діти у віці 3–5 років;
- початкова школа (1–5 класи), у якій навчаються діти у віці 6–11 років;
- середня школа (6–8 класи), у якій навчаються діти у віці 11–13 років;
- вища школа (9–12 класи), у якій навчаються діти у віці 14–17 років.

Виділяють три основних напрямки навчання в старшій середній школі:

- Академічний – готує до вступу у ВНЗ та здійснюється за поглибленими програмами

- Загальний – орієнтує учнів на вступ до середніх навчальних закладів

- Виробничий (трудовий) – призначений для учнів, які планують після закінчення школи влаштуватися на роботу.

Навчальний рік триває в американській школі 170–186 днів; діти навчаються 5 днів в тиждень. Тривалість навчальних занять в день – 5–6 годин (з 8.30 до 15.30). Навчальний рік, як правило, ділиться на семестри [2].

Зміст і обсяг матеріалу, який належить осягнути школяру (підручники, і інша друкована продукція, призначена для використання в класі), уточнюються в школах самими викладачами

Крім державних шкіл, система навчання включає в себе мережу церковних і приватних навчальних закладів, в яких навчається близько 14 відсотків усіх школярів. Можливий і варіант навчання на дому [1].

У школах дітей оцінюють протягом кожного навчального року. Через певні проміжки часу вони отримують табелі.

Американські школи зазвичай використовують буквену шкалу оцінок. Щоб виставити позначки, учитель повинен підрахувати загальну кількість балів учня, а потім перевести його в буквенну оцінку.

В американських школах проводяться певні тести. У 11-му класі студенти здають один або кілька стандартних тестів, які оцінюють їх загальний рівень знань. Найбільш поширеними стандартними тестами є SAT (Американський Оціночний Тест) і ACT (Американське Тестування для Коледжів).

Система вищої освіти в США складна. Вона розділяється на чотири категорії:

1) університети, які можуть мати

а) декілька коледжів, по закінченні яких студент отримує звання бакалавра,

б) один чи більше коледжів для тих, хто збирається отримати звання магістра або доктора;

2) інститути з чотирьохрічним навчанням – коледжі – більшість з яких не є частиною університетів;

3) технічні навчальні заклади, в яких навчання продовжується від шести місяців до чотирьох років, де вивчається широке коло професій – від перукаря до бухгалтера і комп’ютерного програміста;

4) дворічні, або громадські коледжі, де студенти можуть отримати багато професій чи продовжити після цього навчання в чотирьохрічних коледжах або університетах.

Будь-який з цих навчальних закладів, в залежності від джерела фінансування, може бути приватним або громадським. Великої різниці в якості навчання між приватними і громадськими навчальними закладами не існує. Але це не означає, що всі вони мають однакову престижність і що між ними немає різниці в матеріальному забезпеченні.

Багато університетів і коледжів, як приватних, так і громадських, мають високу репутацію, пропонуючи цікаві програми і даючи своїм студентам відмінну освіту. Більшість з них відповідають всім вимогам. У той же час деякі навчальні заклади дають середній рівень освіти, і їх студенти не завжди стають вченими, видатними діячами, професіоналами в своїй справі. Престижність того чи іншого навчального закладу визначається якістю викладання, наявністю технічних засобів навчання, бібліотек, спеціальних курсів, а також числом і рівнем підготовки абітурієнтів, тобто на яких умовах даний навчальний заклад відбирає своїх студентів. Всі ці фактори доповнюють один одного.

В США існує чіткий розподіл на більш і менш престижні навчальні заклади. Навчатися в перших з них дорожче, але по закінченню випускник має переваги при працевлаштуванні і для подальшої кар'єри. Щоб стати студентом одного з таких коледжів, мільйон випускників середніх шкіл щороку здають екзамени SAT. Але недавно наголос на екзаменах при вступу до ВНЗ було піддано критиці, тому що при цьому визначаються знання тільки математики та англійської мови. Виступаючи на захист вступних екзаменів, адміністрація багатьох університетів підкреслює, що ці екзамени дають змогу справедливого відбору студентів, коли число претендентів на одне місце досягає 10–12 чоловік. В США поширені мережі освітніх закладів – вступивши до одного університету, студент може продовжити навчання в іншому, а потім ще в іншому, якщо вони входять до однієї мережі.

Лекційний процес в американських вишах побудований за принципом максимальної гнучкості. Є загальні предмети, які треба обов'язково засвоїти, і є обрані самим студентом. Коли саме він їх вивчатиме, байдуже. Можна не щодня з'являтися в університеті, але решту вчитися по 10 годин. Якщо студент не вклався у відведені для бакалаврату 4 роки, він може вчитися далі, поки не здасть потрібні дисципліни – і 5 років, і 6 [3].

Варто зазначити, що система освіти в Сполучених Штатах Америки є досить успішною, про це свідчать наступні цифри – рівень грамотності її жителів становить 99%.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Система освіти США в цифрах. Студвей : веб-сайт. URL : https://studway.com.ua. (дата звернення 05.03.2019).

2. Становлення та розвиток інклюзивної освіти у США : монографія / М. Є. Захарчук. – М-во освіти і науки України, Нац. ун-т «Львів. Політехніка». – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2014. – 196 с.

3. Американська система шкільної освіти:міфи та реальність. Центр інноваційної освіти «Про.Світ» : веб-сайт. URL : http://www.prosvitcenter.org/uk/. (дата звернення 05.03.2019).

НОВІ МОЖЛИВОСТІ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ERASMUS+

Масовець А. М.
Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Еразмус+ – це програма Європейського Союзу на період 2014–2020 рр., що підтримує проекти співпраці, партнерства, заходи і мобільність у сфері освіти, професійної підготовки, молоді та спорту. Разом з понад 150 країнами світу, Україна є однією з країн-партнерів (Programme Countries) Програми Еразмус+. Країнами-членами (Partner Countries) Програми виступають 28 держав-членів ЄС; країни Економічного Союзу: Ісландія, Норвегія, Ліхтенштейн; країни-кандидати: Туреччина, Македонія та Сербія (з 2018 р.). Бюджет програми на 2014–2020 роки складає 14,7 млрд. євро.

Erasmus+ – наймасштабніша сучасна програма академічних обмінів, яка у 2014 році поглинула такі відомі програми, як Erasmus та Erasmus Mundus, Youth in Action, Tempus та інші. Сьогодні взяти участь у ній можуть також українські студенти, науковці та організації, діяльність яких пов’язана зі сферами освіти, культури та спорту.

Майже кожен сучасний студент або науковець так чи інакше зіштовхувався з такими назвами, як Erasmus та Erasmus Mundus, Tempus, але, здається, значно менше людей зможе чітко описати ці академічні програми Європейського Союзу та взаємозв’язки між ними.

Усе почалося наприкінці 1980-тих років із епізодичних обмінів викладачами та студентами між університетами країн Європейського Союзу. У 1987 році для координації цих обмінів Європейська комісія створила програму Erasmus. Її було названо на честь гуманіста Еразма Роттердамського, який вважав за необхідне постійно мандрувати, а під час подорожей працював у різних університетах Європи. До того ж назва Erasmus – це акронім, який розшифровується як «Схема дії Європейського співтовариства для підвищення мобільності студентів університетів» (англ. Erasmus – European Community Action Scheme for the Mobility of University Students). Учасниками проекту стали університети всіх 28 країн Євросоюзу, а також Ісландії, Ліхтенштейну, Норвегії та Туреччини. Участь студентів і наукових співробітників університетів інших країн не передбачалася.

Тому у 2004 році була започаткована і програма Erasmus Mundus (лат. mundus – світовий, всесвітній), розрахована на громадян країн, які не входили до Євросоюзу.

У 2014 році сім відомих європейських програм, пов’язаних із освітою, наукою та спортом, об’єднались у нову програму – Erasmus+, покликану охопити не лише академічну сферу, а й усі сектори культури: освіту, підготовку та молодіжну політику, спорт. Вона існуватиме з 2014 по 2020 рік. До складу програми увійшли Erasmus, Erasmus Mundus, Tempus, Youth in Action та інші.

Зупинимося на програмі Erasmus+, однією з країн-партнерів якої є Україна та участь у якій доступна для українських студентів і науковців.

Основною метою програми залишається розвиток молодіжної мобільності, сприяння сталому розвитку країн-партнерів у галузі вищої освіти, робота з молоддю, становлення європейського виміру у спорті (відповідно до плану роботи ЄС щодо спорту) та розповсюдження європейських цінностей у цілому. Головним засобом досягнення цієї мети в межах програми стає надання грантів для широкого кола дій і заходів у галузі освіти, підготовки кадрів, молоді та спорту.

Усі проекти програми реалізуються в межах п'яти напрямків:

КА1 (Key Action 1) – Індивідуальна навчальна мобільність. У межах цього напрямку здійснюється підтримка обміну студентами, викладачами та адміністративним персоналом між університетами країн-членів програми і країн-партнерів програми, зокрема України.

КА2 – Проекти співпраці (співпраця для інновацій і обміну передовим досвідом). Цей напрямок сформувався на базі колишньої самостійної програми Tempus. Він орієнтований на розвиток співпраці навчальних установ та інших організацій із країн-членів Erasmus+ й інших країн світу (країн-сусідів ЄС, країн-кандидатів і потенційних кандидатів, країн Латинської Америки, Азії, Африки, Карибського басейну та регіону Тихого океану). Заявки на проекти цього напрямку можуть подавати навчальні заклади та організації з усього світу.

КА3 – Підтримка реформ у сфері вищої освіти. Напрямок орієнтований на модернізацію вищої освіти, Болонський процес, розвиток і впровадження інструментів прозорості освіти, сприяння міжнародному діалогу у сфері освітньої політики.

Проекти Жана Моне. Програма Жана Моне – теж одна з тих, що увійшли до складу Erasmus+ у 2014 році. Її мета – сприяння поширенню у світі навчальних програм, присвячених Євросоюзу та євроінтеграційній тематиці. Гранти надаються навчальним закладам та іншим організаціям, які розробляють подібні навчальні програми та проводять обміни студентами в межах цієї тематики.

Спорт. Підтримка проектів, пов'язаних із розвитком спорту та проведенням спортивних заходів.

У межах кожного Key Action виділяється кілька піднапрямків, для яких встановлені різні умови участі й дати подання заявок.

У проектах Erasmus+ можуть брати участь:

- заклади вищої освіти й інші організації освітньої галузі з країн Євросоюзу та інших країн, орієнтовані на підтримку розвитку сфери вищої освіти;

- студенти, аспіранти, науковці та викладачі цих країн (опосередковано; як учасники проектів закладів та організацій, які отримали грант Erasmus+).

На перший погляд, умови Erasmus+ можуть здатися доволі складними, але якщо послідовно ознайомитися з усіма інструкціями – все стає не таким страшним. Для тих, хто вже брав участь у програмах Tempus,

Youth in Action чи подібних, підготовка проекту і подання заявки й зовсім не становитиме труднощів.

Алгоритм дій, якщо ви бажаєте взяти участь у одному з напрямків програми Erasmus+, може бути приблизно таким:

1. Передусім, звичайно, необхідно уявляти проект, для реалізації якого ви хочете отримати грант, і з'ясувати, до якого напрямку програми його можна віднести.

2. Найімовірніше, ви не ректор університету, але можливість взяти участь у програмі у вас є. Для цього ви повинні бути членом або засновником громадської організації.

3. Тепер треба знайти партнерів – громадські організації з інших країн світу. Тут потрібно дивитись умови участі в обраному напрямку програми, адже там регламентується необхідна кількість організацій-учасниць і те, до яких країн вони повинні належати. До речі, партнером може стати не лише організація, з представниками якої ви знайомі особисто.

Існує багато можливостей пошуку партнерів для участі в програмі Erasmus+. Про це багато написано, працюють тематичні групи у соціальних мережах, на сайті Національного офісу Еразмус+ в Україні та в багатьох інших місцях, які ви швидко знайдете, зробивши запит у Google типу «Erasmus+ partnerssearch».

4. Оформити згідно з інструкцією заявку на участь у конкурсі та чекати на відповідь.

Якщо ви бажаєте взяти участь у програмі Erasmus+ як індивідуальний кандидат, варто розуміти, що в цьому випадку йдеться насправді не про безпосередню участь у конкурсах самої програми, а про участь у тих проектах, на які вже отримали фінансування за напрямками співпраці між університетами й установами. Саме це робить програму такою безмежною.

Наприклад, якщо ваш виш налагодив співпрацю з обміну студентами з якимось університетом Європи, ви можете брати участь у конкурсі, який влаштовує його керівництво для відбору студентів-учасників. Звичайно, це можуть бути і проекти інших організацій, перелік яких постійно змінюється та розширюється. На жаль, наскільки прозорою є для організацій схема участі в конкурсах програми Erasmus+, настільки вона не враховує інтересів індивідуальних учасників.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Учиться в Европе : Программа Эразмус+ в Украине. – Режим доступу : http://womo.ua/uchitsya-v-evrope-programma-erazmus-v-ukraine/.

2. O programie Erasmus+. – Tryb dostępu : http://erasmusplus.org.pl/o-programie/.

3. Erasmus+: вікно до Європи. – Режим доступу : http://studway.com.ua/erasmus/.

4. Національний Еразмус+ Офіс в Україні. – Режим доступу : http://erasmusplus.org.ua.

ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ У ЗВО

Микитенко О. А.
Науковий керівник – Борисенко Н. М., кандидат історичних наук
Черкаська медична академія

В умовах сучасності освіта є одним із найважливіших факторів, які забезпечують економічний розвиток держави. І саме освіта значною мірою обумовлює завтрашній день і забезпечує добробут кожного громадянина, його майбутнє, хоч як це не саркастично буде звучати. Але це так.

На сьогодні ні природні, і навіть не фінансові ресурси визначають конкуренту спроможність тієї чи іншої країни, основою є кваліфікація робочої сили [1]. І тому здобуття вищої освіти повинно бути пріоритетним напрямком кожного громадянина.

Входження України у світовий освітній простір зумовлює приведення вітчизняних освітніх стандартів у відповідність до норм світового співтовариства. При цьому головна мета демократичної трансформації українського суспільства є приведення соціального, зокрема юридичного, розвитку країни відповідно до політично продекларованих і конституційно закріплених ідеалів і принципів свободи, справедливості та демократії [2]. Саме благо людини, а не безпосереднє благо держави, має стати якісно новою основою суспільства України.

Тому найбільш пріоритетними сферами у XXI ст. стають наука і освіта – як сфера, що продукує нові знання, насамперед забезпечує індивідуальний розвиток людини. Країна, що забезпечує пріоритетний розвиток цих сфер, зможе претендувати на гідне місце у світовому співтоваристві та бути конкурентоспроможною.

Єдиного правильного рішення щодо комплексного вирішення питання, яке пов’язане з дослідженням взаємозв’язку якості освіти з державним регулюванням сфери освіти, потребами роботодавців і можливостями вищих навчальних закладів України, не знайдено. Тому до обговорення долучається велика кількість вчених, філософів і навіть політологів. Але ніхто так добре не володіє інформацією щодо плюсів та мінусів процесу професійної підготовки у закладах вищої освіти як педагог.

По-перше, європейська орієнтація вищої освіти сприяє формуванню єдиного ринку праці та зростанню конкуренції серед випускників вищих навчальних закладів, але розуміючи всю складність проблеми національної системи освіти вже розпочалися процедури перегляду та вдосконалення відповідних моделей розвитку вищої освіти в умовах європейського контексту [3].

По-друге, значною проблемою абсолютно для всіх випускників, незалежно від рівня їхньої теоретичної підготовки, компанії вважають відірваність знань від практики, непідготовленість до роботи в реальному бізнесі, нерозуміння того, як цей бізнес працює. Оскільки саме ця проблема зустрічається найчастіше, усі опитані компанії намагаються вирішувати її власними силами – шляхом додаткового навчання молодих спеціалістів безпосередньо в компанії, а також співробітництва з ЗВО.

По-третє, належна теоретична та практична підготовка майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах, мають здійснювати спеціалісти що поєднують у собі накопичений досвід та сучасні інформаційні підходи. Сьогодні їх називають ентузіастами, які працюють як волонтери, враховуючи рівень їх заробітних плат. І це теж проблема, так як більшість спеціалістів, яких потребують наші студенти, виїжджають за кордон. Продовжують навчатися, підтверджують свої дипломи і займаються педагогічною діяльністю, але уже не в Україні. І це теж проблема.

По-четверте, 50–60% матеріалу навчальної програми відводиться на самостійне опрацювання. Самостійна робота студентів у більшості ВНЗ України, на переконання багатьох фахівців, виступила чи не основним фактором зниження рівня знань студентів, оскільки зводиться, здебільшого, до написання конспектів, пошуку рефератів в Інтернеті, так як згідно з кредитно-модульною системою – рейтингова оцінка студента залежить від оцінки за самостійну роботу [4].

Отже, вказаний стан справ у науці та освіті призводить до того, що знижується престиж роботи науковця та викладача, якість підготовки сучасних випускників. При цьому, до сучасної української освітньої системи студенти ставляться вельми критично, тому хотіли б навчатися за кордоном.

Головними перешкодами для отримання освіти за кордоном студенти назвали нестачу грошей, недостатнє знання іноземних мов та невизнання в Україні іноземних дипломів.

Це і є ті проблеми і питання які потребують вирішення сьогодні, щоб завтра ця молодь мала можливість працювати на благо нашої країни, на благо українців.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Буличева Н. А., Пивовар Ю. І. Сучасні правові та організаційні проблеми фінансування вищої освіти в Україні / Н. А. Буличева, Ю. І. Пивовар [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://radnuk.info/statti/255-finpr/3593-2010-01-29-18-50-22.html (02.05.2013). – Назва з екрана.

2. ОсвітаУкраїни в XXI столітті : проблеми та перспективи розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ua.textreferat.com/referat-13090-1.html (02.05.2013). – Назва з екрана.

3. Радомська Л. А., Стадній А. С. Українська система вищої освіти : переваги й недоліки болонського процесу / Л. А. Радомська, А. С. Стадній [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://conf.vntu.edu.ua/humed/2010/txt/Radomska_Stadniy.php (02.05.2013). – Назва з екрана.

4. Богачевська І., Карпенко М. Болонський процес в Україні : стан і проблеми реалізації / І. Богачевська, М. Карпенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://old.niss.gov. ua/Monitor/May08/09.htm (02.05.2013). – Назва з екрана.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Молочко В. С.
Науковий керівник – Снісаренко Я. С., кандидат філологічних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Виконання завдань, які стоять перед вищою школою, вимагає пошуку шляхів удосконалення навчально-виховного процесу, підвищення вимог до організації розумової праці студентів. Особливе значення надається проблемі розвитку в студентської молоді пізнавальних інтересів. Проблема формування й розвитку пізнавальних інтересів знайшла своє висвітлення в працях сучасних вітчизняних та зарубіжних дослідників. Науковцями виділено основні ланки в ланцюгу формування пізнавальних інтересів: особистість і професіоналізм педагога (Н. Бібік, В. Демиденко, Н. Морозова, Г. Щукіна та ін.); зміст навчального матеріалу (В. Демиденко, Н. Морозова, Г. Щукіна, Р. Мільруд та ін.); нетрадиційні форми навчання (О. Гуменюк, А. Вербицький, Г. Костюк, І. Підласий та ін.); ігрова діяльність (А. Вербицький, А. Деркач, Д. Ельконін, П. Підкасистий та ін.).

Аналіз педагогічної та психологічної літератури показує, що поряд з розходженнями спостерігається спільність аспектів, спрямованих на розкриття феномену інтересу, його зв’язку з різноманітними психічними процесами. Підкреслюється включення інтересу в найважливіші особистісні утворення – відношення, потреби, спрямованість суб’єкта, активні процеси свідомості і діяльності. Важливим для характеристики загального поняття інтересу є приналежність його – як інтегративної властивості особистості – до всієї життєдіяльності людини [3].

Під пізнавальним інтересом розуміємо вибіркову спрямованість людини на пізнання предметів, явищ, подій навколишнього світу, яка активізує психічні процеси, діяльність людини, її пізнавальні можливості; це – спонукальна сила навчального процесу. На основі аналізу різних підходів до визначення пізнавального інтересу виділено такі критерії, при наявності яких можна говорити про існування пізнавального інтересу студентів. Пізнавальний інтерес характеризується: рівнем опосередкування; предметною направленістю як якісною змістовною характеристикою; кількісною характеристикою змісту, який охоплюється, тобто широтою інтересу; глибиною чи укоріненням у системі потребнісних відношень особистості; інтенсивністю чи показником рівня труднощів, які необхідно перемогти при виконанні діяльності, яка сама інтересу не викликає, але виконання якої є умовою здійснення особистістю діяльності, яка її цікавить; тривалістю. Дослідження показують, що найбільше значення пізнавальний інтерес має як мотив навчання [1, 2]. Мотив навчання – внутрішня спонукальна сила, яка забезпечує рух особистості до пізнавальної діяльності, активізує розумову активність. З психологічного погляду мотиви є внутрішніми рушіями навчальної діяльності, від рівня сформованості яких залежить успішність і результативність учіння. В

українській і зарубіжній літературі недостатньо висвітлені мотиви навчальної діяльності студентів немовних профілів в умовах вищої професійної освіти. Не досліджувана проблема формування пізнавальних інтересів у студентів до різноманітних предметів взагалі і до іноземної мови зокрема, яка займає особливе місце серед інших дисциплін. Саме з цих позицій слід трактувати мету оволодіння іноземною мовою, а водночас і шукати засоби підвищення інтересу до її вивчення.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає можливість конкретизувати деякі методологічні принципи щодо розвитку інтересу:

1. Основою розвитку інтересу, як і формування особистості взагалі, є діяльність. Формування та розвиток пізнавального інтересу пов’язаний з такими поняттями як «пізнавальна діяльність», «навчальна діяльність», «навчально-пізнавальна діяльність», «навчально-професійна діяльність». У дослідженнях В. Давидова, П. Гальперіна, Н. Тализіної й інших реалізований діяльнісний підхід до процесу навчання. Будь-яка діяльність починається тоді, коли сформовані потреби в ній. Пізнавальною слід вважати таку діяльність, що сприяє розширенню знань. Навчальна діяльність студентів передбачає: виконання певних дій з навчальним матеріалом; перетворення матеріалу, який вивчається, в мету цих дій. Змістом навчальної діяльності студентів є оволодіння ними ставленням до дійсності і відповідним цьому ставленню засобом орієнтації в ній. У контексті нашого дослідження під навчально-професійною діяльністю ми розуміємо таку спеціально організовану діяльність студентів, яка дозволяє пов’язати вивчення іноземної мови з поглибленням уяви про майбутню професійну діяльність.

2. Активність є необхідною умовою розвитку пізнавального інтересу.

3. Принцип відповідності діяльності віковим психологічним особливостям.

Ці теоретичні положення покладено в основу визначення умов, джерел і засобів формування та розвитку пізнавальних інтересів.

Ми розглядаємо «джерела» як цілісні компоненти системної організації навчального процесу, що охоплюють окремі її сфери і дозволяють реалізовувати ідею управління процесом формування психічних утворень суб'єкта при виділенні кожного з них в якості головного.

Оскільки найважливішим чинником, який забезпечує ефективність оволодіння мовою, є спілкування, то у класифікацію засобів, які формують пізнавальні інтереси, ми додали ще один компонент – засоби формування пізнавальних інтересів, пов'язані із суб’єкт-суб’єктними відносинами, що виникають у процесі навчальної діяльності. Ми розуміємо під засобами формування пізнавальних інтересів сукупність організаційно управлінських чинників змістовного, процесуального і комунікативного характеру, які складають рушійну силу навчального процесу і які дозволяють реалізувати його мету і завдання на рівні загальнодидактичних принципів методичного і матеріального забезпечення пізнавальної діяльності.

Ми визначаємо умови як конкретизацію прояву засобів на матеріалі різноманітних навчальних предметів, які враховують вікові психічні

особливості студентів, рівень загальнопрофесійної, психологічної і методичної підготовки викладача і які у зв'язку з цим виступають у вигляді сукупності суб'єктивованих чинників (методичних прийомів) при організації навчального процесу.

Розробка моделі управління формуванням пізнавальних інтересів студентів немовних спеціальностей передбачає: побудову попередньої моделі і розробку програми навчання на основі теоретичного аналізу проблеми; експериментальну перевірку програми і моделі управління формуванням та розвитком пізнавальних інтересів; доробку програми в процесі експериментального навчання, уточнення складу і корекцію структури окремих форм організації діяльності студентів; визначення сукупності показників, що діагностуються в процесі експериментального навчання; корекцію моделі управління; експериментальну перевірку допрацьованої програми і моделі.

Для побудови моделі управління формуванням пізнавальних інтересів студентів розроблена програма вивчення англійської мови для студентів немовних спеціальностей з урахуванням вихідного рівня студентів. Основою для аналізу результатів навчання є ланцюжок: програма – процес навчання – результат – параметри результату – прогнозовані зміни. На основі експериментальної програми розроблена модель управління формуванням пізнавальних інтересів студентів немовних спеціальностей при вивченні англійської мови в умовах модульного навчання**,** яка складається з чотирьох рівнів, що відповідають чотирьом модулям.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Міненко О. В. Вплив фразеологічних одиниць англійської мови на мовленнєву культуру студентів. *Наукові дослідження – теорія та експеримент 2009* : Матеріали шостої міжнародної науково-практичної конференції, м. Полтава, 17-19 травня 2010 р. : – Полтава : Вид-во «ІнтерГрафіка», 2010. – Т.7. – 124 с. – С. 112–114.

2. Снісаренко Я. С. Активізація навчально-пізнавальної діяльності курсантів при вивченні іноземних мов. *Організаційно-управлінські, економічні, психолого-педагогічні аспекти забезпечення діяльності Єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДСЦЗ)* : Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (Черкаси, 29 квітня 2014 р.). – Черкаси : ЧІПБ ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗУ, 2014. – С. 159–161.

3. Ненько Ю. П. Активные формы организации и проведения коммуникативно-направленного педагогического взаимодействия. // Материалы Международной научно-практической конференции «Чрезвычайные ситуации : теория, практика, инновации». – Гомель, 2014. – Секция 3. – 444 с. – С. 367–368.

ФОРМУВАННЯ ІНТЕРЕСУ Й МОТИВАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ЗДОБУВАЧІВ ВІДОМЧИХ ЗАКЛАДІВ ДСНС УКРАЇНИ НА ОСНОВІ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ

Олійник П. Р.
Науковий керівник – Ненько Ю. П., доктор педагогічних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Досвід навчання у відомчому закладі вищої освіти Державної служби України з надзвичайних ситуацій дозволяє зробити висновок про те, що на початку навчання у здобувачів, як правило, висока мотивація. Їм притаманне прагнення висловлюватися іноземною мовою з однолітками; привабливою видається можливість дивитися зарубіжні канали та обговорювати сприйняту інформацію на іноземній мові; читаючи, дізнаватися про особливості структури і функціонування пожежної охорони та цивільного захисту в різних країнах світу і т.д. Майже всі першокурсники мають бажання оволодіти іноземною мовою, вміти спілкуватися безпосередньо або опосередковано (через засоби масової інформації або читання літературних джерел).

Однак у ході оволодіння іноземною мовою ставлення здобувачів змінюється: багато розчаровуються, оскільки цей процес передбачає період накопичення «будівельного матеріалу», стадію неминуче примітивного змісту, подолання різноманітних труднощів, що відсуває досягнення намічених цілей. В результаті зменшується мотивація, зникає зустрічна активність, послаблюється воля, спрямована на оволодіння іноземною мовою, знижується в цілому успішність, яка, в свою чергу, негативно впливає на мотивацію і тощо [2].

Згодом, вже ставши фахівцями і стикаючись в практичній професійній діяльності з необхідністю застосування іншомовних знань, багато випускників жалкують щодо згаяного, виникає невдоволення не тільки собою. Виникає питання: чи не є спад мотивації з усіма наслідками, що випливають звідси, об'єктивним процесом, якому неможливо протистояти?

Дане припущення спростовується низкою прикладів, які підтверджують, що багато випускників відомчих закладів освіти успішно опановують іноземну мову в необхідних (відповідно до кваліфікаційних вимог до випускника) межах. Здобувачі відчувають свій прогрес і отримують від цього задоволення, тому висока мотивація супроводжує весь період їхнього навчання, значно підкріплюючи і збагачуючи його. Отже, існує можливість збереження і розвитку мотивації здобувачів у відомчих закладах освіти до вивчення іноземної мови.

Розглядаючи таку можливість, розцінюючи мотивацію як найважливішу складову процесу формування мовної компетенції, що забезпечує його результативність, потрібно мати на увазі наступне: мотивація – сторона суб’єктивного світу курсанта, вона визначається його власними спонуканнями і пристрастями, усвідомлюваними потребами [1].

Викладач може лише опосередковано вплинути на неї, створюючи передумови і формуючи підстави, на базі яких у майбутніх офіцерів виникає особиста зацікавленість в роботі.

У викладача це вийде краще, якщо йому вдасться стати на місце того, хто навчається, «перевтілитися» в нього. У цьому випадку він зможе не тільки дізнаватися мотиви діяльності курсанта/студента, але і зсередини викликати, розвивати і коригувати їх. Обов'язковою умовою такого уявного перевтілення є гарне знання своїх вихованців. Викладач повинен бути обізнаним з слід усім арсеналом можливих мотиваційних засобів, всіма типами й підтипами мотивації та їх резерви. Таким чином можна співвіднести зміст навчального процесу на всій його протяжності з відповідними типами мотивації, тобто створити стійку супутню мотивацію, що гарантує прогрес в оволодінні іноземною мовою.

Було виявлено, що стійкий інтерес і мотивація до подальшого вивчення дисципліни «Іноземна мова» у відомчому закладі вищої освіти в основному сформувалися до кінця першого року навчання. Майже всі курсанти/студенти переконалися в тому, що іноземна мова – корисна й цікава навчальна дисципліна з точки зору майбутньої професійної діяльності. Крім того, в здобувачів з'явилася впевненість у тому, що вони здатні вивчити іноземну мову в обсязі, визначеному кваліфікаційними вимогами до випускника закладу освіти, необхідному майбутньому фахівцю в його подальшій професійній діяльності. Без вирішення цих двох завдань підсумки першого року навчання навряд чи можна було вважати успішними, навіть якщо і вдалося б досягти запланованого практичного результату.

Аналіз наукових розвідок засвідчує, що формування позитивного ставлення і мотивації до вивчення іноземної мови реалізується в процесі навчання трьома шляхами:

1) за рахунок відбору матеріалу, відповідного професійним, соціальним і особистим інтересам курсантів/студентів (пізнавальна мотивація);

2) завдяки цікавій методиці роботи на занятті, коли здобувачі виконують завдання не через обов'язок, а через зацікавленість в спілкуванні з викладачем або партнерами по групі (комунікативна мотивація);

3) завдяки почуттю задоволення, яке відчувають здобувачі від того, що вони здатні самостійно впоратися із завданням викладача (мотивація успіху).

Усе вищенаведене неможливе без урахування й розвитку індивідуальних особливостей курсантів. На відміну від традиційного підходу до навчання, за якого вся система навчання знеособлена, орієнтована на так званого «середнього» здобувача, особистісно зорієнтований підхід розглядає здобувача як індивідуальність, що є сукупністю індивідуальних, суб'єктних і особистісних властивостей [2].

Характеризуючи всі об'єктивно існуючі види мотивації, що забезпечують зацікавлене навчання, необхідно відзначити, що психологи, вивчаючи характер спонукальних сил і способи їх регуляції в навчанні,

встановили різноманіття мотиваційної сфери людини, її складну структуру.

По-перше, на мотивацію впливають соціальні мотиви, визначені потребами суспільства; в сукупності вони складають зовнішню мотивацію, яка існує в двох різновидах: як широка соціальна мотивація і як вузькоособистісна. По-друге, на мотиваційно-спонукальну сферу людини може впливати і характер власне діяльності. Це так звана внутрішня мотивація; її підвидом є мотивація успішності. Як зовнішня, так і внутрішня мотивація можуть мати позитивний і негативний характер; в цих випадках прийнято говорити про позитивну та негативну мотивації. Існує також і такий різновид мотивації як далека (дистантна, відстрочена) і близька (актуальна) [3, 49].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Міненко О. В. Основні джерела мотивації при вивченні іноземної мови. Організаційно-управлінські, економічні, психолого-педагогічні аспекти забезпечення діяльності Єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДСЦЗ): Матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції курсантів, студентів, адюнктів та здобувачів. Черкаси: ЧІПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2016. С. 104–106.

2. Ненько Ю. П. Оптимізація процесу вдосконалення професійної мовленнєвої культури курсантів у фаховій підготовці. Вісник національного університету оборони України. К.: НУОУ, 2013. Вип. 1 (32). С. 115–119.

3. Снісаренко Я. С. Мотиваційні проблеми навчання іноземних мов курсантів. Вісник гуманітарного наукового товариства: Наукові праці. Черкаси: Вид-во АПБ ДСНС України, 2013. Вип. 13. С. 48–50.

БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС І УКРАЇНА

Оснадчук В. М.
Науковий керівник – Федоренко Я. А., доктор історичних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Болонській процес – це процес європейських реформ, що спрямований на створення спільної зони Європейської вищої освіти до 2010 року. Болонській процес офіційно розпочався у 1999 році з підписання болонської декларації 21 країною італійському місті Болоньї [1]. Передумовою створення стало підписання Великої Хартії європейських університетів .

З самого початку Болонський процес був покликаний збільшити конкурентоспроможність і привабливість європейської вищої освіти, сприяти мобільності студентів, полегшити працевлаштування за рахунок введення системи, що дозволяє легко визначити рівень підготовки та ступінь випускників. Ще однією важливою метою, яка була поставлена з самого початку, було забезпечення високої якості навчального процесу. У

процесі множинних зустрічей міністрів освіти були розроблені основні положення єдиного освітнього процесу.

Концепція громадського контролю вищої освіти була введена і в даний час сприймається як основний політики в області європейської вищої освіти.

Для учасників які приєдналися до Болонського процесу раніше 2010 року були поставлені наступні цілі:

- побудова європейської зони вищої освіти, як ключового напрямку розвитку мобільності громадян з можливістю працевлаштування;
- формування та зміцнення інтелектуального, культурного, соціального і науково-технічного потенціалу Європи; підвищення престижності у світі європейської вищої школи;
- забезпечення конкурентоспроможності європейських вузів з іншими системами освіти в боротьбі за студентів, гроші, вплив; досягнення більшої сумісності та порівнянності національних систем вищої освіти, підвищення якості освіти;
- підвищення центральної ролі університетів у розвитку європейських культурних цінностей, в якій університети розглядаються як носії європейської свідомості.

19 травня 2005 року у норвезькому місті Берген на Конференції міністрів країн Європи Україна приєдналася до Болонського процесу, зобов'язавшись внести відповідні зміни у національну систему освіти та приєднатися до роботи над визначенням пріоритетів у процесі створення єдиного європейського простору вищої освіти [1] :

В Україні почала поступово вводитися Європейська кредитно-трансферна система навчання. це система, що створена для забезпечення єдиної міждержавної процедури виміру й порівняння між закладами освіти результатів навчання студентів, їхнього академічного визнання. Вона розроблена для забезпечення мобільності студентів, спрощує розуміння і порівняння навчальних програм та навчальних досягнень студентів як між вітчизняними, так і між іноземними навчальними закладами. Система ECTS заснована на оцінюванні всіх видів роботи студента, необхідних для досягнення цілей, зазначених у навчальній програмі: відвідування лекцій, підготовка і участь у семінарах і практичних заняттях, самостійна робота, складання іспитів, проходження стажування, підготовка та захист магістерських робіт тощо.

ECTS базується на угоді про те, що 60 кредитів складають навантаження студента/слухача очної форми навчання (стаціонару) впродовж академічного року. У більшості випадків навантаження студента очної форми навчання в Європі дорівнює 36/40 тижням на рік, і в цих випадках один кредит дорівнює 24–30 робочим годинам [2].

Кредит – це також спосіб перевести в кількісне відношення результати навчання, які вимірюються тим, що саме повинен знати, розуміти і бути здатним зробити студент/слухач після завершення навчання, незалежно від його тривалості.

Розподіл кредитів ECTS ґрунтується на офіційній тривалості циклу програми навчання. Загальне навантаження, необхідне для здобуття

ступеня бакалавра, що вимагає 3–4 роки навчання, дорівнює 180–240 кредитам. Навантаження студентів в ECTS включає час лекцій, семінарів, самостійного навчання, підготовки, складання іспитів тощо.

Кредити розподіляються на всі освітні компоненти програми навчання (модулі, дисципліни, стажування, дипломна робота тощо) і відображають кількість роботи, необхідної для виконання кожного компоненту у зв'язку із загальною кількістю необхідної роботи для завершення повного року навчання за даною програмою. Успішність студента визначається за оцінювальною шкалою ECTS, яка поділяє студентів на статистичній основі. Розподіл оцінок між студентами, які отримали за курс оцінку вище незадовільної, виглядає таким чином:

A - кращі 10%;

B - наступні за ними 25%;

C - наступні за ними 30%;

D - наступні за ними 25%;

E - наступні за ними 10%.

Для неуспішних студентів ставляться оцінки FX і F. Між ними існує різниця, яка полягає в тому, що FX означає – «не виконав якусь частину роботи, необхідну для здобуття оцінки вище незадовільної», а F – «не виконав всю необхідну роботу». Включення оцінок FX і F в розшифровку оцінок не є обов'язковим [2].

Таким чином, Болонський процес включає і позитивні і негативні моменти, в ключі яких проводяться освітні реформи. Серед його головних недоліків, на думку науковців-освітян, є такі, як високі матеріальні вимоги до студентів, складність приведення вже усталених століттями особливостей отримання наукових ступенів до єдиного зразка.

Для нашої держави основними проблемами Болонської системи стали недостатня матеріальна забезпеченість навчальних закладів, тобто брак підручників, методичних видань, комп'ютерної апаратури та складність переходу до системі отримання наукових ступенів за західним зразком. Проте, в той же час, більшість студентів вважають за необхідне впровадження Болонської системи, що швидше за все це пов'язано з перспективами працевлаштування у країнах Європи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу. За ред. Кременя В. Г. – Тернопіль, 2004. URL. : https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwiQ3Ib-.

2. Болонський процес та ECTS // Національна академія державного управління при Президентові України. URL. : http://academy.gov.ua/ects/inf/ 1_3.html.

КОМУНІКАТИВНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ СТУДЕНТСЬКО-КУРСАНТСЬКОЇ МОЛОДІ (НА ПРИКЛАДІ ЧІПБ НУЦЗ УКРАЇНИ)

Попович О. В.
Науковий керівник – Ненько Ю. П., доктор педагогічних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Прискорення темпу життя, інтенсифікація розумової праці, розвиток інформаційних технологій, – все це далеко не повний перелік чинників конфліктогенних і тому нетолерантних стосунків людей. Тому надзвичайно актуальним є дослідження факторів, які дозволяють зберегти рівні, доброзичливі стосунки, уникати загострення проблем, та підтримувати партнерські стосунки у ділових та побутових відносинах [1].

Мета нашого дослідження полягає у спробі вивчення та аналізу внутрішніх станів курсантсько-студентської молоді, зовнішніх впливів на особистість, які зумовлюють їхнє толерантне / інтолерантне спілкування.

Толерантність у перекладі з латині означає терпимість, переносимість, поблажливість. Комунікативна толерантність – це характеристика ставлення особистості до людей, що показує ступінь переносимості нею неприємних або неприйнятних, на її думку, психічних станів, якостей і вчинків партнерів із взаємодії [4].

Комунікативна толерантність – відображає особливості освітньої культури і виховання особистості, досвід спілкування, цінності, потреби, інтереси, інтелектуальний розвиток, характер, темперамент, звички, особливості мислення і, звичайно, стереотип поведінки [2].

Повсякденне спілкування свідчить про багатогранні прояви комунікативної толерантності: одні люди дуже терпимі до оточуючих, інші вміють приховувати неприязнь до партнерів, треті здатні силою переконання примусити себе не помічати неприємні властивості іншого. Комунікативна толерантність особистості значною мірою визначає її життєвий шлях і діяльність – положення в сім'ї, колективі однолітків, студентській групі або курсантському взводі тощо. Особливості комунікативної толерантності можуть свідчити про психічне здоров'я, внутрішню гармонію або дисгармонію, про здатність до самоконтролю.

У проведеному дослідженні брали участь 52 респонденти: 33 – чоловічої статі, 19 – жіночої. Серед них курсанти й студенти денної форм навчання. Використано дослідницьку методику «Хронометраж комунікації», методики В. Бойка «Комунікативна толерантність» та «Комунікативна настанова».

У результаті дослідження виявилося, що комунікація у респондентів займає 37,5% всього дня. Водночас, факт як власного нетолерантного спілкування, так і нетолерантного спілкування партнерів визнали 98% опитаних. Зазначимо, що респонденти спеціально до опитування з поняттями «комунікативна толерантність» не ознайомлювалися, тому їх визначення спілкування як інтолерантного є суто емоційним, на рівні інтуїції.

Інтолерантність власного спілкування визнало 12,2% респондентів. На нетолерантне спілкування оточення вказало 26%. Зазначені цифри можуть свідчити, що для певний стиль мовної поведінки курсантсько-студентської молоді, для якого нормою є різкі, грубі, образливі висловлювання. Вказане також демонструє бажання молодих людей перекладати відповідальність та звинувачувати у агресивності інших, а не самих себе.

Оскільки респонденти стосовно своєї толерантності комунікації покладалися на власне суб'єктивне визначення, необхідно визначити певні форми вияву нетолерантної комунікативної поведінки: холодна мовчазна ненависть, сарказм, роздратування, гнів, обурення, жорстокість, агресивні фантазії, саморуйнівна поведінка тощо [2].

Проведене тестування показує, що в цілому юнаки частіше виявляють нетолератну комунікативну поведінку, ніж дівчата. Ми пов'язуємо це з гендерними відмінностями. Оскільки агресія, як відомо, входить у чоловічий стереотип. Агресивна поведінка у хлопців, чоловіків часто очікується і навіть схвалюється. Як правило, чоловіча роль асоціюється з силою, енергійністю, агресивністю, розсудливістю тощо, а жіноча – із слабкістю, ніжністю, миролюбством, емоційністю, пасивністю. Під гендерною роллю розуміємо сукупність очікуваних зразків поведінки (норм) для чоловіків і жінок. Це система соціальних стандартів, нормативів, яким має відповідати як чоловік так і жінка. Відповідно до своєї ролі, чоловіки частіше відчувають і виражають емоції, що підвищують їх статус, впевненість у собі та домінантність. Дівчата більше говорять про емоції, що виражають слабкість, а хлопці – про емоції, що виражають силу [3, 323].

Проявивши агресію під час комунікації, жінки швидше реагують на неї почуттям провини. Проведений аналіз показує, що почуття провини переживає 63,6% респондентів жіночої статі, чоловіки лише в 50,1% випадків. Водночас, особи, які агресивно комунікують, мають проблеми з комунікацією, у них ускладнене спілкування, оскільки роздратована особа навряд чи викличе бажання у партнера по спілкуванню його продовжити або відновити. На цей факт вказало 92% опитаних.

Опитування показало, що «завуальована жорсткість» у комунікації респондентів в середньому становить 68,3% всього загалу комунікації. Це надзвичайно високий показник. В замаскованій, приглушеній або непрямій формі спілкування містяться недоброзичливість, настороженість у стосунках, негативні узагальнення про людей, небажання відгукуватися на їх проблеми.

Проте більшість курсантів і студентів вірять у свою доброзичливість, чуйність та інші соціально схвалювані якості, ігноруючи в самооцінках те, що суперечить бажаному «Я».

Оцінюючи поведінку, зовнішній вигляд, думки або окремі особистісні характеристики партнера з комунікації респондент розглядає в якості еталону самого себе, судить про партнера, керуючись власними звичками, настановами і настроями. В цьому випадку респондент відмовляє партнеру у праві на індивідуальність.

Практично, у кожному курсантсько-студентському колективі є заздрість і підсиджування, такої думки дотримуються 79,2% респондентів. Не отримавши у відповідь влячності, молодь жалкує про свої позитивні вчинки, так думають 78% респондентів.

Більше половини, респондентів не приховують свої негативні оцінки оточуючих. 53,2% респондентів вважають, що початково треба думати про людину погано і помилитися, аніж думати добре. Такий умонастрій наперед негативно налаштовує респондентів практично на будь-якого партнера з комунікації. Подібні очікування не можуть сприяти укріпленню контактів. Цікавим є той факт, що негативний досвід спілкування з іншими людьми визнало менше половини респондентів. Саме цей досвід керує в подальшій комунікації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дроздов О. Ю., Скок М. А. Проблеми агресивної поведінки особистості : Навчальний посібник. – Чернігів : ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка, 2000. – 156 с.

2. Развитие личности ребенка : Пер. с англ. / Под ред. А. Фонарева. – М. : Прогресс, 1987. – 272 с.

3. Мілет К. Сексуальна політика: Пер. з англ. – К. : Основи, 1998. – 619 с.

4. Бойко В. В. Энергия эмоций. – СПб. : Питер, 2004. – 474 с.

АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ СТУДЕНТІВ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Самокоз Б. В.
Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Реформування української освіти, запровадження положень Болонської декларації створюють передумови для ефективного здійснення крос-культурних комунікацій. Також престижним сьогодні є здобуття диплому в іншій країні та набуття нових професійних навичок і досвіду для студентів, що зумовлює такий процес як академічну мобільність. Академічна мобільність – це можливість упродовж періоду навчання провчитись один або більше семестрів в іншому вищому навчальному закладі, де готують фахівців з цієї ж спеціальності із зарахуванням дисциплін (кредитів) та періодів навчання; ефективніше розвивати особистий інтелектуальний потенціал. Академічна мобільність є явищем динамічним, бо саме це – форма інтернаціоналізації освіти, що сприяє інтеграції індивіда до міжнародної системи освіти. Вона є: важлива складова процесу інтеграції вищих навчальних закладів у міжнародний освітній простір; період навчання студента в країні, громадянином якої він не є; виїзд певної кількості студентів для навчання за кордон; важлива якісна особливість європейського простору, що передбачає обмін людьми

між вищими навчальними закладами та між державами; це можливість обрання найкращих варіантів навчання для підготовки сучасного фахівця.

Процес академічної мобільності також передбачає отримання додаткової (паралельної) освіти, нові професійні освітні стандарти, моніторинг якості освіти, рейтинги вишу, оновлення змісту навчання (перегляд і модернізація програм, навчальних матеріалів, літератури, засобів навчання), розробку і впровадження нових навчальних дисциплін із перспективних наукових напрямів, насамперед міжгалузевих та прикладних); комп'ютеризація навчання та управління; побудову навчально-виховного процесу на засадах вільної творчої освіти, свободу вибору індивідуальної навчальної програми, вибіркові дисципліни, сертифіковані програми, одержання додаткової спеціальності, посилення творчої та самостійної складової навчання, створення інноваційно-освітніх центрів; демократизм у стосунках викладачів та студентів, посилення ролі студентського самоврядування; прозорість вступного тестування.

Студентська академічна мобільність – це процес здобуття студентом знань і навичок у виші країни, в якій він не має статусу громадянина. Цей процес передбачає безпосередній перетин кордону фізичною особою, з урахуванням попередньо здобутої освіти та з присвоєнням кваліфікацій чи наукового ступеня по закінченню терміну навчання.

За способом організації існують два варіанти академічної мобільності: організована (здійснюється в рамках економічного, політичного або міжуніверситетського академічного партнерства) та індивідуальна (з власної ініціативи студента). Відповідно до мети розрізняють горизонтальну мобільність (навчання в іншому ВНЗ з метою отримання певного академічного або наукового ступеня) і вертикальну (з метою отримання наступного академічного чи наукового ступеня). Оскільки багато завдань спрямовані на формування єдиного світового освітнього простору через співробітництво країн в галузі освіти і процесів навчання своїх громадян, то саме відкритий освітній простір сприятиме мобільності студентів. Реалізації ідеї академічної мобільності студентів вишу сприяють деякі положення Болонської декларації: студенти Європи мають потребу і право на навчання для здобуття ступенів, що визнаються в Європі, а не тільки в країнах (регіоні), де їх здобуто; головною відповідальністю навчальних закладів є гарантування того, що вони роблять усе можливе для надання високого рівня кваліфікації своїм студентам. Для підвищення конкурентоспроможності європейської системи вищої освіти та підвищення мобільності студентів були означені такі завдання:

1) створення системи кваліфікаційних ступенів вищої освіти (дворівнева система «бакалавр-магістр»);

2) створення системи накопичення та переведення залікових одиниць або «кредитів», які даватимуть змогу продовжувати навчання в іншій країні;

3) співробітництво в галузі управління якістю;

4) створення європейського стандарту вищої освіти;

5) мобільність студентів, викладачів, дослідників

Розвитку академічної мобільності в Україні заважають негативні внутрішні процеси: візовий режим, недосконала законодавча база в галузі освіти, прийняті нові освітні реформи не враховують інтереси та потреби молоді, економічні характеристики країни (різниця між рівнем життя в Україні та країнах європейського союзу), якість та вартість навчання і проживання, доступність побутових послуг, відповідність до європейських освітніх стандартів тощо. Гострою проблемою є працевлаштування випускників з освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр». За даними національного звіту України про впровадження положень Болонського процесу випускники, що отримали базову вищу освіту і знайшли роботу становлять лише 13,9%, в той час як продовжили навчання на наступному циклі 81,8%. Швидких темпів розвитку в нашій державі набуває внутрішня мобільність, ніж міжнародна. Адже процедура переведення студента з одного українського вишу до іншого за рахунок трансферу та накопичення кредитів ECTS є доволі простішою, ніж переведення до іноземного вишу. Розвиток міжнародної академічної мобільності гальмує фінансовий чинник нашої держави. Майже на всі поїздки за кордон українські студенти використовують кошти своїх батьків, спонсорів, закордонних благодійних фундацій тощо. Закордонне навчання і стажування за рахунок вишу або держави становить менше 10%. Іншою ключовою проблемою є практично відсутній зв’язок між рівнем освіти й рівнем реального доходу. Сьогодні в країнах Європи частка робочих місць для фахівців з вищою освітою сягає 30–40%. За даними Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), вища освіта піднімає рівень доходів дипломованих фахівців не менш ніж у 1,5–2 рази. Сукупність внутрішніх та зовнішніх проблем в українських вишах не підвищує мотивацію студентів при одержанні вищої освіти. Диплом розглядається лише як формальне підтвердження рівня освіти, а не як свідчення справжньої професійної кваліфікації. Таке зміщення мотивації до навчання визначає формальне ставлення студентів до отримання знань, що негативно впливає на якість освіти. Запровадження академічної мобільності в українських вишах на сьогоднішній день передбачає: відкриття в українських вишах філій міжнародного університету для організації обміну студентами; створення інформаційної бази даних про світові, європейські та національні університети, програми міжнародної мобільності; інтернаціоналізація навчальних планів; розробка веб-сторінок, які б відображали процеси, що відбуваються у створених консорціумах; створення необхідної системи кураторства, яка б дозволяла практичну реалізацію потреб студентів щодо мобільності; організація служб для адаптації студентів у новому середовищі; забезпечення належного рівня підготовки студентів до навчання в іноземному виші за допомогою спеціальних курсів, конференцій, спеціалізованих тренінгових програм; створення нової системи підвищення кваліфікації та перепідготовки для професорсько-викладацького складу, яка задовольняла реалізацію важливого загальноєвропейського принципу – «освіта через усе життя».

Позитивним для нашої держави в розвитку міжнародної академічної мобільності є укладання багатосторонніх договорів в галузі освіти. Наприклад, найвідоміша європейська програма – «Еразмус+», програм

DAAD, IREX, UGRAD та Програма стипендій ім. Фулбрайта, мета яких: створити європейську модель вищої освіти. Міжнародні освітні програми є актуальними для українських студентів тому, що вони сприяють реалізації навичок спеціальності, а й є фундаментом для побудови навичок інтеграції в культурний простір іншої країни. Паралельно з фаховими знаннями, студент ставить для себе як умову володіння мовою та налагодження порозуміння з місцевою спільнотою. Так, відбувається процес налагодження кроскультурної комунікації – не просто вивчення мови, а набуття мовних навичок при живій комунікації з жителями даної країни. Іншим кроком до розвитку академічної мобільності має стати автономія університетів. Навчальний процес має складати таку структуру, в центрі якої є навчальний план студента.

Одним із пріоритетних напрямів сучасної науково-методичної та навчально-методичної діяльності української вищої школи на її шляху до євроінтеграції у контексті Болонського процесу є розроблення, впровадження й удосконалення інноваційних методик підготовки спеціалістів у вишах України на основі передового зарубіжного і вітчизняного досвіду. Модернізація навчального процесу на основі впровадження інноваційних методів і прийомів у практику викладання є важливою передумовою створення й підтримання іміджу вишу. Новітнім сучасним підходом є постійний творчий пошук, продукування і реалізація оригінальних (авторських і колективних), принципово нових ідей (наукових, управлінських, педагогічних) та їх реалізації. Допомогти вишу вивчати, розробляти, удосконалювати та впроваджувати нові перспективні технології, методи і форми навчання покликані спеціальні науково-методичні структури – інститути, відділи, інноваційно-освітні центри (лабораторії). Кращому рівню розвитку міжнародного співробітництва в галузі освіти є участь вітчизняних вишів у міжнародних освітніх проектах. Доступність інформації про міжнародні програми та можливість участі в індивідуальних грантах студентів, аспірантів, адміністраторів та інших співробітників значно покращують конкурентоспроможність сучасного українського вишу.

Налагодження взаємовигідної співпраці із закордонними організаціями, освітніми фондами і провідними науковими школами сприятиме підвищенню наукового потенціалу викладачів, аспірантів і студентів, зростанню їхньої кваліфікації відповідно до світових стандартів. Провідним підходом державної політики у сфері міжнародної освіти є включення українських вишів у європейську співдружність як гідних і рівноправних членів.

Сучасний український університет може співпрацювати з іноземними вишами в різних формах і напрямках. До таких головних пріоритетів можна віднести: співпрацю з провідними закордонними університетами, реалізацію міжнародних освітніх програм і проектів, здійснення спільної науково-дослідної, видавничої діяльності, організацію міжнародних науково-практичних семінарів і конференцій, обмін викладацькими кадрами і розвиток студентської мобільності. Особливого значення набуває пошук та доцільне використання позабюджетних джерел фінансування вітчизняних вишів, або вкладання іноземних інвестицій в науково-дослідницьку роботу

університету. Ця діяльність іноземних спонсорів є доволі новою для нашої системи освіти. Адже від українських спонсорів сферу освіти, науки і наукового обслуговування надходить всього 0,1% коштів.

Основними принципами щодо нової освітньої політики в системі міжнародної діяльності українських та іноземних вишів повинні бути: забезпечення вільного доступу до інформації студентам, аспірантам, викладачам та науковцям університету, представникам вишів інших країн; підтримка міжнародної академічної мобільності; взаємна вигідність людських та фінансових аспектів міжвузівських обмінів; підтримка розвитку міжнародного співробітництва у забезпеченні якості освіти; оптимізація управління витрати коштів; стимулювання інноваційної діяльності спеціалістів, які забезпечують підготовку та функціонування міжнародних навчальних програм, займаються міжнародною рекламою вишів; необхідність створення власного освітнього простору як ефективного способу підготовки до рівноправної конкуренції українських закладів вищої освіти з європейськими.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Болонський процес у фактах і документах / Упор. : Степко М. Ф., Болюбаш Я. Я., Шинкарук В. Д., Грубінко В. В., Бабин І. І. – К. : Вид-во ТДПУ, 2006. – 52 с.

2. Гуляєва Н. М. Мобільність викладачів і студентів: проблеми та орієнтири / Н. М. Гуляєва // Матеріали VI щорічної міжнародної конференції «Розбудова менеджмент-освіти в Україні» (17–19 лютого 2005 р., м. Дніпропетровськ). – К. : Навч.-метод. центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2005. – С. 76–81.

3. Доцяк І. І. Електоральна поведінка студентської молоді в умовах трансформації політичної системи України (на прикладі Івано-Франківської та Львівської областей) : автореф. дис. канд. політ. наук : 23.00.02 / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2004. – 18 с.

4. Дьюи Д. Демократия и образование / Д. Дьюи. – М. : Педагогика-пресс, 2000. – 382 с.

5. Ермоленко А. Этика ответственности и социальное бытие человека / А. Ермоленко. – К. : Наукова думка, 1994. – 200 с .

6. Карпенко М. М. Пріоритети розвитку вищої освіти в Україні в руслі загальноєвропейських тенденцій [Електронний ресурс] / М. М. Карпенко. – Режим дос- тупу : http://www.niurr.gov.ua.

7. Лужкова О. О. Формування морально-естетичного ідеалу студентів як важлива складова інженерної освіти [Електронний ресурс] / О. О. Лужкова // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології : зб. наук. праць. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Apdup/2010_1/2 _225-229.pdf.

8. Сагинова О. В. Интернационализация высшего образования как фактор конкурентоспособности [Електронний ресурс] / О. В. Сагинова. – Режим доступу : http://www.marketologi.ru.

9. Станкявичюс М. Ю. Концепция программы формирования нового человека [Електронний ресурс] / М. Ю. Станкявичюс. – Режим доступу : http://www.bazaluk.com/ conference.html?id_section=3.

ЗАСТОСУВАННЯ МОБІЛЬНИХ ПРИСТРОЇВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Самосенко Д. М.
Науковий керівник – Міненко О. В., кандидат філологічних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Мобільні телефони настільки увійшли у життя людей, що люди користуються ними для вирішення будь яких проблем. Основною метою використання мобільних телефонів є спілкування, що наводить на думку про можливість використання їх як засобів інтерактивної методики у педагогічній практиці. Мобільний телефон є також засобом отримання інформації з електронних джерел Інтернету.

Мобільний телефон є зручним електронним засобом навчання багатьом предметам на всіх рівнях навчання. Компактність та потреба у щоденному телефонному зв'язку зумовлюють їхню наявність практично в усіх студентів. Також, мобільний телефон являє собою предмет розваги для студента, тобто являють собою стимул в собі як засіб розваги і задоволення потреб у комунікації та отриманні інформації.

Останнім часом усе частіше з'являються дослідження, у яких розглядається питання щодо використання девайсів для поповнення лексичного запасу студентів на заняттях іноземної мови, при цьому акцентується увага на різних аспектах проблеми.

Використання мобільних телефонів у процесі навчання іноземної мови відбувається на етапі поступового виходу з навчального середовища та входження в реальний світ. З'явилася можливість за допомогою мобільних телефонів створити багатше навчальне середовище для студентів. Переваги використання мобільних гаджетів для зазначеної навчальної діяльності очевидні: вони більше дають можливості учасникам навчального процесу у плані місця і часу виконання їхніх завдань з мови порівняно з персональними комп'ютерами [1, 65].

Смартфони та планшети пропонують безліч можливостей в ораганізації навчання іноземної мови. Доповнюючи роботу з підручником, вони удосконалюють традиційні форми навчання. Зміна ж форм роботи на занятті із застосуванням мобільних пристроїв може позитивно вплинути на мотивацію студентів. Смартфони (планшети) є гарними помічниками в організації роботи в групах та індивідуальної роботи студентів як на занятті, так і за межами аудиторії. Крім того, мобільні пристрої допомагають у застосуванні диференційованого підходу до навчання. Зокрема, ідеться про те, що студенти отримують завдання залежно від індивідуальних особливостей та відповідно до свого рівня володіння іноземною мовою. Виконання цих завдань із застосуванням смартфонів дає змогу їм працювати у своєму темпі, а це, у свою чергу, допоможе подолати страх перед вивченням іноземної мови та сприятиме підвищенню мотивації. Спостереження за роботою студентів на занятті з іноземної мови доводять, що з появою смартфонів і планшетів для перекладу незнайомих

слів вони все рідше користуються паперовими словниками й надають перевагу електронним, у тому числі й Online-словникам. Найпопулярнішими серед них є зокрема такі: ABBYY Lingvo, Leo, Pons, перекладач Google. На перший погляд, у роботі зі словником немає нічого складного, головне, щоб можна було знайти переклад потрібного слова. Проте не всі словники однакові. Саме тому важливо вчити студентів працювати із словниками, пояснюючи, у чому переваги чи недоліки різних Online-словників, а також, як варто їх раціонально використовувати [2, 130].

Застосування мобільних додатків здатне мінімізувати проблему емоційного дискомфорту підчас відповіді в аудиторії, адже дає можливість самостійно перевірити знання, виключаючи психологічні чинники. За допомогою гаджета можна в будь-який час повернутися до незрозумілих моментів або скористатися підказкою. Спостерігаючи за власним прогресом, студент переконується в тому, що процес опанування іноземною мовою проходить успішно. Слід зазначити й активізацію ігрового мотиву, який має значення для формування внутрішнього інтересу, тобто отримання задоволення і позитивних емоцій від ігрової діяльності.

Однак, використання мобільних телефонів має, також, і негативні сторони, а саме: доступ до Інтернету за допомогою мобільного зв'язку значно дорожчий, ніж через ПК, розмір екрана, клавіатура, умови навчання тощо. Мобільні телефони у ролі навчального технічного засобу сьогодні ще не достатньо поширені, як, наприклад, комп'ютери, проте і до останніх ставилися колись упереджено, надаючи перевагу традиційним формам навчання, а сьогодні ними користуються студенти різного віку. Мобільні телефони мають багато можливостей комп'ютера. Вони здатні створювати зворотній зв'язок і змінювану наочність, звукові ефекти, – мотивацію навчання тощо. Таким чином, компенсують недоліки аудіо та відеозаписів підручників [3, 133].

Головна мотивація використання мобільних телефонів – звичка і позитивні емоції від індивідуальної роботи з ними. Варто підкреслити значні можливості урізноманітнити індивідуальну роботу на мобільних телефонах. Крім введення програм, можливе фотографування студентами індивідуальних методичних завдань з паперових носіїв замість переписування їх, що займає багато часу. Вивчений студентом короткий діалог підвищить його комунікативну компетенцію і участь у спілкуванні.

Отже, завдання викладачів – заохочувати студентів використовувати мобільні телефони з навчальною метою, адаптувавши навчальні матеріали до наявних у користуванні учасників навчального процесу засобів мобільного спілкування, оскільки мобільні телефони є перспективні в України з огляду на достатньо нижчу вартість та можливості, що дорівнюють можливостям ПК.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Палка О. В. Мобільний телефон як навчальний засіб на заняттях з іноземних мов// Актуальні проблеми викладання іноземних мов для професійного спілкування : Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 6–7 квіт. 2012 р. : У 3 т. – Д. : Біла К.О., 2012.

2. Спільник Т. М., Мокрій Я. О. Можливості практичного використання смартфонів і планшетів на занятті з іноземної мови у вищому навчальному закладі. – С. 129–133.

3. Ткаченко Н. Д. Використання мобільних телефонів у процесі навчання іноземним мовам у ВНЗ / Н. Д. Ткаченко // Наукові праці Національного університету харчових технологій. – 2012. – №47. – С. 129–134.

КОМУНІКАТИВНИЙ ПІДХІД ДО ІНШОМОВНОГО НАВЧАННЯ У СУЧАСНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Слива Є. О.
Науковий керівник – Крічкер О. Ю., кандидат історичних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Важливим напрямком досліджень як зарубіжних, так і вітчизняних учених був і залишається комунікативний підхід до навчання іноземним мовам, який почав цілеспрямовано розвиватися в 60-ті роки XX століття.

Комунікативно-орієнтоване навчання було реакцією заперечення раніше популярного аудіо-лінгвального та усно-ситуативного навчання іноземним мовам. Головним для комунікативно-орієнтованого навчання був і залишається принцип навчання через навчальну комунікативну діяльність, наближену до реальної. Поступовий перехід до комунікативно-орієнтованого навчання означав, що змінилася парадигма (складові елементи) навчання мови. Головна зміна полягала в тому, що предметом навчання стала не тільки мова і її експресивні можливості, але і поведінка мовця в умовах мовленнєвого спілкування [4].

Навчання на основі спілкування є сутністю всіх інтенсивних технологій навчання іноземної мови. Інтенсивна технологія, розроблена болгарським ученим Г. Лозановим, зумовила низку її практичних варіантів у країнах пострадянського простору (інтенсивні курси А. Горн, Г. Долі та ін.). У вищій школі теорія і практика комунікативного інтенсивного навчання іноземної мови розроблена Г. Китайгородською.

Значною популярністю серед викладачів користується технологія комунікативного навчання Є. Пассова. Її основна мета – оволодіння учнями іноземною мовою на рівні, достатньому для адаптації в іншомовному суспільстві. Іноземна мова, на відміну від інших навчальних дисциплін, є одночасно і метою, і засобом навчання, а також засобом спілкування, ідентифікації, соціалізації та залучення індивіда до культурних цінностей. Поряд із засвоєнням іншомовної культури, головним завданням є навчання іншомовного спілкування за допомогою спілкування [3].

Принципами побудови змісту навчання за даною технологією є: мовленнєва спрямованість (правомірний лише заняття на мові, а не про мову: чим більше вправа подібна до реального спілкування, тим вона ефективніша), функціональність (слова і граматичні форми засвоюються відразу в процесі говоріння), ситуативність (відбір і організація навчального матеріалу

здійснюється лише на основі реальних або відтворених ситуацій, що цікавлять здобувачів), новизна (як інформативність використовуваного матеріалу, так і видів, форм організації заняття, а також різноманітність прийомів роботи) і особистісна орієнтація спілкування (мова завжди індивідуальна, оскільки кожен здобувач відрізняється від інших особистими здібностями, досвідом, набором певних почуттів і емоцій тощо) [1].

Однак не можна не погодитися з Р. Мильруд в тому, що «не всі прийоми комунікативно-орієнтованого навчання витримують вимогливу перевірку на ефективність» [2].

Наприклад, в результаті багаторічного вивчення проблеми навчання читання в Великобританії було прийнято рішення знову віддати перевагу прийому «буквенних відповідностей», який виявився значно ефективнішим за «комунікативний спосіб навчання читання» через прослуховування текстів і їх подальше відтворення у вигляді «читання».

Дослідження показують, що для природного спілкування в реальному світі важливо опанувати способи «підтримуючої бесіди», яка виникає набагато частіше.

Комунікативне навчання, безумовно, формує взаємини здобувачів, викликає комунікативну мотивацію шляхом урахування їхніх особистісних характеристик, забезпечує цілеспрямованість говоріння, створюючи тим самим умови для спілкування.

Але, на жаль, застосування цієї технології в повній мірі в умовах технічного, а особливо пожежно-технічного закладу вищої освіти неможливо. Комунікативно-орієнтоване навчання іноземних мов передбачає розвиток знань, а також мовних навичок і умінь. Разом із тим, в силу специфіки професії офіцера лише деякі навчаються матимуть можливість безпосередньо спілкуватися з носіями іноземної мови в межах професійної компетентності. Реалізація практичних цілей навчання мови у навчальному закладі повинна забезпечити здобувачів можливістю оперативно знайомитися з сучасними досягненнями в цікавій для них сфері, застосовувати зарубіжний досвід на практиці. Тому оволодіння різними видами читання літератури за фахом, в порівнянні з оволодінням навичками мовлення та аудіювання, є пріоритетним завданням.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Комунікативні методи та матеріали для викладання англійської мови [Електронний ресурс] / перекл. і адапт. Л. В. Биркун. – Oxford : Oxford University Press, 1998. – 49 с. – Режим доступу : www.oup.com.

2. Мильруд, Р. П. Современные концептуальные принципы коммуникативного обучения иностранным языкам / Р. П. Мильруд, И. Максимова // Иностранные языки в школе. – 2000. – №5. – С. 17–22.

3. Снісаренко Я. С. Навчально-рольова гра професійної спрямованості як активний метод навчання іноземної мови майбутніх рятувальників. Вісник гуманітарного наукового товариства: Наукові праці. – Черкаси : Вид-во ЧІПБ ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2015. – Вип. 15. – С. 135 – 138.

4. Улухина Н. В. Контроль устного неофициального общения на иностранном языке. Иностранные языки в школе. – 1998. – № 2. – С. 14–18.

КЛАСИФІКАЦІЯ МЕТОДІВ ВИХОВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Тодуа Т. З.
Науковий керівник – Косяк С. М., кандидат історичних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Сучасний навчальний заклад покликаний, паралельно з наданням базових і професійних знань, сформувати культуру самовизначення у кожного студента. Життєве самовизначення більш широке поняття, ніж тільки професійне і навіть громадянське. Воно характеризує людину як суб'єкта власного життя і власного щастя яка самореалізує свої сили і здібності. Тому важливо у майбутніх фахівців сформувати базову культуру, що містить у собі наявність властивостей, якостей, які дозволяють людині розвиватися в гармонії з суспільною культурою. Необхідно значну увагу приділяти формуванню таких якостей, як професійна гідність, вірність обов'язкам, діловитість, уміння вести дискусію, відповідальність тощо. Реалізація мети й завдань виховання у закладах вищої освіти значною мірою залежить від доцільності, виваженості обраних методів виховання та педагогічного інструмента взаємодії зі студентами [1, 98].

Метод виховання (від гр. methodos – шлях до чогось, спосіб пізнання, дослідження) – шлях досягнення поставленої мети виховання, спосіб практичної діяльності педагога, який використовується для вироблення у молоді якостей, завданих метою виховання [2, 455].

Методи виховання можна розглядати як конкретні шляхи впливу на свідомість, волю, почуття, поведінку з метою розв'язання педагогічних завдань у процесі спільної діяльності науково-педагогічних працівників і студентів.

Проблема вибору методів виховання надзвичайно складна. Не існує універсального чи універсальних методів виховання. Але для їх удосконалення необхідна умова будь-якого процесу виховання, і кожен науково-педагогічний працівник, у міру своїх сил і можливостей, вносить у розроблення загальних методів свої доповнення і зміни, що відповідають конкретним умовам виховного процесу. Такі часткові удосконалення методів називають прийомами виховання.

Оскільки мета виховання може бути загальною й конкретизованою, методи є оптимальними підходами для її здійснення. Різні методи виховання не спрацьовують ізольовано, а впливають на особистість у комплексі, що забезпечує цілісність і системність процесу виховання [3, 60].

Отже, певні методи виховання педагогічний працівник обирає у процесі усвідомлення суті мети, багатовимірності людини, суперечливого характеру її взаємовідносин із навколишнім світом.

Зміст методів виховання у закладах вищої освіти визначають через:

- безпосередній вплив вихователя на вихованця;

- створення спеціальних умов, обставин, ситуацій, які спонукають вихованця змінити власне ставлення, визначити свою позицію, здійснити вчинок;

- процеси навчання, самоосвіти та передачі інформації, соціального досвіду в сім'ї, під час дружнього й професійного спілкування;

- суспільну думку референтної групи, яка є особистісно значущою для вихованця;

- суспільну діяльність вихователя з вихованцем, спілкування, ігри;

- засвоєння народних традицій, фольклорної творчості.

Пошук оптимальних шляхів впливу на особистість завжди був актуальним для психолого-педагогічної науки, існували й існують різні підходи до класифікації методів виховання.

Однією з найпоширеніших є класифікація методів виховання В. О. Сластьоніна, згідно з якою розрізняють такі групи методів:

- методи формування свідомості особистості: бесіди, лекції, дискусії, переконання, навіювання, приклад;

- методи організації діяльності, спілкування, формування позитивного досвіду суспільної поведінки: привчання, педагогічна вимога, громадська думка, довір'я, тренування, створення виховних позицій, прогнозування;

- методи стимулювання діяльності й поведінки: гра, змагання, заохочення, покарання;

- методи самовиховання: самопізнання, самооцінка, саморегуляція [1, 56].

У педагогічній літературі існує класифікація методів виховання за ознакою спрямованості на поведінково-діяльнісну, інтелектуальну та емоційно-вольову сфери виховання [1, 68]. За цією ознакою виокремлюють такі методи виховання:

- переконання, тренування, заохочення і покарання;

- організація діяльності, стимулювання певної поведінки студентів;

- різнобічного впливу на свідомість, почуття і волю студентів;

- організації діяльності й досвіду суспільної поведінки і діяльності;

- усвідомлення цінностей суспільства, організації діяльності та формування досвіду суспільної поведінки, стимуляція діяльності й поведінки, педагогічної підтримки [5, 136].

Традиційно вважають, що знання методів і прийомів виховання, належне володіння ними визначають рівень педагогічної майстерності науково-педагогічного працівника. З огляду на це, важливе значення для оволодіння цією майстерністю має класифікація методів виховання та самовиховання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Натанзон Е. Ш. Прийоми педагогічного впливу / Е. Ш. Натанзон. – Видання 2-е, виправлене і доповнене. – Москва : Просвіщення – 1972, – 216 с.

2. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка. Навчальний посібник. 3-є видання, доповнене / Н. Є. Мойсеюк – К. : Ват «КДНК» – 2001. – 608 с.

3. Волкова Н. П. Педагогіка. Посібник / Н. П. Волкова – К. : (Академія) – 2001, – 184 с.

4. Коротов В. М. Методика виховної роботи : навч. посібник для студентів пед. училищ / В. М. Коротов ; під ред. В. М. Коротова. – М. : Просвіщення, 1990. – 168 с.

5. Бех І. Д. Проблема методів виховання у сучасній школі. / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – К., 1996. – №4. – с. 136–140.

РОБОТА НАД СЛОВОМ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ ЯК ЛІНГВОДИДАКТИЧНА ПРОБЛЕМА

Черепович І. В.
Науковий керівник – Шалівська Ю. В., кандидат педагогічних наук
Рівненський державний гуманітарний університет

Входження України в європейський простір передбачає суттєве переосмислення й удосконалення якості національної освіти. Це потребує не лише зміни освітніх пріоритетів, оновлення змісту, форм, методів навчання, а й посилює необхідність громадянами України, незалежно від їх етнічного походження та переконань, володіти українською мовою як мовою своєї держави, розуміти її в обсязі, достатньому для спілкування [1].

Одним із провідних завдань навчання у школі є формування в учнів умінь та навичок, які б сприяли вільному використанню засобів мови у будь-яких життєвих ситуаціях під час сприймання, відтворення та створення висловлювань у різних формах, видах і жанрах мовлення. У цьому контексті все більшої актуальності набуває розвиток мовлення як необхідна умова успішного навчання та формування соціально активної особистості.

Добре розвинене мовлення створює передумови для активної та осмисленої участі в суспільному житті, забезпечує необхідними навичками мовленнєвої поведінки. Від умінь школяра висловлювати свої думки правильно, стилістично вправно залежить формування його інтелекту, здатність засвоювати шкільні предмети та ефективно спілкуватися.

Як свідчить практика навчання, суттєве значення для розвитку мовлення учнів має словникова робота у зв’язку з читанням, найрізноманітніші аспекти якої у початкових класах досліджують сучасні методисти: Л. Павленко – слова мовного етикету і практичне їх використання молодшими школярами, А. Мовчун – роботу над літературними термінами в початковій школі, М. Крикун – роль слова в розвитку зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку, С. Дубовик – розвиток діалогічного мовлення учнів початкових класів та ін. [2, 22]. Однак у психолого-педагогічній та науковій літературі проблема розвитку мовлення школярів на уроках читання, зокрема робота над словом, ще не знайшла достатнього висвітлення, що негативно позначається на практиці навчання.

Робота зі словом забезпечує збагачення й розширення активного словника учнів, переведення слів з пасивного словника в активний, формування в них умінь і навичок вільно й комунікативно виправдано користуватися лексичними засобами в різних мовленнєвих ситуаціях.

Будь-яке мовленнєве висловлювання складається із слів (і їх словосполучень), розміщених у визначеній послідовності у відповідності із задумом і зв’язаних між собою граматично. Чим багатше словник людини, тим, відповідно, у неї ширші можливості вибору і більш точного, більш оригінального і виразного оформлення думки. Тому важливою умовою успішного розвитку мовлення є об’єм словника, його готовність і

рухливість.

Словникова робота на уроках читання спрямована на збагачення активного словника; уточнення словника (включення слів у контекст, робота із синонімами і антонімами, контекстуальними синонімами, вживання паронімів, засвоєння багатозначності, фразеологізмів); активізацію словника (включення слів у словосполучення і речення); відбір словника для вивчення і включення у мовлення; користування різними способами семантизації слів; оволодіння прийомами коригування тексту тощо [3, 64].

Крім того, словникова робота у зв'язку з опрацюванням тексту сприяє розумінню слів і образів, що вони позначають, уявлень, понять у тексті; забезпечує практичне розкриття основних якостей українського мовлення – точності, влучності, яскравості, образності; навчає не лише розуміти слова і співвідносити з ними визначені уявлення, але і вживати слова у зв'язному, живому мовленні.

Доведено, що за умови повсякденної уваги вчителя до словникової роботи на різних уроках у початкових класах словниковий запас молодших школярів щоденно збільшується на 5–7 слів. Якщо на початку шкільного навчання він становить у середньому від 3 до 4,5–5 тис. слів, то на завершення початкового навчання він потроюється і становить 9–12 тис. (в окремих випадках і більше). І забезпечується це, насамперед, словниковою роботою [4, 60].

Вагомим є те, що словник учнів збагачується не тільки кількісно, а й якісно. Під час уроків читання у ньому, зокрема, збільшується питома вага лексики, яка відображає особисті та суспільні відносини. Статті для читання та художні ілюстрації ознайомлюють дітей з новими словами в галузі науки, техніки і культури, трудової діяльності людей міста й села, назвами рослин, тварин, предметів побуту. Поповнюється лексика, пов'язана з різноманітною діяльністю самих дітей, як на уроках, так і в позаурочний час.

У процесі читання діти відчувають багатство української мови, її силу, красу, точність, виразність, усвідомлюють відтінки слів, але все це можливе лише тоді, коли вони добре розуміють кожне слово в тексті.

Кожна людина знає значну кількість слів, які вона розуміє, але не вживає у своєму мовленні, – пасивний словник. Слова, які людина використовує в своєму мовленні, – активний словник. Процес засвоєння слів проходить два етапи: 1) пасивного засвоєння, потім – 2) активного. Завдання вчителя на уроці читання полягає в тому, щоб сприяти переводу цих слів з пасивного словника в активний. Це відбувається насамперед через засвоєння значення слів. Засвоєння значення слів – необхідна умова для розвитку навички слововживання.

Перш, ніж розпочати лексичну роботу на уроці в зв'язку з читанням нового тексту, аналізуємо лексичний склад тексту для виявлення: 1) слів, складних за значенням для учнів (використовуємо спеціальні способи семантизації), 2) слів, розуміння яких слів треба уточнювати, щоб полегшити сприймання тексту, 3) слів, тлумачення яких треба ввести, бо діти зовсім не знають їх. Внаслідок складаємо словник для засвоєння і

опрацьовуємо методику його введення.

Відбір словника для вивчення і включення у мовлення учнів залежить від того, які знання учні мають отримати в зв'язку з даною темою, від характеру тексту, його загального змісту. Визначаємо, наскільки слово значиме в тексті, у якій мірі допомагає розкрити основну думку автора[5, 35].

Аналіз досвіду роботи вчителів свідчить, що ознайомлення учнів із значенням незрозумілих слів і виразів можна здійснювати такими способами (семантизація слів):

– Включити слово в словосполучення або в речення (скажи це слово з іншим або склади невелике речення).

– Розібрати слово за будовою.

– Наочна семантизація (демонструються предмети, явища, дії, які можна показати на малюнку або в натурі).

Методом чуттєвого сприйняття можуть бути пояснені і дієслова, які позначають голоси птахів. Ці звуки можуть бути прослухані в запису, а краще – під час екскурсії до парку чи лісу, на луг, в поле. Значення дієслів праці теж розкриваються у самих процесах праці, нерідко учні самі виконують ці трудові операції на пришкільній ділянці.

Пояснення значення слова шляхом демонстрації можна здійснити такими прийомами:

а) показ натуральних предметів;

б) показ чучел, макетів, муляжів;

в) показ малюнків, діапозитивів, слайдів.

– Дати тлумачення слова з довідкової літератури, словника.

– Добір синонімів.

– Добір антонімічної пари.

– Пояснення слів на основі розгорнутого опису, який іноді складається із групи слів, іноді – із декількох речень.

Різноманітність прийомів і підвищення активності самих учнів у поясненні значень слів – важливе завдання у процесі словникової роботи в початкових класах. Якщо дитина може вжити слово в словосполученні або в реченні, цього досить, щоб вона вживала слово в потрібних випадках. Під час застосування малюнків важливо, щоб зазначені предмети, явища, дії були чітко вираженими. Тлумачення слів мають бути невеликими, чіткими. До них треба звертатися якомога рідко, бо словесне тлумачення гірше інших тримається в пам'яті учнів [5, 36].

Незрозумілі слова залежно від їх характеру і значення в аналізованому тексті доцільно пояснювати на різних етапах читання матеріалу: перед читанням, в процесі читання, під час розбору тексту.

Словникова робота може бути:

– на етапі підготовчої роботи до вивчення нового тексту (пояснюємо те, що ускладнює сприймання змісту);

– на етапі повторення матеріалу – повторюються найбільш важкі слова (вживають у складі речення);

– на етапі первинного читання (уточнюємо розуміння деяких слів);

– під час аналізу фактичного змісту тексту (по ходу роботи).

Таким чином, з метою розвитку мовлення школярів робота над словом на уроках читання передбачає застосування таких прийомів: тлумачення значень слів, їх відтінків; робота з синонімами, антонімами, фразеологічними одиницями, включення їх у конкретний текст, у власні висловлювання; робота зі словниками – тлумачними, словотворчими, синонімічними; виправлення помилок слововживання тощо. Тексти для читання є тим матеріалом, який за належно організованої роботи поповнює словниковий запас дітей, викликає бажання поділитися своїми думками і почуттями.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Концепція державної мовної політики. Верховна Рада України. 2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161/2010 (дата звернення: 15.03.2019 р.)

2. Гордієнко О. А., Шевчук Т. О. Словникова робота на уроках української мови в початковій школі. *Педагогічна Житомирщина*, 2008. №1. С. 22–25.

3. Коваль Г. П., Деркач Н. І., Наумчук М. М. Методика викладання української мови: Навчальний посібник для студентів педінститутів, гуманітарних університетів, педагогічних коледжів. Тернопіль: Астон, 2008. 287 с.

4. Вашуленко М. С. Лінгводидактичні орієнтири сучасної початкової мовної освіти в Україні. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. Вип. 50. С. 57–65.

5. Шалівська Ю. В. Комунікативно-мовленнєвий розвиток молодших школярів на уроках читання: Практикум для студентів спеціальності «Початкова освіта». Рівне: РДГУ, 2017. 68 с.

Секція 3. Проблеми наукових досліджень у сфері державного управління. Економічні науки: теоретичні та практичні аспекти. Актуальні питання правових наук. Міжнародні відносини та інтеграційні процеси

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ МОДЕЛЕЙ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Бельць Д. В.
Науковий керівник – Кришталь Т. М., доктор економічних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

В умовах реформування місцевого самоврядування в Україні нагальною є проблема вибору прогресивної моделі місцевого самоврядування, яка сприятиме побудові дієвої системи місцевого самоврядування в нашій державі.

Проблематика організації місцевого самоврядування сьогодні активно досліджується юридичними, економічними, політологічними науками.

Дослідженням моделей місцевого самоврядування присвячені праці Г. Аренса, Н. Гербера, А. Токвіля, О. Васильчикова, М. Драгоманова, Л. Штейна, М. Лазаревського, М. Баймуратова, В.Погорілка, М. Пухтинського та інших вчених.

Під моделлю місцевого самоврядування слід розуміти форму організації місцевої влади, що втілює в собі усі найбільш істотні характеристики різних муніципальних систем і виступає в якості їх типового представника.

На нашу думку, найпоширенішим серед дослідників є комплексний підхід щодо типологізації моделей організації місцевого самоврядування, згідно якого виокремлюють чотири основні моделі: англосаксонську; континентальну; іберійську; радянську.

У даному підході основним критерієм типологізації виступає функціональне взаємовідношення та розподіл компетенції між центральними (державними) та місцевими органами управління [1].

При цьому жодна з вищезазначених моделей не може розкрити усього різноманіття національних традицій, звичаїв місцевих співтовариств, а також специфіки їх взаємодії з державною владою.

Англосаксонська модель (Великобританія, Австралія, Канада, США та ін.) передбачає обрання в усіх адміністративно-територіальних одиницях представницьких органів на строк, як правило, не більше трьох років [2].

Місцеві представницькі органи формально виступають як функціонуючі автономно в межах наданих їм повноважень, і пряме підпорядкування нижчестоящих органів вищестоящим не запроваджується.

Крім представницького органу населення обирає безпосередньо деяких посадових осіб.

Для англосаксонської моделі характерною є відсутність на місцях повноважних представників центральної влади. Ця модель характеризується максимальною децентралізацією влади, самостійною відповідальністю автономних органів за ті завдання, що вони виконують, але під правовим наглядом центральної влади.

Континентальна модель (вона ж романо-німецька, французька) отримала поширення у країнах Європи, франкомовній Африці, багатьох країнах Латинської Америки, Близькому Сході. Вона базується на поєднанні державного управління на місцях і місцевого самоуправління [3]. Вона заснована на поєднанні, з одного боку, виборності всіх представницьких та виконавчих органів на первинному рівні самоврядування (у громадах, комунах) та, з другого – призначення з «центру» на місця повноважних представників державної влади (комісарів, префектів тощо) на регіональному рівні [4].

Адміністративна, організаційна та фінансова автономія місцевого самоврядування хоча й існує, але значно обмежена і перебуває під контролем державних органів.

На відміну від країн з англосаксонською моделлю місцевого самоврядування в державах, де запроваджена континентальна модель, органи місцевого самоврядування можуть брати участь у здійсненні влади на загальнонаціональному рівні.

У різних країнах ця модель має свої особливості, що обумовлено різним підходом до визначення територіальної основи місцевого самоврядування, різним трактуванням ролі адміністративно-територіальних одиниць при визначенні системи територіальної організації влади.

Доречно навести Францію як яскравий приклад застосування континентальної моделі, де передбачено місцеве самоврядування на рівні комун, більш великі кантони та округи є місцевими рівнями державної влади, елементи самоврядування знову з’являються на рівні департаменту, щоб повністю змінитися державною владою на рівні регіону. Основною ланкою місцевого самоврядування є комуни, кожна комуна має свій представницький орган – раду і мера, обраного з депутатів ради. Мер і депутати муніципальної ради працюють на постійній основі та утворюють муніципалітет. Водночас мер є державним службовцем. Діяльність мера здійснюється під контролем муніципальної ради та під адміністративним контролем комісара республіки. Останній також спостерігає за законністю прийнятих комуною рішень і в разі потреби звертається до суду щодо їх скасування [5].

Іберійська модель отримала поширення в Іспанії, Португалії і багатьох іспаномовних країнах Латинської Америки. Тут на всіх рівнях адміністративно-територіального устрою держави є виборні представницькі органи та головні посадові особи місцевого самоврядування, що очолюють виконавчі органи (алькальди, регідори, мери, префекти тощо). Введення посад спеціально призначених

уповноважених представників центральних органів державної влади за цією моделлю не передбачається, але така обрана посадова особа затверджується урядом як представник держави в адміністративно-територіальній одиниці з правом контролю за діяльністю представницького органу [6].

Радянська модель існувала в колишньому СРСР та країнах соціалістичного табору. В її основі лежить принцип повновладдя представницьких органів на відповідній території.

Радянська модель збереглася у Китаї, Корейській Народно-Демократичній Республіці, Кубі. У цій моделі всі ради є органами державної влади на відповідній території. Рада обирає виконавчий комітет, який є колегіальним органом державного управління у відповідній адміністративно-територіальній одиниці, і підпорядковується як вищестоящому комітету так і своїй раді. Для цієї моделі характерна ієрархічна підпорядкованість усіх її елементів, відсутність будь-якої самостійності місцевих рад, виборність на безальтернативній основі.

Поряд із розглянутими моделями існують змішані варіанти організації влади на місцях, що увібрали в себе в тій чи іншій мірі риси кожної з них і мають, крім того, власні специфічні ознаки.

Таким чином, ми прийшли до висновку, що організація місцевого самоврядування кожної окремої країни функціонує в межах певної політичної культури і традицій. Наявність ефективної системи місцевого самоврядування є невід'ємним елементом демократичної держави. Тому, сьогодні на шляху побудови демократичної, соціальної та правової України вибір моделі місцевого самоврядування відіграє важливу роль у досягненні поставлених цілей. Саме дослідження і запозичення міжнародного досвіду дозволяє здійснювати пошук нових ідей і механізмів, виявляти тенденції розвитку місцевого самоврядування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Качмарський Є. І. Пошук ефективної моделі місцевого самоврядування для України: теорія і практика / Є. І. Качмарський // Дні науки філософського факультету – 2008: Міжнародна наукова конференція (16–17 квітня 2008 року): Матеріали доповідей та виступів. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. – Ч. XI. – С. 35–36.

2. Козлова Н. Ю. Институты самоуправления в Англии / Н. Ю. Козлова // Институты самоуправления: историко-правовое исследование. – М., 1995. – С. 159–179.

3. Удовіченко Б. Моделі місцевого самоврядування. – Режим доступу : http://politiko.com.ua/groups/talk_topic?id=1424.

4. Кампо В. Європейська модель місцевого самоврядування: проблеми і перспективи її реалізації в Україні / В. Кампо // Українсько-Європейський журнал міжнародного та порівняльного права. – 2001. – Т. 1. – Вип. 2. – С. 71–84.

5. Евдокимов В. Б. Местные органы власти зарубежных стран : правовые аспекты / В. Б. Евдокимов, Я. Ю. Старцев. – М. : Спарк, 2001. – С. 68 –69.

6. Черкасов А. И. Сравнительное местное управление : теория и практика / А. И. Черкасов. – М. : Издат. гр. «Форум – Инфра-М», 1998. – С. 10.

ПЛАНУВАННЯ ЖИТТЄЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

Борнівська В. І.
Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Одним з основних завдань ЦО України є організація життєзабезпечення населення у разі виникнення надзвичайної ситуації. Заходи життєзабезпечення здійснюються центральними та місцевими органами державної виконавчої влади, структурними підрозділами у їх складі, що безпосередньо відповідають за захист населення, адміністраціями підприємств, установ і організацій з метою задоволення життєвих потреб громадян, які потерпіли від наслідків НС.

Формування державної політики у сфері цивільного захисту в Україні (далі – ЦЗ) тісно пов'язано з процесами планування основних заходів щодо захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій (далі – НС) техногенного, природного характеру та в особливий період [1]. Зокрема, планування є важливою умовою якісної реалізації механізмів державного управління Єдиною державною системою цивільного захисту (далі – ЄДСЦЗ).

При цьому, ефективність функціонування ЄДСЦЗ знаходиться у прямій залежності від ефективності планування заходів, а саме: забезпечення здійснення планування заходів цивільного захисту, дій органів управління та сил, реагування на надзвичайні ситуації, взаємодії тощо [2, 3]. У свою чергу, якість планів (плануючих документів) залежить від уміння керівників усіх рівнів прогнозувати ризики, враховувати багатоваріантність та особливості НС, чітко планувати заходи щодо запобігання НС та ліквідації їх наслідків. При цьому, важлива роль відводиться стратегічному плануванню превентивних заходів, основне завдання яких полягає у зменшенні ризиків загрози виникнення НС, а у разі виникнення НС – у пом'якшенні їх наслідків. Планування заходів цивільного захисту на можливі прогнозовані НС у мирний та воєнний час в Україні здійснюються за двома основними напрямами: «запобігання виникненню НС» – застосування превентивних заходів з метою зниження ризиків загрози виникнення НС та пом'якшення впливу їх дії від небезпечних факторів; «ліквідації наслідків НС» – комплексного підходу до застосування заходів захисту від радіаційного, хімічного та природного впливу. В цілому реалізація вищезазначених напрямів знаходить своє відображення у планах реагування на НС державного, галузевого, регіонального, місцевого та об'єктового рівня, а у суб'єктах господарювання (далі – СГ) з чисельністю працюючих до 50 осіб – в інструкціях щодо дій персоналу у разі загрози або виникнення НС, основних заходах ЦЗ, планах евакуації населення та приймання і розміщення евакуйованого населення, оперативних планах життєзабезпечення населення у НС.

Організація життєзабезпечення населення у НС є однією з важливих

складових в діяльності ЄДСЦЗ і передбачає здійснення комплексу заходів силами і засобами даної системи у зонах НС, на маршрутах евакуації, в місцях тимчасового розміщення і відселення евакуйованого та постраждалого населення, у карантинних зонах у разі виникнення епідемій, у зонах бактеріологічного зараження тощо. Вся повнота відповідальності за реалізацію таких заходів покладається на відповідні міністерства, відомства і місцеві органи влади. Різновідомча система відповідальності за прийняття термінових і єдино правильних способів боротьби зі стихією, за інформування населення, його евакуацію і забезпечення життєдіяльності, як показала ситуація, що створилася в умовах Чорнобильської аварії є порочною і безпомічною. Повинно бути чітко визначено, хто буде здійснювати загальне керівництво і з перших хвилин візьме на себе відповідальність у випадку настання можливої надзвичайної ситуації. За територіальним принципом і покладається на постійні органи управління ЄДСЦЗ, а саме: відповідні органи виконавчої влади (ОВВ); органи місцевого самоврядування та їх спеціалізовані служби і формування. Основу служб та підпорядкованих їм сил і 15 засобів становлять відповідні профільні структурні підрозділи суб'єктів забезпечення ЦЗ, такі як служби оповіщення та інформування, енергетики, транспортних в комунальних господарств, торгівлі, громадського харчування, охорони громадського порядку і безпеки руху та ін.

До здійснення відповідних заходів залучаються також сили і засоби центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ), їх аварійно-рятувальні служби. Згідно зі статтею 81 Кодексу цивільного захисту України організація життєзабезпечення постраждалого населення у НС полягає у створенні і підтриманні умов, мінімально необхідних для збереження життя і здоров'я населення за встановленими нормами і нормативами та включає забезпечення населення водою, продуктами харчування, предметами першої необхідності, місцем для тимчасового проживання, виробами медичного призначення, лікарськими засобами та комунально-побутовими послугами, а також транспортне та інформаційне забезпечення.

Планування заходів життєзабезпечення проводиться завчасно з урахуванням економічних, природних, територіальних особливостей, ступеня небезпеки для населення. Планування життєзабезпечення населення у НС здійснюється в розділах планів основних заходів ЦЗ, планів евакуації населення та приймання і розміщення евакуйованого населення, оперативних планах життєзабезпечення населення у НС. Вихідними даними для планування та організації життєзабезпечення населення в зоні НС мають бути:

- прогнозування обстановки на можливі види НС техногенного, природного характеру та в особливий період;
- можлива чисельність втрат населення;
- забезпечення населення за видами першочергового життєзабезпечення;
- терміни здійснення заходів з життєзабезпечення тощо.

Оперативний план життєзабезпечення населення у НС розробляється

як самостійний план або розділ плану дій, у якому надається:

- перелік основних завдань по кожному виду життєзабезпечення;
- наявність джерел ресурсів та технічних засобів життєзабезпечення;
- заходи з ресурсного забезпечення та обслуговування населення;
- терміни виконання заходів з переліком відповідальних та виконавців.

Основною вимогою у практичній реалізації запланованих заходів життєдіяльності населення у НС є врахування необхідності мінімізації витрат часу, сил, матеріальних і фінансових засобів на їх реалізацію. Організація життєзабезпечення населення в умовах НС становить невід'ємну частину реалізації заходів у сфері ЦЗ, а виконання цих заходів дасть змогу забезпечити необхідний рівень життєдіяльності населення в цих умовах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кодекс цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 року №5403-VI.
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 9.01.2014 №11 «Про затвердження Положення про Єдину державну систему цивільного захисту».
3. Андрієнко М. В. Поняття та сутність державного управління сферою пожежної безпеки / М. В. Андрієнко // Наукові записки Ін-ту законодавства Верховної Ради України. – 2014. – №2. – С. 340–347.

ПРАВО ВИБОРУ: БАТЬКІВЩИНА ЧИ ГРОШІ

Буряченко А. О.
Науковий керівник – Стеблина О. В.
Смілянський коледж харчових технологій
Національного університету харчових технологій

В XXI столітті в Україні економічна ситуація в поєднанні з демографічною кризою вимальовує чітку картину знищення українського народу, як нації, тому однією із болючіших найактуальніших тем для сучасної України є проблема еміграції її громадян до інших країн. Ми завжди стаємо перед вибором з дитинства, переходячи від незначних питань до соціальних, коли приходить час вибирати стежину свого майбутнього життя та де ти його реалізуєш. Але висвітлюється зовсім інше питання: «право вибору: Батьківщина чи гроші»?

Ця тема завжди є актуальною, особливо для молодого покоління, котре тільки й мріє про «солодке» життя в інших країнах. От тільки яке воно, те закордонне життя? Звичайно, відповідь на це запитання далеко не однозначна, адже скільки людей, скільки й думок.

Зрозуміло, що емігрувати за межі рідної країни змушені люди, що з різних причин не можуть повноцінно жити на її теренах. Як правило ці причини економічні (тобто поліпшити рівень свого життя, забезпечити особистий добробут, а і відповідно гідне існування) або ідеологічні

(неможливість жити в країні, політичні, соціальні або моральні закони якої суперечать інтересам громадянина і зумовлюють його гноблення та утиски).

Масштаб проблем трудової міграції з України фахівців різних професій, на жаль, зараз не усвідомлюють переважна кількість українських високопосадовців. Причому дуже важливо відзначити, що коли вони перебувають на відповідних посадах, то аналізують ситуацію із трудовою міграцією лише в одній площині: «Скільки заробітчани привозять додому грошей, коли їх звільняють?».

Сьогодні в умовах загострення проблем з трудовою міграцією дедалі частіше ми починаємо згадувати радянські часи. В період 1955–1991 рр. на території сучасної України працювали тисячі заводів та фабрик, а колгоспи «годували» всю країну, проте в останні роки їхнього функціонування, економіка СРСР зазнавала величезних труднощів. І тому в сучасності виникає щонайменше два ключових питання. По-перше, неминучий розпад цієї єдиної системи поділу праці і, по-друге, якщо він є неминучим, то яку нову систему ми маємо вибудовувати з урахуванням зростаючої трудової міграції з України? Адже за даними різних досліджень, кількість трудових мігрантів з нашої країни досягла 4 млн. осіб.

З проголошенням державної незалежності України протягом 1990–2019 рр. великих масштабів набула сезонна еміграція до Греції, Іспанії, Італії, Німеччини, Польщі, Португалії, Словаччини, Угорщини, Чехії та інших країн, а також до РФ, Литви, Латвії, Естонії. За різними підрахунками, щорічна кількість сезонних емігрантів з України сягає кількох мільйонів осіб, у тому числі науковців і висококваліфікованих спеціалістів, ця еміграція відома в науковій літературі та публіцистиці як «відплив інтелекту».

Політики, на жаль, взагалі перестали говорити про нову індустріалізацію з урахуванням промислової революції та чергового технологічного укладу, відповідно ми мало не повністю втратили ринки наукомісткої продукції. Дійшло до того, що генеральний конструктор всесвітньо відомого українського авіаконцерну «Антонов» Дмитро Ківа, немов заробітчанин, переїхав до Баку, щоб займатися створенням азербайджанської авіаційної промисловості. А ще кількадесят років тому нас традиційно і по праву вважали науково-технічною державою, яка успішно контролювала ринки високотехнологічної продукції. Однак за останні роки ми фактично пішли з цих дуже прибуткових ринків. Можна зауважити, що до 1990 року 40% світового літакового парку було вироблено в СРСР, левову частку яких випускали українські авіабудівні підприємства.

Також можна навести приклад про локомотиви Укрзалізниці, які вироблялися на Луганському тепловозобудівному заводі Україна змушена закуповувати через посередників у Казахської компанії. Якщо б наші розробники і виробники пасажирських і військово-транспортних літаків мали національну програму літакобудування, а провідні конструктори та інженери не вирушили б на заробітки за кордон, то ми б мали сьогодні

колосальний локомотив економічного зростання України. В результаті, не було б такого масштабного безробіття.

Дивлячись на потенціал української економіки: це величезні природні ресурси і багато талановитих людей. Проте люди продовжують активно виїжджати на роботу за кордон. Дедалі більше іноземні роботодавці шукають українців не стільки для робочого сектора, скільки в ІТ-галузь і високотехнологічне виробництво. І якщо в найближчій перспективі держава не підніме якість надаваних послуг і не створить умов, коли наші місцеві роботодавці зможуть підвищувати до адекватного рівня оплати з одночасним підвищенням продуктивності праці, то кількість трудових емігрантів й далі нестримно зростатиме. Як результат, у майбутньому зростання трудової міграції може стати лімітуючим фактором для української економіки. Більшість вважають закордонну роботу шансом заробити грошей або залишитися там, вважаючи, що робота в іншій державі оплачується значно краще, ніж аналогічна в Україні.

І ось, нарешті, підійшли до головного питання: «Які ми маємо в запасі можливості і дії, щоб у світовій системі поділу праці встигнути піднятися на нову довгу хвилю економічного зростання, яка буде зароджуватися після кризи в руїнах української економіки?»

Причини виїзду за кордон різні: одні їдуть на навчання, інші у пошуках хорошої та, головне, високооплачуваної роботи. Та в будь-якому разі на кожного з них чекають своєрідні випробування: період адаптації, культурний «шок», мовний бар'єр та інші труднощі. Моторошно, що ж чекає на рідну країну через декілька років, якщо всі масово «тікатимуть» у пошуках кращого життя за кордон?

А як же сьогодення, як же чудове дитинство у колі найдорожчих людей? Чи навпаки діти покидають рідну домівку і їдуть на навчання чи роботу. Спочатку здається все добре, вони досить часто телефонують, діляться своїми першими враженнями, сумують. З часом вливаються у надто рухливе та насичене закордонне життя і все рідше і рідше виходять на зв'язок зі своїми батьками. А потім їм і зовсім не мають часу для спілкування з найріднішими, лише періодично присилають дорогі подарунки чи фінанси. Так, сказати віддячують за подароване життя. А як же сімейні відносини, як же щирі вечірні розмови, обійми, теплі слова?

Як не крути, та певною мірою рівень життя в Україні залежить від кожного її громадянина. Що до цього, то можна навести безліч прикладів, до того ж досить прикрих та сумних. Звичайно, основна причина виїзду українців за кордон – це безгрошів'я, бажання реалізувати самого себе в тій чи іншій професії, покращити свій добробут. Оскільки в Україні проблема безробіття та низької заробітної плати панує роками і молоді не має де себе реалізовувати. От тільки в інших країнах українці є дешевою робочою силою. Тож основним вирішенням еміграції з України є створення робочих місць, гідної зарплати та пенсій. Робити все для того, аби у людей не виникало бажання шукати кращої долі на чужій землі.

Також важливим моментом – є те, що закордонні заробітки руйнують сім'ї, адже спілкування лише в соц. мережах в жодному разі не замінить живої присутності рідної людини. Досить багато дітей виростають без

батьків, котрі роками плідно працюють на чужій землі, задля хорошого майбутнього для своїх дітей.

Звичайно, кожна людина робить свій вибір у житті. Та все-таки завжди треба цінувати місце, де ви народилися, зростали та формувалися як особистість. І варто намагатися робити добре тут, в рідній країні, де до болі знайоме усе: кожна билина в полі, кожна стежина, що веде до батьківського дому. І як писав Дмитро Павличко: «Виростай, дитино, й пам'ятай: Батьківщина – то найкращий край»!

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кузеля З. Причинки до студій над нашою еміграцією. «ЗНТШ», 1911, т. 101 ; т. 105 ; 1912, т. 107.

2. Крупницький Б. З життя першої української еміграції. Прага, 2007.

3. Наріжний С. Українська еміграція : Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами, ч. 1. Прага, 1999.

4. Зашківський М. Дві українські еміграції. «Сьогочасне й минуле».

ROLA MIĘDZYNARODOWEJ ORGANIZACJI OBRONY CYWILNEJ I ORGANIZACJI NARODÓW ZJEDNOCZONYCH W PRZECIWDZIAŁANIU KATASTROFOM

Zakharov D. D.
Szkoła Główna Służby Pożarniczej Rzeczypospolitej Polskiej
Opiekun naukowy – Chubina T. D., doktor nauk historycznych, profesor
Czerkaski instytut bezpieczeństwa pożarowego im. Bohaterów Czornobyla
Narodowego Uniwersytetu obrony cywilnej Ukrainy

Zmiany zachodzące w świecie w zakresie postaw i reakcji na katastrofy doprowadziły do zmiany roli i miejsca organizacji międzynarodowych w tym procesie. W szczególności dotyczy to roli Międzynarodowej Organizacji Obrony Cywilnej (dalej – ICDO) i ONZ.

Utworzona w 1931 r. jako «Stowarzyszenie stref genewskich» («Strefy bezpieczeństwa») w 1958 r. przekształciła się w organizację pozarządową, aw 1972 r. stała się organizacją międzyrządową. Obejmuje 50 krajów, a kolejne 8 – mają status obserwatora.

Zgodnie ze statutem ICDO przyczynia się do wzmocnienia międzynarodowej koordynacji rozwoju i doskonalenia OC, rozwija uniwersalną, powszechnie akceptowaną koncepcję OC, dąży do wzmocnienia elementu prewencyjnego w swoich działaniach poprzez zapobieganie i minimalizowanie skutków klęsk żywiołowych i katastrof spowodowanych przez człowieka. ICDO ma umowę z Biurem Narodów Zjednoczonych ds. Koordynacji Pomocy Humanitarnej , w szczególności współpracuje ze swoim oddziałem w Genewie w ramach programów dotyczących wykorzystania zasobów wojskowych i urządzeń OC w katastrofach. Spośród obszarów działalności ICDO warto wspomnieć:

- szkolenie krajowego personelu kierowniczego do działań w katastrofach (prowadzone w Centrum Szkoleniowym OC w Szwajcarii);

- zapewnienie pomocy technicznej państwom w zakresie tworzenia i doskonalenia systemów zapobiegania katastrof i ochrony ludności;

- promowanie doświadczenia i wiedzy na temat OC oraz zarządzania w sytuacjach kryzysowych (przeprowadzane za pośrednictwem centrum dokumentacji ICDO i biblioteki ICDO);

- pośrednictwo i współpraca między państwami członkowskimi a międzynarodowymi organizacjami rządowymi i pozarządowymi zajmującymi się kwestiami Obrony Cywilnej.

Na Druguej Światowej Konferencji z OC w 1994 roku (ok. Amman, Jordania) ICDO wezwała kraje w swojej działaności wychodzić z założenia, że termin «działania obrony cywilnej» musi być używany do identyfikacji jakichkolwiek działań humanitarnych w celu ochrony ludności i jej mienia i środowiska.

Pod auspicjami ICDO w ramach Międzynarodowej Konferencji Ministerialnej «Obrona cywilna – narzędzie do zrównoważonego rozwoju» 22 maja 2000 r. w Genewie odbyło się podpisanie Konwencji ramowej o pomocy w dziedzinie OC. Państwa, które ją podpisały, w tym Ukraina zobowiązują się do promowania współpracy między służbami OC, zwłaszcza w dziedzinie kształcenia zawodowego, wymiany informacji i ekspertyzy i mają na celu ograniczenie przeszkód, które pojawiają się, podczas pomocy w celu przyspieszenia reakcji na sytuację nadzwyczajną.

Głównym zadaniem ONZ od momentu powstania w 1945 r. było zapobieganie konfliktom zbrojnym i minimalizowanie ich konsekwencji. Ale od początku lat siedemdziesiątych dwudziestego wieku wraz ze zmianą środowiska politycznego rośnie uwaga organizacji na walkę z klęskami żywiołowymi. Tak więc, 1964 Rezolucji ONZ 2034 wezwała państwa członkowskie ONZ do rozważenia możliwości ustanowienia odpowiedniego krajowego aparatu planowego i wykonawczego przystosowanego do warunków krajowych i przeznaczonego do określenia zakresu i rodzaju wymaganej pomocy w przypadku katastrof naturalnych oraz w celu zapewnienia jednolitych operacji zarządzania taką pomocą. Przyczyniło się to do tworzenia służb OC w krajach, w których ich nie było, i rozszerzanie istniejących zadań służb reagowania na katastrofy.

W 1991 r. Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych przyjęło rezolucję 46/182 z 19 grudnia 1991 r., która miała skoncentrować wysiłki społeczności międzynarodowej na zapobieganiu i kontroli klęsk żywiołowych.

Potrzeba przeprowadzenia specjalnych dochodzeń w sprawie zjawisk naturalnych prowadzących do klęsk żywiołowych zmusiła ONZ do ogłoszenia lat 90. XX wieku Międzynarodowym Dziesięcioleciem Zmniejszenia Strat z Powodu Klęsk Żywiołowych. W strukturze ONZ powołano Biuro Koordynacji Pomocy Humanitarnej, kierowane przez Koordynatora ds. Pomocy w sytuacjach kryzysowych. W oparciu o te decyzje większość krajów na świecie dokonała odpowiednich zmian w ich własnym ustawodawstwie i opracowała strategię przeciwdziałania klęskom żywiołowym.

Urząd ds. Koordynacji Pomocy Humanitarnej i Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju ponoszą główną odpowiedzialność za pomoc operacyjną w przypadku klęski żywiołowej. Pomoc jest świadczona za pośrednictwem Światowego Programu Żywnościowego, Biura Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców i Funduszu Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci itp.

Ponadto problemom powstania klęsk żywiołowych i walki z nimi było poświęcono mnóstwo konferencji światowych i spotkań pod auspicjami ONZ: Światowa konferencja nt. Środowiska ludzkiego i rozwoju w Sztokholmie (Szwecja) oraz Światowa konferencja na temat środowiska i rozwoju w Rio de Janeiro (Brazylia) w 1992 r.; Światowa Konferencja na temat ograniczania zakresu klęsk żywiołowych w Jokohamie (Japonia) w 1994 roku i Kobe (Japonia) w 2005 i Światowy Szczyt Zrównoważonego Rozwoju w Johannesburgu (RPA) w roku 2002. Tym problemom jest poświęcony raport globalny «Zmniejszenie ryzyka katastrof: zadania rozwoju» w ramach programu rozwoju ONZ, przygotowanego przez Biuro zapobiegania kryzysom i odbudowy w 2004 roku, a także szereg innych dokumentów, w tym Międzynarodowej strategii ograniczania skutków katastrof. Strategia przewiduje skoncentrowanie się na zarządzaniu ryzykiem jako składniku zrównoważonego rozwoju i partnerstwa między rządami, organizacjami społeczeństwa obywatelskiego, agencjami ONZ, środowiskami akademickimi, mediami i innymi zainteresowanymi stronami.

Cztery główne cele strategii to: podniesienie świadomości społeczeństwa w zakresie środków ograniczania ryzyka katastrof, zapewnienie gotowości władz publicznych do radzenia sobie z tymi kwestiami, promowanie interdyscyplinarnych i międzysektorowych partnerstw, a także poprawa wiedzy naukowej na temat przyczyn klęsk żywiołowych i skutków naturalnych zagrożeń.

Dziś ONZ jest główną strukturą koordynującą międzynarodowe operacje reagowania w przypadku katastrof.

SPIS LITERATURY

1. Всемирный день гражданской обороны. – Режим доступу : http://www.calend.ru/holidays /0/0/17/.

2. Идеология взаимопомощи заменила идеологию вражды. – Режим доступу : http://www.washprofile.org/ru/node/233?PHPSESSID=aff2aa12a633ee1502b8db562bd7ee06.

3. Международная Организация Гражданской Обороны. – Режим доступу : http://www.obzh.ru/ learn/m.html.

4. Международная стратегия уменьшения опасности бедствий. – Режим доступу : http://www.un.org/russian/ha/isdr/.

5. Міжнародна організація цивільної оборони (МОЦО). – Режим доступу : http://www.mns.gov.ua/inter/coop/icdo/ main.ua.php?p=1.

6. Организация Объединенных Наций. – Режим доступу : http://www.undp.org.

7. Помощь в случае стихийных бедствий: Резолюция Генеральной Асамблеи ООН 2034 от 7 декабря 1965 г. – Режим доступу : http://daccessdds.un.org/doc/ RESOLUTION/GEN/NR0/220/47/IMG/NR022047.pdf?OpenElement.

8. Рамочная конвенция по оказанию помощи в области гражданской обороны. – Режим доступу : http://www.mns.gov.ua/inter/dogovors/conv/russia.ru.php?p=1.

9. Снижение рисков катастроф: задача развития. Глобальный доклад. – Режим доступу : http://www.undp.org/bcpr/disred/documents/publications/rdr/xecsummary_russian.pdf.

10. Укрепление координации в области чрезвычайной гуманитарной помощи Организации Объединенных Наций : Резолюция Генеральной Асамблеи

ООН 46/182 от 19 декабря 1991 г. – Режим доступу : http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/587/14/IMG/NR058714.pdf?OpenElement.

11. Editorial // Revue Internationale de Protection Civile. – 2005. – С. 3. – Режим доступу : http://www.icdo.org/pdf/pub/icdo-journal-2005-a-french.pdf.

12. Foundation of the «Association des Lieux de Genève». – Режим доступу : http://www.icdo.org/ ab-history.html.

РОЛЬ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ ЗАКЛАДІВ МЕДИЧНОЇ ГАЛУЗІ

Ємець О. М.
Науковий керівник – Жмайлова О. Г., кандидат економічних наук, доцент
Сумський національний аграрний університет

На сьогодні в Україні питання збереження життя і здоров'я громадян – це питання національної безпеки держави. Зважаючи на те, що вплив людського фактора на ефективність системи охорони здоров'я зараз незначний (лише 10%), то на 90% її ефективність обумовлюється самою системою і тим, як вона побудована. А це залежить від її управлінців і якісного менеджменту. Саме тому, пріоритетним чинником при розробці кадрової політики у сфері охорони здоров'я залишається питання планування трудових ресурсів, управлінських кадрів, індикаторів та стандартів у кадровому забезпеченні. Воно визначено як надважливе, оскільки те, що відбувається на зараз, зосереджено, здебільшого, або на витратах і кінцевих результатах, або на кадрових потребах конкретних програм в галузі охорони здоров'я, тобто, наявна недосконала система планування кадрового складу охорони здоров'я.

Як свідчать статистичні дані [1], станом на кінець 2016 р. в лікувальних закладах МОЗ України залишалися вакантними майже 22 тис. лікарських посад. Частка осіб пенсійного віку серед лікарів досягла 24%. Укомплектованість штатних посад фізичними особами молодших спеціалістів з медичною освітою майже 95% (у лікувальних закладах близько 87%). В Україні не вистачає понад 100 тис. медичних сестер, у п'ятистах амбулаторіях жодна лікарська посада на кінець 2016 р. не була укомплектована основним працівником, понад сімсот фельдшерсько-акушерських пунктів не мали жодного молодшого спеціаліста з медичною освітою, існує реальний дефіцит медичних кадрів у військовій ланці.

Цілком зрозуміло, що найближчим часом ці вакансії заповнити неможливо. В даному випадку мова йде не лише про лікарів і медичних сестер, а і про якісний менеджмент, якісний допоміжний персонал, що дозволить створити і забезпечити лікарів нормальними умовами для роботи, а для пацієнта – створити нормальні умови медичного обслуговування і отримання медичної послуги.

Варто зазначити, що ще більшої гостроти питання кадрового забезпечення набувають у процесі впровадження змін системи охорони

здоров'я та країни в цілому. Так, з кожним роком вони поглиблюються і вже набули певних ознак кризових явищ. Це підтверджується недостатністю засобів, що виділяються з Державного бюджету на розвиток охорони здоров'я; здебільшою не готовністю до змін самих працівників охорони здоров'я та падінням їх мотивації до якісної роботи (у зв'язку з нівелюванням значущості та престижності професії медика, низьким соціальним статусом).

Серед інших причин, що обумовлюють складність у вирішенні кадрових питань закладів медичної галузі залишаються [2]:

– по-перше, те що на сьогодні діяльність державних органів влади та органів місцевого самоврядування далека від координації спільних зусиль задля розв'язання кадрових потреб;

– по-друге, професійна діяльність органів медичного самоврядування ще не набула повного інституційного закріплення;

– по-третє, поглиблення деструктивних явищ посилюється тим, що очікування суспільства від результату реформ галузі далекі від реалій і, досить часто, критика спрямовується безпосередньо на медиків-практиків;

– і, наостанок, в додаток до всього, на жаль, в медичній галузі ще на сьогодні підтримується високий рівень тіньових відносин.

Отже, усе вище зазначене є ознакою відсутності концептуального планування кадрової політики в системі охорони здоров'я, що, у свою чергу, унеможливлює ефективність запровадження успішних змін медичної галузі (у зв'язку з розпорошенням та неефективним використанням фінансових ресурсів, відходом від соціально-орієнтованих принципів політики у сфері охорони здоров'я).

Актуальним у вирішенні кадрового питання лікувальних закладів залишається їх захист і створення мотивації для медичних працівників. Найкраща мотивація – це висока легальна заробітна плата. Саме так, лікар має отримувати від своєї роботи емоційне, моральне задоволення та матеріальну винагороду, яка б його влаштовувала, і лише тоді пацієнти зможуть бути задоволені медичними послугами.

В цілому можна констатувати, що досягнення мети кадрового забезпечення медичної галузі можливо шляхом використання такого підходу як складової процесу постійного вдосконалення. Такий підхід дозволить визначити принципи і цінності кадрової політики та трудових ресурсів, чітко окреслити цілі, які стоять перед забезпеченням галузі управлінськими кадрами, створити професійну модель сучасного фахівця та його професійний образ, а також забезпечить якісне функціонування всієї системи менеджменту охорони здоров'я та ефективну діяльність медичних закладів сьогодні та на перспективу.

Важлива роль у цьому має бути відведена стратегічному плануванню та розробленню політики у сфері трудових ресурсів охорони здоров'я, яка передбачає [2]:

– управління людським капіталом охорони здоров'я і охоплює не лише керування людьми, а й управління процесами на різних рівнях системи, що здійснюється самими людськими ресурсами за допомогою ціннісно-цільового та компетентнісного методів управління;

– визначення пріоритетних потреб і дій на основі існуючого стану кадрових ресурсів охорони здоров'я з демонстрацією послідовності здійснення політики, розробленням і реалізацією пріоритетних дій щодо кадрових ресурсів охорони здоров'я;

– впровадження професійного медичного самоврядування з поступовим передаванням регуляторних та управлінських функцій до самоврядної інституції.

Таким чином, здійснення заходів щодо кадрового забезпечення в системі менеджменту охорони здоров'я, управління і раціонального використання трудового потенціалу дозволить забезпечити відносне скорочення загальної величини витрат на утримання цього блоку нематеріального виробництва; поліпшення якості надання лікувально-оздоровчих послуг та підвищення економічної ефективності праці трудового потенціалу медичної галузі в умовах проведення реформ та ринкових перетворень. Якщо цього не буде зроблено, то будь-які спроби реформування медичної галузі не матимуть успіху, особливо в умовах децентралізації – одного із важливих чинників результативних змін. Окрім того, підтримка на високому рівні, яка може зв'язувати фахову та спеціальну підготовку управлінських кадрів зі стратегіями в системі управління і розвитку кадрової політики галузі охорони здоров'я, (особливо в умовах децентралізації повноважень щодо прийняття рішень), є важливою для забезпечення системи відповідним чином підготовленими керівниками.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Державна служба статистики. – Режим доступу : http://ukrstat.gov.ua.

2. Устінов О. В. Нова система охорони здоров'я : лідерство, управління, фінанси. – Режим доступу : https://www.umj.com.ua/article/116739/nova-sistema-ohoroni-zdorov-ya-liderstvo-upravlinnya-finansi.

ROLA NATO W PRZECIWDZIAŁANIU KATASTROFOM

Lahodzinskyi M. W.
Szkoła Główna Służby Pożarniczej Rzeczypospolitej Polskiej
Opiekun naukowy - Chubina T. D., doktor nauk historycznych, profesor
Czerkaski instytut bezpieczeństwa pożarowego im. Bohaterów Czornobyla
Narodowego Uniwersytetu obrony cywilnej Ukrainy

Sojusz Północnoatlantycki (NATO), utworzony w 1949 r. jako blok militarno-polityczny, również nie pozostaje na uboczu reagowania na klęski. Zwłaszcza już w 1953 r. NATO opracowało jednolity uzgodniony program pomocy w przypadku klęsk żywiołowych. Do 1958 r. utworzono mechanizmy koordynacji pomocy państwom członkowskim w przypadku katastrof. Następnie, w 1971 r., te mechanizmy zostały zmienione, a stosunki międzyinstytucjonalne NATO z międzynarodowymi organizacjami humanitarnymi zostały ulepszone.

Zgodnie z rezolucją Zgromadzenia Ogólnego 45/221 z dnia 21 grudnia 1990 roku, zaczął się rozwijać projekt w sprawie wykorzystania zasobów wojskowych i aktywa operacji OC podczas katastrofy, co przewiduje udział NATO w tych działaniach.

W grudniu 1992 roku zostały wydane poprawione zalecenia NATO w dziedzinie planowania obrony cywilnej, według których NATO powinno pełnić rolę koordynatora w przypadku awarii poza terytorium jej państw członkowskich na wniosek organizacji międzynarodowych (Biuro Narodów Zjednoczonych ds. Koordynacji Pomocy Humanitarnej, Federacja Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężyca).

Następnie, polityka NATO w zakresie reagowania na katastrofy została zmieniona w świetle współpracy i pomocy dla krajów członkowskich Północnoatlantyckiej Rady Współpracy (zwanej dalej NACC) oraz programu Partnerstwa dla Pokoju NATO. 12 maja 1995 r. Rada Północnoatlantycka zatwierdziła zaktualizowaną politykę pomocy w przypadku klęsk żywiołowych w czasie pokoju, której podstawowe zasady zostały określone jak następuje:

- Rządy poszczególnych państw członkowskich NATO mają decydujący głos w odpowiedzi na wniosek o pomoc w przypadku katastrofy. Wniosek o pomoc pochodzi od rządu poszkodowanego kraju, ONZ lub innej odpowiedniej organizacji;

- NATO nie przejmie oddzielnej misji humanitarnej i nie będzie odgrywało roli dodatkowego szczebla w systemie organizacji udzielania pomocy;

- Sojusz nie powinien powielać ani ingerować w pracę innych organizacji międzynarodowych stworzonych w celu pomocy ludności w razie katastrofy;

- Zasoby cywilne są zawsze podporządkowane swoim krajom. Standardowa praktyka obejmuje konsultacje między odpowiednimi organizacjami międzynarodowymi i poszczególnymi krajami, a jednocześnie informuje NATO o współpracy ze stolicami poszczególnych państw.

Uznając znaczenie wzmacniania współpracy międzynarodowej w dziedzinie operacji międzynarodowych, klęsk żywiołowych, 17 grudnia 1997 Rada Partnerstwa Euroatlantyckiego (dalej – EAPC) poparła propozycję Rosji w sprawie Euro-Atlantyckiego potencjału odpowiedzi na katastrofy, która przewidywała utworzenie Centrum Euroatlantyckiego ds. Koordynacji Reagowania na katastrofy (dalej – EASCRC) i Euroatlantyckiej Jednostki Reagowania na katastrofy (zwane dalej EAPRC). Ta ostatnia nie jest trwałą strukturą i składa się z różnych komponentów krajowych, dobrowolnie przekazywanych przez kraje członkowskie EAPC i mogą być stosowane w przypadku poważnego zagrożenia w obszarze państw EAPC. EASCRC jest kierowany przez dyrektora Komitetu Planowania Cywilnego NATO w sytuacjach kryzysowych.

Jednocześnie ONZ zachowuje wiodącą rolę w koordynowaniu międzynarodowego zarządzania działaniami z likwidacji skótków katastrof, a EASCRC uzupełni i zapewni dodatkowe wsparcie dla ONZ. Misja EASCRC w składzie EAPC jest koordynująca. Ponieważ, w przypadku katastrofy wymagającej pomocy międzynarodowej, decyzja o udzieleniu pomocy za pośrednictwem EASCRC lub bezpośrednio do dotkniętego kraju pozostaje w gestii rządu każdego kraju, przy czym za dowództwo działaniami odpowiada państwo dotknięte klęską.

W ramach NATO Komitet ds. Ochrony Cywilnej, pod auspicjami Wyższego Komitetu NATO ds. Planowania w przypadku katastrofy charakteru cywilnego, jest punktem, w którym kraje członkowskie i kraje partnerskie wymieniają się informacją na temat gotowości na wypadek klęsk żywiołowych i analizy po katastrofie. Aby zapewnić skuteczną pomoc w sytuacjach kryzysowych, kraj i organizacja powinny osiągnąć porozumienie w celu zmniejszenia barier administracyjnych w finansowaniu, przekraczaniu granicy, odprawie celnej, transporcie towarów humanitarnych, statusie personelu itp.

Nie pozostaje na uboczu współpracy z organizacjami międzynarodowymi w zakresie reagowania na rozmaite katastrofy i Ukraina, dla której priorytetami w tym obszarze są w szczególności:

– stworzenie prawnych i umownych ram dla wspólnego zapobiegania i likwidacji skutków katastrof na dwustronnej i wielostronnej zasadzie;

– opracowanie wspólnych planów i mechanizmów realizacji porozumienia w sprawie działań w przypadku klęsk żywiołowych i katastrof technogenicznych;

– wypracowanie mechanizmów współdziałania ze strukturami innych państw i organizacji międzynarodowych odpowiedzialnych za zapobieganie i likwidację skutków katastrof, a także wymianę informacji i doświadczeń w tych kwestiach.

Ukraina bierze czynny udział w realizacji operacji humanitarnych ONZ. Ponadto, w ramach planu działania Ukraina-NATO, jednym z celów współpracy jest wzmocnienie roli Ukrainy jako kluczowego gracza w regionalnej pomocy w przypadku klęsk żywiołowych i cywilnych sytuacji kryzysowych; wspieranie Ukrainy w ulepszaniu krajowego zintegrowanego systemu planowania w sprawach katastrof cywilnych i reagowania na klęski żywiołowe; rozwój interoperacyjności w organizacji i procedurach operacji z likwidacji skutków katastrof, w tym poprzez mechanizmy EASCRC.

Dalsza intensyfikacja współpracy Ukrainy z organizacjami międzynarodowymi w tym zakresie przyczyni się do opracowania doświadczenia krajów świata oraz doskonalenia na jego podstawie szkolenia swoich menedżerów krajowego, regionalnego i lokalnego poziomu z zarządzania ryzykiem o charakterze przemysłowym, naturalnym i społecznym oraz w zakresie zarządzania kryzysowego i rozwoju publicznego i prywatnego ubezpieczenia zagrożenia natury naturalnej i technogenicznej, a także modernizacja bazy materiałowej i technicznej jednostek ratowniczych na podstawie nowoczesnych technologii.

Podsumowując, istnieją powody do stwierdzenia, że na obecnym etapie wzrasta rola organizacji międzynarodowych (w szczególności ICDO, ONZ, NATO) w koordynowaniu współpracy społeczności światowej w zakresie ochrony ludności i terytoriów przed katastrofami i przezwyciężania ich negatywnych konsekwencji w różnych częściach świata. Powodem tego jest wzrost liczby katastrof, które mają globalne negatywne konsekwencje dla całej ludzkości oraz potrzeba koordynacji wysiłków różnych krajów i zasobów, które one przeznaczają na ich likwidację.

SPIS LITERATURY

1. План дій Україна – НАТО. – Режим доступу : http://www.nato.int/docu/basictxt/b021122u.htm.

2. Роль НАТО у реагуванні на катастрофи. – Режим доступу : http://mns.gov.ua/inter/coop/nato/ natorole.ua.php?p=1.

3. Укрепление Бюро Координатора Организации Объединенных Наций по оказанию помощи в случае стихийных бедствий : Резолюция Генеральной Асамблеи ООН 45/221 от 21 декабря 1990 г. – Режим доступу : http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/ GEN/NR0/571/26/IMG/NR057126.pdf?OpenElement.

ЗВЕРНЕННЯ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ОДИН ІЗ МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

Малихін В. В.
Науковий керівник – Котляр Д. О.
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Права людини, гарантовані Конституцією та міжнародними угодами нашої країни, мають бути реалізовані. Один із засобів реалізації прав людини полягає у тому, що їх можна захистити у випадку порушення. Реальний захист прав людини належить до найгостріших проблем української дійсності. В останні роки це питання є предметом серйозного наукового аналізу. Конституційне прагнення розвивати і зміцнювати демократичну державу неможливо реалізувати без утвердження в суспільній свідомості і соціальній практиці невідчужуваних прав і свобод людини, нормативного закріплення їх гарантій. Держава зобов'язана проявляти активність у забезпеченні прав людини, у створенні матеріальних, організаційних, соціальних, політичних та інших умов для найповнішого використання людиною своїх прав і свобод.

Для забезпечення реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина Конституція і законодавство України передбачають можливість здійснення громадянами певних дій, а також утворення системи органів держави, призначенням якої є допомога громадянам у реалізації і захисті їх прав. Можливості здійснення громадянами певних вчинків щодо захисту власних прав і свобод система органів, які захищають і забезпечують ці права та свободи, утворюють юридичний механізм захисту прав людини.

Юридичний механізм захисту прав людини – це можливості здійснення громадянами певних вчинків щодо захисту власних прав і свобод.

Конституція України передбачає можливості здійснення громадянами дій, спрямованих на захист таких прав і свобод:

- захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань;
- об'єднуватися в політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод;
- проводити збори, мітинги, походи і демонстрації;
- направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення до органів державної влади;

- захищати в суді свої права і свободи;

- звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;

- звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних установ або органів [1].

У сучасному світі права і свободи людини захищені не лише на державному, але й на міжнародному рівні. На території Європи діють щонайменше три міжнародні системи захисту прав людини:

1) система ООН, що діє на основі так званої «Хартії прав людини», яку утворюють Загальна декларація прав людини, міжнародні пакти 1966 р. та інші документи;

2) система Наради з безпеки та співробітництва у Європі, що діє на основі Заключного акта, підписаного в 1975 р. в Гельсінкі (Фінляндія);

3) система в межах Ради Європи, що спирається на Європейську конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р., а також додаткові протоколи до неї;

Особливого авторитету набула система Ради Європи, у межах якої з метою контролю за дотриманням прав людини діють Європейська комісія з прав людини та Європейський суд із прав людини. Вони розглядають скарги окремих осіб, неурядових організацій і груп щодо порушення їхніх прав державами — членами Ради Європи [2, 105].

Європейський суд з прав людини – це міжнародний судовий орган, який покликаний перевіряти дотримання державами-членами Ради Європи прав та гарантій їх забезпечення, передбачених Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. Дане завдання Суд виконує, розглядаючи скарги, подані громадянами або, державами [3, 68].

Суд розглядає міждержавні заяви та індивідуальні звернення, а також наділений повноваженнями щодо надання консультативних висновків стосовно тлумачення Конвенції та протоколів до неї. Індивідуальні заяви можуть подаватися будь-якою особою, групами осіб, юридичними особами або неурядовими організаціями, які вважають, що їхні права чи свободи, гарантовані Конвенцією, було порушено державою.

Під час розгляду звернень Суд вирішує питання про те, чи справді держава в особі її органів влади або посадових осіб допустила порушення взятих на себе зобов'язань в межах Конвенції та протоколів до неї. За умови визнання факту порушення Суд застосовує до держави відповідні санкції.

Звернення за захистом своїх прав до Європейського суду з прав людини можливе за умов: якщо особою вичерпано усі доступні ефективні національні засоби юридичного захисту; якщо не пропущений строк звернення до Суду (строк звернення – протягом шести місяців з дня ухвалення остаточного рішення національного суду, яке не підлягає оскарженню); якщо справа ще не розглядалася Судом з тих самих підстав і не використано іншого міжнародного механізму захисту права.

Використання усіх доступних ефективних національних засобів юридичного захисту є обов'язковою передумовою для звернення до Суду.

Треба використати всі засоби правового захисту в державі, якої стосується заява, які могли б виправити ситуацію, про яку здійснюється

скарження. Свідченням того, що використано усі наявні засоби національного захисту, є оскарження судового рішення до суду касаційної інстанції та одержання рішення цього суду [4].

Згідно з практикою Європейського суду з прав людини, не вважаються засобами юридичного захисту, які необхідно обов'язково використати перед зверненням до Суду, несудові процедури, зокрема, звернення до парламенту, президента, уряду, міністрів, прокуратури або Уповноваженого з прав людини.

Рішення Суду підлягає виконанню з дня, коли воно набуває статусу остаточного. Відповідно до Конвенції, кожна держава-учасниця визнає юрисдикцію Суду і зобов'язується виконувати його остаточні рішення у справах, у яких вона є стороною. Порядок виконання рішень Суду в Україні визначається Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Виконання рішення Суду може полягати у трьох аспектах: виплаті відшкодування, застосуванні додаткових заходів індивідуального характеру, а також заходів загального характеру, спрямованих на попередження випадків аналогічних порушень у майбутньому [5].

Контроль за належним виконанням рішень Європейського суду з прав людини здійснює Комітет міністрів Ради Європи.

Таким чином, можна стверджувати, що в нашій країні діє система захисту прав людини, подібна до тієї, що існує у розвинутих демократичних країнах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України К. : «Юрінком», 2003.

2. М. Дженіс, Р. Кей, Е. Бредлі «Європейське право у галузі прав людини : джерела і практика застосування». – К. : «АртЕк», 1997. – 624 с.

3. Татам Алан «Право Європейського союзу». – К. : «Абрис», 1998. – 424 с.

4. Европейская Конвенция о защите прав человека и основных свобод. Государство и право. – М., 1993. – №4.

5. Закон України «Про визнання та виконання в Україні рішень іноземних суддів» від 29 листопада 2001 р.№ 2860-III.

ТЕРОРИЗМ ЯК ОДНА ІЗ ГОЛОВНИХ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ЛЮДСТВА

Попович О. В.
Науковий керівник – Федоренко Я. А., доктор історичних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Глобальні проблеми, які постали перед народами різних країн, виникли в різних сферах життєдіяльності людей. В одному випадку мова йде про ті чи інші сторони розвитку продуктивних сил, стан і якість навколишнього середовища, в іншому – про кардинальні питання зовнішньої і внутрішньої політики, в третьому – про стосунки людини і

суспільства тощо. Глобальні проблеми загострились настільки, що без них неможливо нині скласти реалістичне уявлення про сучасні тенденції суспільного розвитку, про майбутнє людства.

Серед усіх сучасних глобальних проблем особливо гостро стоїть проблема тероризму. Тероризм охоплює не тільки політичну чи економічну площину суспільного життя, він торкається, передусім, моральних та етичних вимог людства [1].

Тероризм (від лат. *Terror* жах) – суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому невинних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей. Не застраховані від спалахів тероризму ні високорозвинені, ні відстаючі в економічному і соціальному розвитку країни з різними політичними режимами і державним устроєм, в т. ч. і наша Україна. І тому я вважаю за потрібне найдетальніше розглянути сутність тероризму, адже він є ніби «раковою пухлиною» розвитку людства [2].

Головна мета терористів – це залучити до діяльності велику масу людей, для яких чи мета терору настільки висока, що виправдовує різні засоби, чи настільки не розуміються в засобах, що здатні здійснити любу аморальність.

Глобалізація і усе більш широка інтернаціоналізація тероризму – це безперечний факт, перед яким сьогодні опинилося людство. Цей феномен обумовлений розширенням і глобалізацією міжнародних зв'язків і взаємодії в різних областях.

Схвильованість світової спільноти зростанням терористичної активності обумовлена численністю жертв терористів і величезним матеріальним збитком, терором, що наноситься, так і тим, що завдяки розвитку новітніх технологій, що мають подвійне призначення діяльності ЗМІ і глобальних комп'ютерних мереж, де культивуються насилля і жорстокість, у все більшого числа людей з'являється можливість отримати, а потім і використовувати інформацію про створення найвитонченіших засобів знищення і способи їх вживання.

Лише за останній час людські і матеріальні втрати у зв'язку з терористичними актами зафіксовані в США, Кенії, Росії, Японії, Аргентині, Індії, Пакистані, Танзанії, Ізраїлі, країнах Західної Європи.

Терористична діяльність в сучасних умовах характеризується широким розмахом, відсутністю явно виражених державних кордонів, наявністю зв'язку і взаємодії з міжнародними терористичними центрами і організаціями; жорсткою організаційною структурою, що складається з керівної і оперативної ланки, підрозділів розвідки і контррозвідки, матеріально-технічного забезпечення, бойових груп і прикриття; жорсткою конспірацією і ретельним відбором кадрів; наявністю агентури в правоохоронних і державних органах; хорошим технічним оснащенням; наявністю розгалуженої мережі конспіративних укриттів, учбових баз і полігонів.

На сьогодні терористичні дії в більшості випадків носять яскраво виражений антигуманний характер, їх відрізняє збільшення замахів на життя та здоров'я людей при зменшенні посягань на матеріальні об'єкти; зростання числа вбивств на замовлення; збільшення людських жертв в окремих терористичних актах; посилення жорстокості та зухвальства у діях терористів. Чого тільки варта діяльність одного із найбільших терористичних угрупувань «ІДІЛ». Адже більшість найбільш кровопролитних терористичних актів пов'язані саме з ним. Як приклад можна привести ті, що отримали найбільший резонанс та найкраще висвітлені засобами масової інформації та комунікації. Так, 13 й 14 листопада 2015 року відбулася серія терактів, в X та XI округах Парижа та місті Сен-Дені відповідальність за які взяла ІДІЛ [3]. Майже одночасно відбулися кілька інцидентів: вибухи біля стадіону «Стад де Франс», де проходив товариський матч між збірними Франції та Німеччини, на якому був присутній тогочасний президент Франсуа Олланд, розстріл відвідувачів ресторану, а також інцидент із заручниками в театрі Батаклан. Загалом загинуло не менше 129 осіб.

14 липня 2016 року в французькому місті Ніцца стався ще один теракт. Близько 22:30 вантажний автомобіль Renault Midlum протаранив натовп людей, що зібрався на Англійській набережній, спостерігаючи за феєрверком з нагоди Дня взяття Бастилії. Вантажівка проїхала 100 м перед тим як заїхати у натовп та проїхала 2 кілометри у натовпі. Вантажівка рухалася зигзагами для того, щоб зачепити якомога більше людей. Керував автомобілем 31-річний громадянин Франції туніського походження. Поліція почала стріляти в машину, вбивши водія та перервавши атаку, внаслідок якої загинуло 84 особи та більше 100 – травмовано [4].

Ще один теракт стався у столиці Федеративної Республіки Німеччина Берліні. 19 грудня 2016, о 20:14 за місцевим часом, чоловік скерував вкрадену вантажівку у Різдвяний ярмарок на площі Брайтшайдплац в берлінському районі Шарлоттенбург, вбивши 12 людей [5].

3 червня 2017 року сталася серія терактів у Лондоні. Близько 22:08 (BST) вантажівка на швидкості близько 50 миль на годину наїхала людей, які перебували на пішохідній частині Лондонського мосту. Крім того, невідома особа здійснила збройний напад на ресторан поблизу від ринку Боро-Маркет, поранивши двох чоловік ножем; через напад поліція змушена була відкрити вогонь. Також поліція повідомила про інцидент у районі Воксголл. Загинуло 8 осіб [6].

З огляду на це, варто зазначити, що в сучасному світі високих технологій і загальної інтеграції неможлива боротьба з тероризмом кожної країни окремо. Потрібна коаліція всіх країн, зацікавлених в знищенні цього феномену. Треба завдавати удару і відразу по всіх напрямах діяльності терористів, при чому цей удар повинен складатися не лише з військових заходів, але і із економічних, політичних. Питання полягає не лише в тому, аби знищити військові підрозділи бандитів, але і в перекритті фінансових ресурсів цим людям [7].

Україна також активно долучилася до світового співтовариства у боротьбі проти міжнародним тероризмом. Законодавство нашої держави

будується на нормах міжнародного права. Але в умовах неоголошеної війни на Сході та непоодиноких терористичних актах на тимчасово неконтрольованих територіях, стала очевидною потреба у суттєвому вдосконаленні вже існуючої законодавчої бази та розробки нової стратегії протидії тероризмові, яка б врахувала всі найкращі світові практики, а також досвід проведення операції Об'єднаних сил.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гушер А. И. Проблема терроризма на рубеже третьего тысячелетия новой эры человечества [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.e-journal.ru/p_euro-st3-3.html.

2. Замковой В. И., Ильчиков М. Терроризм – глобальная проблема современности. Москва: Гардарика, 2006. 250 с.

3. Овещенко Д. «Подорож» європейською кризою / Д. Овещенко [Електронний ресурс] // Free Voice IAC – Режим доступу : http://iac.org.ua/podorozh-yevropeyskoyu-krizoyu/.

4. Теракт в Ніцці : подробиці трагедії у Франції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.rbc.ua/ukr/news/terakt-nitstse-podrobnosti-tragedii-frantsii-1468559977.html

5. Теракт на різдвяному ярмарку в Берліні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.turkaramamotoru.com/uk/Теракт-на-різдвяному-ярмарку-в-Берліні -368255.html.

6. Теракт у Лондоні [Електронний ресурс] // 24 канал. – Режим доступу : https://24tv.ua/terakt__u_londoni_tag5499/.

7. Авдеев Ю. И. Особенности современного международного терроризма и некоторые проблемы борьбы с ним. URL: http://www.waaf.ru/3x.htm.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЩОДО ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В УМОВАХ НС

Рожко В. О.
Науковий керівник – Кришталь Т. М., доктор економічних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Аналіз статистики виникнення надзвичайних ситуацій (НС) в Україні за останні роки свідчить про те, що зростання їх кількості та масштабності становлять загрозу національній безпеці України. Зокрема, упродовж 2017 року в Україні зареєстровано 166 НС, кількість яких порівняно з 2016 роком збільшилася на 11,4%, при цьому кількість НС техногенного характеру зменшилася на 10,7%, а кількість НС природного та соціального характеру збільшилася на 20,2% та 125% відповідно[1].

На органи державного управління у сфері цивільного захисту покладаються завдання щодо здійснення комплексу заходів із реагування на НС та ліквідації їх наслідків. Масштабність та складність цих завдань

вимагає підвищувати ефективність функціонування органів державного управління до рівня, що забезпечує їх виконання.

Прийняття управлінського рішення в умовах НС впливає не лише на збереження життя та здоров'я людей, навколишнього природного середовища та майна, але й дозволяє раціонально використовувати матеріальні та фінансові ресурси. Тому питання оптимізації процесу прийняття управлінського рішення в умовах НС є беззаперечно важливим і актуальним.

У вузькому розумінні прийняття рішення трактується як вибір найкращого з безлічі альтернативних варіантів, а у широкому – прийняття рішення ототожнюється з усім процесом управління [2].

Ураховуючи особливості управління в умовах НС, органи управління цивільного захисту для виконання своїх функцій повинні мати надійні системи підтримки прийняття рішень. Такою системою можуть бути ситуаційні центри (СЦ), бурхливий розвиток яких спостерігається в розвинутих країнах останніми роками.

У грудні 2013 р. Європейська Комісія опублікувала офіційний документ щодо нових законодавчих актів, які «зміцнюють» загальноєвропейську політику в сфері управління НС [3]. У цьому документі вказується на те, що потрібні добре скоординовані дії країн-членів ЄС як при реагуванні на НС, так і при підготовці до них та їх попередженні.

Особливу роль в організації спільного реагування на теренах ЄС відіграє Координаційний центр реагування на НС (Emergency Response Coordination Centre), який був відкритий в травні 2013 р. До його функцій належить: неперервний (цілодобовий – 24/7) моніторинг ситуації щодо НС в усьому світі, надання інформації країнам-членам ЄС, управління реєстром сил та засобів реагування, які можуть бути розгорнуті негайно у випадку великомасштабної НС. Для таких НС центр має підготувати план реагування із зазначенням необхідних сил та засобів реагування, що рекомендується надавати кожній з країн-членів ЄС (остаточне рішення щодо надання допомоги та її розмірів залишається за країнами-членами ЄС). До того ж даний Центр виконує функції «кризової кімнати» для управління операціями з надання гуманітарної допомоги [4].

З метою побудови системи підтримки прийняття рішень органами державного управління в умовах НС в Німеччині на базі Федерального управління цивільного захисту та допомоги при стихійних лихах був створений Спільний інформаційний та ситуаційний центр (Gemeinsames Melde- und Lagezentrum – GMLZ). До завдань цього центру належать: надання оперативної інформації (цілодобово) у випадку настання великомасштабної НС, в т.ч. надання інформації для ЗМІ; формування та регулярне оновлення матеріалів щодо загальної ситуації із захисту населення від НС, які надаються федеральним міністерствам та органам влади земель; аналіз та прогнозування загроз та можливих наслідків, пов'язаних з НС, визначення необхідних розмірів ресурсів; участь в управлінні спільними операціями з реагування на НС, що здійснюють країни-члени ЄС в рамках загальноєвропейського механізму.

Подібну увагу до цих питань демонструє і Швейцарія, де в структурі органу виконавчої влади, що реалізує державну політику в сфері цивільного захисту, функціонує Національний центр з НС (National Emergency Operations Centre), який є федеральним центром експертної підтримки прийняття рішень в умовах НС. Цей центр може функціонувати як в режимі цілодобового моніторингу, так і в режимі мобілізації всіх ресурсів. До основних завдань центру належить координація заходів з реагування на НС, які пов'язані з радіоактивними матеріалами, аваріями на підприємствах хімічної промисловості, проривами дамб, масштабними НС природного характеру.

В Україні з метою забезпечення ефективного управління та координації дій органів управління і підрозділів ДСНС, інших центральних і місцевих органів влади в разі загрози або виникнення небезпечних подій і надзвичайних ситуацій, також організовано роботу державного центру управління в НС, який являється спеціально обладнаним і оснащеним технічними засобами основним пунктом управління ДСНС України, з якого у режимах функціонування ЄДСЦЗ (в повсякденному, підвищеної готовності, надзвичайної ситуації та надзвичайного стану) здійснюється управління та координація дій органів управління і сил цивільного захисту, залучених до ліквідації небезпечних подій та наслідків НС, організовується взаємодія з центральними і місцевими органами влади та органами управління в НС інших держав [5].

Таким чином, основною метою вищезазначених Центрів є, перш за все, організація робіт з реагування на НС, створення інструменту підтримки прийняття рішень органами державного управління в кризових умовах, що призводить до покращення якості та оперативності управлінських рішень в умовах НС.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1 Інформаційно-аналітична довідка про виникнення надзвичайних ситуацій в Україні у 2017 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dsns.gov.ua/ua/Dovidka-za-kvartal/72899.html.

2. Гончаров І. В. Ризик та прийняття управлінських рішень : Навч. посіб. / І. В. Гончаров. – Х. : НТУ «ХПІ», 2003. – 150 с.

3. New legislation to strengthen European policy on disaster management. European Commission – MEMO/13/1120 10/12/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-1120_en.htm.

4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ec.europa.eu/echo/what/civil-protection/emergency-response-coordination-centre-ercc_en.

5. Про організацію роботи державного центру управління в надзвичайних ситуаціях : Наказ ДСНС України від 30.10.2013 № 665. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mns.gov.ua.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЯК СКЛАДОВОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Романюк О. І.
Науковий керівник – Кришталь Т. М., доктор економічних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Захист населення, територій, матеріальних і культурних цінностей від надзвичайних ситуацій – це одна з основних функцій держави, від ефективності здійснення якої безпосередньо залежить національна безпека і загалом існування держави.

У провідних зарубіжних країнах проблеми захисту населення, територій та інших об'єктів від надзвичайних ситуацій набувають дедалі більшої питомої ваги в межах вжиття заходів із забезпечення національної безпеки. В Україні ж цілісна система захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій дотепер ще перебуває у стадії створення, а колишня система цивільної оборони вже майже зруйнована, що становить загрозу національній безпеці. Це зумовлено недоліками у правовому регулюванні публічних відносин, недосконалістю організаційних засад державного управління.

До того, як 12 лютого 2015 р., внесли доповнення до Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р. №964-IV, поміж загроз національним інтересам і національній безпеці України така група загроз, як «загрози у сфері цивільного захисту», не виокремлювалася, а органи управління та сили цивільного захисту не належали до категорії суб'єктів забезпечення національної безпеки.

У стратегії національної безпеки України від 06.05.2015 р., поміж актуальних загроз національної безпеки держави визначено незадовільний стан єдиної державної системи і сил цивільного захисту. Також у згаданому офіційному документі стратегічного характеру закріплено положення про те, що розвиток Державної служби України з надзвичайних ситуацій має забезпечити підвищення її здатності до ефективного управління єдиною державною системою цивільного захисту [1].

У Кодексі цивільного захисту України закріплено норму про те, що цивільний захист забезпечується з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про основи національної безпеки України», суб'єктами, уповноваженими захищати населення, території, навколишнє природне середовище і майно – у мирний час, а також в особливий період – у межах реалізації заходів держави щодо оборони України [2].

З позитивної сторони слід відмітити, що у 2015 році було внесено низку доповнень до Закону України «Про основи національної безпеки України», спрямованих на визначення цивільного захисту одним з основних напрямів державної політики з питань національної безпеки. Зокрема, по-перше, органи та підрозділи цивільного захисту включені до переліку суб'єктів забезпечення національної безпеки; по-друге, перелік загроз національним інтересам і національній безпеці України доповнено групою загроз у сфері цивільного захисту, до яких відносяться: невідповідність

сучасним викликам стану ЄДСЦЗ, сил цивільного захисту, їх технічного оснащення; значне антропогенне та техногенне перевантаження території України, зростання ризиків виникнення НС техногенного та природного характеру; погіршення технічного стану гідротехнічних споруд каскаду водосховищ на річці Дніпро; непідтримка в належному технічному стані ядерних об'єктів на території України; небезпека техногенного, у тому числі ядерного та біологічного, тероризму [3]. Як зауважує Андреєв С. О. перелік загроз національним інтересам і національній безпеці України у сфері цивільного захисту, що міститься в ст. 7 Закону України «Про основи національної безпеки України» є неповним (фрагментарним) і не відображає реальну картину існуючого сьогодні в країні комплексу наявних та потенційних ризиків і загроз, які можуть зумовити виникнення соціальних та/або воєнних НС, а також НС комбінованої природи [4].

До того ж було доповнено основні напрями державної політики з питань національної безпеки такими напрямами у сфері цивільного захисту: забезпечення ефективного функціонування ЄДСЦЗ, оснащення сучасними видами техніки сил цивільного захисту; прийняття організаційних, економічних, інженерно-технічних та інших заходів щодо зниження ризиків виникнення НС до прийнятних рівнів; підвищення рівня екологічної, ядерної та радіаційної безпеки до норм і стандартів у відповідній сфері, в т.ч. перетворення об'єкта «Укриття» Чорнобильської АЕС на екологічно безпечну систему. Важливим кроком є доповнення повноважень суб'єктів забезпечення національної безпеки нормою про те, що органи і підрозділи цивільного захисту здійснюють заходи щодо захисту населення і територій від НС у мирний час та в особливий період [3].

Слід зауважити, що після прийняття вищезазначених доповнень до Закону України «Про основи національної безпеки України», до статусних законодавчих актів з питань діяльності ключових суб'єктів забезпечення цивільного захисту загальнодержавного рівня не було внесено будь-яких змін, які б конкретизували їхні функції та повноваження як суб'єктів забезпечення національної безпеки. Зокрема, таких змін не було внесено до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій» від 16 грудня 2015 р. №1052 [5].

Отже, можна констатувати, що законодавчі нововведення щодо цивільного захисту як складової забезпечення національної безпеки України потребують ще подальшого доопрацювання та конкретизації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 06.05.2015 р. «Про Стратегію національної безпеки України»: введено в дію Указом Президента України від 26.05.2015 р. №287/2015 // Офіційний вісник України. – 2015. – №43. – Ст. 1353.

2. Закон України від 02.10.2012 р. №5403-VI «Кодекс цивільного захисту України».

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України: закон України від 12.02.2015 р. №186-VIII // Офіційний вісник України. – 2015. – №18. – С. 477.

4. Андреєв С. О. Цивільний захист як напрям державної політики з питань національної безпеки: аналіз законодавчих новацій / С. О. Андреєв // Стратегічні пріоритети. – НІСД, Київ, 2015. – №4 (37). – С. 24–29.

5. Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій : постанова Кабінету Міністрів України від 16.12.2015 р. №1052 // Офіційний вісник України. – 2015. – №102.

ДО ПИТАННЯ ФІНАНСУВАННЯ ОРГАНІВ І ПІДРОЗДІЛІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Романюк О. І.
Науковий керівник – Дулгерова О. М., кандидат історичних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Досвід ліквідації надзвичайних ситуацій підтверджує: стале фінансове та матеріальне забезпечення О і П цивільного захисту є однією з основних умов якісного та своєчасного проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт у зоні ураження, а потім відбудови порушеного виробництва, умов життєдіяльності населення у випадку аварій, катастроф та стихійних лих.

Безперебійне постачання необхідних засобів та матеріалів, в першу чергу, залежить від наявності фінансових ресурсів та вміння їх оперативно розподілити та раціонально використати в складній обстановці.

Якщо врахувати, що на території України продовжують діяти АЕС, тисячі підприємств, які використовують у виробництві, перевозять та зберігають значну кількість небезпечних хімічних речовин (НХР), крім того щорічно виникає велика кількість аварій, катастроф та стихійних лих, то стає очевидним, що проблема надійного та своєчасного фінансового забезпечення є актуальною.

Термін «фінанси» походить від латинського finantia, що в перекладі означає «дохід», «платіж».

У сучасних умовах фінанси визначають як систему економічних відносин між державою, юридичними та фізичними особами, а також між окремими державами і міжнародними економічними інститутами й організаціями щодо акумуляції та використання грошових засобів на основі розподілу й перерозподілу валового внутрішнього продукту (ВВП) і національного доходу (НД).

Фінансове забезпечення служби цивільного захисту є невід'ємною частиною державної діяльності щодо охорони життя та здоров'я людей, національного багатства і навколишнього природного середовища.

Під матеріально-технічним постачанням та фінансовим забезпеченням ДСНС України слід розуміти систему товарно-грошових і господарських відносин, які виникають між органами влади, підприємствами, організаціями, фізичними особами з одного боку, та підрозділами ДСНС України, з іншого, в процесі централізованого постачання матеріально – технічних і фінансових

ресурсів (сировина, паливо, обладнання, речове майно, медикаменти, матеріали тощо); виконання договорів купівлі-продажу, надання матеріально-технічної допомоги.

Як юридичні особи, органи та підрозділи цивільного захисту організують своє фінансове забезпечення в межах чинного законодавства України у господарсько-фінансовій сфері.

Структура господарсько-фінансових зв'язків органів та підрозділів ДСНС України з урахуванням їх специфіки встановлюється наказами ДСНС України і закладена у відомчі нормативні акти (положення), що визначають компетенцію окремих суб'єктів управління у сфері матеріально-технічного і фінансового забезпечення.

Фінансування підрозділів ДСНС України, як і інших бюджетних закладів, не має на меті отримання прибутку та здійснюється на основі єдиних принципів державного фінансування:

1. Фінансування підрозділів є кошторисним і має плановий характер.

2. Обґрунтованість кошторису видатків за видами і напрямками бюджетних асигнувань, а також економічна доцільність і раціональність використання виділених коштів. Здійснення цього принципу забезпечується нормування, розробки обґрунтованих норм видатків та їх суворого дотримання у фінансовій діяльності підрозділів. За допомогою нормування досягається однаковий рівень задоволення потреб у фінансових ресурсах, обґрунтовується необхідна потреба у коштах, розширюються можливості контролю за доцільністю витрачання виділених асигнувань.

3. Фінансування має носити цільовий характер. Цільове призначення видатків забезпечується за допомогою єдиної бюджетної класифікації, яка групує всі асигнування підрозділів у зазначеному порядку розміщення окремих видатків.

Фінансування заходів у сфері цивільного захисту, включаючи заходи щодо попередження, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, місцевих бюджетів, коштів суб'єктів господарювання, інших не заборонених законодавством джерел (ст. 93 Кодексу ЦЗУ).

Згідно ст. 94 КЦЗУ:

Фінансове забезпечення діяльності підрозділів з питань цивільного захисту суб'єктів господарювання здійснюється за рахунок коштів таких суб'єктів господарювання.

Фінансове забезпечення діяльності сил цивільного захисту здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, коштів суб'єктів господарювання, інших не заборонених законодавством джерел.

Основним джерелом фінансування органів та підрозділів ДСНС України є державний бюджет; до заходів додаткового фінансування відносяться:

- Кошти, які надходять на підставі договорів від промислових та інших об'єктів (об'єктові пожежні частини працюють на договірних засадах, згідно договору підприємство повинно утримувати підрозділ та працівників); Обсяг фінансування, що виділяється потенційно небезпечними об'єктами та об'єктами підвищеної небезпеки для проведення необхідних заходів цивільного захисту, має становити не менше ніж 0,5 відсотка обсягу валового доходу такого об'єкта (ст. 93 КЦЗУ).

- Кошти місцевих бюджетів та органів місцевого самоврядування (в бюджети місцевих органів управління обов'язково входять статті видатків на фінансування, або утримання підрозділів цивільного захисту, які знаходяться на їх території.);

- Надання платних послуг та пожертвування від фізичних та юридичних осіб;

- Відрахування від сплати майнових видів страхувань (коли укладається договір майнового виду страхування на випадок надзвичайної ситуації, наприклад пожежі, відсоток від сплати страхових внесків перераховується на рахунок підрозділів цивільного захисту).

Законом України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» ДСНС України за загальним фондом передбалися видатки у сумі 7 млрд. 446,3 млн. грн., щоскладало40,7% потреби, за спеціальним фондом передбачались видатки у сумі 802,1 млн. гривень [3, 4].

Законом України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» ДСНС передбачено видатки у сумі 11,2 млрд. грн.(у тому числі за загальним фондом – 10,3 млрд. грн., за спеціальним – 0,9 млн. грн.), що майже на 37 % більше ніж у 2017 році [2, 5].

Проаналізувавши кількість коштів, які виділено у 2017 і 2018 році, то чітко прослідковується покращення фінансування Державної служби України з надзвичайних ситуацій

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Постанова КМУ від 28.02.2002 №228 «Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ».

2. ЗУ від 07.12.2017 №2246-VIII «Про державний бюджет України на 2018 рік».

РОЛЬ «ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ» В СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Скоробагата Т. Є.
Науковий керівник – Жмайлова О. Г., кандидат економічних наук, доцент
Сумський національний аграрний університет

Медичні кадри є однією з найважливіших складових ресурсів системи охорони здоров'я будь-якої країни, які забезпечують ефективність діяльності медичної сфери в цілому. Це робить трудовий потенціал пріоритетом у функціонуванні охорони здоров'я як системи, в якій кадрова політика будується з урахуванням національних потреб, оптимальних методів управління персоналом та позитивного світового досвіду.

Як свідчать дані статистики [1], на сьогодні в лікувальних закладах МОЗ України укомплектованість штатних посад лікарями (фізичними особами) становить 78,6% (в обласних лікарнях – 84%, міських – 79%, центральних районних лікарнях – 76%, сільських лікарських амбулаторіях – 69%). Укомплектованість штатних посад фізичними особами молодших спеціалістів

з медичною освітою майже 95% (у лікувальних закладах – 87%). Недостатньо укомплектованими штатними посадами лікарів залишаються районні лікарні Сумської області – 68%. Частка осіб пенсійного віку серед лікарів становить 24%. Найкритичнішим є рівень укомплектованості штатних посад лікарів за спеціальністю лікар-лаборант – 28%. Серед інших спеціальностей низька укомплектованість лікарями-бактеріологами – близько 45%, патологоанатоми – майже 54%, судовими психіатрами-експертами – майже 55%.

Систему охорони здоров'я України характеризує також показник забезпеченості лікарями на 10 тис. населення (без урахування керівників закладів та їх заступників, стоматологів, статистиків, методистів). Згідно статистичних даних за 2016 р. у середньому по Україні він склав 24,9 (Сумська область 40,4) [2].

Отже, аналіз дозволяє констатувати про певні проблеми у кадровому забезпеченні галузі, зокрема: скорочення чисельності медичних працівників, неукомплектованість посад лікарів та середнього медичного персоналу, старіння кадрового потенціалу, регіональну диспропорцію кадрового забезпечення.

Тобто, на сьогодні в системі охорони здоров'я України відсутні обґрунтовані розрахунки потреби в медичних кадрах. Це обумовлює здатність країни виконувати свої цілі в галузі охорони здоров'я, які, значною мірою, залежать від знань, умінь, навичок, мотивації, стимуляції та розподілу людей, відповідальних за організацію і надання медичних послуг. Від рівня компетентності кадрів, їх організованої роботи, задоволеності своєю працею, оплати праці, соціального добробуту й атмосфери на робочому місці напряму залежить здоров'я пацієнтів.

Зважившись на викладене, стає зрозумілим, що це вже залежить від управлінців, удосконалення кадрової політики у рамках Концепції реформування галузі охорони здоров'я України, цінності людського капіталу, міжнародного підходу у сфері трудових ресурсів, завдань для кадрової політики у сфері охорони здоров'я, бачення виходу із кадрової кризи, проблеми управлінських кадрів, індикаторів та стандартів кадрового забезпечення.

Що ж таке «людський капітал», цінність якого визнається у всьому світі? У широкому розумінні, це інтенсивний продуктивний фактор розвитку економіки, суспільства і сім'ї, що включає освічену частину трудових ресурсів, знання, інструментарій інтелектуальної і управлінської праці, середовище проживання і трудової діяльності та забезпечують ефективне і раціональне функціонування людського капіталу як продуктивного чинника розвитку.

Поняття «людський капітал» означає усвідомлення провідної ролі людини в соціально-економічній системі суспільства. Тобто, людина – це найголовніший фактор розвитку суспільства. Міжнародний досвід управління людським капіталом свідчить, що серед організаційних змін, (метою яких є підвищення ефективності системи охорони здоров'я), найбільшого успіху досягають дії, які проводяться в сфері управління людським капіталом. Інвестиції в «людський капітал» – це джерело економічного зростання, не менш важливе, ніж капіталовкладення в матеріально-речові фактори виробництва та землю.

У посланні ВООЗ до Комісії високого рівня з питань зайнятості у сфері охорони здоров'я й економічного зростання ООН (2016) відзначалося, що країни занадто довго розглядали працівників охорони здоров'я як чергову статтю витрат, а не як мету інвестицій, які можуть мати потрійну віддачу щодо підвищення рівня здоров'я населення, економічного зростання та глобальної безпеки у сфері охорони здоров'я. Україна, на жаль, також відноситься до цих країн [3].

Варто відмітити, що серед показників ефективності галузі охорони здоров'я, як один із головних, вивчається задоволеність пацієнта і медичного працівника. Це свідчить, що в центрі роботи системи має бути людина, її інтереси і, в свою чергу, вимагає спільних зусиль щодо удосконалення менеджменту та процесу мотивації до праці медичного працівника, який має здібності до професії; успішно вирішує завдання згідно зі своїми службовими обов'язками; задоволений працею та соціальним статусом; досягає бажаних для суспільства результатів шляхом якісного виконання своїх функціональних обов'язків; використовує сучасні технології; засвоює норми, еталони професії (нормативні критерії) та використовує їх у щоденній професійній діяльності; виконуючи професійні обов'язки; розвиває індивідуальність, досягає необхідного рівня особистісних якостей, професійних знань і вмінь.

Прагнучи здобути професійний досвід, працівник медичної сфери має бути соціально активний, відкритий до фахового навчання та здатний адаптуватися до змін; відданий професії, готовий до якісної та кількісної оцінки власної праці шляхом її мотивації.

Таким чином, вирішення проблеми «людського капіталу», проблеми кадрового забезпечення галузі та управлінських кадрів у сфері охорони здоров'я й ефективності діяльності медичної сфери в цілому, бачиться можливим шляхом використання такого підходу, як складової процесу постійного вдосконалення. Це дозволить визначити принципи і цінності політики трудового потенціалу, чітко окреслити цілі, які стоять перед кадровим забезпеченням галузі, створити професійну модель сучасного фахівця та його професійний образ, а також забезпечить якісне функціонування всієї системи трудових ресурсів та ефективну діяльність закладів охорони здоров'я сьогодні та на перспективу. Важлива роль у вирішенні цих питань має бути приділена розробленню і прийняттю Концепції кадрового забезпечення сфери охорони здоров'я в Україні, стратегічних планів із визначеними коротко- та довгостроковими цілями моніторингу. Тобто, цей процес має бути адаптований до головних змін у секторі охорони здоров'я та узгодженим із більш широкими стратегіями соціально-економічного розвитку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Державна служба статистики: http://ukrstat.gov.ua.

2. Головне управління статистики у Сумській області : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sumy.ukrstat.gov.ua/.

3. Устінов О. В. Нова система охорони здоров'я: лідерство, управління, фінанси [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ttps://www.umj.com.ua/article/116739/nova-sistema-ohoroni-zdorov-ya-liderstvo-upravlinnya-finansi.

ЗМІНИ У СИСТЕМІ ФІНАНСУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ЯК НАПРЯМ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕДИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ

Хекало С. А.
Науковий керівник – Жмайлова О. Г., кандидат економічних наук, доцент
Сумський національний аграрний університет

В умовах сьогодення відповідальність за стан здоров'я населення покладено на медичну галузь. Відповідно до Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я [2] та ряду нормативно-правових актів [1, 3], із 2018 року розпочалося втілення масштабної трансформації фінансування системи охорони здоров'я. Метою цієї реформи є запровадження нової моделі фінансування системи охорони здоров'я, яка передбачає чіткі зрозумілі гарантії держави щодо медичної допомоги, кращий фінансовий захист для громадян у випадку хвороби, ефективний і справедливий розподіл ресурсів та скорочення платежів пацієнтів. Нова модель фінансування ставить пацієнта у центр уваги, забезпечує виконання державних гарантій щодо медичної допомоги та дозволяє чітко визначити ролі та зобов'язання Уряду, органів місцевого самоврядування та керівництва медичних закладів.

Основне завдання держави – фінансово захистити громадян, тобто оплатити медичні послуги за єдиними та рівними для всіх правилами. За існуючої системи держава витрачає кошти на утримання будівель лікарень. Натомість, нова модель фінансування дозволить усі гроші «перенаправити» на відновлення та збереження здоров'я конкретної людини. Держава абсолютно прозоро покриватиме усі витрати на надання послуги у межах державного гарантованого пакету напряму конкретному лікарю або медичній установі. Саме так реалізується право громадянина отримувати захист свого здоров`я, а держава надає фінансові гарантії для здійснення цього права.

Заходи з реформування галузі спрямовані, перш за все, на профілактику захворювань, які за фінансовою та моральною складовою для пацієнта, лікаря та держави є значно вигіднішими порівняно з утриманням спеціалізованих клінік.

Оскільки первинна медична допомога (ПМД) є найважливішим елементом національної системи охорони здоров'я, першими у нові умови фінансування ввійшли саме заклади охорони здоров'я, які надають ПМД, тобто сімейні лікарі, терапевти та педіатри. Ці послуги в Україні будуть 100% покриватися з державного бюджету. Лікар стане «агентом» сім'ї в системі охорони здоров'я. Заклади отримали самостійність у питаннях внутрішнього управління та налагодження бізнес-процесів. Більш того, у розвинених європейських країнах лікарі первинної меддопомоги без госпіталізації вирішують до 80% медичних звернень за допомогою сучасних знань, базової апаратури та найбільш розповсюджених аналізів та ліків.

Для того, аби відповідати вимогам нової моделі фінансування та здійснювати ефективне управління в умовах реформування, заклади ПМД повинні відповідати критеріям, основними серед яких є:

1. Здійснення автономізації закладу та перетворення його із комунальної установи у комунальне некомерційне підприємство. Цьому має сприяти злагоджена командна робота органів місцевого самоврядування, які є власником закладу та безпосередньо керівництва медичної установи.

2. Наявність діючої ліцензії на провадження господарської діяльності з медичної практики, інших дозвільних документів, передбачених законом.

3. Обрання медичної інформаційної системи та підключення до електронної системи охорони здоров'я (E-Health). Це дозволить закладам вести точний облік пацієнтів, які отримують послуги та, із часом, перейти на електронний документообіг.

4. Забезпечення відповідності матеріально-технічного оснащення закладу вимогам примірних табелів оснащення. Для цього слід оцінити власну матеріально-технічну базу та розробити покроковий та реалістичний план закупівель.

На сьогодні, у контексті медичної реформи у м. Суми відокремлена первинна ланка медицини і створені два незалежні Центри первинної медико-санітарної допомоги: ЦПМСД №1, ЦПМСД №2 – на базі поліклініки №2 КУ «Сумська міська клінічна лікарня №1». Проведення реорганізації лікувально-профілактичних закладів обласного центру органами місцевого самоврядування продиктовано концепцією реформування галузі охорони здоров'я України. Нею передбачено гарантований державою пакет медичних послуг, безкоштовних для пацієнта; мотиваційні заходи для персоналу; вільний вибір лікаря – як основний механізм прихильності пацієнта до лікування та підвищення його відповідальності за своє здоров'я.

Центри первинної медико-санітарної допомоги м. Суми у 2018 р. вже отримали фінансування за програмою медичних гарантій в сумі 30 265 444 тис. грн. Згідно договору з НСЗУ (Національною службою здоров'я України) в IV кварталі ЦПМСД №1 та ЦПМСД №2 отримали 12 183 250,17 грн. та 12 880 580,38 грн., відповідно. Тобто, відсоток виконання фінансування програми за 2018 р. в цілому по м. Суми склав 120,8.%

Отже, реформа забезпечить максимально можливий фінансовий захист здоров'я кожного громадянина України, тобто оплату медичних послуг за єдиними рівними для всіх правилами, а також позитивно відобразиться на змінах у системі охорони здоров'я як для пацієнтів та лікарів, так і для держави в цілому. Завдяки цим змінам пацієнт на сьогодні має право вільного вибору медичного закладу і лікаря для отримання якісної медичної послуги, що сприяє зростанню прихильності пацієнта до лікувального процесу та довіри до лікаря, який надає медичну послугу; отримує первинну допомогу абсолютно безкоштовно в обраного ним сімейного лікаря; безкоштовними в амбулаторії сімейного лікаря є також базові аналізи. При цьому, вартість ліків за рецептом від сімейного лікаря, відшкодовується державою повністю або частково за програмою «Доступні ліки», а їх перелік на сьогодні значно розширений. Передбачається, що перегляд суми відшкодування буде здійснюватися Національною службою здоров'я щомісячно. І при збільшенні кількості пацієнтів, які уклали декларацію з лікарем, ця сума відшкодування буде, відповідно, зростати.

Окрім того, пацієнт, обравши свого сімейного лікаря та уклавши з ним декларацію, реєструється в електронній системі охорони здоров'я E-Health. Вона направлена на економію часу пацієнтів та дозволяє усю медичну інформацію зберігати у електронній медичній картці, (тобто, лікар бачить повну картину та історію хвороб), що сприятиме збільшенню прихильності пацієнтів до відвідування лікаря та покращенню показників стану їх здоров'я.

До основних переваг, які отримали від змін лікарі первинної ланки можна віднести:

– збереження та поступове зменшення фінансування на пацієнтів, які були приписані до сімейного лікаря раніше та зростання частки пацієнтів, які уклали декларацію у перехідний період на нову систему фінансування (до 2020 року);

– фінансову мотивацію – середня ставка для сімейного на первинній ланці у 2018 році – 370 гривень на одного пацієнта, помноженого на коригувальні коефіцієнти (різні для кожної вікової категорії). Річний тариф за літню людину (65+) та малюка – вдвічі більший за тариф на особу 25 років [4];

– діяльність лікаря первинної ланки в статусі ФОП, ліцензійні умови спрощено. У такому випадку бюджет на підтримку пацієнтів йтиме напряму на його рахунок. Якщо лікар працює як найманий працівник, він домовляється про зарплату з керівництвом. Власний прибуток лікаря ефективної сімейної практики з 2000 пацієнтами в статусі ФОП – до 18 тисяч гривень, медсестри – до 12 тисяч гривень. При цьому, у групових практик менші витрати і більші доходи;

– створення конкурентного середовища серед лікарів та постійне професійне вдосконалення лікаря з метою покращення якості надання медичних послуг та залучення як найбільшої кількості пацієнтів.

Таким чином, концептуальні підходи до зміни фінансування системи охорони здоров'я полягають у наступному:

– по-перше, пропонується відповідність тих послуг, які необхідні, обсягу фінансування, який буде забезпечений (в т. ч. 70% – за рахунок державних, місцевих бюджетів та фонду медичного страхування, 30% – це інші платежі, включаючи державно-приватне партнерство) [3];

– по-друге, пропонується запровадити нові способи фінансування такі як: глобальний бюджет, оплата за ліжко-день (для таких видів медичної допомоги, як комбустіологія, психіатрія тощо), подушний норматив, коригований за ризиками та залежно від таких особливостей, як характер розселення і місцевість (місто, село, гірська місцевість, степи й полісся з низькою щільністю населення тощо) [3].

Окрім того, серед можливих джерел розширення фінансування важливо відмітити, що наразі суспільство готове до введення страхової медицини і запровадження загальнообов'язкового медичного соціального страхування. І, враховуючи те, що підприємства в Україні сплачують певний відсоток податку на прибуток, вони можуть стати абсолютними платниками внесків на це страхування. Адже саме підприємства мають бути, перш за все, зацікавлені у здоров'ї своїх працівників.

Таким чином, реформа забезпечить максимально можливий фінансовий захист здоров'я кожного громадянина України. Тобто, всі

заклади охорони здоров'я повинні бути готові своєчасно надати ту допомогу, в якій виникає потреба. Особливо це актуально для країни, яка знаходиться у стані збройного конфлікту, коли можливі й техногенні катастрофи, й подальші військові дії, тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України від 19.10.2017 №2168-VIII «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://goo.gl/jR4ZEx.

2. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.11.2016 №1013 «Про схвалення Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://goo.gl/YmSspD.

3. Постанова КМУ від 28.03.2018 року «Про затвердження Порядку реалізації державних гарантій медичного обслуговування населення за програмою медичних гарантій для первинної медичної допомоги на 2018 рік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://goo.gl/h6F5HZ.

4. Інструкція з розрахунку доходів та видатків надавача первинної медичної допомоги у 2018 році //Матеріали проекту USAID «Реформа BI-послуг у дії» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://healthreform.in.ua/finace_phc/.

ВПЛИВ ПРОЖИТКОВОГО МІНІМУМУ НА ПОСАДОВИЙ ОКЛАД

Худорожков Є. В.
Науковий керівник – Дулгерова О. М., кандидат історичних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Для державних службовців винагорода за працю є визначальним фактором їх фактичної мотивації до праці і навіть фактором прийняття рішення стосовно їх подальшого перебування на посадах державної служби. Адже, робота рятувальника має значні мінуси, такі як: травматизм, психологічно важкі та екстремальні умови праці, сувора дисципліна, невеликі перспективи кар'єрного росту та багато інших. Тому виконання покладених на працівників завдань повинно передбачати еквівалентну оплату, на яку вони заслуговують.

Базовим державним соціальним стандартом є прожитковий мінімум, встановлений законом, на основі якого визначаються державні соціальні гарантії та стандарти у сферах доходів населення, житлово-комунального, побутового, соціально-культурного обслуговування, охорони здоров'я та освіти.

Прожитковий мінімум – це вартісна оцінка споживчого кошика, що містить мінімальні набори продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг, необхідних для збереження здоров'я людини і забезпечення її життєдіяльності. Чільні положення, що визначають порядок формування споживчого кошика і використання прожиткового мінімуму.

Для працівників державних (бюджетних) установ встановленим видом доходу є грошове забезпечення, яке гарантує держава на основі асигнувань зі свого бюджету. Грошове забезпечення осіб рядового і начальницького складу складається з посадового окладу, окладу за спеціальним званням, щомісячних (підвищення посадового окладу, надбавки, доплати, винагороди, які мають постійний характер, премії) та одноразових додаткових видів грошового забезпечення. [1]

Згідно з приміткою 1 додатка 1 до постанови КМУ від 30.08.2002 р. №1298 посадові оклади (тарифні ставки) розраховують виходячи з розміру посадового окладу (тарифної ставки) працівника 1-го тарифного розряду, установленого в розмірі прожиткового мінімуму для працездатних осіб на 1 січня календарного року, що на даний момент складає 1921 гривню [2].

В додатку 13 Постанови КМУ № 704 зазначена тарифна сітка, яка містить в собі тарифні розряди та коефіцієнти у відповідності до займаних посад в структурі Державної служби України з надзвичайних ситуацій [3].

Тарифний розряд – елемент тарифної сітки, що характеризує складність виконуваних робіт та рівень кваліфікації працівника, здатного виконувати роботу відповідної складності. Цей показник визначається за Довідником кваліфікаційних характеристик професій працівників.

Кількість тарифних розрядів залежить від наявності видів робіт, їх різноманітності, складності та умов виконання, особливостей виробництва і організації праці.

Тарифні коефіцієнти характеризують відношення тарифних ставок того чи іншого тарифного розряду до тарифної ставки першого розряду, розмір якої взято за одиницю. Величина тарифного коефіцієнта показує, у скільки разів робота, відносна до того чи іншого тарифного розряду, складніша від робіт, що тарифікуються першим розрядом. Одночасно він показує у скільки разів рівень оплати робіт, віднесених до даного конкретного тарифного розряду, перевищує рівень оплати найпростіших робіт, віднесених до першого тарифного розряду, або рівень оплати праці некваліфікованих робітників, яким присвоєно перший тарифний розряд.

Принцип розрахунку такий: оклад (ставку) працівника 1-го тарифного розряду множать на відповідний тарифний коефіцієнт. При цьому посадові оклади (тарифні ставки), визначені в гривнях з копійками, округлюють: цифри до 0,5 відкидають, від 0,5 і вище – округлюють до однієї гривні [2].

Для визначення посадових окладів, зарплати, грошового забезпечення працівників державних органів як розрахункова величина має застосовуватись прожитковий мінімум для працездатних осіб. Так, як грошове забезпечення є основним доходом держслужбовців, забезпечення особистих потреб напряму залежить від рівня соціального захисту, а саме прожиткового мінімуму.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про Державний бюджет України на 2019 рік», стаття 7.

2. Постанова КМУ від 30.08.2002 р. № 1298, примітка 1 додатка 1.

3. Постанова КМУ від 30 серпня 2017 р. № 704.

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСНОВНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Чубань В. С.
Науковий керівник – Білека А. А., кандидат юридичних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Погоджуємося з думкою Бригінця О. О. [1], що фінансову безпеку держави доцільно розглядати у вузькому та широкому значенні. У вузькому значенні: фінансова безпека держави – це стан, за допомогою якого забезпечується належне функціонування усіх суб'єктів фінансових правовідносин у державі, що характеризується стійкістю до будь-яких реальних чи потенційних, зовнішніх та внутрішніх негативних впливів, який спроможний забезпечити ефективне функціонування національної фінансової системи, а також її поступальний розвиток.

У широкому значенні: фінансова безпека держави забезпечує захищеність фінансових інтересів держави та українського суспільства; створює умови для якісного протистояння існуючим і виникаючим небезпекам і загрозам, які прагнуть завдати фінансових збитків державі, викликати залежність держави від зовнішніх факторів, підірвати конкурентоспроможність вітчизняних товаровиробників, викликати відплив вітчизняного капіталу за кордон; задовольняє потреби суспільства у фінансових ресурсах і забезпечує поступове економічне зростання; створює сприятливий інвестиційний клімат у провідних системоутворюючих галузях народного господарства; підтримує належний правовий режим захисту іноземних капіталовкладень; нейтралізує вплив світових фінансів та економічної експансії інших держав на національну безпеку; забезпечує ефективність законодавчого регулювання при проведенні економічних перетворень, а також відповідність національного законодавства міжнародним (у першу чергу, європейським) стандартам; дозволяє забезпечити фінансову стабільність держави на визначений період у будь-яких умовах, зокрема мінімізувати наслідки кризи грошової і фінансово-кредитної систем; завдяки наявності у своєму розпорядженні відповідного ефективного механізму здійснює фінансовий контроль в сферах розподілу, перерозподілу та використання державного та інших бюджетів; забезпечує ефективність у використанні адміністративних методів при формуванні дохідної частини державного та інших бюджетів.

Фінансова безпека держави має досить складну та багаторівневу систему, яка вирізняється своєю структурованістю. Вказану систему утворюють підсистеми, кожна з підсистем має власну побудову та розвиток. На нашу думку, характерними ознаками фінансової безпеки є збалансованість, стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, здатність забезпечити ефективне функціонування національної економіки та економічне зростання держави.

Правове забезпечення фінансової безпеки України необхідно визначати через діяльність державного апарату та всього суспільства,

спрямовану на захист національних цінностей та інтересів у фінансовій сфері.

Належний рівень забезпечення фінансової безпеки держави базується на певному механізмі, яким виступає система організаційно-правових заходів впливу, що спрямована на попередження, мінімізацію та ліквідацію загроз фінансовій безпеці нашої держави.

У даний час відсутні чіткі та структуровані норми законодавства, які змогли б забезпечити належний рівень стану безпеки держави та вирішити ряд нагальних питань, пов'язаних із фінансовим наповненням процесів реформування у нашій державі.

Таким чином, для заповнення правового вакууму у цій сфері необхідним є прийняття Закону «Про основи фінансової безпеки України», запропонований Бригінцем О. О. [1], який дасть змогу скорегувати зусилля суб'єктів, які забезпечують фінансову безпеку нашої держави у єдиноправильному напрямі.

До чинної системи органів протидії загрозам фінансовій безпеці держави входять Національна поліція України, Служба безпеки України, податкова міліція, Прокуратура, Національне антикорупційне бюро України, Державна служба фінансового моніторингу України, Державна аудиторська служба України, Рахункова палата.

Проте, незважаючи на значну розгалуженість таких органів, їх робота є дуже неефективною, що зумовлено насамперед: низьким рівнем функціональної взаємодії між контролюючими та правоохоронними органами, відсутністю єдиної інформаційної системи державних органів, конкуруванням між правоохоронними органами та високим рівнем стороннього впливу на такі органи; застарілими методами протидії кримінальним загрозам у сфері публічних фінансів, що застосовуються у роботі правоохоронних органів, а також недосконалістю методики збирання, обробки та аналізу інформації; відсутністю уніфікованих із зарубіжними правоохоронними інституціями методів виявлення та розслідування фінансових злочинів, скоєних із використанням можливостей транснаціональних злочинних фінансових схем.

Тому, для впровадження дієвої реформи у сфері протидії кримінальним загрозам у сфері фінансової безпеки в Україні назріла необхідність створити єдиний правоохоронний орган, завданням якого буде виявлення та усунення системних загроз у сфері публічних фінансів, запобігання їх виникненню в майбутньому. Цей орган має стати єдиним аналітичним центром концентрації та аналізу інформації про стан фінансової системи держави, що збирається державними органами та органами самоврядування, а головне – створити підґрунтя для переходу державних контролюючих органів від наглядово-каральної до профілактично-сервісної моделі роботи.

Позбутися втручання правоохоронних органів в бізнес-середовище через створення нового органу з фінансових розслідувань – ідея, яка обговорюється майже два роки. Новий орган має замінити податкову міліцію, яка з 1 січня 2017 р. виявилася фактично поза законом: депутати

помилково виключили з Податкового кодексу положення про податкову міліцію [2].

У березні 2017 р. уряд схвалив законопроект про створення замість податкової міліції нового органу – Служби фінансових розслідувань (СФР). Однак, законопроект про СФР не знайшов підтримки ні на рівні парламенту, ні Президента, ні силових відомств.

У грудні 2017 р. Президент П. Порошенко доручив голові парламентського Комітету з питань податкової та митної політики Н. Южаніній реформувати податкову міліцію. На початку березня 2018 р. вона опублікувала законопроект, яким запропонувала створити Національне бюро фінансової безпеки – альтернативу СФР, із спецстатусом, підзвітний Президенту та парламенту [2].

Як наголосила Н. Южаніна, в Україні має бути створений єдиний, незалежний та віддалений від виконавчої влади орган, який буде займатися економічними злочинами. Таким органом буде Національне бюро фінансової безпеки, який замінить три правоохоронні органи, які зараз мають право розслідувати фінансові злочини. Він має будувати всі кримінальні розслідування на новій моделі, яка застосовується у Європі та Америці.

Новостворений орган, переконаний Президент, буде «інтелектуальним центром, робота якого базуватиметься на використанні сучасних ризик-орієнтованих методів кримінального аналізу» [2].

Тому важливим є прийняття Верховною радою України законів: «Про Національне бюро фінансової безпеки України» та «Про правові засади організації та діяльності фінансової поліції».

Але, законопроект «Про Національне бюро фінансової безпеки України», на нашу думку, потрібно доопрацювати. А саме: в наявному тексті законопроекту існує ряд «ризикових моментів», що загрожують погіршити становище підприємців в Україні. Зокрема, в законопроекті використовується значна кількість термінів, які на даний момент не визначені законодавчо: «шкода публічним фінансам», «аналіз структурованих та неструктурованих даних» тощо. На даному етапі законопроекту, на нашу думку, відсутні засади для ефективної роботи новоствореної служби, не визначений механізм відбору працівників майбутнього бюро, зокрема невизначені обмеження чи квоти на набір до нової служби колишніх працівників податкової міліції чи інших силових органів.

Фінансова безпека України забезпечується шляхом проведення виваженої державної політики відповідно до прийнятих в установленому порядку доктрин, концепцій, стратегій і програм у фінансовій сфері.

Вибір конкретних засобів і шляхів забезпечення фінансової безпеки України обумовлюється необхідністю своєчасного вжиття заходів, адекватних характеру і масштабам загроз фінансовим інтересам [1].

Варто зазначити, що пріоритетними напрямами розвитку фінансової безпеки держави повинні стати: гарантування конституційних прав і свобод людини і громадянина у фінансовій сфері; створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової фінансової

системи та забезпечення постійного зростання рівня життя і добробуту населення; збереження та зміцнення науково-технологічного потенціалу, утвердження інноваційної моделі розвитку; підвищення вітчизняного інвестиційного потенціалу та інноваційної активності вітчизняних підприємств; детінізація економіки та залучення вивільнених ресурсів у загальнодержавницькі процеси; фінансово-бюджетна децентралізація; забезпечення бюджетної дієздатності держави; забезпечення курсової стабільності вітчизняної валюти; підвищення ефективності роботи банківського сектору української фінансової системи; реформування фінансового ринку та повноцінне входження національної економіки до структури міжнародних фінансових ринків; мінімізація впливу світових фінансових криз на фінансову систему України; розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами світу в інтересах України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бригінець О. О. Особливості формування механізму правового забезпечення фінансової безпеки України / О. О. Бригінець // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. – 2016. – №837. – С. 36–41.

2. Беззуб І. Проблеми та перспективи створення Національного бюро фінансової безпеки в Україні / І. Беззуб – Режим доступу : http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3586:problemi-ta-perspektivi-stvorennya-natsionalnogo-byuro-finansovoji-bezpeki-v-ukrajini-2&catid=71&Itemid=382.

БЮДЖЕТНА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЇЇ ВПЛИВУ НА ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Чубіна А. С.
Науковий керівник – Мойсієнко В. М., кандидат історичних наук, доцент
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Сьогодні система державних фінансів перебуває під значним тиском комплексу внутрішніх проблем, що пов’язані з політичною та економічною дестабілізацією в державі. У цій ситуації дисбаланс державного бюджету виступає підґрунтям загрози щодо забезпечення органами місцевого самоврядування якісних суспільних послуг мешканцям громади та покращання рівня життя. Незважаючи на діалектичність аспектів організації міжбюджетних відносин і функціонування моделей бюджетного фінансування, слід визначити залежність місцевих бюджетів від трансфертів з державного бюджету, рівень якого щорічно зростає.

Ураховуючи, що процес формування бюджету є досить складним, оскільки регулюється не тільки нормами бюджетного законодавства, а й нагальними потребами відповідної території, виникає необхідність запровадження нових механізмів, що стосуються взаємовідносин центральної та місцевої влади у фінансово-бюджетній сфері. У даному

випадку мова йде про фінансову децентралізацію, запровадження якої забезпечить достатніми матеріальними та фінансовими ресурсами розвиток усіх сфер життєдіяльності територіальних громад на підставі чіткого розподілу повноважень між державною виконавчою владою і місцевим самоврядуванням, тобто держава поступається частиною своїх повноважень органам місцевого самоврядування, а на заміну ці органи виконують важливі функції з вирішення суспільно значущих завдань.

Зміна умов формування і виконання місцевих бюджетів як вагомої складової бюджетної системи може сприятливо вплинути на збалансованість бюджетної системи та фінансову безпеку держави загалом. Роль таких бюджетів великою мірою визначається часткою їхніх доходів і видатків у зведеному бюджеті України, що свідчить про участь місцевого самоврядування у розв'язанні актуальних проблем держави, певну обмеженість функцій центральних органів влади. Це загальний показник, який відображає рівень фінансової незалежності органів місцевого самоврядування, дає змогу оцінити ступінь розвитку місцевих бюджетів. Із огляду на зазначене, уряд прийняв ініціативу подальшої бюджетної децентралізації, що має стимулювати місцеві громади ефективніше наповнювати свої кошториси, переходити на самозабезпечення та ощадно планувати видатки. Відповідно до нової урядової політики, починаючи з 2015 р., джерела наповнення місцевих бюджетів розширено за рахунок передачі з державного бюджету на місця низки податків, а також запровадження нових зборів. Зокрема, місцева влада збиратиме 100% плати за надання адміністративних послуг, 100% державного мита, 100% рентної плати за спеціальне використання природних ресурсів та надр місцевого значення, 10% податку на прибуток підприємств. З 2018 року зараховуватимуться 100% єдиного податку, що сплачується платниками четвертої групи (сільгоспвиробниками), тоді як у 2017 році до місцевих бюджетів зараховувалося 86%.

Також новацією 2018 року стало зарахування 5% рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату. Зарахування рентної плати до місцевих бюджетів здійснюватиметься у таких розмірах: 3% – до бюджетів міст обласного значення, об'єднаних територіальних громад; 2% – до обласних бюджетів; 2% – до районного бюджету; 1% – до сільських, селищних, міських міст районного значення бюджетів.

Разом із тим, у місцеві бюджети надходитимуть збори з роздрібного продажу підакцизних товарів (пива, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, нафтопродуктів) за ставкою 5% вартості реалізованого товару. Їхні доходи поповняться також податком на нерухомість, яким відтепер оподатковується і комерційне (нежитлове) майно, екологічного податку та інші. Частина нових місцевих податків дає можливість акумулювати у загальному фонді місцевих бюджетів додатковий ресурс до 25 млрд. грн. Найбільшою перевагою запропонованих змін є те, що нині саме місцева влада визначатиме, на які потреби спрямовуватимуться ці кошти.

З огляду на вказані проблеми, основним змістом бюджетної реформи в середньостроковій перспективі має стати децентралізація управлінських

функцій влади, розширення можливості організаційного, фінансового та адміністративного впливу місцевих органів самоврядування на соціально-економічні перетворення регіонів, яка передбачатиме:

- реальне збільшення дохідних ресурсів місцевих бюджетів;
- запровадження середньострокового бюджетного планування і програмно-цільового методу на рівні місцевих бюджетів;
- удосконалення механізму розрахунку обсягів міжбюджетних трансфертів і гарантування їх своєчасного здійснення;
- узгодження пріоритетів та дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо регіонального розвитку;
- фінансування державних програм соціально-економічного розвитку регіонів, включаючи цільові й інвестиційні програми;
- підтримку стійкого економічного та соціального розвитку регіонів з урахуванням збалансування загальнодержавних і регіональних інтересів.

Виконання таких кроків дасть можливість:

- підвищити фінансову спроможність місцевих бюджетів і рівень фінансової забезпеченості делегованих повноважень;
- посилити конкурентоспроможність, інвестиційну привабливість та інноваційну активність у регіонах;
- збільшити роль місцевого самоврядування у розв’язанні актуальних проблем соціально-економічного розвитку країни та регіонів;
- надати стимули регіонам у отриманні додаткових доходів, а отже, сприяти підвищенню економічного розвитку території.

За 11 місяців 2018 року доходи місцевих бюджетів уже зросли на 22,5% або на 39 млрд. грн., у порівнянні з аналогічним періодом минулого року, та склали 212,5 млрд. грн. Про це повідомляють у Міністерстві регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ України.

Варто зазначити, що Закон України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» була передбачена фінансова підтримка на реалізацію проектів інвестиційного та регіонального розвитку: 6 млрд. грн. – за рахунок коштів Державного фонду регіонального розвитку; 5 млрд. грн. – субвенція на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій; 1,9 млрд. грн. – субвенція на формування інфраструктури об’єднаних територіальних громад; 1 млрд. грн. – субвенція на реалізацію заходів, спрямованих на розвиток системи охорони здоров’я у сільській місцевості.

З 2018 року в складі спеціального фонду державного бюджету утворили Державний дорожній фонд у розмірі 37 млрд. грн. (згідно із Законами України «Про внесення змін до Закону України «Про джерела фінансування дорожнього господарства України» щодо удосконалення механізму фінансування дорожньої галузі» №1762 від 17.11.2016 та «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо удосконалення механізму фінансового забезпечення дорожньої галузі» №1763 від 17.11.2016). За рахунок коштів Державного дорожнього фонду для місцевих бюджетів передбачено 11,5 млрд. грн. субвенції на фінансове забезпечення будівництва, реконструкції, ремонту і утримання автомобільних доріг

загального користування місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах.

Всього, в державному бюджеті на 2018 рік було передбачено 284 млрд. грн. субвенцій місцевим бюджетам, зокрема на утримання установ бюджетної сфери та реалізацію державних програм соціального захисту населення виділено: 61,7 млрд. грн. освітньої субвенції (на 22% більше від плану на 2017 рік); 57,4 млрд. грн. медичної субвенції (на 5% більше від плану на 2017 рік); 73,7 млрд. грн. на надання пільг та житлових субсидій населенню; 59,9 млрд. грн. на виплату допомогу сім'ям з дітьми.

Варто звернути увагу на зарубіжний досвід формування місцевих бюджетів у світлі децентралізації влади. Дохідна частина місцевих в різних країнах зазвичай формується за рахунок податків, зборів та міжбюджетних трансфертів. Найчастіше органами місцевого самоврядування стягуються податки на особисті доходи громадян, майно та на бізнес. Серед іншого виокремлюють інвестиційний дохід; продаж нерухомості; плату за ліцензії та дозволи; загальні податки з продажів, а також селективні податки з продажів (наприклад, податки на паливо, алкогольні напої, тютюнові вироби, готельний збір); земельні податки [2].

Слід зазначити, що не всі розвинені країни у повному обсязі впроваджують заходи щодо децентралізації влади. Наприклад, у Франції переважають традиції централізованого державного управління, в адміністративному контролі центральних органів влади за органи місцевого самоврядування. Останні формують бюджет з чотирьох джерел: державні дотації, місцеві податки, позики і доходи від власності та послуг. При цьому французьким комунам дозволено вводити місцеві збори: податок на прибирання територій, на комунікації.

У Швеції є два типи органів місцевого самоврядування: муніципалітет на місцевому рівні та ландстинг – на регіональному. Значна кількість податків залишається на місцях. Кожен регіон і муніципалітет мають право встановлювати свої ставки податків. Головне джерело доходу – прибутковий податок. Найвища його ставка – 33,17 %, найнижча – 27,13%.

У Франції, Фінляндії, Бельгії основу фінансової автономії муніципальних утворень становлять місцеві податки і місцеві надбавки до загальнодержавних податків. Вона забезпечується в основному стягуванням прямих місцевих податків (майнового або податку на успадковану нерухому власність).

Загалом світова практика наповнення місцевих бюджетів вказує на тенденції розширення можливостей органів місцевого самоврядування щодо застосування фіскальних регуляторів у вигляді встановлення додаткових місцевих податків і зборів, а також диференціації податкових ставок із урахуванням поточних чи стратегічних потреб територіальних громад або ж регіонів у цілому. У цьому руслі розкриваються європейські принципи функціонування системи місцевих податків і зборів, які полягають у такому:

- співвідношення розмірів місцевих податків і якості послуг, що надаються органами місцевого самоврядування;

- достатньо високий рівень рентабельності й низький рівень адміністративно-управлінських витрат;

- транспарентність податкового тягаря для фізичних і юридичних осіб;

- визнане право органів місцевого самоврядування встановлювати ставки податків у межах визначених законодавством;

- певна еластичність, що дає змогу коректувати обсяг податкових надходжень залежно від зміни рівня витрат.

Розглядаючи міжнародний досвід слід виокремити такі інструменти забезпечення ефективного управління коштами місцевих бюджетів:

- застосування моделі бюджетування, орієнтованої на результат (США, Нова Зеландія, Австралія, Великобританія, Німеччина та ін.);

- різноманітність варіантів кооперації муніципалітетів з їх можливим подальшим укрупненням;

- закріплення за органами місцевого самоврядування законодавчо встановлених бюджетних зобов'язань (мандатів);

- збільшення частки власних джерел оподаткування в місцевих бюджетах;

- велика увага до загальнодержавних стандартів бюджетного забезпечення при формуванні міжбюджетних відносин у ланці «органи державної влади – органи місцевого самоврядування»;

- здійснення фінансової допомоги з центру на основі локальних програм соціально-економічного розвитку.

Таким чином, варто зазначити, зміни, внесені до Податкового та Бюджетного кодексів України, уже розширили фінансові можливості місцевого самоврядування, а в майбутньому дозволяють зробити економічно самодостатніми та спроможними і нові об'єднані громади. Об'єднані територіальні громади отримають весь спектр повноважень та фінансових ресурсів, що їх наразі уже мають міста обласного значення, зокрема зарахування 60% ПДФО на власні повноваження, зарахування до місцевих бюджетів 10% податку на прибуток підприємств, акцизного податку, прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом, державні субвенції. Законодавчі зміни надали право органам місцевого самоврядування затверджувати місцеві бюджети незалежно від прийняття Закону України про «Державний бюджет України».

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Затонацька Т. Г. Перспективи та передумови бюджетної децентралізації в Україні на сучасному етапі / Т. Г. Затонацька, Є. Ю. Кузькін, А. В. Ставицький // Наукові праці НДФІ. – 2015. – Вип. 1. – С. 74–86.

2. Таукешева Т. Д. Бюджетна децентралізація як чинник зміцнення місцевого самоврядування в Україні / Т. Д. Таукешева, Г. В. Даудова // Теорія та практика державного управління. – 2015. – Вип. 1. – С. 153–158.

ЛІДЕРСТВО ЯК УМОВА ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕНЕДЖМЕНТУ В ЗАКЛАДАХ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Шепіль В. М.
Науковий керівник – Жмайлова О. Г., кандидат економічних наук, доцент
Сумський національний аграрний університет

На сьогодні в Україні певною мірою відбувається реформування медичного обслуговування. Проте, кадрове забезпечення медичної галузі знаходиться, на жаль, поза увагою держави. Серед першочергових проблем галузі відмічається значний відтік медичних кадрів з регіонів у великі міста України і за межі країни. Це вимагає ефективної мотивації працівників медичних закладів, що, в свою чергу, сприятиме утриманню їх на робочих місцях у містах обласного та районного підпорядкування, населених пунктах територіальних громад і спонукатиме їх до професійного розвитку та покращення якості медичних послуг.

Важлива роль у вирішенні означених питань покладається, звичайно, ж на реформи медичної галузі, які мають робити професіонали, і на різних рівнях – різні категорії професійних людей. Для цього відбір таких людей має проводитися з урахуванням професіоналізму, фахового досвіду і освіти. Щоб ці зміни стали реальністю, а система прийняття рішень була максимально відкритою на сьогодні, за розрахунками, необхідно в сфері охорони здоров'я підготувати 3–4 тис. менеджерів-адміністраторів. Все це потребує побудови нової національної системи охорони здоров'я, головна роль в якій відводиться розробці та впровадженню Концепції, що передбачає сім основних напрямів розвитку системи охорони здоров'я: лідерство; управління; фінансування; кадрове забезпечення; медичне обслуговування; громадське здоров'я; доступ до лікарських засобів.

Зазначимо, що сьогодні міністерство охорони здоров'я та органи охорони громадського здоров'я, більшою мірою, виступають як ініціатори міжсекторальних взаємодій в охороні здоров'я і діють як представники та захисники інтересів здоров'я. При цьому, вони висувають як першочергові – економічні, соціальні й політичні переваги, які дає гарне здоров'я, а також звертають увагу на негативні наслідки поганого здоров'я і нерівностей щодо здоров'я для діяльності будь-якого сектора, держави і суспільства в цілому.

Так, за даними МОЗ України [1] у 2018 р. прямий і прихований дефіцит лікарів первинної ланки становив більше семи тисяч осіб. У таких умовах надання первинної медичної допомоги ніякої конкуренції за лікаря, (яка має бути рушійною силою підвищення якості медичної допомоги), не відбудеться. Так, на сьогодні середнє навантаження на одного лікаря первинної ланки в цілому по Україні становить орієнтовно 3700 пацієнтів. У деяких містах навантаження менше (2000 осіб), проте у сільській місцевості, наприклад на Сумщині, місцями навантаження сягає до 5 тис. і більше. Тому, система кадрового забезпечення і моделювання сфери медичного обслуговування у всіх його компонентах має бути спрямована на

об'єднання людей навколо створення такої системи охорони здоров'я, яка б отримала подальший розвиток нашими нащадками.

Саме тому, метою Концепції і системи охорони здоров'я, яку передбачається побудувати, є збереження і зміцнення здоров'я нації задля всезагального блага, відтворення та примноження її людського потенціалу через задоволення об'єктивних потреб громадян в якісних послугах з охорони здоров'я, а також шляхом комплексної розбудови управлінських, правових, фінансово-економічних, інфраструктурних, інформаційних, комунікаційних та інших складових системи охорони здоров'я. Вищою її метою (яка ґрунтується на принципах людиноцентричності, духовності й національної безпеки) є забезпечення високої якості життя українців та середньої його тривалості 80+ [1].

Досягнення поставленої мети потребує в напрямі розвитку системи охорони здоров'я запровадження в закладах медичної сфери лідерства та якісного управління галуззю. «Лідерство», як тип управлінських стосунків, відрізняється від поняття «керівництво». Керівництво та лідерство, як основні категорії менеджменту, є двома відмінними, але взаємодоповнюючими системами, кожна з яких має свої функції та характерні види діяльності, причому обидві є необхідними складовими управління будь-якої організації.

Лідерство, у свою чергу, здійснюється через бачення, натхнення і чесність. Лідери виробляють місію, бачення, цінності й етику, будучи прикладом культури постійного вдосконалення. Лідери персонально залучені в забезпечення діяльності системи управління організації, її розвиток, здійснення постійного поліпшення. Лідери взаємодіють із клієнтами, партнерами та представниками громадськості, поширюють достовірну інформацію про найкращі практики як всередині, так і поза організацією. Лідери відповідальні за свою діяльність.

Серед основних положень лідерства ключовими визначені три:

- нові підходи колективного лідерства з метою об'єднання зусиль різних партнерів і мобілізації широкої політичної та громадської підтримки справі охорони та поліпшення здоров'я людей.
- систематичний аналіз нових функцій і можливостей лідерства для більш ефективного налагодження міцних контактів з іншими діючими суб'єктами як у системі державного управління, так і поза нею, в цілях колективного вироблення спільних рішень.
- створення постійно діючої платформи комунікації для обміну практичним досвідом серед керівників, які визначають політику, і поборників суспільної охорони здоров'я в масштабах регіону та країни.

Тобто, мова йде про колективне лідерство, яке, на жаль, зараз в країні також не достатньо розвинуто. Натомість, як свідчить практичний досвід, є «протягування» чогось того, що хоче «протягнути» певна група людей. Саме тому, на наш погляд, в цих умовах мають бути створені групи фахівців-лідерів, які вміють і знають, як працювати й управляти в умовах змін. Ними можуть стати фахівці - практики та науковці, які навчалися і отримали знання в закладах України та Європи і мають досвід практичної управлінської та адміністративної роботи. Саме вони будуть мати своє

бачення подальшого розвитку медичної сфери України (враховуючи принципи і цінності Європейського Союзу) внаслідок реалізації реформ. Тобто, без якісного лідерства неможливий подальший рух, досягнення цілей, зазначених у Концепції та втілення їх у життя.

Таким чином, лідерами можна вважати тих людей, які роблять правильні речі задля відповідальності перед нинішнім і наступними поколіннями. Лідерство в охороні здоров'я має враховувати кращий європейський і вітчизняний досвід, зберігати життєву важливість для скорочення тягаря нездоров'я в масштабах регіону і потребувати подальшого зміцнення. Тому необхідно, щоб фаховий, управлінський та адміністративний склад українського суспільства й галузі охорони здоров'я країни, який має достатні знання і вміння, був готовий працювати й управляти в умовах змін для досягнення цілей, зазначених у Концепції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Устінов О. В. Нова система охорони здоров'я: лідерство, управління, фінанси ttps://www.umj.com.ua/article/116739/nova-sistema-ohoroni-zdorov-ya-liderstvo-upravlinnya-finansi.

ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО РИНКУ В УКРАЇНІ ЯК ОБ'ЄКТУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ Й БЕЗПЕКИ

Якимчук О. Ф.
Національний університет водного господарства та природокористування (м. Рівне)

Важливою ознакою розвинутого суспільства є розвиток його інформатизації, яка пов'язана із забезпеченням зацікавлених суб'єктів достовірними, вичерпними і своєчасними знаннями у всіх видах суспільної діяльності. Нині суспільство перейшло до етапу розвитку, коли інформація стала однією із основних цінностей в житті людей. Саме становлення інформаційного суспільства, а відповідно й інформаційного ринку є закономірним етапом розвитку цивілізації, що відбувається в результаті впливу сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій на культуру, соціальну структуру, економіку, право, державу. Домінуючою тенденцією подальшого розвитку сучасної цивілізації є перехід від індустріального суспільства до інформаційного, в якому об'єктами і результатами праці переважної частини зайнятого населення стануть інформаційні ресурси і наукові знання [1]. З цих позицій гібридна війна Росії проти України набула рис інформаційної атаки, що негативно позначається на соціально-психологічному, економічному, політичному стані суспільства. Формування інформаційного ринку держави має неабияке значення для українського суспільства.

Велике значення задля визначення поняття «інформаційний ринок» мають наукові погляди Т. Стоуньер. У статті «Інформаційне багатство: профіль постіндустріальної економіки» автор дає розгорнуту

характеристику поняттю «інформація», демонструючи відмінність останньої від інших видів соціальних й економічних цінностей. Тим самим він обґрунтовує ідею про виключність наступної стадії у розвитку суспільства й неминучості кардинального перелому у історії з її наступом. Т. Стоуньер зазначає, що «...інструменти і машини, будучи уречевленими працею, суть в той же час матеріалізована інформація. Ця ідея має рацію по відношенню до капіталу, землі та будь-якого іншого фактору економіки, у якому втілено працю. Немає жодного способу продуктивного застосування праці, який в той же самий час не був би застосуванням інформації. Більш того, інформацію, як й капітал, можна накопичувати і зберігати для майбутнього використання. У постіндустріальному суспільстві національні інформаційні ресурси суть його основна економічна цінність, його найбільше джерело добробуту» [2]. В. Б. Дзюндзюк виділив три основних засоби, якими держава може збільшувати своє національне багатство:

1) постійне накопичення капіталу,

2) військові завоювання та територіальні прирощення,

3) використання нової технології, що переводить «нересурс» у ресурси.

В силу високого рівня розвитку технології у постіндустріальній економіці трансформація «нересурса» у ресурс стає основним принципом створення нового багатства [3].

Нині формування інформаційного ринку пов’язане із тим, що основні ресурси розвинених держав світу залучені до інформаційного сектору економіки. Інформація набуває рис найважливішого продукта суспільного виробництва, а сучасна економіка – інформаційної економіки. Процес фундаментальних перетворень продуктивних сил суспільства зумовлений збільшенням використання в суспільному виробництві знань і прискореним оновленням інформаційної технології. Прискорення таких процесів формування інформаційного ринку сприяє переходу до інформаційного суспільства, а отже, дає змогу інтегруватися у глобальні світові процеси, оскільки на сьогодні інформатизація слугує головним фактором всіх сфер діяльності людини [1].

Як свідчить міжнародний досвід, в країнах, які розвивалися на основі програмування суспільної діяльності за умов тоталітарної пропаганди, формуючи інформаційну сферу, здійснюється інформаційний вплив на громадян як об’єктів управління й маніпулювання свідомістю задля спонукання до певних дій та, створюючи суспільство інформаційної нерівності. Це є наслідком того, що в таких країнах не відбувся перехід від індустріальної епохи як епохи політико-правових та культурних перетворень, були використані лише модернізаційні процеси у промисловості. Потрібно зауважити, що виникнення «самостійного ринку» здебільшого зумовлене наявністю специфічних товарів, що пропонуються для придбання, використання, споживання, а також існуванням продавців та споживачів. Вважаємо, інформаційний ринок необхідно розглядати як систему економічних, правових й організаційних відносин щодо торгівлі продуктами інтелектуальної праці на комерційній основі.

Інформаційний ринок характеризується певною номенклатурою

продуктів і послуг, умовами й механізмами їхнього надання, а також цінами. На відміну від торгівлі звичайними товарами, що мають матеріально-речову форму, тут предметом продажу або обміну стають інформаційні системи, інформаційні технології, ліцензії, патенти, товарні знаки, ноу-хау, інженерно-технічні послуги, різноманітна інформація та інші види інформаційних ресурсів. Основним джерелом інформації для інформаційного обслуговування в сучасному суспільстві є бази даних. Вони інтегрують у собі постачальників і споживачів інформаційних послуг, зв'язки й відносини між ними, порядок та умови продажу й купівлі інформаційних послуг. Постачальниками інформаційних продуктів і послуг можуть бути:

а) центри, де створюються й зберігаються бази даних, а також проводяться постійне нагромадження й редагування накопиченої інформації;

б) центри, що розподіляють інформацію на основі різних баз даних;

в) служби телекомунікації й передавання даних;

г) спеціальні служби, куди надходить інформація із конкретної сфери діяльності для її аналізу, узагальнення, прогнозування, наприклад, консалтингові фірми, банки, біржі;

д) комерційні фірми; е) інформаційні брокери.

На європейському інформаційному ринку традиційно розрізняють такі основні сектори, які також характерні для України: сектор масової, споживчої інформації; сектор ділової інформації; сектор інформації для фахівців [4]. В Україні цей ринок тільки зароджується, і сьогодні ми ще не можемо вести мову про сформований інформаційний ринок. Проте його основи вже закладено. Розвиток інформаційного ринку можна розглядати з точки зору стратегій окремих компаній (приватного сектору) і з точки зору урядових й міжнародних організацій. Перші будують свою стратегію на збільшенні використання інформаційних послуг. Це, з одного боку, лише доступ до свіжої інформації (котирування валют та акцій, інформація про ринки та компанії тощо), а також до каналів передавання даних (особливо важливим для ТНК є зв'язок між філіалами й офісами у різних країнах). З іншого боку, це новий вид діяльності, як організація електронної комерції, тобто реклама, укладення угод, купівля й продаж через інформаційні системи (перш за все, Інтернет). За даними ЮНЕСКО, нині в інформаційній сфері працює понад 400 млн. осіб, зокрема у США, Японії та інших розвинутих країнах – понад 60% працюючого населення [1; 7].

Яким би не було ставлення до «інформаційного століття» запобігти його настанню й розвитку неможливо. Починаючи з першої половини 1990-х років, розвиток національної та глобальної інформаційної інфраструктури стає стратегічною метою США і європейських держав. У 1993 році на конференції Міжнародного союзу телекомунікацій віце-президент США А. Гор говорив про глобальну інформаційну інфраструктуру. Вона описується ним наступним чином: навчальні заклади та викладачі повинні стати доступними всім студентам, незалежно від географічних умов, відстані та ресурсів; величезний потенціал мистецтва, літератури і науки стає доступним не тільки в бібліотеках та музеях; медичні та соціальні

послуги повинні бути доступними в інтерактивному режимі, кожен буде мати можливість повноцінно працювати через електронні магістралі, звертатися в магазин, банк, отримувати державну інформацію прямо зі свого будинку; бізнесові структури зможуть обмінюватися інформацією електронним шляхом, знижуючи обсяг паперового документообігу і покращуючи якість послуг [5].

У липні 1994 року Комісія Європейського співтовариства прийняла план дій «Європейський шлях в інформаційне суспільство», який передбачав чотири основних напрями діяльності Європейського Союзу: створення нормативно-правового простору, розвиток інформаційних та телекомунікаційних мереж, класифікація основних послуг, стандартизація обладнання; вивчення різних соціальних та культурних аспектів інформаційного суспільства; пропаганда концепції формування інформаційного суспільства серед населення задля забезпечення громадської підтримки. У багатьох країнах світу (Німеччині, Франції, Великобританії, Австрії, Чехії, Японії, Індії, країнах Південно-Східної Азії та інших) почалася розробка та реалізація національних концепцій розвитку інформаційного суспільства. Зокрема, ще із 1995 року Фінляндія підготувала свою програму «Фінський шлях до інформаційного суспільства», а в лютому 1996 року урядом ФРН було представлено програму дій «Шлях Німеччини в інформаційне суспільство». У даних концепціях сформульовані основні завдання, вирішення яких призведе до розвитку інформаційного суспільства, зокрема: необхідність поліпшення умов для бізнесу за допомогою ефективної й узгодженої лібералізації телекомунікацій, створення умов для впровадження електронної торгівлі; забезпечення переходу до навчання впродовж усього життя шляхом реалізації ініціативи «Навчання в інформаційному суспільстві»; встановити правила побудови інформаційного суспільства, які повинні забезпечити права на інтелектуальну власність, захист даних і таємницю особистого життя, поширення інформації шкідливого і незаконного змісту, а також проблеми оподаткування в електронній сфері [6].

Узагальнюючи усе вищезазначене, виділено низку базових ознак інформаційного ринку і визначено основні положення існуючих концепцій розвитку цього типу соціальної організації, що поєднують в собі як культурно-філософські, так і прикладні аспекти:

- розглянувши підходи до трактування поняття «інформаційний ринок», відзначаємо, що під ним розуміється: по-перше, економічний простір нового типу, що формується як результат нової глобальної соціально-економічної революції, основою якої є розвиток і конвергенція інформаційних й комунікаційних технологій; по-друге, сфера знань, в якій головною умовою добробуту кожного суб'єкта економічної діяльності і кожної держави (як суб'єкта світової економіки) стають знання, отримані завдяки безперешкодному доступу до інформації та вмінню із нею працювати;

- рівень знань, а не власність, стає визначальним чинником економічного розвитку та соціально-економічної мобільності. Більш істотною для соціальної стратифікації виявляється професійна, а не класова

структура. Поділ на «імущих» і «неімущих» набуває принципово нового характеру: привілейований прошарок тепер утворюють найбільш поінформовані члени суспільства. Осередок соціальних конфліктів зміщується з економічної сфери в сферу культури. Результатом боротьби і розв'язання конфліктів у сфері культури є розвиток нових і занепад старих соціально-економічних інститутів;

- становлення інформаційного ринку пов'язане із домінуванням четвертого інформаційного сектору економіки: капітал і праця є основою індустріальної економіки, що поступається місцем інформації та знанням у сучасному суспільстві. Таким чином, визначальним чинником інформаційної економіки у цілому є теоретичні знання, які витісняють ручну й механізовану працю. Економічні та соціальні функції капіталу переходять до інформації. Ядром економічних, організаційних, правових відносин стає «університет» як центр виробництва, переробки і накопичення знань. Що стосується промислових корпорацій, то вони втрачають свою чільну роль і витісняються на виробничу периферію;

- інфраструктурою інформаційного ринку є нова «інтелектуальна», а не «механічна» техніка. Економічні відносини вступають в технологічну еру свого розвитку, коли соціально-економічні процеси стають цілком прогнозованими й програмованими.

Отже, сучасні процеси інформатизації суспільства є вимогою часу й становлять основу національної безпеки. Надто актуальним питанням є створення інформаційного ринку в Україні. Подібний «інформаційний ринок» є раціоналізованою моделлю тої технологічної утопії, яка активно насаджувалася в західному суспільстві в середині XX століття, але так досі й не реалізована на практиці. Разом із тим за низкою ознак людство наблизилося до загальновизнаних стандартів «інформаційного суспільства». У першу чергу мова йде про становлення глобального інформаційного ринку, який переживає період технологічної конвергенції, організаційних злиттів, законодавчої лібералізації, про роль знань, інформації в економічному розвитку, структурних зрушень в зайнятості. Формування інформаційного ринку в Україні нині відбувається переважно за рахунок іноземних програмних продуктів. Але їх поширення має й негативні наслідки. Через нерозвиненість власного виробництва вітчизняні програми не можуть на належному рівні конкурувати з іноземними. Ця проблема є типовою для українського ринку. Вона може бути вирішена тільки за умови подолання економічної кризи й досягнення належного рівня військово-політичної безпеки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Kister A. Stan wiedzy na temat zarządzania finansami w podmiocie leczniczym [w:]Integracja zarządzania w warunkach GOW, red. E. Skrzypek, Wydawca Katedra Zarządzania Jakością i Wiedzą, Wydział Ekonomiczny Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2012, s. 137–147.

2. Власенко О. В. Фактори негативних інформаційних впливів на громадян України [Електронний ресурс] / О. В. Власенко // Державне

управління теорія та практика. – 2008. – №2. – Режим доступу до журналу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Dutp/2008-2/doc_pdf/vlasenko.pdf.

3. Дзюндзюк В. Б. Ефективність діяльності публічних організацій: монографія / В. Б. Дзюндзюк. – Х. : Вид-во ХарРІ УАДУ «Магістр», 2003. – 236 с.

4. Мягченко М. Ю. Ознаки самоорганізації у суспільстві та різноманітність її форм / М. Ю. Мягченко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – Київ : Міністерство юстиції України, 2007. – №3. – С. 146–150.

5. Луцький М. Г. Деякі аспекти побудови інформаційного простору організації [Електронний ресурс] / М. Г. Луцький, Л. Г. Макаренко, М. Ю. Мірошникова // Проблеми системного підходу в економіці. – 2008. – №3. – Режим доступу до журналу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE /2008-3/Luckiy_308.htm.

6. Булега С. Б. Роль інформації в діяльності місцевих органів влади / С. Б. Булега // Державне управління теорія та практика. – 2006. – №2. – Режим доступу до журналу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Dutp.

7. Інформатизація суспільства. Електронний ресурс. Режим доступу : https://stud.com.ua/53291/informatika/informatizatsiya_suspilstva. (3 березня 2019 р.).

Секція 4. Актуальні проблеми філологічних наук. Соціальні комунікації: теоретичні та практичні аспекти

РОЛЬ ЗМІ В ПРОЦЕСІ ПРОПАГАНДИ ПРАВИЛ ПОЖЕЖНОЇ ТА ВЛАСНОЇ БЕЗПЕКИ

Верещак А. О.
Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Засоби масової інформації відіграють дуже важливу роль у донесенні до населення правил пожежної й власної безпеки в побуті, на виробництві та в інших сферах людської діяльності.

Засоби масової інформації це розгалужена мережа установ, що займаються збором, обробкою та поширенням інформації. У цю мережу входять телерадіопрограми, газети, журнали, інформаційні агентства, кінодокументалістика, інші періодичні форми публічного розповсюдження масової інформації.

На сьогоднішній день підрозділами ДСНС України також активно використовується мережа Інтернет, яка дозволяє встановити зворотній зв'язок із громадянами.

У процесі функціонування засоби масової інформації здійснюють двобічний зв'язок між комунікатором та реципієнтом (тим, хто сприймає інформацію), відбувається своєрідне спілкування – не особисте, а за допомогою масових форм зв'язку.

Сучасні ЗМІ є установами, створеними для відкритої публічної передачі за допомогою спеціального технічного інструментарію різноманітних відомостей будь-яким особам.

Протипожежна пропаганда як сфера суспільної діяльності ДСНС України потребує широкого використання засобів масової інформації для встановлення і підтримки постійних зв'язків між її суб'єктами. Пропаганда є неможливою без опосередкованих форм спілкування і спеціальних засобів зв'язку між державою та громадянами. Найбільш масовий та ефективний вплив на суспільство мають аудіовізуальні засоби масової інформації, насамперед телебачення і мережа Інтернет.

Серед найважливіших функцій ЗМІ можна виділити наступні:

1) інформаційна функція – отримання і розповсюдження відомостей про найбільш важливі для громадян і органів влади події. На основі отриманої інформації формується громадська думка про діяльність органів влади, об'єднань громадян, політичних лідерів тощо;

2) освітня функція – донесення до громадян певних знань дозволяє адекватно оцінювати, упорядковувати відомості, отримані з різних джерел, правильно орієнтуватися в суперечливому потоці інформації;

3) функція соціалізації – засвоєння людиною норм поведінки, цінностей, зразків поведінки дозволяє їй адаптуватися до соціальної дійсності;

4) функція критики і контролю. Критика ЗМІ характеризується необмеженістю свого об'єкта. Їх контрольна функція засновується на авторитеті громадської думки. ЗМІ не можуть застосовувати санкцій до правопорушників, але вони дають юридичну та моральну оцінку подій і осіб. У демократичному суспільстві в здійсненні контрольних функцій ЗМІ опираються як на громадську думку, так і на закон;

5) мобілізаційна функція – проявляється в спонуканні людей до певних громадських дій чи до соціальної бездіяльності;

6) оперативна функція – обслуговування ЗМІ політики певних об'єднань громадян.

ЗМІ забезпечують представникам різних суспільних груп можливість публічно виражати свої думки, знаходити та об'єднувати однодумців, чітко формулювати та представляти в громадській думці свої інтереси. Без преси, телебачення, радіомовлення жоден громадянин не може правильно зорієнтуватися в процесах, що відбуваються в державі, визначити свою політичну орієнтацію, приймати відповідальні рішення. Наявність демократично організованих ЗМІ, здатних об'єктивно висвітлювати політичні події – одна із найважливіших гарантій стабільності демократичної держави. Проте історичний досвід свідчить, що ЗМІ можуть служити різним, не тільки демократичним, політичним цілям: як розвивати в людей прагнення до свободи, соціальної справедливості, допомагати їм у компетентній участі в політиці, так і духовно закріпачувати, дезінформувати, залякувати населення, сіяти недовіру і страх.

ЗМІ не лише виконують інформативну функцію (хоча вона має бути основною), але пропагують ідеї, погляди, вчення, політичні програми й беруть, таким чином, участь у соціальному управлінні. Шляхом формування громадської думки, вироблення певних установок, вони спонукають людину до тих чи інших вчинків.

Засоби масової інформації – могутня сила впливу на свідомість людей, засіб оперативного донесення інформації в різні куточки світу, найбільш ефективний засіб впливу на емоції людини, здатне переконувати реципієнта щонайкраще. Особливо чітко це виявляється у відношенні електронних ЗМІ. У міру розширення технічних можливостей їх роль зростає. А по емоційному впливу на почуття і свідомість людей вони залишаються поки неперевершеними і збирають саму велику аудиторію.

У засобах масової інформації питання підвищення ефективності виступів тісно пов'язані з рівнем організації творчого процесу, форм і засобів соціально-політичного виховання журналістського, художнього і технічного персоналу. Перш за все, це відбір проблем, вирішення яких може бути підтримано і підказано аудиторією, і створення перспективних планів роботи ЗМІ, їх включають.

Важливе місце в арсеналі засобів, активно сприяють росту ефективності виступів ЗМІ, займають питання підбору і розстановки кадрів. Добре підготовлені і професійні виступи ЗМІ поза сумнівом, більш дієві і ефективні, ніж матеріали з низьким професійним рівнем підготовки.

Одним з найбільш важливих, на наш погляд, шляхів підвищення дієвості ЗМІ є залучення у творчу роботу аудиторії. Її участь у формуванні інформаційного простору – це високий ступінь обґрунтованості, реальності і правдивості продукції ЗМІ, це глибина й емоційність, гострота і неординарність мислення, викладу матеріалу.

В результаті пошуку шляхів залучення людини у формування єдиного інформаційного простору народжуються нові форми роботи ЗМІ. Журналіст, отримавши відгук, включає автора у вивчення піднятої проблеми, допомагає йому упевнитися в правоті чи помилковості своїх висновків. Спілкування в рамках інформаційного простору журналіста та аудиторії дозволяє розкрити всю глибину і складність проблеми, не обходячи при цьому «гострих кутів». Подібного роду співробітництво тонко і ненав'язливо впливає на рішення найважливіших соціальних, економічних і політичних завдань. Таким чином, вивчення кореспонденції, залучення до широкої участі у виступах ЗМІ представників аудиторії – надійний шлях підвищення дієвості, а, отже, і ефективності засобів масової інформації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Афанасьев В. Т. Социальная информация и управление обществом. – М., 1975.

2. Багдикян Б. Монополия средств информации. – М., 1987.

3. Боришполец А. Т. Пресса : Пути и путы. – К., 1989.

4. Бурдье П. О телевидении и журналистике. – М., 2002.

5. Власов С. Потрібні нові форми протипожежної пропаганди. Пожежна безпека. – К., 2003. - №6. – С. 32–33.

6. Кин Дж. Средства массовой информации и демократия / Пер. с англ. – М. : Наука, 1993.

7. Коган В. З. Человек в потоке информации. – Новосибирск, 1992.

8. Копиленко О. Л. Влада інформації. – К., 1991.

9. Лозовский Б. Н. Журналистское воздействие на молодежь. – Свердловськ, 1986.

ПРОБЛЕМАТИКА СУЧАСНИХ КЛАСИФІКАЦІЙ МОДЕЛЕЙ ПЕРЕКЛАДУ В КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТЕОРІЇ ПЕРЕКЛАДУ

Власенко А. Ю.
Київський національний університет імені Т. Г. Шевченка
Науковий керівник – Спіркіна О. О., кандидат історичних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Теорія перекладу як специфічна наукова галузь сформувалася головним чином у першій половині XX ст. У 1930 р. вийшла в світ книга «Мистецтво перекладу» К. Чуковського, а також дослідження А. Федорова «Прийоми і завдання художнього перекладу». У 1953 р. вийшла книга А. Федорова «Вступ до теорії перекладу», у якій вперше було оголошено про

необхідність і можливість створення лінгвістичної теорії перекладу. Саме А. Федоров вперше запропонував розрізняти загальну теорію перекладу, що об'єднує рекомендації для будь-яких комбінацій мов, та часткову теорію перекладу, що описує відповідності між певними двома мовами, а також вказав на необхідність вивчати особливості перекладу текстів різних функціональних стилів і жанрів, а також запропонував класифікацію лексичних, граматичних та стилістичних відповідностей.

За кордоном перша книга, повністю присвячена лінгвістичним аспектам перекладу, з'явилася в 1958 р. Її автори, Ж. П. Вине та Ж. Дарбельне, назвали свою працю «Порівняльна стилістика французької та англійської мов» [1]. В книзі проведено порівняльний аналіз цих мов з метою виявлення одиниць, які могли б замінювати одна одну в перекладі, хоча при цьому не завжди зазначається, чи перевірялися виділені відповідності шляхом зіставлення в реальних перекладах чи вони були обрані лише тому, що мають однакові значення в системі двох мов. Багатий фактичний матеріал, зібраний в книзі, показує великі перспективи розробки часткових теорій перекладу, і за її прикладом були написані аналогічні праці з іншими мовними парами [2, 21].

Лінгвісти зосередили свої зусилля на вивченні процесу перекладу, побудові його теоретичних моделей, зіставленні текстів оригіналу і перекладу з метою встановлення лексичних, граматичних і текстових відповідників, а також на визначенні перекладацьких закономірностей, прийомів, що застосовуються при передачі змісту оригіналу. Також завданням досліджень стало визначення критеріїв еквівалентності (адекватності) перекладу та ефективних методів навчання перекладацькій діяльності.

Літературознавці приділяли велику увагу аксіологічним аспектам перекладу. Зазвичай вони вивчали художні тексти, прагнучи оцінити переклад з точки зору його естетичної еквівалентності оригіналу та значення мови перекладу у розвитку духовної культури, його відповідності моральним потребам епохи. Значну кількість наукових монографій літературознавців і перекладачів художньої літератури було присвячено суто професійній стороні перекладацького ремесла, обміну досвідом перекладацької діяльності і оцінці переваг і недоліків конкретних переказів [3, 5].

Гіпотетичний характер описів перекладу як процесу обумовлений тим, що на сучасному етапі розвитку наук неможливо повністю усвідомити процеси, що відбуваються в свідомості людини в момент перетворення змісту, вираженого в одній мовній формі, у той же зміст, матеріалізований в іншій мовній формі. З цього випливає висновок про те, що і власне моделі процесу перекладу, запропоновані лінгвістами, зроблені на основі особистих умовиводів, спостережень перекладачів. На даному етапі становлення перекладознавчої науки досить поширеними гіпотетичними моделями перекладу можна вважати такі: ситуативна, семантична, трансформаційна, семантико-семіотична, закономірних відповідностей, комунікативно-функціональна, інформативна, теорія рівнів еквівалентності та інші [3, 13].

Враховуючи обсяг даної роботи, розглянемо основні моделі перекладу, що мають найбільше значення саме для перекладу художньої літератури.

Денотативна або *ситуативна* модель перекладу – це найпоширеніша модель перекладу, що базується на співвіднесеності мовних одиниць з певними предметами, явищами реальної дійсності. Саме такий зв'язок між мовними одиницями та явищами реальності має бути незмінною основою мовних одиниць оригіналу та перекладу. Згідно з цією моделлю елементи реальної дійсності, втілені у мовних знаках, зазвичай називаються *денотатами* або *референтами*. Будь-який текст, що відображає певну предметну ситуацію, судження і реальну дійсність, формується шляхом співвіднесення з найрізноманітнішими денотатами. Денотативна теорія перекладу визначає переклад як процес опису за допомогою мови перекладу денотатів, попередньо описаних мовою оригіналу [4, 210].

Семантична модель перекладу побудована із врахуванням компонентного аналізу змістових одиниць мови, а також наявності регулярних міжмовних відповідностей. Передбачається, що в процесі перекладу в оригінальному тексті виокремлюються всі елементарні змістові одиниці та їхні компоненти, до яких підбираються в мові перекладу рівнозначні чи подібні за значенням одиниці. Таким чином, переклад зводиться до аналізу змістових компонентів вихідного тексту, та синтезу смислу в матеріалі мови перекладу. Основний зміст будь-якої мовної одиниці розглядається як єдність, що складається з набору елементарних смислових, стилістичних та інших характеристик, до якої підбирається відповідник у мові перекладу.

За умов такого трактування процес перекладу здійснюється не стільки на рівні слів та речень, скільки на рівні елементарних змістових компонентів. Переклад вважається максимально адекватним за умови найвищого ступеня співпадіння таких елементарних смислових одиниць. Семантична модель перекладу пов'язана з постулатом про наявність у мовах глибинних змістових категорій та структур, спільних для всіх мов [3, 14].

У комунікативній моделі перекладу, що має певні різновиди, процес перекладу розглядається насамперед як акт двомовної комунікації. Відтак, у ньому присутні такі компоненти, як власне повідомлення, його відправник і отримувач, код (мова), а також канал зв'язку (усне або письмове мовлення з урахуванням жанру цього мовлення). У спрощеному вигляді ця схема полягає в тому, що відправник коду формує повідомлення і передає його відповідним каналом, адресат декодує (осмислює) його, а після перекодує сприйняту інформацію за допомогою нового коду і передає його іншим отримувачам тим самим або іншим каналом зі збереженням жанрових особливостей вихідного повідомлення [3, 14].

Основна увага в денотативній моделі перекладу приділяється ідентичності двох ситуацій, описаних за допомогою мови оригіналу та мови перекладу. При встановленні зв'язку між цими ситуаціями мовним одиницям оригіналу та перекладу відводиться лише роль проміжних посередників. З іншого боку, власне процес перекладу може бути представлений і іншим чином: перекладач отримує оригінал, здійснює

певні операції, пов'язані з оригіналом, і в результаті створює текст перекладу. Дії перекладача можна в цьому випадку розглядати як роботу врегульованої системи, на «вхід» якої надходить оригінал, а на «виході» видається переклад. Іншими словами, основу перекладацької діяльності буде становити свого роду перетворення або трансформація оригіналу в текст перекладу [3, 14].

З такого уявлення про перекладацьку діяльність і виходить *трансформаційна* теорія перекладу. Виникнення цієї теорії пов'язано з ідеями лінгвістичного вчення, відомого під назвою «трансформаційної граматики». Трансформаційна граматика розглядає правила породження синтаксичних структур, які характеризуються спільністю лексем і основних логіко-синтаксичних зв'язків, наприклад: «Хлопчик кинув камінь», «Камінь був кинутий хлопчиком», «Кинутий хлопчиком камінь», «Кидання каменю хлопчиком». Подібні структури можуть бути отримані за відповідними трансформаційними правилами. Відрізняючись за формою складових їх одиниць, вони мають значну, хоча й не абсолютну, спільністю або «інваріантністю» плану змісту [3, 14].

Необхідність трансформування тексту при перекладі пояснюється неможливістю встановлення у всіх випадках однозначних відношень між одиницями з різних мов. Тому, щоб зберегти специфіку значення, яке виражається вихідною одиницею тексту, а також отримати у цільовій мові повноцінний змістовий еквівалент, використовуються так звані перекладацькі трансформації. Існує багато конкретних причин, які зумовлюють необхідність таких перебудов. Серед них можна відзначити розбіжності у семантичному об'ємі слова, відмінність ознак, покладених в основу номінації, лакуни. Розходження у граматичній структурі мов, що виражаються у різній організації матеріалу, специфіка вживання тієї чи іншої мовної одиниці теж можуть обумовлювати необхідність трансформування структури тексту в перекладі [5, 38].

Окрім лексичної, граматичної та стилістичної асиметрії, процес перекладу має враховувати прагматичний фактор, тобто орієнтуватися на комунікативно значущу інформацію, що міститься в тексті. Врахування прагматичного фактору має посідати одне з чільних місць при перекладі, оскільки текст як засіб комунікації завжди містить певне цілісне повідомлення, що може бути закодованим не лише у лексичному аспекті, але і в граматичній та стилістичній складових тексту. Тобто ієрархія, що визнає першочергову важливість перекладу лексичного, синтаксичного та, нарешті, стилістичного рівня тексту, може порушуватися в реальних умовах. Відтак, комунікативно значущими, тобто такими, що адекватно передають прагматичне повідомлення відправника, можуть виявитися не лексичні, а граматичні та лексичні значення. Такий зсув ієрархії мовних цінностей і спричиняє явище міжмовних трансформацій. У тих випадках, коли вони не обумовлені системно, зазвичай вони викликані необхідністю позначити в перекладі прагматичні установки автора оригінального тексту, що виправдовує, а іноді і вимагає відходу від мовних цінностей оригіналу [5, 38–39].

Таким чином, денотативна модель перекладу зосереджена на відтворенні цілісної дійсності через її елементи, денотати. Семантична модель перекладу полягає в еквівалентності змісту оригіналу та перекладу, що досягається шляхом розкладання тексту на елементарні смислові одиниці. Комунікативна модель розглядає переклад як процес міжмовного спілкування та оцінює його на рівні ефективності взаємодії джерела та одержувача інформації. Трансформаційна модель перекладу зосереджена на системі перекладацьких трансформацій різних рівнів: лінгвістичного, синтаксичного тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Vinay J. P., Darbelenet J. Stylistique comparée du francais et de l'anglais. Méthode et tradution. Paris, 1958.

2. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) : Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. – М. : 2004. – 253 с.

3. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы). – М. : Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с.

4. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. Курс лекций. – М. : Издательство ЭТС, 1999. – 170 с.

5. Щетинкин В. Е. Пособие по переводу с французского языка на руський. – М. : Просвещение, 1987. – 160 с.

PUBLIC ADMINISTRATION OF SCIENCE DEVELOPMENT IN UKRAINE

Городецький К. В.
Науковий керівник – Криштaль Д. О.
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

The position of states in the modern world is largely determined by their intellectual potential, the quality of training and the level of science. Only the public administration of scientific activity that is a catalyst for technical progress, it has a decisive influence on the state of the economy, contributes to the stabilization of the domestic, socio-economic situation, and the strengthening of foreign policy positions. The achievements of a world civilization without science are not possible. This factor of social progress continues to hold strong positions among the rest, making a significant contribution to the maintenance and multiplication of national wealth, the level and quality of life, and the security of the state system. Given this, the modern strategic doctrines of progress of the advanced countries of the world are based on the principles of the all-round development of human potential. As the transition from development based on the use of predominantly human abilities to physical labor, to development based on the use of the cultural and intellectual potential of the individual, the role of science increases and becomes dominant. Ukrainian science and domestic

scientists traditionally occupied fundamental positions in world science, which was largely determined by state support for the scientific sphere of public life, with priority attention to its problems. However, in modern Ukrainian society there appeared a real threat of devaluation of its scientific and technical potential. The main scientific potential of the state is formed mainly in higher education institutions. The subsystem of research management in a higher educational institution, being an element of the management structure of a higher order, can at the same time be considered as a complex entity consisting of subsystems that implement specific goals in science.

REFERENCES

1. Кобець А. С. Державна політика інтеграції освіти і науки України в системі інноваційної економіки : засади, механізми управління, напрями забезпечення [монографія] / А. С. Кобець. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток», 2012. – 472 с.

2. Марцин В. Вища школа України на шляху трансформації у європейський освітній простір / В. Марцин // Вища школа. – 2007. – № 27–35.

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Малихін В. В.
Науковий керівник – Вовк Н. П., кандидат педагогічних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Ефективність роботи керівника залежить як від його вміння працювати з людьми, так і від того, як він працює з інформацією. Основною вимогою для прийняття ефективного об’єктивного рішення або навіть розуміння масштабів проблеми є наявність точної інформації. Єдиним способом отримання такої інформації вважається комунікація. Комунікації визначають як способи, за допомогою яких між людьми виникають зв’язки.

Комунікація (від лат. *communicatio* – єдність, передача, з’єднання, повідомлення, пов’язаного з дієсловом лат. *communico* – роблю спільним, повідомляю, з’єдную, похідним від лат. *communis* – спільний) – це процес обміну інформацією (фактами, ідеями, поглядами, емоціями тощо) між двома або більше особами, спілкування за допомогою вербальних і невербальних засобів із метою передавання та одержання інформації.

Оскільки організація – структурований тип відносин між людьми, вона значною мірою залежить від якості комунікацій та забезпечення ефективного функціонування. Якщо комунікації не будуть ефективними, люди не зможуть домовитися про загальну мету, що становить передумову функціонування організації. На сьогоднішній день існує низка проблем у сфері внутрішньої комунікації серед них такі:

- перешкоди, що зумовлені сприйняттям;
- семантичні бар'єри;
- вербальні та невербальні перешкоди;
- поганий зворотній зв'язок;
- невміння слухати.
- викривлення повідомлень;
- інформаційні перевантаження;
- незадовільна структура інформування в організації.

Всі вони характеризують неефективну діяльність організації, що може призвести як до міжособистих конфліктів між управлінцем та підлеглими, та к і до деструктуризації організації.

Комунікація є всепроникаючим і складний процесом, який включає людей, що розмовляють під час особистого спілкування або в групах, на зборах, ведуть розмову по телефону чи читають і складають службові записки, листи і звіти.

Таким чином, комунікація розглядається як спілкування за допомогою слів, букв, символів, жестів і як спосіб, за допомогою якого висловлюється відношення одного працівника до знань і розумінь іншого, досягається довіра, взаємоприйняття поглядів тощо.

Інформація в процесі комунікації передається не лише з метою прийняття розумних рішень, а й для того, щоб вони могли виконуватись. Звичайно, якщо керівництво надає підлеглим інформацію щодо обґрунтування своїх рішень, це значно збільшує шанси їх успішного виконання. Доти, доки працівники не зрозуміють, яку винагороду їм запропонує організація за якісно виконану роботу, вони не можуть на неї добре працювати. Комунікація також важлива і для функції контролю. Керівники потребують інформації стосовно того, що було виконано, аби правильно оцінити, чи досягнули цілей організації.

Розрізняють два основних канали інформаційного забезпечення керівників:

- формалізований (по ньому рухається регламентована за формою, змістом і часом інформація з достатнім ступенем достовірності);

- стихійний (керівникам некеровано надходить величезна кількість найрізноманітніших повідомлень, що не завжди об'єктивно відображають справжній стан речей, телефонні дзвінки, усні звертання або відповіді, службові записки, інформація багаточисленних нарад).

Встановлення належної комунікації пов'язано з розв'язанням багатьох питань. Це готовність партнерів встановлювати комунікацію, виявлення та усунення перешкод, вибір способів комунікації, правильне поєднання усної, візуальної та письмової форм комунікації тощо. Комунікацію прийнято вивчати не тільки в її теоретичних аспектах, але й як мистецтво і практику. Саме так розглядається здатність до комунікації (вміння говорити, слухати, писати, читати) і, зокрема, ораторське мистецтво, схильність до журналістики, викладацької роботи, рекламної справи, літератури, радіо- і телемовлення тощо.

Дослідження показують, що керівник 50–90% усього часу витрачає на комунікації. Це здається дуже багато, але стає зрозумілим, якщо врахувати, що керівник займається цим постійно, щоб реалізувати свої ролі у міжособистих відносинах, інформаційному обміні в процесах прийняття рішень, в плануванні, організації, мотивації і контролі. Саме тому, що обмін інформацією входить в усі види управлінської діяльності, комунікацію називають зв'язуючим процесом, який пов'язує частини організації в єдине ціле. Тому якщо усунути комунікацію, то організація перестає бути керованою, її діяльність набуває хаотичного, нескоординованого характеру.

Для ефективного функціонування будь-якої організації необхідно забезпечити належну систему інформування та комунікації. До найважливіших принципів сучасних інформаційних систем належать:

- принцип повноти інформаційного забезпечення керівника;
- будь-яка інформаційна система повинна мати властивість адаптуватися до стилю і методів, які застосовує конкретний керівник;
- математичне забезпечення інформаційної системи має передбачати можливість агрегування інформації за рівнями управління і давати змогу керівникам верхніх рівнів користуватися інформацією нижчих рівнів;
- інформаційні системи повинні будуватися з урахуванням забезпечення максимальних зручностей і можливостей для безпосередніх користувачів;
- принцип безпосередньої участі керівників усіх рівнів ієрархічної структури управління під час створення інформаційної системи;
- принцип створення в будь-якій обстановці інформаційної незалежності керівників різних рівнів;
- принцип інформаційної рівноправності.

Управлінська практика дає можливість констатувати, що створення ефективної, надійної системи обміну інформацією, яка б відповідала вимогам повноти, достатності, оперативності, гнучкості, – це одна із найскладніших проблем в організаціях. Тому цілком зрозуміло, що ефективно працюючий керівник – це керівник, ефективний у здійсненні комунікації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Друкер П. Ф. Энциклопедия менеджмента. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2004. – С. 323.

2. Жуков Ю. М., Петровская Л. А., Растепников П. В. Диагностика и развитие компетентности в общении. – М. : Изд-во МГУ, 1990. – 104 с.

3. Технологія спілкування (комунікативна компетентність вчителя : сутність і шляхи формування) / С. Д. Максименко, М. М. Заброцький. – К. : Главник, 2005. – 112 с.

AESTHETIC CULTURE AS A BASIS OF THE TRANSLATION ACTIVITY

Михайлова В. Є.
Науковий керівник – Єремеєва Н. Ф., кандидат філологічних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

At present stage, it became apparent that it is impossible to study language separately from a person as a carrier of a certain aesthetic culture, a certain society and as an individual having its own subjective features and characteristics, as well as subjective judgments and perceptions. The translation activities became the subject of the detailed study only in the middle of the twentieth century. Scientific studies in this area illustrated the fact that in the translation process the translator should identify the potential inconsistencies and shortcomings of the source text and understand the meaning they convey. The translator's task is also to recognize the syntactic structure of the source text, and then formulate the corresponding message in the receptor language, thus providing the text of the additional coloring of the original language due to the verbal presentation and the corresponding effect on the recipient.

However, the question of the choice of values and the transfer of syntactic structure in the text of the translation language do not exhaust the translation problems and do not allow to determine the regularities of the translation process because of the semantic equivalence of the two texts does not necessarily implies the equivalence of the values of individual linguistic units. The general patterns of any speech activity, including bilingual, can be explored and analyzed only if the interaction between the linguistic and extralinguistic factors of the text subject to translation is studied. The problem of linguistic extralinguistic research was in the focus of many linguists: T. N. Omelyanenko, L. A. Soldatova, and E. V. Alikina [4, 224; 5; 1, 13–14].

One of the tasks of the analysis of any activity is to determine the evaluation criteria. At the core of research related to the translation as a creative activity, is the category of value. Values can be defined as the ratio of the norm to this activity. In other words, translation is socially deterministic, that is, the distinctive features of translation are socially determined nature [3, 228].

Among the components of translation activity modeled in the theory of translation, the language includes texts, culture and situations. Consequently, we can conclude that translation is influenced not only by linguistic or linguistic factors, but also extra-linguistic, which are integral parts of the act of bilingual communication, without which the existence of language can be considered unthinkable.

Despite the unity of the laws of logic and knowledge of the world, different peoples may have a special or specific perception of the world, they can in different ways translate into the world of the world, while the world itself as such may not quite coincide with different peoples and their cultures.

The national originality of not only formal but also semantic structures of different languages explains a certain motive and purpose, the complex interaction of which implies the meaning of the text and its understanding by the

reader or recipient of the relevant information. The one who tells something (or writes) tells the interlocutor (or the reader) a certain communicative block of information, coloring it with certain emotions and causing a certain emotional mood to the recipient of this information, inducing him to act, including linguistic, for example, by putting some question.

Whatever the specific purpose of the author of the text, he always seeks to influence one way or another on the interpreter of the text, regulating his behavior in the broadest sense of the word (consciousness, induction, deeds) [3, 229; 4; 6].

In the process of synthesizing the language the path from the mental entities to the text is laid, that is, the allocation of this mental essence by the corresponding form – the text. In choosing the form the author is guided, on the one hand, only by subjective, extra-linguistic considerations, and, on the other hand, objectively existing in this language group, the norms of language and speech behavior. In addition, the author of the text is guided by a number of other extra-linguistic factors, which constitute in aggregate the situation of linguistic communication.

The specifics of the activity of the text interpreter is that it puts the path from the text to the perception and understanding of its content, analyzes this text, removing its contents. In this case, the language and speech activities of the interpreter, in his perception and understanding of the content of the text, play a significant role in the subjective factors of extra-linguistic nature: the presence of background and encyclopedic knowledge, emotional mood and scale of values [3, 230].

The language situation plays an important role both in the work of the author of the text and in the work of his interpreter. It influences in a certain way the formation of the motive and purpose of the statement of the author of the text, as well as the choice of form. For the interpreter of the text, the essence of the linguistic situation lies in the fact that he is seeking and finds extra, extra-linguistic updatings of the content in it, that is, the linguistic situation helps him to interpret the text correctly, sometimes even filling certain gaps in his linguistic and extramural experience. It is likely that linguistic and extra-linguistic factors interact the most closely with both the work of the author of the text and his interpreter (two specialists in one realm who speak different languages, understand each other better than a specialist and not a specialist who speak the same language [4 , 225–226].

Reproduction of the text in the language of translation, which is carried out by the translator, is not independent in the semantic plan, as the translator realizes at the time of the generation of language not his own, but someone else's opinion.

Thus, the translator carries out his own linguistic activity at the first stage as an interpreter of the text, and at the second stage his activity is not autonomous in semantic terms, but is completely independent in choosing the form of embodiment of the given mental essence [5; 6]. The problem of translation cannot be reduced to mechanical replacement of the text in one language with the text of another language, that is to a primitive transcoding at the level of values of units of speech. In this case, one would think that it is

sufficient to have two languages or codes and rules of linguistic transcoding, that is, the rules of transition from one code to another in order to translate [2, 17–18].

However, this is not the case, since the rules of recoding during translation assume not only the accounting of language values, but also their interaction with extra-linguistic factors. The translator not only translates the source language into the language of translation, but also the system of values of one culture on the system of values of another culture. For an interpreter as a mediator of cultures, it is important not only to regulate their own behavior, but also the ability to predict the behavior of partners in mental communication [3, 229–230]. The concept of equivalence is in its essence the notion of normative. Deviations from the hierarchy of levels of equivalence cause a violation of the translation norm. When translating, it is necessary to take into account the fact that the translation must be equivalent to the original text from the point of view of its communicative and functional design; translated text should be the maximum structural and semantic analogue of the original text and should not contain compensatory deviations from the original text, which would go beyond the limits of permissible translation transformations. In the light of the studies carried out in the domain of translation, it should be noted that.

The search for a single norm of translation continues to this day, because there is no definite solution to this problem yet. Having come to the conclusion that the semantic equivalence of the texts of the original and the translation cannot be established without resorting to extra-linguistic factors, most linguistic researchers have convinced that the translation should be studied as a special type of linguistic activity by analyzing the factors that influence the translation conclusion by studying if possible, the dynamics of mental processes in the translation and development of communicative criteria of semantic equivalence.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Аликина Е. В. Интуиция в переводческой деятельности : педагогический аспект // Филологические науки. Вопросы теории и практики. Тамбов : Грамота, 2013. №11 (29). Ч. I. С. 13–15.

2. Володина Е. А. Нестандартная сочетаемость как средство создания юмористического эффекта (на материале англоязычной прозы) автореф. канд. филол. наук. М., 1998. – 21 с.

3. Матюха Г. В., Карпінська М. О. Лінгвістичні та екстралінгвістичні фактори перекладу текстів // Мова. Свідомість. Концепт : зб. наук. статей / відп. ред. О. Г. Хомчак. – Мелітополь : МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2017. – Вип. 7. – С. 228–230.

4. Омельяненко Т. Н. О лингвистических и экстралингвистических проблемах перевода : заимствования и качество перевода // Вестник ТвГУ. Серия : Филология (5). Тверь, 2013. – С. 223–228.

5. Солдатова Л. А. Лингвистические и экстралингвистические основы вариативности перевода. М., 2002. – 189 с.

6. Федоров А. В. Основы общей теории перевода. М., 2002. –513 с.

ДЖОН КРОУ РЕНСОМ – ГОЛОВНИЙ ДРУГОРЯДНИЙ ПОЕТ США

Мірошніченко Р. В.
Науковий керівник – Хряпак С. О., кандидат філологічних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Нові поетичні тенденції привніс поет-ф'юджитивіст Джон Кроу Ренсом (John Crowe Ransom, 1888–1974), який розпочав свій творчий шлях ще у 1919 році, опублікувавши першу збірку «Вірші про Бога» («Poems about God»), яка отримала схвальні відгуки від таких знаних майстрів слова, як Роберт Фрост і Роберт Грейвз. Але пізніше Ренсом відмовився перевидавати її, вважаючи ці вірші нехарактерними для його поетичної манери. Він скептично ставився до можливості знайти нові поетичні теми, тому його творчість 50-х – 60-х років базується переважно на переосмисленні та переробці власних віршів, написаних раніше. Найвідоміша збірка Джона Кроу Ренсома «Вибрані Вірші» («Selected Poems») вийшла друком 1963 року, а роком пізніше отримала Національну книжкову премію. Джон Кроу Ренсом надавав перевагу написанню коротких віршів, в яких іронічно зображував життя, особливу увагу приділяючи стосункам у родині. Оригінальність поезії Ренсома є продуктом його філософської іронії. Йому вдається створити власний, доволі специфічний, вигаданий світ, в якому присутні містичні аспекти, риси старого і нового Півдня та казкового світу, з безліччю міфічних істот та тварин. Зазвичай це просторе, сумне місце, в якому відчувається дух смерті. Воно заселене замріяними дівчатами, що поправляють свої спідниці, леді з віялами, веселими мертвими дітьми. Також тут є галантні джентльмени – реальні або містичні, старі – розумні і знедолені, та аморальний крамар [1, 30].

Twirling your blue skirts, travelling the sward
Under the towers of your seminary,
Go listen to your teachers old and contrary
Without believing a word. [2, 49]

(Поправляйте свої блакитні спідниці, рухаючись по траві / Під вежами вашої семінарії / Йдіть слухати своїх старих упертих вчителів /Не вірячи жодному їхньому слову.)

Характеризуючи стиль поета, Р. Тілігаст зазначає, що «він поєднує модернізм зі старомодною провінційною риторикою» [23, 24]. Майстерно володіючи поетичним словом, Ренсом може гратися з читачем або ж бути підкреслено серйозним – в залежності від власного бажання. Його іронічне відчуження не без труднощів знаходить для самовираження мову, що утворилася під впливом класичної літератури, ораторського мистецтва XIX ст. та Біблії. Щоб підкреслити несумісність сталого ритму слів та випадкових миттєвостей, з яких складається людське життя, Ренсом часто використовував традиційні поетичні розміри, що характерні для англійської літературної традиції, іноді змінюючи їх з метою надати своїм

віршам більшої виразності. Використання архаїзмів та застарілих слів також стає складовою частиною стилю автора. Тілігаст називає Ренсома «великим другорядним поетом» (a «major minor poet»). [3, 24] На його думку, від великого поета очікують визначних праць та філософських відкриттів, у той час як над другорядним поетом не тяжіють подібні очікування, і він спроможний вільно писати про простіші речі лише тому, що вони його приваблюють. Ренсом знав, що не належить до когорти «великих» і користувався можливістю дослідити сімейно-побутові теми та життя Півдня США. Статус «другорядного» поета дозволяв йому іронічно використовувати у своїх творах просту, зрозумілу лексику, за якою часто приховувався глибинний підтекст.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Bradbury J. M. The Fugitives: A Critical Account / John M. Bradbury. – Chapel Hill : University of North Carolina Press, 1958. – 300 p.

2. Ransom J. C. Selected poems / John Crowe Ransom. – N.Y. : Knopf, 1963. – 159 p.

3. Tillinghast R. John Crowe Ransom: Tennessee's major minor poet : on the poet & his work / Richard Tillinghast // The New Criterion. – 1997. – Feb. – P. 24–30.

ВИКОРИСТАННЯ АНГЛІЙСЬКИХ СЛІВ ШИРОКОЇ СЕМАНТИКИ

Мурашко П. П.
Науковий керівник – Єремеєва Н. Ф., кандидат філологічних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

В англійській мові є деякі слова широкої семантики, що у мовленні вживаються значно частіше, ніж їхні українські відповідники. Заміна слова вужчої семантики на слово ширшої семантики при перекладі називається лексичною трансформацією генералізації [1, 24]. Наприклад, у наведених нижче реченнях українські дієслова-присудки «подарував», «служили», «поснідали мають вужче значення, ніж їхні відповідники: has given, were, had meal в англійських перекладах:

Це мені подарував Петро — Petro has given it to me.
Ви служили в армії? — Were you in the army?
О восьмій ранку ми добре поснідали. — At 8 o'clock we had a square meal.

Серед англійських слів широкої семантики, що у перекладі замінюють українські слова вужчої семантики, можна назвати такі, як entity, affair та unit, не кажучи вже про слово thing «річ». Наприклад слово «entity» в різних контекстах можна перекласти як «юридична особа», «утворення», «підприємство», «керівний орган», «річ», «явище». Слово «unit» може

означати «блок», пристрій», «одиниця» «підрозділ». Слово «affair» має такі значення: «справа» та «дійство» [2, 26].

Особливо часто результатом застосування трансформації генералізації при перекладі є вживання в англійському реченні дієслів широкої семантики to be та to say [1, 25–26].

В англійському мовленні у порівнянні з українським досить значною є частотність вживання дієслова to be, що використовується як елемент аналітичних форм дієслова і як повнозначне слово. Особливо помітна активність повнозначного дієслова to be, що можна пояснити тим, що його значення певним чином залежить від обставинних іменникових груп, які вживаються після нього, наприклад:

Картина висить на стіні.The picture is on the wall. Він ходив до школи разом із своїм другом. He had been to school with his friend. Його письмовий стіл стоїть посередині кімнати. His desk is in the middle of the room [1, 33–34]. Як можна помітити, значення дієслова-присудка to be значною мірою модифікується і конкретизується за допомогою іменникових груп (особливо тих, що починаються з прийменника), які розташовані після нього [2, 27–28].

Ще одна причина активності дієслова to be в англійському мовленні – це менші обмеження на його вживання у текстах різних стилів, особливо у нерозмовних стилях. Так, у прикладі, який ми зараз наведемо, відповідником нейтрального дієслова-присудка «трапилося» є саме was, в українському розмовному мовленні відповідником якого виступає «бути»: Це трапилося лише два роки тому. It was only two years ago. Існує такий перелік українських дієслів, які у функції присудка можуть перекладатися дієсловом to be: зосереджуватися на чомусь, полягати, становити, виступати, мати, лежати, сидіти, висіти, приїздити, відбуватися, траплятися, стояти, позначати, їздити, ходити входити (в тому числі до складу), приходити, тримати, відбуватися, робитися, лунати, доноситися, класти в основу, розташовуватися, навідуватися, існувати. Іноді повнозначні англійські дієслова-присудки можуть перекладатися дієсловом to be у складі конструкції there is / are: 20 травня 1474 року у Києві ***відбувся*** землетрус. There was an earth tremor in Kyiv on May 20 1474. Потім почувся тихий шепіт. Then there was a slight whisper. Через 50 метрів пролунав вибух. After some 50 metres there was an explosion [2, 31–32].

Нерідко лексична трансформація генералізації застосовується при перекладі слів говоріння, що вводять пряму мову, які перекладаються за допомогою дієслова широкої семантики to say. У першу чергу це стосується тих випадків, коли дієслово-присудок має форму минулого часу. Ось які українські дієслова говоріння можуть перекладатися на англійську мову за допомогою дієслова to say: заявляти, стверджувати, відповідати, питати, звертатися, просити, наказувати, вигукувати, зауважувати, погоджуватися, не погоджуватися, заперечувати, попереджати, покликати, вибачитися, прощатися, повідомити, здивуватися, запевняти. Наприклад: «Двісті солдатів!», вигукнув полковник, прочитавши наказ. «Two hundred soldiers!»,

said the colonel after he had read the report. «Приведи його сюди», нарешті наказав він. «Bring him here», he said finally. «Йди-но сюди, любий», покликала Марія. «Come here, darling», said Maria. «Шкода, що так трапилося», вибачився я, коли повернувся. «I am sorry about that», I said as I came back. «Розумію», погодився я знову. «I see», I said once more. Зрозуміло, що не у всіх випадках при перекладі наведених нами прикладів українських дієслів мовлення застосовується означена трансформація генералізації (тобто зовсім не завжди вони перекладаються англійським дієсловом to say). Наприклад, якщо в українському оригіналі близько один до одного вжито кілька дієслів мовлення, то у перекладі можна використовувати англійські дієслова говоріння із вужчою семантикою (to ask, to inquire, to answer, to reply, to order, to remark тощо). Однак, слід зазначити, що в англійському тексті цілком прийнятним є те, що дієслово to say вживається близько один до одного кілька разів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Карабан В. І., Мейс Дж. Переклад з української мови на англійську мову. Навчальний посібник-довідник для студентів вищих закладів освіти. Вінниця: «Нова книга», 2003. – С. 24–34.

2. Квеселевич Д. І., Сасіна В. П. Практикум з лексикології сучасної англійської мови. Навчальний посібник-довідник для студентів вищих закладів освіти. Вінниця: «Нова книга», 2005. – С. 26–32.

РОЗУМІННЯ МОВИ ЯК КОГНІТИВНОГО ПРОЦЕСУ

Рогозянський Я. В.
Науковий керівник – Єремеєва Н. Ф., кандидат філологічних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Лінгвістична наука, як і інші наукові сфери, у своєму розвиткові рухається по спіралі: знання,отриманні в одному із минулих періодів, не зникають безслідно, вони лише відходять на другий план і на новому етапі можуть відродитися в абсолютно іншій якості. Саме цей процес можна спостерігати сьогодні в царині широкої лінгвістичної парадигми, яка отримала назву функціоналізму. Функціоналізм аналізує та по-новому інтерпретує досягнення інших лінгвістичних шкіл і напрямків, акцентуючи увагу на роль людського фактора в мові, тобто на тому, як людина пізнає та осмислює названі нею явища навколишнього світу . Функціоналізм розглядає мовний знак як сутність, в якій відображається єдність мислення та комунікації. Тому у цій парадигмі можна виділити два основних напрямки: комунікативно-прагматичний та когнітивний [1; 2].

Когнітивна лінгвістика є невід'ємною частиною когнітології – міждисциплінарної галузі досліджень, спрямованих на вивчення способів

одержання, обробки, зберігання та використання знань, якими володіє людина. Когнітологія зв'язує в єдине ціле досягнення психології, лінгвістики, антропології, філософії, математики, теорії штучного інтелекту та інших наук. Когнітивна лінгвістика – це порівняно молода галузь мовознавства, яка почало інтенсивно розвиватися на початку 90-х років 20 століття. Батьківщиною когнітивної лінгвістики є Сполучені Штати Америки. Що ж означає слово «когнітивний» у словосполученні «когнітивна лінгвістика»? Слово «когнітивний» походить від латинського іменника cognitium, який можна перекласти, як «досвід, пізнання, знання», тобто когнітивна лінгвістика – це пізнавальна лінгвістика. У когнітивний лінгвістиці відбувається перехід семантичних досліджень на новий – концептуальний рівень аналізу, завдяки якому відбувається вивчення значення у тісному зв'язку з внутрішнім світом людини, його осмисленням, процесами говоріння та розуміння.

Розуміння мови як когнітивного процесу зв'язано з розмежуванням вербалізованих та невербалізованих знань. Вербалізовані знання – це знання в мові та про мову, тобто це такі знання або інформація, яку можна виразити за допомогою слів. Вербалізовані знання формують мовну картину світу. Невербалізовані знання – це знання, якими володіє кожна людина, але вони не знаходять мовного вираження. Наприклад, кожен із нас знає як гарно пахне троянда, але «гарно» троянди відрізняється від «гарно» конвалії або тюльпану. Невербалізовані знання входять до складу концептуальної картини світу, яка є глобальною та цілісною системою інформації про Всесвіт, якою володіє будь-яка людина.

Вербалізовані знання є об'єктом безпосереднього наукового дослідження в рамках когнітивної лінгвістики, яка тим самим продовжує попередню лінгвістичну традицію, яку можна прослідкувати у працях В. фон Гумбольдта, Л. Вайсгербера, А. А. Потебні, А. І. Бодуєна-де-Куртене, у працях наступників школи Боаса-Сепіра-Уорфа, Е. Бенвеніста та цілого ряду інших лінгвістів [3; 4]. Вербалізовані знання представлені концептами – оперативними одиницями концептуальної картини світу, які включають не тільки поняття, але також образи, схеми дій, гештальти та картини. Ті з них, які пов'язані з вербальним кодом, стають також і оперативними одиницями мовної картини світу і формують «внутрішній лексикон» як знання в мові і про мову. Вся організація внутрішнього лексикону тримається на вербальних сітках, зв'язаних між собою за допомогою найрізноманітніших функціональних, формальних та змістових основ. Переплітаючись та взаємодіючи ці вербальні сітки об'єднують внутрішній лексикон в єдине ціле, яке можна охарактеризувати як складний, багатомірний, ієрархічно – структурований концептуальний простір, невід'ємну частину людської пам'яті, метою якої є зберігання інформації та легкий доступ до неї при необхідності використання в процесі мислення та мовленнєвій діяльності.

Концепція внутрішнього лексикону, яка була сформульована О. С. Кубряковою, підтверджується дослідженнями сучасних зарубіжних лінгвістів: Р. Джекендоффа, Дж. Ейчисона, Дж. Моравчика, Ф. Джонсона-

Лерда, Ч. Осгуда. Незважаючи на відмінність у визначенні способів зберігання вербалізованих знань, і вітчизняні, і зарубіжні лінгвісти та філософи визначають той факт, що ці знання, які утворюють особливий психологічний простір у свідомості людини, можуть бути певним чином змодельовані. Питання ж про те, що це за моделі на сьогоднішній день залишається відкритим. Пошуки відповіді на це питання введуться в області вивчення мовної семантики – предмета когнітивної лінгвістики, який в цілому є традиційним для теорії мови. Мовне значення розглядається при цьому як «вікно», через яке можна потрапити в концептуальний, психологічний простір свідомості, який є недоступним для безпосереднього спостереження. Значення розглядається у зв'язку з відображеними у ньому знаннями [3; 4]. Мета когнітивної лінгвістики полягає в тому, щоб, йдучи від мовної семантики, зрозуміти принципи організації вербалізованих знань (внутрішнього лексикону).

Основні моделі репрезентації вербалізованих знань – пропозиційні моделі та фреймові структури мають безпосередній вихід у практику викладання іноземних мов, де все більше активним стає використання когнітивного підходу про побудові мовленнєвих творів та їх інтерпретації.

Таким чином, сучасний момент у розвитку лінгвістичних досліджень надзвичайно цікавий тим, що в них відбуваються суттєві методологічні зрушення, зумовлені наявністю складних параметричних взаємозв'язків, які виникають між мисленням, мовою та діяльністю людини, багатоаспектністю функціонування мови в процесі пізнання та комунікації. Відмінною рисою когнітивного підходу до мови стало розуміння того, що мова – це лише незначна частина того цілісного явища, яке ми намагаємося пізнати, і для його пізнання слід використовувати поняття не тільки пам'яті, фізіологічних та психологічних особливостей людини, але і знань про світ; способів організації та взаємодії всіх типів знань, а також всієї діяльності людини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Воробьёва О. П. Текстове категории и фактор адресата. – К. : Выща школа, 1993. – 199 с.

2. Жаботинская С. А. Когнитивные и номинативные аспекты класса числительных (на матери але современного английского языка). М. : Ин-т языкознания РАН,1992. – 216 с.

3. Кубрякова Е. С. Роль словообразования в формировании языковой картины мира // Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира. – М. : Наука, 1998. – С. 157–201.

4. Кубрякова Е. С. Лексикон как компонент языковой способности человека // Английский лексикон в лингвистическом и культорологическом пространстве : Сб. науч. Тр. МГЛУ. Вып. 400. М.: МГЛУ, 1992. – С. 4–13.

ХУДОЖНІЙ ПЕРЕКЛАД ЯК СПОСІБ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Спіркін Е. К.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
Науковий керівник – Спіркіна О. О., кандидат історичних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Художній переклад є особливим способом міжкультурної комунікації, в основі якого лежить певна система вербальних форм, що несуть в собі смисл та значення, виражені засобами однієї мови (мови оригіналу) та перекодовані у іншу (мову перекладу) шляхом різноманітних трансформацій, що відбуваються на всіх рівнях обох мовних систем [1, 38].

Багато сучасних дослідників перекладознавства стверджують, що саме художній переклад є одним із чільних компонентів системи міжкультурного спілкування. Так, Р. П. Зорівчак зазначила: «*Вплив перекладної літератури на світовідчуття людства – загальновизнаний. Яку важливу роль відіграє художній і науково-технічний переклад в утворенні і виробленні норм літературної мови – основної прикмети повноцінної нації, доводити нема потреби*.» [2, 118].

Цінність художнього перекладу полягає головним чином у тому, що читач отримує можливість ознайомитися з художніми творами рідною мовою. Специфіка окремих художніх творів, що можуть бути класифіковані в *синхронічній* (художні жанри, напрями) та *діахронічній* (літератури певних історичних проміжків часу, літературні течії) площині, породжує і специфічність проблем, що постають перед перекладачем. Подолання цих проблем стає можливим лише за умови оволодіння перекладачем здобутків теорії та практики перекладу [3, 57].

Переклад є важливим чинником, що впливає на літературний процес, адже кожен вид літератури послуговується певним видом перекладу. Так, зокрема, художня література послуговується художнім перекладом, який, в свою чергу, є одним з найбільш поширених проявів взаємодії між культурами різних країн. Фактично він є важливою частиною національно-літературного процесу, оскільки виступає посередником між літературами, і складає питому частину процесу взаємодії та взаємного збагачення світових літератур. Отже, художній переклад можна розглядати як особливий вид перекладу, що відображає думки та почуття автора прозового або поетичного першотвору за допомогою іншої мови, а також перевтілює образи оригінального твору за допомогою засобів іншої мови [4, 147].

Художній переклад має справу не лише з комунікативною функцією мови, але й з її *естетичною функцією*, оскільки слово виступає як «першоелемент» літератури. Цей фактор вимагає від перекладача особливої ретельності та ерудованості. У художньому творі відображаються не лише певні події, а й естетичні, філософські погляди його автора, які або становлять продуману та чітко визначену систему, або являють собою суміш різних теорій та вподобань. Саме тому перекладач має володіти так

званими фоновими знаннями, тобто володіти достатніми для перекладу знаннями з найрізноманітніших сфер: філософії, естетики, етнографії (необхідної для змалювання деталей побуту), географії, біології, історії мистецтв, тощо. Ідейно-образна структура оригіналу може стати в перекладі мертвою схемою, якщо перекладач через брак або відсутність відповідної компетенції не в стані осягнути історичну площину, в якій з'явився певний твір, причини його написання, а відтак, і головну ідею оригінального твору [4, 150].

Інша проблема художнього перекладу – *співвідношення контексту автора і контексту перекладача*. У художньому перекладі контекст останнього дуже наближається до контексту першого. Критерієм співпадіння, або, навпаки, розходження обох контекстів є міра співвідношення даних дійсності і даних, взятих з літератури. Письменник іде від дійсності і свого її сприйняття до закріпленого словами образу. Іншими словами, якщо переважають дані дійсності, то ідеться про авторську діяльність. Перекладач іде від існуючого тексту і відтворюваної в уяві дійсності через її «вторинне», «наведене» сприйняття до нового образного втілення, закріпленого в тексті перекладу. Тобто, якщо переважають дані літературного походження, то йдеться про контекст перекладача [4, 153].

Таким чином, художній переклад обумовлений не лише об'єктивними факторами (конкретно-історичним літературним каноном, нормативним існуванням), але й суб'єктивними (поетикою перекладача). Жоден переклад не може бути абсолютно точним, оскільки сама мовна система приймаючої літератури за своїми об'єктивними даними не може досконало передати зміст оригіналу, що неминуче призводить до втрати певного об'єму інформації. Тут також замішана особистість перекладача, який при перекодуванні тексту обов'язково випустить щось із змісту, а також його схильність продемонструвати чи не продемонструвати усі особливості оригіналу [5, 53].

У художньому перекладі до усіх цих факторів домішується ще й особистість перекладача, який, як уже зазначалося, у цій ситуації є більшою чи меншою мірою й автором. Твір не можна вирвати із стихії рідної мови і «пересадити» на новий ґрунт, він повинен народитися наново у новій мовній ситуації завдяки здібностям і талантові перекладача. Кожний мовний елемент, послуговуючись найтоншими асоціативними зв'язками, впливає на образне мислення носія цієї мови і витворює конкретно-чуттєвий образ.

Закономірно, що при перекладі твору на іншу мову, в силу мовних розбіжностей, ці асоціативні зв'язки значною мірою руйнуються. Щоб твір продовжував жити як мистецький витвір в новому мовному середовищі, перекладач повинен перейняти на себе функції автора і певною мірою повторити творчий процес його створення і наповнити твір новими асоціативними зв'язками, які викликали б нові образи, властиві даній мові. З приводу передачі образної складової Є. Еткінд зазначав: «Творчість перекладача полягає в тому, щоб, відтворюючи твір іноземного письменника, йти одночасно і від книги, тобто, від оригіналу, і від життя,

тобто, від живої дійсності, що оточує письменника. Йти одночасно, і у вторинному, відображеному витворі словесного мистецтва створити єдність книжного і живого, іноземного і свого, прочитаного і підслуханого» [6, 29].

Наступна, співвідносна з попередньою, проблема художнього перекладу – *проблема точності і вірності*. Що з цих двох критеріїв важливіше і чи можливо їх поєднати в одному перекладі? Ще Максим Рильський з приводу поетичного перекладу писав: «Вважаю неможливим, як дехто цього вимагає, щоб автор поетичного перекладу, отже й сам поет, цілком забув про себе, цілком підкорився індивідуальності іншого поета. Це навіть, здається мені, небажано: таким способом можна стерти пилок з крилець того метелика, що зветься поезією. Художній твір повинен перекладатися «не від звуку до звуку, не від слова до слова, не від фрази до фрази, а від ланки ідейно-образної структури оригіналу до відповідної ланки перекладу» [7, 115].

У поетичному перекладі чіткіше відображається ця перекладацька концепція. Поетичний твір – єдність ідей, образів, слів, звукопису, ритму, інтонації, композиції. Не можна змінити один компонент, щоб це не вплинуло на загальну структуру твору. Зміна одного компоненту обов'язково спричинює зміну усієї системи. Спроба відтворити у поетичному творі усі конструктивні елементи неодмінно призведе до втрати гармонії твору, отже необхідно визначити які елементи в даному творі є головними і відтворити їх з усією можливою точністю, не звертаючи, або звертаючи неістотно, увагу на інші [8, 45].

Мистецтво поетичного перекладу знаходиться у владі двох суперечливих тенденцій: з одного боку перекладні вірші повинні справляти на читача безпосереднє емоційне враження, а з іншого вони повинні вносити в літературу щось нове, збагачувати читачів невідомими до того часу поетичними образами, ритмами, строфами. У першому випадку вони покликані пристосувати чуже мистецтво до сприйняття читача, у другому – розкрити перед читачем різноманітність мистецтва, показати йому красу відмінних національних форм, історичних нашарувань, індивідуальних творчих систем.

Як зазначає В. Левик, переклад повинен звучати як оригінальні вірші і це один з елементів точності чи вірності. Але через призму приймаючої мови повинні чітко відчуватись національний дух та національна форма оригіналу, а також індивідуальний стиль поета. Він порівнює перекладача з талановитим актором. Яку б роль не грав актор, його завжди впізнають, і в той же час публіка захоплюватиметься тим, як вдало йому вдалося перевтілитися в образ. Залишаючись самим собою він повинен з кожною новою роллю пропонувати своїм глядачам щось нове, а подекуди й чуже для себе особисто. Так само й у творчості перекладача: він повинен пропонувати своїм читачам з кожним новим перекладом нові образи, нові форми, нові стилі, але водночас в кожному перекладі повинен вгадуватися його особистий стиль [9, 27].

За Коптіловим, перекладач має йти «вшир і вглиб» – залучати нові широкі верстви читачів до шедеврів світової літератури й заглиблюватись

в поетичні простори світів їх авторів. Таким чином, варто відзначити, що художній переклад має двоїсту природу. З одного боку він є продуктом міжлітературної комунікації, але в той же час він багато в чому обумовлює і визначає її. Переклад виконує дві основні функції: інформативну, тобто посередницьку, та безпосередньо творчу [3, 9].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Коптілов В. Першотвір і переклад. – К., 1972. – 244 с.
2. Зорівчак Р. П. Україністика в інтелектуальному життєписі професора Юрія Олексійовича Жлуктенка // Іноземна філологія. – К., 2012. – Вип. 124. – С. 116–131.
3. Коптилов В. И вширь и вглубь // Мастерство перевода. – М., 1973.– Вип.9.
4. Дюришин Д. Художественный перевод в межлитературном процессе // Проблемы особых межлитературных общностей. – М., 1993. – 432 с.
5. Дюришин Д. Посредническая функция художественного перевода // Перевод – средство взаимного сближения народов. – М., 1987. – 320 с.
6. Эткинд Е. Из какого материала делаются книги? // Тетради переводчика (Под редакцией доцента канд. филологических наук Л. С. Бархударова). Ученые записки №1. – М. : Издательство Института международных отношений, 1963. – С. 27–42.
7. Рильський М. Зібрання творів : у 20-ти томах. – Т. 16. – К., 1987.
8. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы). – М. : Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с.
9. Левик В. В. О точности и верности. // Перевод – средство взаимного сближения народов. – М., 1987. – 270 с.

СХІДНОПОЛІСЬКИЙ ГОВІР ПІВНІЧНОГО НАРІЧЧЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАЛЕКТНОЇ МОВИ У ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ

Фурсенко Ю. Ю.
Науковий керівник – Крічкер О. Ю., кандидат історичних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Лексичні багатства української мови – беззаперечні. На користь цього свідчить суха мова цифр: під науковою редакцією академіка НАН України Віталія Макаровича Русанівського протягом 2001–2006 рр. було завершено першу редакцію двадцятитомного «Словника української мови», а обсяг Українського національного лінгвістичного корпусу складає понад 64 млн. слововживань [1].

Реагуючи на лінгвістичні та екстралінгвістичні фактори мова живе та розвивається, а отже постійно змінюється. Вона поповнюється за рахунок появи нових предметів, процесів, явищ, яким вона має дати позначення, та позбувається старого та архаїчного: назв реалій та предметів, що зникли, понять, які втратили свою актуальність.

Оскільки українська мова набула повний суверенітет лише наприкінці минулого століття, до цього моменту вона не могла постати у всій своїй неповторності та масштабності. Отож, історичні передумови, які сприяли лінгвістичним змінам, зробили її ще більш пластичною до зовнішніх викликів.

З погляду сфери вживання весь лексичний пласт мови поділяється на загальновживану (національну) лексику та лексику обмеженого вживання. Остання охоплює соціальний та місцевий діалект, жаргон, сленг та арго.

У сучасному мовознавстві та діалектології – науці про територіальний різновид національної мови – діалекти поділяють на соціальні та територіальні (місцеві). Соціальний діалект, або соціолект, є також предметом вивчення соціолінгвістики, адже соціолекти це форми мови, які вживаються в певних соціальних прошарках та професійних групах.

До соціальних діалектів як різновиду лексики обмеженого вживання відносять корпоративні діалекти: жаргон, сленг та арго.

Жаргон – розмовна, побутова лексика, що вживається певними групами людей, об’єднаними спільними інтересами, професією та ін. Це своєрідна лінгвістична спроба спростити національну мову, зробити її більш емоційною та експресивною, що дозволить швидше встановити контакт у певному соціальному колі.

Сленг можна назвати мовою метафор, гри словами та відтінками значень. Це найбільш пластичний та абсорбуючий пласт мови, адже він є відкритою системою, лексика якого постійно оновлюється жаргонізмами та арготизмами, а експресивність виводить вживання його лексем майже на один рівень з загальнонаціональною мову.

Арго є мовою кримінального світу, яка створена заради відмежування від невтаємничених та підтримання авторитету у відповідному середовищі. В українській мові цей пласт лексики обмеженого вживання представлений надзвичайно малою кількість одиниць. Основу його становлять запозичення з російського арго та лексичні одиниці з ідиш, які початково не мали негативної конотації.

Територіальні діалекти української мови – «різновид національної мови, якому властива відносна структурна близькість і який є засобом спілкування людей, об’єднаних спільністю території, а також елементів матеріальної і духовної культури, історично-культурних традицій, самосвідомості» [2].

Найбільшою одиницею територіальної диференціації діалектів виступає наріччя, що «становить сукупність близьких за визначальними рисами говірок, об'єднаних у говори» [3]. У сучасній українській діалектології наразі прийнято поділ говорів на північне, південно-західне і південно-східне наріччя.

До системного вивчення лексики українських говорів зверталися такі вітчизняні мовознавці як Й. Дзендзелівський, П. Гриценко, І. Г. Матвіяс. Проте більшість науковців, наприклад В. Зевако, О. Юсікова, Г. Гримашевич, у своїх наукових розвідках зосереджувались на морфологічному, словотворному та фонетичному рівнях говірок, оминаючи їх лексичний склад. У межах нашої роботи, ми звернулися до лексем східнополіського

говору північного наріччя та його говірок, що зустрічаються у художніх творах українських письменників [4].

Серед українських митців, в творчості яких відображено особливості лексики східнополіського говору північного наріччя, необхідно згадати поета-романтика XIX ст. Віктора Забілу (1808–1869). Він народився на Чернігівщині і більшу частину свого життя провів на Східному Поліссі. У його творах відчутно відголоски місцевого діалекту:

Інші колоски збирали,
К *матеркам* носили.
«Любий Сидір! Любий Семен!» –
За те їх хвалили.
«І я, мамо, *осьде скілько*,
Дивись, назбирала!»
(В. М. Забіла. Пугач.)

«Помагай біг, *паньматюнко»*, -
Дівка їй сказала.
(В. М. Забіла. Маруся.)

Риси східнополіського говору присутні і у видатного українського письменника і культурного діяча Пантелеймона Куліша (1819–1897). Не дивлячись на те, що твори П. Куліша виступають яскравим свідченням нескінченних багатств тогочасної української літературної мови, в них помітний і східнополіський говір, оскільки він народився і провів дитячі роки у Чернігівській губернії. Серед прикладів східнополіського говору у творах письменника можна навести наступні: «*бахмат*» – бойовий верховий кінь, «*заточувати*» – закочувати, «*лубка*» – табакерка, «*непогідь*» – негода, «*опасистий*» – «товстий», «*ушула*» –стовп, до якого прикріпляються ворота; стовп у паркані, у паз якого вставляються дошки.

На Чернігівщини серед східнополіських, а також середньонаддніпрянських говірок походило життя прозаїка Степана Васильченко (1879–1832). Розмаїта мова його творів базується на розмовній і фольклорній мові майже всієї України, однак в ній також яскраво відчуваються риси східнополіського говору: «*За штахетом в палісадніку я побачив сивого діда з довгим на голові волоссям. Схвильований і радісний, глибоко одчуваючи вагу моменту, він стояв коло «діда» і складав урочисте обіцання товариству на вірність. Так і дольжно буть. Безпремінно напишу, тільки і ви ж пишіть*».

Сучасний прозаїк Олександр Кулеш зацікавившись питанням відтворення моделі української прамови (українські діалектологи припускають, що саме східнополіський говір своїм корінням походить з говорів полян і сиверян) зробив перший крок, почавши писати власні художні твори своєю рідною овруцькою говіркою. Він видав збірки оповідань «На хуторі Курина Сліпота» та «Колодязько», ввівши в українську художню мову середньополіської говірки свого краю. Автор намагався передати не лише лексичні («*сварцало*» – дзеркало, «*музкий*» – чоловічий, «*нєльго*» – не можна), а й фонетичні особливості говору, наприклад: «*валікій короп*», «*людські голос*», «*коло тонкоє шії*», «*на другой ступєнци*» тощо.

Територіальні діалектизми – потужний пласт української народної культури, а говори та говірки – це міст між минулим і сьогоденням народу, адже в них збережено та відображено не лише матеріальне життя, а й дух народу. Хоча вони й мають вужче поле використання ніж загальновживана лексика, саме вони, як сказав Михайло Грушевський, є «сховками й коморами української історії». Взаємодія національної мови з територіальними діалектами у художніх текстах дає можливість забезпечити експресивність відтворення місцевого мовного колориту, а також відображає світобачення та ментальніть мешканців різних регіонів України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вступ до першого тому академічного тлумачного «Словника української мови» у 20 томах [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.ulif.org.ua/sites/default/files/vstup_1_8_54.pdf.
2. Діалект. [Електронний ресурс] // Ізборник. – Режим доступу : http://litopys.org.ua/ukrmova/um156.htm.
3. Наріччя [Електронний ресурс] // Вікіпедія – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Наріччя.
4. Яворський, Андрій Юрійович. Актуалізація поліських говорів у сучасному художньому тексті : автореф. дис ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Андрій Юрійович Яворський. – Луцьк, 2015 . – 20 с.

ПОНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ В СОЦІАЛЬНОМУ УПРАВЛІННІ

Щедров Р. О.
Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Під інформацією розуміють відомості, отримані в результаті переробки даних, що являють собою сигнали, з яких черпається інформація. З погляду класичної теорії інформації поняття «інформація» визначається через ступінь зменшення невизначеності знання про яку-небудь подію. Це наукове поняття вперше було дане в 50-і роки XX століття в працях К. Шеннона і Н. Вінера з теорії інформації у зв'язку з розвитком нового наукового напряму – кібернетики. Спочатку теорія інформації виникла як кількісна математична теорія.

Поняття «інформація» в останні десятиліття стало одним із найбільших уживаних і зустрічається практично у всіх галузях знання. Іде безперервний процес його переосмислення (поглиблення і розширення). Якщо спочатку під інформацією розуміли відомості, передані людьми усним, письмовим чи іншим способом, то наприкінці XX ст. інформація почала розглядатися як універсальна субстанція, що пронизує всі сфери людської діяльності та служить провідником знань і думок, інструментом спілкування, взаєморозуміння та співробітництва, затвердження стереотипів мислення і поведінки. Саме таке визначення дає ЮНЕСКО.

З розвитком виробництва і прискоренням темпів розвитку суспільства інформація набула властивостей товару і стала об'єктом ринкових відносин, значимість яких почала вимагати їх правову регламентацію.

Багато вчених і дотепер термін «інформація» використовують вузько, в рамках технічних галузей наукових знань, проте таке уявлення про суть даного поняття не виражає його комплексного розуміння. У процесі обміну повідомленнями і новинами основна увага повинна приділятися не лише кількісному аналізу переданого повідомлення, а і його змісту. Інформація, що міститься в понятійній формі, зовсім не та, котра вивчається в математичних і статистичних теоріях.

Термін «інформація» вже понад 60 років використовується в журналістиці, де він виступає однією з центральних і найбільш загальних категорій. Крім того, математичні методи теорії інформації використовуються у фізиці, хімії, географії, геології та ряді інших наук про неживу природу. Інформаційні ідеї застосовуються в біології, де передбачається, що сама поява життя була пов'язана з перетворенням генетичної інформації: у психології, фізіології вищої нервової діяльності, педагогіці. Особливе місце поняття «інформація» зайняло в довгому ряді соціальних наук – теорії управління, економіці, політиці тощо.

Соціальна інформація – знання орієнтує про стан соціальної системи, процес забезпечення інформаційних потреб суспільства на основі застосування інформаційних технологій. Інформація – це найцінніший інтелектуальний ресурс у системі життєзабезпечення суспільства, найважливіша частина його інтелектуальної власності, частка якої постійно зростає. Можна сказати, що інформація – це інфраструктура інтелектуальної власності, тому що інтелектуальна власність бере початок з інформації як фундаментальної бази.

Особливо великим є значення інформації (процесів її збирання, зберігання, переробки і використання) в управлінні суспільними справами, соціальними процесами.

Достовірна інформація необхідна для всіх етапів управління: постановки цілей, оцінювання проблемної ситуації, прийняття управлінських рішень, для організації та регулювання керуючої системи. Суб'єкт управління також повинен бути інформований про результати виконання прийняті рішень, на основі чого він коригує попередні рішення, приймає нові, з урахуванням допущених раніше прорахунків та неоптимальних дій.

Тому збирання і переробка інформації, її ефективне використання – необхідний компонент управління. Інформація, використовувана в управлінні суспільством, за самою своєю природою є соціальна. Відображаючи суспільні відносини (в широкому змісті) процеси будь-якого типу та рівня, вона є вищим, найбільш складним та різноманітним типом інформації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Забелин П. В., Моисеева Н. К. Основы стратегического управления. – М., 1998.

2. Иванов В. Н. Социальные технологии в современном мире. – М. 1996.

3. Иванов В. Н., Патрушев В. И. Социальные технологии. – М., 1999.

4. Моисеев Н. Н. Человек, среда, мир управления проектами. – М., 1994.

АВТОРСЬКИЙ ПОКАЖЧИК

Бабай М. О. *5*
Балюра Д. І. *90*
Бельць Д. В. *223*
Беспала Т. В. *8*
Біла Г. І. *156*
Білека А. А. *259*
Бінецька О. В. *69*
Бобкова М. В. *158*
Бондаренко Н. В. *11*
Борисенко Н. М. *196*
Борнівська В. І. *226*
Буряченко А. О. *228*
Василенко І. О. *156*
Верещак А. О. *275*
Верещак В. О. *161*
Вовк Н. П. *282*
Волинець Д. О. *163*
Волошина К. В. *15*
Власенко А. Ю. *247*
Гарус І. В. *165*
Головко І. А. *168*
Головченко С. І. *150*
Гончаренко В. А. *171*
Гончаренко І. В. *173*
Горенко Л. М. *39,90,112,123,148*
Горіла К. В. *18*
Городецький К. В. *281*
Грицан А. А. *21*
Губенко І. Я. *103*
Гук О. І. *23*
Даниленко Д. Г. *175*
Денисенко К. О. *26*
Драговоз І. М. *29*
Дроботяк Д. Д. *31*
Дудник Н. С. *34*
Дулгерова О. М. *115,121,141,249,257*
Ємець О. М. *234*
Єремеєва Н. Ф. *285,289,291*
Єрошевич М. М. *39*
Єрьома О. С. *37*
Желєзняк М. І. *41*
Жмайлова О. Г. *234,251,254,267*
Жуковська Н. А. *178*
Захаров Д. Д. *231*
Звірковський І. В. *127*
Зелик О. В. *181*
Ілляшенко Є. О. *43*
Ілляшенко Ю. Ю. *23*
Казеліс В. І. *45*
Карнацька О. С. *34*
Кірєєва В. О. *110,132*
Коваленко-Чукіна І. Г. *31*
Ковальчук Н. В. *49*
Кондратьєва В. В. *52*
Костогриз К. Ф. *54*
Косяк С. М. *18,158,178,181,217*
Котляр Д. О. *5,26,52,57,65,76,88,101, 146,239*
Кретов П. В. *171*
Кришталь Д. О. *281*
Кришталь Т. М. *223,244,247*
Крічкер О. Ю. *215,297*
Куракіна А. О. *60*
Кучкурда В. А. *184*
Лагодзінський М. В. *236*
Лисенко А. І. *43*
Лисенко Я. В. *63,65*
Литвин Т. Ю. *187*
Литвиненко О. М. *69*
Лукашенко Л. В. *70*
Малихін В. В. *239,282*
Манько Л. В. *72,190*
Масовець А. М. *193*
Матюха Р. О. *74*
Мацвей А. О. *76*
Микитенко О. А. *196*
Михайлова В. Є. *285*
Міненко О. В. *173,213*
Мірошніченко Р. В. *288*
Мойсієнко В. М. *262*
Молочко В. С. *198*
Мурашко П. П. *289*
Ненько Ю. П. *201,206*
Олійник П. Р. *79,83,201*
Оснадчук В. М. *203*
Павленко О. П. *86*
Панкова Д. С. *88*
Поліщук Д. О. *90*
Попович О. В. *91,206,241*
Радзієвська І. В. *168*

Рогозянський Я. В. *291*
Рожко В. О. *244*
Романюк О. І. *247,249*
Рубченко В. С. *96*
Саман Р. О. *99*
Самокоз Б. В. *208*
Самосенко Д. М. *213*
Сахно Я. С. *101*
Сіренко Ю. С. *103*
Скоробагата Т. Є. *251*
Слєпцов Р. Х. *106*
Слива Є. О. *215*
Снісаренко Я. С. *184,198*
Соляник К. О. *110*
Сорока А. В. *108*
Спіркін Е. К. *294*
Спіркіна О. О. *15,63,72,79,91,108,117, 135,277,294*
Стась А. С. *112*
Стеблина О. В. *60,228*
Степаненко В. О. *115*
Танащук Р. М. *117*
Ткач І. В. *121*
Тодуа Т. З. *217*
Томіленко М. А. *123*
Усов Д. В. *49,54,74,106,153*
Федоренко Я. А. *45,83,163,165,175, 190,203,241*
Фесенко Ю. В. *125*
Фурсенко Ю. Ю. *297*
Хандусь Я. О. *127*
Хекало С. А. *254*
Хлєбєнський М. А. *129*
Хоменко Д. В. *132*
Хряпак С. О. *288*
Худорожков Є. В. *257*
Цюра К. М. *135*
Черепович І. В. *219*
Черницький В. О. *139*
Чичка В. І. *141*
Чубань В. С. *259*
Чубіна А. С. *262*
Чубіна Т. Д. *8,21,29,37,41,57,70,86, 96,99,125,129,139,144,161,187,193, 208,226,231,236,275,300*
Шалівська Ю. В. *219*
Шевчук І. І. *144*
Шепіль В. М. *267*
Шкуренко А. Р. *146*
Шоптенко В. Р. *148*
Шперик Є. В. *150*
Щедров Р. О. *300*
Якимчук О. Ф. *269*
Яловий Є. Г. *153*
Яшан О. О. *11*

ЗМІСТ

Секція 1. Історичні науки на тлі викликів сьогодення. Історія розвитку пожежно-рятувальної служби України та зарубіжних держав. Гуманітарна підготовка працівників ДСНС України. Політичні науки в Україні та світі. Філософські пошуки на тлі сучасних проблем. Соціологія та соціальна робота: нові ідеї та наукові досягнення. Наукові дослідження у галузі культурології, документознавства та інформаційної діяльності. Актуальні проблеми психологічних наук

Бабай М. О., Котляр Д. О.
ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ САМОВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ 5
Беспала Т. В., Чубіна Т. Д.
РЕКЛАМНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК РІЗНОВИД МАНІПУЛЯЦІЇ СУСПІЛЬНОЮ СВІДОМІСТЮ 8
Бондаренко Н. В., Яшан О. О.
ЗБРОЙНІ СИЛИ ДОБИ КОЗАЦТВА 11
Волошина К. В., Спіркіна О. О.
КОЗАЦЬКЕ БАРОКО В АРХІТЕКТУРІ ЯК САМОБУТНЄ КУЛЬТУРНЕ ЯВИЩЕ УКРАЇНЦІВ 15
Горіла К. В., Косяк С. М.
ПРОФЕСІЯ РЯТУВАЛЬНИК: ҐЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ 18
Грицан А. А., Чубіна Т. Д.
МАНІПУЛЯЦІЯ ЯК ВИД ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ 21
Гук О. І., Ілляшенко Ю. Ю.
ВИТОКИ ВІЙСЬКОВОЇ ДОБЛЕСТІ УКРАЇНИ:
КНЯЗЬ СВЯТОСЛАВ ХОРОБРИЙ 23
Денисенко К. О., Котляр Д. О.
ВНУТРІШНІ І ЗОВНІШНІ ПРИЧИНИ САМОТНОСТІ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ 26
Драговоз І. М., Чубіна Т. Д.
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТИЛІВ КЕРІВНИЦТИВА 29
Дроботяк Д. Д., Коваленко-Чукіна І. Г.
ЄВГЕН КОНОВАЛЕЦЬ – ІДЕОЛОГ ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 31
Дудник Н. С., Карнацька О. С.
РОЛЬ СУЧАСНОЇ МЕДИЧНОЇ СЕСТРИ
У НАДАННІ ДОПОМОГИ ПАЦІЄНТАМ З ПТСР 34
Yeroma O. S., Chubina T. D.
KRAJOWY SYSTEM RATOWNICZO-GAŚNICZY RZECZPOSPOLITEJ POLSKIEJ 37
Єрошевич М. М., Горенко Л. М.
ПРОБЛЕМА АГІОГРАФІЧНОГО СПАДКУ
КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКОГО МОНАСТИРЯ В ІСТОРИЧНІЙ НАУЦІ 39
Желєзняк М. І., Чубіна Т. Д.
ОСОБЛИВОСТІ СИНДРОМУ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ
У ПІДРОЗДІЛАХ ДСНС 41
Ілляшенко Є. О., Лисенко А. І.
РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ В СУСПІЛЬСТВІ 43

Казеліс В. І., Федоренко Я. А.
СУЧАСНІ ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНИ
НА ТЛІ ГЛОБАЛЬНОЇ СВІІТОВОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ КРИЗИ....45
Ковальчук Н. В., Усов Д. В.
ПРОБЛЕМА ВЛАДИ: ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКА РЕКОНСТРУКЦІЯ....49
Кондратьєва В. В., Котляр Д. О.
ПРИЧИНИ СУЇЦИДУ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ....52
Костогриз К. Ф., Усов Д. В.
МОРАЛЬНО-РЕЛІГІЙНЕ ВИХОВАННЯ
НА ОСНОВІ ПРАВОСЛАВНИХ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ....54
Котляр Д. О., Чубіна Т. Д.
СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПРЕСИ
В УКРАЇНІ....57
Куракіна А. О., Стеблина О. В.
ДІТИ ТА БАТЬКИ – НЕОГОЛОШЕНА ВІЙНА....60
Лисенко Я. В., Спіркіна О. О.
ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПОРУШЕННЯ ХАРЧОВОЇ ПОВЕДІНКИ....63
Лисенко Я. В., Котляр Д. О.
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН....65
Литвиненко О. М., Бінецька О. В.
ПСИХОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ДЕЗАДАПТИВНИХ ФОРМ ПОВЕДІНКИ
КУРСАНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДСНС УКРАЇНИ....69
Лукашенко Л. В., Чубіна Т. Д.
ПОЖЕЖНА ОХОРОНА ПОЛЬЩІ: 1945-1984 РР. 70
Манько Л. В., Спіркіна О. О.
ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ВІКОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ В УКРАЇНІ 72
Матюха Р. О., Усов Д. В.
ВПЛИВ ІНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГІЙ НА ФОРМУВАНЯ СВІТОГЛЯДУ
СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ 74
Мацвей А. О., Котляр Д. О.
ПРОБЛЕМА СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКІВ....76
Олійник П. Р., Спіркіна О. О.
ФОРМУВАННЯ САНОГЕННОГО МИСЛЕННЯ
У ПРАЦІВНИКІВ ДСНС УКРАЇНИ ЯК УМОВА ЗБЕРЕЖЕННЯ ЇХНЬОГО
ПРОФЕСІЙНОГО ЗДОРОВ'Я....79
Олійник П. Р., Федоренко Я. А.
ПРОБЛЕМА ВІЙНИ І МИРУ В ДРУГІЙ
ПОЛОВИНІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ. 83
Павленко О. П., Чубіна Т. Д.
СОЦІАЛЬНА ПОВЕДІНКИ: ПОНЯТТЯ ТА РЕГУЛЯЦІЯ....86
Панкова Д. С., Котляр Д. О.
МОРАЛЬНІСТЬ В СУЧАСНОМУ СВІТІ 88
Поліщук Д. О., Балюра Д. І., Горенко Л. М.
ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХІЧНИХ ОСНОВ ВИБОРУ МЕТИ ЖИТТЯ....90
Попович О. В. Спіркіна О. О.
ПРОФЕСІЙНА АДАПТАЦІЯ ПРАЦІВНИКІВ ДСНС УКРАЇНИ
ЯК НЕОБХІДНИЙ ЕЛЕМЕНТ УСПІШНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ....91

Рубченко В. С., Чубіна Т. Д.
ГУМАНІТАРНА ПОЛІТИКА ДСНС УКРАЇНИ 96
Saman R. O., Chubina T. D.
STRUKTURA I DZIAŁALNOŚĆ OCHOTNICZEJ
STRAŻY POŻARNEJ RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ 99
Сахно Я. С., Котляр Д. О.
КОМУНІКАТИВНІ ТА ОРГАНІЗАТОРСЬКІ ЯКОСТІ ЛІДЕРА 101
Сіренко Ю. С., Губенко І. Я.
ПСИХОЛОГІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗАХВОРЮВАННЯ
НА ТУБЕРКУЛЬОЗ 103
Слєпцов Р. Х., Усов Д. В.
ВПЛИВ ПРОЦЕСІВ СЕКУЛЯРИЗАЦІЇ
НА ФОРМУВАННЯ ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ 106
Сорока А. В., Спіркіна О. О.
ЧЕРКАСИ: ЕКСКУРС В ІСТОРІЮ 108
Соляник К. О., Кірєєва В. О.
ПОЛІТИЧНА БОРОТЬБА В ШВЕЦІЇ В 1632–1654 РР. 110
Стась А. С., Горенко Л. М.
ПРО ОДИН ІЗ ПІДХОДІВ ДО НАДАННЯ
ДОПОМОГИ ЗАЛЕЖНИМ ВІД ПСИХОАКТИВНИХ РЕЧОВИН 112
Степаненко В. О., Дулгерова О. М.
ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ
ЯК ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ 115
Танащук Р. М., Спіркіна О. О.
РОЗВИТОК САМОСВІДОМОСТІ ТА САМООЦІНКИ
У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ 117
Ткач І. В., Дулгерова О. М.
ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ СПІВРОБІТНИКІВ
ДСНС УКРАЇНИ 121
Томіленко М. А., Горенко Л. М.
ВПЛИВ ЗАКОНОДАВСТВА В ГАЛУЗІ АРХІТЕКТУРИ ТА БУДІВНИЦТВА
НА ПРОТИПОЖЕЖНИЙ СТАН НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ НАДДНІПРЯНСЬКОЇ
УКРАЇНИ В ХІХ ст. 123
Фесенко Ю. В., Чубіна Т. Д.
ПРОБЛЕМИ СТАНУ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ 125
Хандусь Я. О., Звірковський І. В.
БАЛКАНСЬКЕ ПИТАННЯ В ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ
В ПЕРІОД СХІДНОЇ КРИЗИ 1875–1878 РР. 127
Хлєбєнський М. А., Чубіна Т. Д.
БУЛІНГ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ 129
Хоменко Д. В., Кірєєва В. О.
ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ КОЛИШНІХ РАБІВ У СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ
ПРОСТІР США: СЕРЕДИНА 60 – КІНЕЦЬ 90-Х РР. ХІХ СТ. 132
Цюра К. М., Спіркіна О. О.
ЩОДО СТАНОВЛЕННЯ ПСИХОГІГІЄНИ ЯК НАУКИ:
ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ 135

Черницький В. О., Чубіна Т. Д.
ВЛАДА І ЛІДЕРСТВО 139
Чичка В. І., Дулгерова О. М.
ОСНОВНІ АСПЕКТИ РОБОТИ СПЕЦІАЛІСТІВ
ПО ЗВ'ЯЗКАМ З ГРОМАДСЬКІСТЮ ДСНС УКРАЇНИ 141
Шевчук І. І., Чубіна Т. Д.
ФОРМУВАННЯ ДІЛОВОГО ІМІДЖУ 144
Шкуренко А. Р., Котляр Д. О.
ЕМОЦІЙНА СТІЙКІСТЬ ЛІДЕРА ЯК ПРОФЕСІЙНА ЯКІСТЬ ФАХІВЦЯ 146
Шоптенко В. Р., Горенко Л. М.
НОВІ ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ У СПОРТІ 148
Шперик Є. В., Головченко С. І.
ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ КАР'ЄРИ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ
ФАХІВЦЯ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ 150
Яловий Є. Г., Усов Д. В.
ОСОБЛИВОСТІ ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ СПРАВЕДЛИВОСТІ
В ПОЛІТИКО-ФІЛОСОФСЬКИХ КОНЦЕПЦІЯХ ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ 153

Секція 2. Сучасна освіта: методологія, теорія і практика.
Роль соціально-гуманітарних дисциплін у системі вищої освіти.
Філософія та освіта: актуальні проблеми взаємодії.
Освіта в Україні: історичний досвід та виклики сьогодення.
Проблеми професійної підготовки спеціалістів у ЗВО.
Розвиток відомчої освіти: історія та сучасність

Біла Г. І., Василенко І. О.
МАТЕМАТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА
ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ 156
Бобкова М. В., Косяк С. М.
ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ЯК МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ
КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ 158
Верещак В. О., Чубіна Т. Д.
ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ:
ІННОВАЦІЙНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ
В СУЧАСНІЙ ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ 161
Волинець Д. О., Федоренко Я. А.
ОСОБЛИВОСТІ СІНГАПУРСЬКОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ 163
Гарус І. В., Федоренко Я. А.
ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ
В КРАЇНАХ ЄВРОПИ 165
Головко І. А., Радзієвська І. В.
СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПРАКТИЧНОЇ ОСВІТИ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР 168
Гончаренко В. А., Кретов П. В.
M. BUBER AND P. SLOTERDIJK: THE DIALOGUE AND PREJUDICE
IN THE EDUCATIONAL SPHERE 171
Гончаренко І. В., Міненко О. В.
МОТИВАЦІЙНІ ЧИННИКИ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ
ЗДОБУВАЧАМИ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ 173

Даниленко Д. Г., Федоренко Я. А.
МОТИВАЦІЯ НАВЧАННЯ, ЯК ФАКТОР ДОСЯГНЕННЯ
УСПІХУ ТА НЕВДАЧ 175
Жуковська Н. А., Косяк С. М.
ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ 178
Зелик О. В., Косяк С. М.
РОБОТА В МАЛИХ ГРУПАХ ЯК ЗАСІБ
ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ 181
Кучкурда В. А., Снісаренко Я. С.
ВИКОРИСТАННЯ ДІЛОВОЇ ГРИ
В НАВЧАННІ КУРСАНТІВ ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ 184
Литвин Т. Ю., Чубіна Т. Д.
МОТИВАЦІЯ НАВЧАННЯ У ПОЛЬСЬКИХ ВИШАХ
УКРАЇНСЬКИХ АБІТУРІЄНТІВ 187
Манько Л. В., Федоренко Я. А.
АМЕРИКАНСЬКА СИСТЕМА ОСВІТИ: СУЧАСНИЙ СТАН
ТА ПРІОРИТЕТИ 190
Масовець А. М., Чубіна Т. Д.
НОВІ МОЖЛИВОСТІ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ERASMUS+ 193
Микитенко О. А., Борисенко Н. М.
ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ У ЗВО 196
Молочко В. С., Снісаренко Я. С.
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ
СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ 198
Олійник П. Р., Ненько Ю. П.
ФОРМУВАННЯ ІНТЕРЕСУ Й МОТИВАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ
У ЗДОБУВАЧІВ ВІДОМЧИХ ЗАКЛАДІВ ДСНС УКРАЇНИ НА ОСНОВІ
ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ 201
Оснадчук В. М., Федоренко Я. А.
БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС І УКРАЇНА 203
Попович О. В., Ненько Ю. П.
КОМУНІКАТИВНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ СТУДЕНТСЬКО-КУРСАНТСЬКОЇ
МОЛОДІ (НА ПРИКЛАДІ ЧІПБ НУЦЗУ) 206
Самокоз Б. В., Чубіна Т. Д.
АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ СТУДЕНТІВ СУЧАСНОГО
ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ 208
Самосенко Д. М., Міненко О. В.
ЗАСТОСУВАННЯ МОБІЛЬНИХ ПРИСТРОЇВ
У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ 213
Слива Є. О., Крічкер О. Ю.
КОМУНІКАТИВНИЙ ПІДХІД ДО ІНШОМОВНОГО НАВЧАННЯ
У СУЧАСНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ 215
Тодуа Т. З., Косяк С. М.
КЛАСИФІКАЦІЯ МЕТОДІВ ВИХОВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ 217
Черепович І. В., Шалівська Ю. В.
РОБОТА НАД СЛОВОМ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ
ЯК ЛІНГВОДИДАКТИЧНА ПРОБЛЕМА 219

Секція 3. Проблеми наукових досліджень у сфері державного управління. Економічні науки: теоретичні та практичні аспекти. Актуальні питання правових наук. Міжнародні відносини та інтеграційні процеси

Бельць Д. В., Кришталь Т. М.
АНАЛІЗ СУЧАСНИХ МОДЕЛЕЙ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ 223
Борнівська В. І., Чубіна Т. Д.
ПЛАНУВАННЯ ЖИТТЄЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ 226
Буряченко А. О., Стеблина О. В.
ПРАВО ВИБОРУ: БАТЬКІВЩИНА ЧИ ГРОШІ 228
Zakharov D. D., Chubina T. D.
ROLA MIĘDZYNARODOWEJ ORGANIZACJI OBRONY CYWILNEJ I ORGANIZACJI NARODÓW ZJEDNOCZONYCH W PRZECIWDZIAŁANIU KATASTROFOM 231
Ємець О. М., Жмайлова О. Г.
РОЛЬ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ ЗАКЛАДІВ МЕДИЧНОЇ ГАЛУЗІ 234
Lahodzinskyi M. W., Chubina T. D.
ROLA NATO W PRZECIWDZIAŁANIU KATASTROFOM 236
Малихін В. В., Котляр Д. О.
ЗВЕРНЕННЯ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ОДИН ІЗ МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНА В УКРАЇНІ 239
Попович О. В., Федоренко Я. А.
ТЕРОРИЗМ ЯК ОДНА ІЗ ГОЛОВНИХ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ЛЮДСТВА 241
Рожко В. О., Кришталь Т. М.
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЩОДО ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В УМОВАХ НС 244
Романюк О. І., Кришталь Т. М.
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЯК СКЛАДОВОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ 247
Романюк О. І., Дулгерова О. М.
ДО ПИТАННЯ ФІНАНСУВАННЯ ОРГАНІВ І ПІДРОЗДІЛІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ 249
Скоробагата Т. Є., Жмайлова О. Г.
РОЛЬ «ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ» В СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я 251
Хекало С. А., Жмайлова О. Г.
ЗМІНИ У СИСТЕМІ ФІНАНСУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ЯК НАПРЯМ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕДИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ 254
Худорожков Є. В., Дулгерова О. М.
ВПЛИВ ПРОЖИТКОВОГО МІНІМУМУ НА ПОСАДОВИЙ ОКЛАД 257

Чубань В. С., Білека А. А.
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСНОВНИХ
ЕЛЕМЕНТІВ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ 259
Чубіна А. С., Мойсієнко В. М.
БЮДЖЕТНА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЇЇ ВПЛИВУ
НА ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД 262
Шепіль В. М., Жмайлова О. Г.
ЛІДЕРСТВО ЯК УМОВА ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕНЕДЖМЕНТУ В ЗАКЛАДАХ
ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я 267
Якимчук О. Ф.
ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО РИНКУ
В УКРАЇНІ ЯК ОБ'ЄКТУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ Й БЕЗПЕКИ 269

Секція 4. Актуальні проблеми філологічних наук. Соціальні комунікації: теоретичні та практичні аспекти

Верещак А. О., Чубіна Т. Д.
РОЛЬ ЗМІ В ПРОЦЕСІ ПРОПАГАНДИ
ПРАВИЛ ПОЖЕЖНОЇ ТА ВЛАСНОЇ БЕЗПЕКИ 275
Власенко А. Ю., Спіркіна О. О.
ПРОБЛЕМАТИКА СУЧАСНИХ КЛАСИФІКАЦІЙ МОДЕЛЕЙ ПЕРЕКЛАДУ В
КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТЕОРІЇ ПЕРЕКЛАДУ 277
Городецький К. В., Кришталь Д. О.
PUBLIC ADMINISTRATION OF SCIENCE DEVELOPMENT IN UKRAINE 281
Малихін В. В., Вовк Н. П.
ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІНСЬКОЇ
КОМУНІКАЦІЇ 282
Михайлова В. Є., Єремеєва Н. Ф.
AESTHETIC CULTURE AS A BASIS OF THE TRANSLATION ACTIVITY 285
Мірошніченко Р. В., Хряпак С. О.
ДЖОН КРОУ РЕНСОМ – ГОЛОВНИЙ ДРУГОРЯДНИЙ ПОЕТ США 288
Мурашко П. П., Єремеєва Н. Ф.
ВИКОРИСТАННЯ АНГЛІЙСЬКИХ СЛІВ ШИРОКОЇ СЕМАНТИКИ 289
Рогозянський Я. В., Єремеєва Н. Ф.
РОЗУМІННЯ МОВИ ЯК КОГНІТИВНОГО ПРОЦЕСУ 291
Спіркін Е. К., Спіркіна О. О.
ХУДОЖНІЙ ПЕРЕКЛАД ЯК СПОСІБ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ 294
Фурсенко Ю. Ю., Крічкер О. Ю.
СХІДНОПОЛІСЬКИЙ ГОВІР ПІВНІЧНОГО НАРІЧЧЯ УКРАЇНСЬКОЇ
ДІАЛЕКТНОЇ МОВИ У ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ 297
Щедров Р. О., Чубіна Т. Д.
ПОНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ В СОЦІАЛЬНОМУ УПРАВЛІННІ 300

Наукове видання

ГУМАНІТАРНИЙ ДИСКУРС СУСПІЛЬНИХ ПРОБЛЕМ: МИНУЛЕ, СУЧАСНЕ, МАЙБУТНЄ

Матеріали Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю

18 квітня 2019 року

За зміст вміщених у збірнику матеріалів відповідальність несуть автори.
Тези друкуються зі збереженням авторської орфографії,
пунктуації та стилістики

Підписано до друку 03.04.2018 р.
Обл.-вид. арк. 20,1. Ум. друк. арк. 19,5.
Тираж 30 прим. Замовлення № 17.
ЧІПБ ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗ України
18034, м. Черкаси, вул. Онопрієнка, 8.

Для нотаток